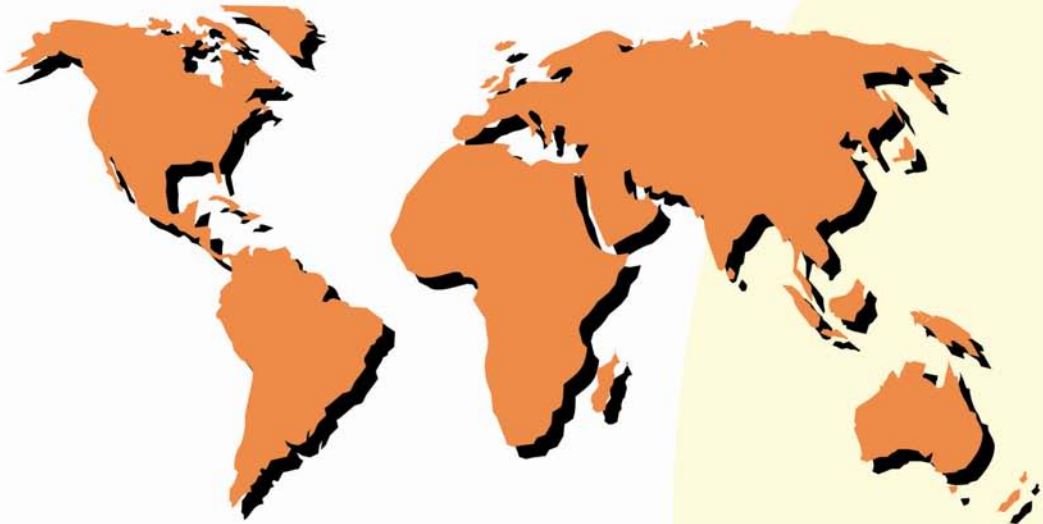


INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

№20
2013



კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

ISSN 1512-4363

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ



№20

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2013

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

რედაქტორები

ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

კომპიუტერული
რედაქტირება
რობერტ მესხი

პასუხისმგებელი
მდივანი
ლიანა გვასალია

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Computer
Editing
Robert Meskhi

Executive
Secretary
Liana Gvasalia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
О́льга Пётриа́швили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Джо́бава
Ирма Закара́я

Компьютерное
редактирование
Роберт Месхи

Ответственный
секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კონნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიძე (საბერძნეთი), ილიას უსთუნერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ახმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), მერი მადარშაჰი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუტსკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია), ლიუ-კანდარელი კუანგენი (ჩინეთი).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Iлона Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia), Liu-Kandareli Guangwen (China).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джаях (Грузия), Михаил Богуцкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушенко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия), Лю-Кандарели Куанвен (Китай).

EAN 9771512 43 6007

პატივისცემული ქალბატონებო და ბატონებო, კვირფასო მეგობრებო!

ჩვენი, ქურნალ „კულტურათაშორისი კომუნიკაციების“ წარმომადგენელთათვის, დღევანდელი დღე განსაკუთრებულია. თქვენ წინაშე ქურნალის საიუბილეო, მე-20 ნომერია. ჩვენი მისია – გაგვედრმავებინათანამშრომლობა მსოფლიოში კულტურათა შორის ცოცხალი დიალოგისთვის შესაფერისი არენის შექმნით – რეალურად განხორციელდა. ეს შესაძლებელი გახდა მხოლოდ ქურნალის თანამშრომელთა დიდი შრომის, მოთმინების, ტოლერანტობის, სხვათა მიმართ გამოვლენილი თბილი და კეთილსინდისიერი ურთიერთობის საფუძველზე. ადამიანთა შორის ურთიერთობა ხომ საფუძველთა საფუძველია, ხოლო სხვადასხვა ღირებულების მატარებელი სისტემებისა თუ კულტურების შეხვედრა, მსოფლიო კულტურათა მრავალფეროვნება შთაგონებისა და ახალ-ახალი სინთეზის უშრეტ წყაროს წარმოადგენს.



თანამედროვე მსოფლიო გლობალიზაციის გამოწვევებს ხვდება. გლობალიზაციას პოლიტიკური თუ ეკონომიკური სივრცეების გრანდიოზული გაზრდა და საინფორმაციო ველის მასშტაბების გაფართოება მოსდევს. ამდენად, უმნიშვნელოვანესია სხვადასხვა ქვეყნის მეცნიერთა, საზოგადო მოღვაწეთა თანამშრომლობა, მათი შეხვედრები ჩვენი ქურნალის ფურცლებზე, რაც შემდგომში ადამიანთა და ხალხთა შორის მეგობრობაში გადაიზრდება.

ჩვენი მომავალი იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორი იქნება მსოფლიო მთლიანობაში. ჩვენ ვხედავთ სამყაროს, რომელიც ინარჩუნებს მსოფლიო კულტურათა ისტორიულად ჩამოყალიბებულ მრავალფეროვნებას ყველა მატერიალურ თუ არამატერიალურ გამოვლინებაში. ეს განსხვავებულ კულტურათა ერთიანობისა და თანხმობის სამყაროა, რომელიც დიალოგსა და თანამშრომლობას, კულტურისა და ბუნების ჰარმონიას ეფუძნება.

მიუხედავად იმ რთული პროცესებისა, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში ვლინდება, უამრავ ადამიანს სჯერა სინათლისა და სიკეთის საწყისისა, რაც ესოდენ სასიხარულოა.

მადლობა ყველას, ვინც იყო და რჩება ჩვენ გვერდით.

უდიდესი პატივისცემითა და სიყვარულით

ქურნალ „კულტურათაშორისი კომუნიკაციების“ მთავარი რედაქტორი,
პროფესორი **ინდირა ძაგანია**

УВАЖАЕМЫЕ ДАМЫ И ГОСПОДА, ДОРОГИЕ ДРУЗЬЯ!

Для нас, представителей журнала «Межкультурные коммуникации», сегодня особый день. Перед нами 20-ый юбилейный номер. Наша миссия – расширение сотрудничества через создание площадок для живого диалога культур во всем мире – состоялась. Это произошло только благодаря большому труду всех, кто принимал участие в работе журнала, их терпению, толерантности, доброму и теплому отношению к людям. Ведь отношения между людьми это основа основ! А встреча разных ценностных систем и культур, разнообразие культур мира – бесконечный источник вдохновения и новых синтезов.

Современный мир встречает вызов глобализации, несущей с собой небывалое расширение политических и экономических пространств и информационную открытость. Поэтому так важно взаимодействие ученых, общественных деятелей разных стран, их встречи на страницах нашего журнала, которые впоследствии перерастают в дружбу между людьми и народами.

Наше будущее зависит от того, каким будет мир в целом. А мы видим его как мир, сохраняющий исторически сложившееся разнообразие человеческих культур во всех их материальных и нематериальных проявлениях. Это мир единства и согласия разных культур, основанный на диалоге и сотрудничестве, гармонии культуры и природы.

Несмотря на сложные процессы, происходящие почти во всех сферах общественной жизни, много людей верит в светлое и доброе начало, их число растет с каждым днем, что очень радует.

Спасибо всем, кто был, есть и остается рядом с нами.

С глубоким уважением и любовью

Главный редактор журнала «Межкультурные коммуникации»
проф. **Индира Дзаганя**

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR FRIENDS!

Today is a special day for the representatives of the journal "Intercultural Communications". Before us is the 20th jubilee edition of our journal. Our mission – enhancing cooperation through the creation of platforms for lively dialogue of cultures around the world – has been accomplished. And it was made possible only through the large work of all those who associated with the journal, their patience, tolerance, kindness and warmth to people. Indeed, the relationship between people is the cornerstone of society! And meeting of different value systems and cultures, diversity of cultures around the world is an endless source of inspiration and new syntheses.

The modern world meets the challenge of globalization, which carries an unprecedented expansion of political and economic spaces and transparency. That is why it is important that scientists and public figures from different countries get a chance to meet each other and interact on the pages of our journal, which subsequently leads to new friendships between people and nations.

Our future depends on what the world will be in its entirety. And we see it as the world which is preserving historically established diversity of human cultures in all their tangible and intangible forms. This is a world of unity and harmony of different cultures, based on dialogue and cooperation, harmony of culture and nature.

Despite the complex processes occurring in almost all spheres of public life, a lot of people believe in a bright and good start, and their number is growing every day, which is very pleasing.

Thanks to everyone who has been and remains with us.

With deep respect and love, Editor-in-Chief of "Intercultural Communications"
Prof. **Indira Dzagania**



НАДЗВИЧАЙНИЙ І ПОВНОВАЖНИЙ ПОСОЛ УКРАЇНИ В ГРУЗІЇ

30 октября 2012 г.

Главному редактору
журнала «Межкультурные
коммуникации»
Госпоже Индире Дзаганя

Уважаемая госпожа Индира!

Сердечно поздравляю Вас с выходом юбилейного номера международного научно-периодического издания «Межкультурные коммуникации».

За эти годы журнал прошел непростой, но очень яркий, насыщенный многими важными событиями путь своего становления и развития.

Сегодня он по праву занимает достойное место среди других аналогичных изданий. К нему постоянно растет читательский интерес. Для студентов, преподавателей, ученых в нем много неординарных публикаций, которые, что очень важно, вызывают размышления, дискуссии и научные споры.

Потенциал журнала, постоянное стремление его создателей к совершенству, а также все возрастающий запрос читателей открывают перед ним замечательную перспективу, создают благоприятную почву для того, чтобы он всегда был востребован, а это – самое главное.

Желаю Вам и всему Вашему коллективу больших творческих успехов, крепкого здоровья, счастья и благополучия.

С глубоким уважением

Василий Цыбенко



AMBASSADOR
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
TBILISI

3 декабря 2012 г.

Главному редактору журнала
«Межкультурные коммуникации»
Госпоже Индире Дзаганя

Уважаемая Индира ханум!

От имени Посольства Республики Азербайджан и себя лично поздравляю Вас и коллектив издания с выходом юбилейного номера журнала «Межкультурные коммуникации».

Благодаря Вашему самоотверженному труду журнал получил право на жизнь и в наше непростое время продолжает свою работу. Вопросы освещаемые в журнале не теряют свою значимость и актуальность, этому свидетельство - большое число исследований и статей, опубликованных на страницах Вашего издания.

Многогранность Кавказа, его народов, национальностей, религиозные различия и различные политические системы составляют уникальность нашего региона. Благодаря журналу «Межкультурные коммуникации» появилась «площадка» для обсуждения актуальных тем, волнующих умы ученых и исследователей, что несомненно служит делу диалога.

Желаю Вам и коллективу журнала удачи в работе и смелости в освещении злободневных тем современности.

С уважением и признанием,

Азер Гусейн

中华人民共和国驻格鲁吉亚大使馆

格鲁吉亚国际文化交流协会

欣闻贵会杂志创刊十周年，谨致以衷心的祝贺和良好的祝愿！

在全球化发展的今天，文化交流与融合对深化友谊、推动合作、避免冲突起着重要的作用。贵会在深入研究文化差异、尊重不同文明、通过加深了解促进合作方面做出了不懈的努力。

祝愿贵会取得更大成绩，祝愿杂志越办越好！

中华人民共和国驻格鲁吉亚使馆参赞

郑薇



二〇一二年十二月二十八日

格鲁吉亚，第比利斯市，巴尔诺娃大街 52 号，邮编 0108，
电子信箱：chinaemb_ge@mfa.gov.cn，电话：99532 2252670，传真：99532 2250996



საჯარო სამართლის იურიდიული პირი

სულიერებისა და კულტურის ცენტრი

თბილისი, რუსთაველის გამზ. №37

ტელ.: 293 17 20

e-mail: sulierebadakultura@gmail.com

106

15.10.18

Журнал «Межкультурные коммуникации», начавший свою историю с 2006 года, явился тем печатным органом, который, с одной стороны, дал стимул каждому отдельному исследователю поделиться своими наблюдениями, знаниями, своими трудами с общественностью, а, с другой, способствовал установлению прочных контактов с научными и иными учреждениями разных государств. В этом его сила, смысл и необходимость дальнейшего функционирования.

Хочу пожелать журналу, его руководству в лице Индиры Дзаганя успехов и дальнейшего подъема в реализации замыслов, идей, достижений, направленных во благо расцвета науки и искусства дружественных с Грузией стран.

Председатель Центра духовности
и культуры Абхазии,
Заслуженный деятель искусств
Светлана Кеца



Handwritten signature



Campus de Gualtar
4710-057 Braga – Portugal

Universidade do Minho

Manuel Filipe P. C. M. Costa
Departamento de Física
Universidade do Minho
4710-057 Braga, Portugal
tel.: +351 253 604320/4070
Telemóvel: 967642732
fax: +351 253604061
mfcosta@fisica.uminho.pt

To the editors of the "Intercultural Communications" Journal.

Along last two decades the world suffered significant changes. The globalization first in an economical financial or commercial perspective soon embraced all aspects of our societies in an overwhelming way.

Borders are becoming more and more, effectively, virtual. To the increasingly facilitated ability to physically visit or even live and work in foreign countries, the internet, fiber optics and telecommunication networks breakdown distances bringing together all different languages all different traditions all different dreams all world's cultures.

Immense new possibilities exist. Both ourselves individually and the humanity overall can greatly profit from this diversity. However it's not always easy for us to respect this diversity and foresee the major potential of these *Intercultural Communications*.

The "Intercultural Communications" journal was pioneer already 20 years ago and is now and will further be an international reference that we are most honored and pleased to support.

Braga, November 14, 2012.

Manuel Filipe Pereira da Cunha Martins Costa
(Professor at the University of Minho and President of the Hands-on Science Network)



Hands-on Science Network
Rua 1º de Maio, 2, 2º4730-734 Vila Verde, Portugal. www.hsci.info



DIPARTIMENTO DI SOCIOLOGIA E DIRITTO DELL'ECONOMIA

Bologna, 14 November 2012

Prot. n. 11 /2012

**To the Editor in chief of the journal
"Intercultural Communication"
Prof. Indira Dzagania**

Dear mrs. Dzagania,

As the head of Department of Sociology and Business Law Department, University of Bologna, I would like to congratulate for the 20th Anniversary of your Journal, which is scientifically highly qualified and plays a significant role in the field of Linguistics, Culture, History, Economics and Communication, not only in Georgia, but also in other countries.

This Journal also has the important role in familiarizing scientists with each other and developing their professional experience. Moreover I would like to underline the Intercultural Communication journal is very successful in terms of gathering many highly qualified experts on its pages and advancing the dialogue, as well as sharing many ideas and opinions among cultures. This way the journal draws much attention of the readers, at National and International level.

Once again I intend to congratulate with the 20th Anniversary, wishing you further success in the direction of scientific achievements.

With my kindest regards,

Director of Sociology and Business Law Department

Yours

Prof. Giovanni Pieretti

ALMA MATER STUDIORUM - UNIVERSITÀ DI BOLOGNA
STRADA MAGGIORE 45 / VIA SAN GIACOMO 3 - BOLOGNA

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΡΑΚΗΣ



HELLENIC
REPUBLIC
DEMOKRITUS
UNIVERSITY
OF THRACE

ΤΜΗΜΑ
ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Π. ΤΣΑΛΔΑΡΗ 1
69100 ΚΟΜΟΤΗΝΗ

SCHOOL
OF LANGUAGES LITERATURE
AND CULTURE
OF THE BLACK SEA COUNTRIES

P. TSALDARI STR. 1
GR-69100 KOMOTINI

Κομοτηνή... 5/12/2012

Αριθμ. Πρωτ. 332

Κομοτηνή 5 Δεκεμβρίου 2012

Με αφορμή την έκδοση του 20ού τεύχους του περιοδικού «Διαπολιτισμικές Επικοινωνίες» σας εκφράζω τα θερμά μου συγχαρητήρια. Πρόκειται για ένα εξαιρετικό επιστημονικό περιοδικό το οποίο δημοσιεύει εργασίες που συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαπολιτισμική επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων από διάφορες χώρες και έτσι υποστηρίζει τον επιστημονικό, διεπιστημονικό διάλογο.

Σας εύχομαι ολόψυχα ανάλογη επιτυχημένη συνέχεια.

✍

Komotini, 5th December 2012

On the occasion of the 20th issue of the Scientific Journal "Intercultural Communications" I convey my congratulations. It is a journal of high quality which publishes works that contribute to the intercultural communication between scientists from different countries, thus supporting the scientific and inter-scientific dialogue.

I wish you to continue with the same degree of success.

Με εκτίμηση
Ο Πρόεδρος



Κωνσταντίνος Μπότσαρης
Αναπληρωτής Καθηγητής

Πληροφορίες :

Τηλ.

Fax :

E-mail :

Information

tel :

fax :

E-mail :

Главному редактору
журнала «Межкультурные коммуникации»

Индире Дзагания

Многоуважаемая Индира Дзагания!

В дни выпуска 20-го номера Вашего журнала «Межкультурные отношения» разрешите выразить Вам и Вашему коллективу авторов глубокое восхищение и признательность за труд, вложенный в очень нужное дело созидания и налаживания межкультурных отношений!

Умение вступать в диалог, вести его, находить точки пересечения интересов и взаимопонимания всегда ценилось человечеством. летописцы истории очень скрупулезно записывают даты начала и конца войн, которым «несть числа...». Но мало кто из хроников истории попытался описать жизнь и деятельность тех, кто вносит свой посильный вклад в дело сохранения человеческих высококультурных отношений. В этом можно углядеть своеобразную несправедливость по отношению к таким созидательным личностям, которые, не оглядываясь на ветры политики, смело идут вперед и создают мир Идеальных отношений.

Имею смелость сказать о том, что к таким созидательным личностям я причислю Вас, сумевшую в тяжелые для Грузии времена создать такой своевременный и интереснейший журнал, как «Межкультурные коммуникации». Вы смогли собрать работающий коллектив ученых, так же, как и Вы, заинтересованных в деле сохранения мира и толерантности. Ваши авторы сумели доказать, что понятие состоявшегося диалога работает на всех направлениях научной мысли. Все девятнадцать номеров Вашего журнала есть прямая иллюстрация того, как люди науки могут очень существенно формировать пространство восприятия современности вопреки закрытым границам, разнице менталитетов, религиозных и идеологических воззрений, возраста, сферам научных изысканий.

Желаю Вашему журналу долгих лет жизни! И пусть самой большой наградой за Ваш труд станет мир на всей земле!

С уважением,

Ректор Каспийского государственного
университета технологии и инжиниринга
им. Ш.Есенова



А.Абнппаров



**ACADEMIC LIBRARY
UNIVERSITY OF LATVIA**

*Rūpniecības str. 10
LV-1235, Riga, Latvia*

*Phone: +(371) 710 6206
Fax: +(371) 710 6202
E-mail: acadlib@lib.acadlib.lv*

№. 39
18.10.2012

Главному редактору журнала
«Межкультурные коммуникации»,
профессору Индире Дзагания

Дорогая Индира!

Сердечно поздравляю с юбилеем журнала – выходом двадцатого выпуска!

Журнал отлично служит дальнейшему развитию сотрудничества среди разных государств от Каспийского до Балтийского моря, углублению научного и межкультурного диалога.

Желаю неисчерпаемой энергии, надежных партнеров и друзей, счастья и благополучия, успехов в нелегкой и ответственной работе.

Пусть сбудутся все планы и начинания,

Пусть жизнь всегда радуется только победами и удачами, а судьба дарит только приятные неожиданности.

Пусть мудрость и упорство никогда не покидают, а завершённые дела оставляют приятные воспоминания.

С искренним уважением,

Вента Коцере,
Директор Академической библиотеки Латвийского университета,
Председатель Консультативного совета фонда „Amber Bridge Baltic fonds”

To the Editor-in-Chief of the journal “Intercultural Communications”,

Prof. Indira Dzagania

Dear Mrs. Dzagania,

As the rector of the International Black Sea University I know that the journal “Intercultural Communications” has been published for five years, and that your journal, which is scientifically highly qualified magazine plays a significant role in increasing the number of young scientists in the fields of linguistics, Study of Literature, Culture, History, Jurisprudence, Economics not only in Georgia, but also in other neighboring countries. IC journal also plays the main role in familiarizing scientists with each other and developing their professional experience. Moreover, I can say that IC is a very successful journal in terms of gathering many highly qualified scientists on its pages and advancing the dialog, as well as sharing many ideas and opinions among various cultures; thus the journal draws much attention of the readers, especially in this region.

In conclusion, I would like to congratulate you with the 20th anniversary edition of the journal “Intercultural Communications”. I wish you further success on the way of scientific achievements.

Rector of the International Black Sea University

Prof. Dr. Şevket Ercan TUNÇ





ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

SIAULIAI UNIVERSITY

TO: Prof. Indira Dzagania
The President of Intercultural Relations Society
Georgia

2012-12-04 No. 1-02-554-0657

Dear prof. Indira Dzagania,

On behalf of the community of Siauliai University, I would like to send warm congratulations on the 20th Anniversary of the Journal "Intercultural Communications".

We wish to You and to all Editor Board of this Journal success and to continue to involve new professionals worldwide into the team, also to become the leading Journal in Intercultural Communication not only in Georgia, but in the global research market.

Prof. Donatas Jurgaitis
Acting Rector

Public Institution
Vilniaus st. 88, LT-76285
Siauliai, Lithuania

Tel. No.: +37041 59 58 00
Fax: +37041 59 58 09
E-mail: all@cr.su.lt
<http://www.su.lt/en>

Data is collected and kept in
the Register of the Legal Entities
Legal entity's code 111951345
VAT code LT119513417
SWIFTcode CBSBLT26

Šiaulių bankas AB
Current account
LT767180000000141119

MINISTERUL EDUCAȚIEI
AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT
"ALECU RUSSO" DIN BĂLȚI

str. Pușkin, 38.
MD-3121, mun. Bălți
Tel: (231) 5-24-30
Fax: (231) 5-24-39
E-mail rectorat.usb@gmail.com



МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

БЭЛЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ им. АЛЕКУ РУССО

ул. Пушкина, 38.
MD-3121, г. Бэлць
Тел: (231) 5-24-30
Факс: (231) 5-24-39
E-mail rectorat.usb@gmail.com

14 / 12 / 2012 nr. 01-12/445

Главному редактору журнала «Межкультурные коммуникации»,
проф. Индире Дзагания

Уважаемая Индира Дзагания,

Высоко оценивая Вашу издательскую деятельность, материализацией которого является, в частности, регулярный выпуск интересного, насыщенного информацией журнала «Межкультурные коммуникации», мы не можем не отметить ряд особенностей, которые делают его одним из самых читаемых журналов:

- если учитывать тот факт, что наиболее важными различиями между индивидами являются не идеологические, не политические, не экономические, а именно культурные различия (Samuel Huntington), то нужно признать, что тематика Вашего журнала отражает одну из наиболее актуальных проблем человечества;
- Ваш журнал является в то же время прямым доказательством того, что даже культурные различия не могут являться причиной непонимания между людьми, если существует желание преодолеть эти различия, а на страницах Вашего журнала публикуются статьи ученых, представителей самых разных культур;
- нельзя не отметить широкое понимание термина «межкультурная коммуникация», которое позволило расширить тематические параметры публикуемых статей, тем самым стимулируя интерес к Вашему журналу специалистов и из других областей и расширяя таким образом круг читателей;
- конкретно для нас, журнал стал возможностью продвижения языковой теории нашего соотечественника Еужениу Кошеру, лингвиста с мировым именем;
- мы также не можем не отметить регулярность, с которой Ваш журнал издаётся и те усилия, которые для этого прилагает редакционная коллегия.

Мы от всей души желаем процветания Вашему журналу и творческой активности, энтузиазма, энергии всем, кто его создаёт!

Ректор



Георге Попа

ПРЫВАТНАЯ ўСТАНОВА АДУКАЦЫІ
МІНСКІ ІНСТЫТУТ
КІРАВАННЯ



вул. С. Лазо, 12, 220102 г. Мінск, Рэспубліка Беларусь
тэл. +375172855573, факс +375172436761
E-mail: miu@miu.by <http://www.miu.by>

09.11.2012 № 20-01-20/1453

Да № _____ ад _____

PRIVATE EDUCATIONAL INSTITUTION
MINSK INSTITUTE OF
MANAGEMENT

12 Lazo Street, Minsk, 220102, the Republic of Belarus
tel. +375172429797, fax +375172436761
E-mail: miu@miu.by <http://www.miu.by>

Sokhumi State University.
Georgia. Tbilisi.

President of
Intercultural Department
Professor INDIRA DZAGANIA

With big pleasure the personnel of Minsk Institute of Management sends its greetings to your University, chief editor Indira Dzagania and the employees of the journal «Intercultural Relations society» on the occasion of its 20th edition Anniversary!

We wishing you further success in your very important and necessary work – the support of scientific and intercultural communications, to the journal – to maintain and increase its authority, and to all employees of the journal - long years of creative and professional work.

Yours sincerely,

Rector

N.V.Susha



УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТАВРИЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

95007, м. Сімферополь, проспект академіка Вернадського, 4

Тел. (0652) 54-50-36 Факс (0652) 54-52-46 E-mail: rector@tnu.crimea.ua <http://www.tnu.crimea.ua>

20.12.12 № 32-10/179

на № _____

**Сухумський державний університет
Головному редактору журналу
"Межкультурні комунікації"
професору Індіре Дзаганія**

Уважаемые коллеги!

От имени Таврического национального университета имени В.И. Вернадского примите наши искренние поздравления с выходом юбилейного номера журнала "Межкультурные коммуникации".

Приятно отметить, что журнал пользуется у читателей заслуженным авторитетом, является своеобразным эталоном высокого качества научной информации, редколлегия журнала широко представлена известными учеными из разных стран мира, ведущими специалистами в своих отраслях научного знания. Журнал «Межкультурные коммуникации» отличается актуальностью материалов, глубиной и оригинальностью подходов, строгой аргументированностью высказываемых на его страницах профессиональных суждений.

Хотелось бы пожелать журналу сохранения позиции одного из лидеров среди научных изданий Грузии, широкой читательской аудитории, талантливых авторов, а всему коллективу журнала – плодотворной работы и творческой энергии, успехов и процветания на долгие годы.

Ректор

Н.В. Багров

მარინე ტურავა
(საქართველო)

ნაცნობი სამყარო
(როვზან მუსტაფაევის „შემოსაზღვრული სამოთხის“
ქართული თარგმანი)

წიგნის სახელწოდება „შემოსაზღვრული სამოთხე“ რაღაც ძალიან მნიშვნელოვანისათვის განაწყოებს მკითხველს, დაშიფრული სათაური, სულ ცოტა, ორგვარი შინაარსის მქონე, ასოციაციურად მაკა ჯოხაძის ცნობილ წიგნს „სამოთხე უსიყვარულოდ“ მოგაგონებს, უფრო შორეულ ასოციაციას კი ჯონ მილტონის „დაკარგულ სამოთხესთან“ მიყვავართ... სწორედ დაკარგული სამოთხე აიძულებს ადამიანს იყოს დროსა და სივრცეში, სიყვარულში შემოსაზღვრული, ეშმაკის ზეობითა და სიყვარულის დეფიციტით დაღლილი. ახერბაიჯანელი მწერლის როვზან მუსტაფაევის მოთხრობების კრებული სწორედ ამ სათაურით შემოგვთავაზა რობერტ მესხმა (გამომცემლობა „უნივერსლი“, 2012). ამ სათაურით კრებულში რიგით მეორე მოთხრობაა დაბეჭდილი. რობერტ მესხს კარგად იცნობს ლიტერატურული სამყარო თავისი პოეტური კრებულებით, რობერტი წარმატებით თარგმნის რუს პოეტებსაც, მაგრამ ეს წიგნი მისი პირველი პროზაული თარგმანია. წარმატებული დებიუტი იმის თქმის უფლებას გვაძლევს, რომ რობერტ მესხმა შესაძლოა თავისი ძალები მომავალში პროზაშიც მოსინჯოს. ამ თარგმანში კარგად ჩანს სწორედ პროზაიკოსის თვისებები. მიუხედავად იმისა, რომ მთარგმნელს მზა კომპოზიცია და სტრუქტურა, ლექსიკა ხვდება, მის ოსტატობაზე დიდად არის დამოკიდებული თარგმანის წარმატება. როვზან მუსტაფაევი რუსულენოვანი მწერალია, ამიტომაც რობერტ მესხი ადვილად ახერხებს მწერლის სათქმელის გადმოტანას, თანაც ისე, რომ არ აზარალებს ქართულ სიტყვას. პირიქით, მის თარგმანს ბუნებრივი ქართული ლექსიკა და საფანელი აქვს. მთარგმნელი ითვალისწინებს ავტორის ვერსიას, მაგრამ არ ცდილობს, შეინარჩუნოს მისი სიტყვები. ამგვარი თარგმანის შედეგად ტექსტი ოდნავ „გაუმჯობესებულია“, მაგრამ არა შეცვლილი.

როვზან მუსტაფაევი (1960-2009) ბაქოში დაიბადა, იგი იყო ცნობილი მეცნიერი, მოთხრობების პირველი კრებული კი მწერლის მეგობრებმა 2007 წელს გამოსცეს ისრაელში. 2008 წელს, სიკვდილამდე ერთი წლით ადრე, როვზან მუსტაფაევს სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქმა, ილია მეორემ გელათის აკადემიის დიპლომი გადასცა. გელათის აკადემია უძველესი ქართული კულტურისა და სულიერების ძეგლია, იგი 1106 წელს გელათის მონასტერთან დავით აღმაშენებლის ინიციატივითა და ხელშეწყობით გაიხსნა. აქ მოღვაწეობდნენ ცნობილი ქართველი მოღვაწეები, მათ შორის იოანე პეტრიწი და არსენ იყალთოელი. თანამედროვენი მას „ასუად ათინას“ „ადმოსავლეთის მეორე იერუსალიმს“ უწოდებდნენ. აქ შეიქმნა და ითარგმნა ქართული კულტურის არაერთი მნიშვნელოვანი ძეგლი. ამიტომაც ყველა წიგნიერი ქართველისათვის გელათის აკადემია ღრმა სულიერებისა და ქართული სახელმწიფოს ძლიერების სიმბოლოა. გელათის აკადემიის ჯილდოც შემთხვევით ადამიანებს არასოდეს რგებიან, სწორედ ეს უნდა ყოფილიყო, ტექ

სტოან ერთად, რობერტ მესხის მოტივაციის წყარო, როცა მან აზერბაიჯანელი ავტორის მოთხრობების გადმოქართულება გადაწყვიტა.

როვმან მუსტაფაევის მოთხრობების პერსონაჟები ჩვეულებრივი, უბრალო ადამიანები არიან, სწორედ მათი ცხოვრების გულისგულში ტრიალი ხიბლავს მწერალს. ცხოვრება თავისი ყოველდღიურობით, თანამედროვე ადამიანის შინაგანი სამყარო, განცდები, ტკივილები და სიხარული უქცევია მას მხატვრული გარდასახვის ობიექტად. მწერალს მახვილი მხერა აქვს, მისი სულიერი ყური და თვალი, საჩინოზე უფრო მახვილია, სწორედ ეს ანიჭებს აზერბაიჯანელი პროზაიკოსის ნააზრევს განსაკუთრებულ მომხიბვლელობას. ქართველ მკითხველს ეს სამყარო, რობერტ მესხის წყალობით, ახლობლად ექცა. თარგმანში არ არის ჩვენი კულტურის ან რწმენისათვის უცხო პასაჟები, ფრაგმენტები, რაც ტექსტის აღქმას კიდევ უფრო ამარტივებს. ამას ქართველ-აზერბაიჯანელთა მრავალსაუკუნოვანი კეთილმეზობლობაც განსაზღვრავს.

გასული საუკუნის მეორე ნახევრამდე დასავლური თარგმანის თეორია ჩაკეტილი იყო სისტემაში, რომელსაც გეორგ შტაინერი უწოდებდა „სტერილურ დებატს ტრიადის შესახებ: სალიტერატურო, თავისუფალი და ზუსტი თარგმანი“. განსხვავება სიტყვასიტყვით (სალიტერატურო) და მნიშვნელობით (ანუ თავისუფალ) თარგმანს შორის ჯერ კიდევ ციცირონისა და წმინდა იერონიმეს თეორიული ნააზრევიდან იღებს სათავეს. ცნობილი ორატორების – ესქინესა და დემოსთენეს თარგმანების შესახებ ციცირონი წერდა: "მე მათ ვთარგმნიდი არა როგორც თარგმანი, არამედ როგორც ორატორი, ვინარჩუნებდი აზრსა და ფორმას, ან, როგორც იტყვიან, აზროვნების "ფიგურებს", მაგრამ გადმოვცემდი მათ ჩვენთვის მისაღები ენით. ამგვარი მოქმედებით მე არ მქონდა სიტყვასიტყვით გადმოტანის საჭიროება, თუმცა შევინარჩუნე საერთო სტილი და ენის მნიშვნელობა".

რომაელების ხანაში სიტყვასიტყვით თარგმნა გულისხმობდა დედნის ტექსტის თითოეული სიტყვის (ძირითადად ბერძნულის) უახლოესი ლათინური გრამატიკული ეკვივალენტით ჩანაცვლებას. ეს იმით აიხსნებოდა, რომ რომაელები ორიგინალ ტექსტს, ბერძნულ ტექსტებთან ერთად, გვერდიგვერდ კითხულობდნენ. ციცირონისა და ჰორაციუსის მიერ სიტყვასიტყვით თარგმანისადმი ზერევე დამოკიდებულება, ხაზს უსვამს თარგმნის შედეგად ესთეტიკური და კრეატიული ტექსტის მიღების აუცილებლობას. ამ მიდგომამ მომდევნო საუკუნეების მთარგმნელებზე დიდი ზეგავლენა იქონია. მაგალითად, ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი მთარგმნელი წმინდა იერონიმე იმოწმებს ციცირონის ავტორიტეტს ბიბლიის საკუთარი ლათინური თარგმანის შესაფასებლად. მან მოახდინა უკვე არსებული ლათინური ტექსტის რევიზია და შეასწორა ახალი აღთქმის ადრეული თარგმანები. "ახლა მე არა მხოლოდ ვაღიარებ, არამედ სრული თავისუფლებით ვაცხადებ, რომ ბერძნული ენიდან თარგმნის პროცესში - გარდა, ცხადია, წმინდა წერილის შემთხვევისა, რომლის სინტაქსიც კი საიდუმლოებას ატარებს - მე ვემხრობი არა სიტყვასიტყვით, არამედ მნიშვნელობის თარგმნის ხერხს". თავის მხრივ, თავისუფალი მიდგომა საშუალებას იძლეოდა ორიგინალი ტექსტის შინაარსი ყოფილიყო გადმოცემული. სწორედ ამ პერიოდიდან იღებს სათავეს ჩვენს დრომდე მოღწეული დებატები სალიტერატურო და თავისუფალ ან ფორმისა და შინაარსის თარგმანს შორის.

დღეს უკვე აღიარებულია, რომ სრულყოფილი თარგმანი დედნის ესთეტიკა-სა და სათქმელსაც უნდა ინარჩუნებდეს, მაგრამ ამავდროულად სათარგმნ ენაზე გასაგებად და ადეკვატურად აღიქმებოდეს. რობერტ მესხმა შეძლო, ერთი მხრივ, შეენარჩუნებინა როვმან მუსტაფაევის პროზაული ნარატივის ძირითადი ტენდენციები, მწერლის სტილისა და ესთეტიკს მთავარი შტრიხები, მაგრამ ამასთანავე ამ

მოთხრობების მხატვრული ქსოვილი ოსტატურად მოერგო ქართველი მკითხველის გემოვნებისა და გამოცდილებისათვის. ამგვარი თარგმანი მწერლის ოსტატობასთან ერთად მთარგმნელის დიდ ოსტატობასაც მოითხოვს.

კრებული „ავი სულებით“ იხსნება, მოთხრობის სათაურიც კი რაღაც მისტიკურს მიანიშნებს. ერთი ჩვეულებრივი ოჯახის ისტორიის ფონზე მოაგარაკეთა უცნაური ყოფა და გართობა ცოცხლდება. მეშვიდეკლასელი ბიჭის თვალთ ადქმული დედა, მეზობლის უცნაური ქალები და ზაფხულის ცხელი დღეების გამოძახილი დიდ ხანს გაჰყვება მკითხველს. როვმან მუსტაფაევის პერსონაჟები ღრმა ინდივიდუალობით, გამოკვეთილი პიროვნული შტრიხებით გამოირჩევიან. ზოგჯერ სრულიად უმნიშვნელო, მეორეხარისხოვანი პერსონაჟის ხასიათიც კი ერთი პასაჟით, ერთი დეტალით ისეა გახსნილი, მხატვრულ სიმართლეში წამითაც არ გეპარება ეჭვი. ეს განსაკუთრებით კარგად იგრძნობა პირველ მოთხრობაში, რომელიც თხრობის ექსპრესიით, მოვლენათა თანმიმდევრული განვითარებით, სიუჟეტის მოქნილობით კრებულის საუკეთესო ნაწარმოებია. ჭორიკანა დეიდა ზეფა და მისი „კვინტეტი“ – ოთხი ქალიშვილი, რომელთა სტუმრობაც „კალიების შემოსევის“ ტოლფასია, ოთხი შინაბერა – ტირა, ლირა, ფირა და მინა, არარეალიზებული ადამიანები, აუხდენელი ოცნებები და ისევ მომავლის იმედი, უკვე მოხუცი ჰაბიბა ხანუმი და სპირიტუზმი, რომელიც აერთიანებს ამ უცნაურ და თვითმყოფად პერსონაჟებს, მოთხრობას განსაკუთრებულ ხიბლს ანიჭებს. სპირიტუზმი, რომელიც ერთდროულად არის მოწყენილობისაგან თავის დაღწევის საშუალებაც, რეალობისაგან გაქცევაც, წარსულის ცოდვების აღიარების გზაც და წყალწადებულისაგან ხაფისის ჩაჭიდებაც მწერლისთვის ის რიტუალია, რომლის საშუალებითაც ბოლომდე აშიშვლებს თავის პერსონაჟებს. სპირიტუზმი პატარა ბიჭის შურისძიება „ბუზანკალივით მოსაწყენი ქალების“ წინააღმდეგ, „ლაწირაკის“ მიერ თითოთ დაძრული თეფში და ტრაგიკომიზმი სიტუაციისა, რომლის პარალელურადაც მწერალი იმრანისა და მისი მშობლების ოჯახურ ისტორიას გვიყვება – წინასწარ მოფიქრებული და მონიშნული კომპოზიციის შთაბეჭდილება ქმნის, რაც მოთხრობას მეტ გამომსახველობას ანიჭებს.

ცალკე იკვეთება მამაშვილობის პრობლემა, რომელიც ლიტერატურისათვის არახალია და ჯერ კიდევ რელიგიური წიგნებიდან და წმინდა წერილიდან იღებს სათავეს. იმრანს, რომელიც პოეზიით არის გატაცებული და ქალებს თავის პირველ ლექსებს უკითხავს, რაღაც განსაკუთრებული სიახლოვე და ჰარმონია აქვს მამასთან, რომელიც მუსიკოსია. მუსტაფაევის მოთხრობები არ განეკუთვნება ინტელექტუალურ პროზას, მაგრამ მისი ავტორი განათლებული ადამიანი და ცნობილი მეცნიერია, ამიტომაც სულაც არ არის გასაკვირი მამის სიახლოვეში და მასთან ერთიანობაში დმერთთან სიახლოვე და ერთიანობა იგულისხმებოდეს, როგორც ეს მეოცე საუკუნის მწერლების შემოქმედებაშია.

როგორც უკვე აღვნიშნე, „ავი სულებით“ ტრადიციული თხრობით გამოირჩევა, აქ არ არის ცნობიერების ნაკადი, თუმცა ავტორი მოვლენებს იმრანის უთქმელი ფრაზებით აფასებს, რაც ძალიან ჰგავს პერსონაჟის შინაგანი მონოლოგის ფრაგმენტებს. ეს ფრაგმენტები ძალიან მახვილგონივრული, ხშირად ირონიულია, რაც მწერალთან ერთად, მთარგმნელის დიდი დამსახურებაც არის.

იმრანთან, როგორც პოეტთან, განსაკუთრებული სიახლოვე აქვს მთარგმნელსაც, ამიტომაც ბიჭის პირველი ლექსები თვად რობერტ მესხს გაურანდავს, გაუსწორებია. როგორც პოეტს ამ მოთხრობის პოეტური ნაწილი უფრო მხატვრულად გადმოუქართულებია.

ხე იდგა. იდგა სისხლისფერი.

ღამობდა ქარის კლანჭებისაგან გამოსხნას. ქარი

მძლავრობდა ისევ. ტრაპეზის წინ მძლავრობდა ქარი.

ხე იდგა თბილი წვენიტ სავსე,

ცისკენ ლურჯ ხელებს ალაპყრობდა

და სიკვდილს, შობილს ზათქით, ტკივილით,

ჭკრეტდა გულგრილად, თითქოს მხერა გახევებული...

სხვა ხეები გაკვირვებულები და შეშინებულნი უყურებდნენ მომაკვდავ ძმობილს:

და ჩურჩულით მადლობდნენ უფალს,

რომ თვითონ,

თვითონ არ აღმოჩნდნენ ქარის კლანჭებში.

მთავარი სიუჟეტური თხრობის პარალელურად მწერალი სხვა ამბებსაც გვიყვება, მათ შორის განსაკუთრებული ინტერესით იკითხება მამის, მუსიკოსის ვიზიტი ე.წ. საბჭოთა საგიუეტში – ფსიქოლოგიური პრობლემების მქონე ადამიანსაც ფსიქიატრთან რომ აგზავნიდნენ და კვალიფიციური დახმარების მომლოდინეს სასწრაფოდ გააკოჭავდნენ ხოლმე. თუმცა მუსიკოსს გაუძარტლა, მართლაც კვალიფიციური ექიმი შეხვდა, რომელმაც ადვილად ამოიცნო „მღვდელი ჭილოფში“: „თქვენ ახლა არაჩვეულებრივი ნაცრისფერი კოსტუმი გაცვიათ. საზოგადოება მიეჩნია ამ კოსტიუმით რომ გხედავდეთ. ნუ გაიძრობთ მას, იმდერეთ, იყვირეთ, ჭკუიდან გადადით, დაამსხვრიეთ ავეჯი, გადმოხტით მეათე სართულიდან, მაგრამ მხოლოდ შიგნით, სულში, გონებაში, გარეგნულად კი შეინარჩუნეთ ეს მომსიბველელი ნაცრისფერი კოსტიუმი ჰალსტუხითურთ, სასურველია, ისიც ნაცრისფერი იყოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში... პერიოდულად მოგიყვანენ ხოლმე ჩემთან.“ საზოგადოებას არ უყვარს მისგან განსხვავებული ადამიანი, სამაგიეროდ უყვარს ნაცრისფერი, მოსაწყენი, ერთფეროვანი, ყველას მსგავსი. ორჰანი მუსიკოსია, საკმაოდ წარმატებულიც, მაგრამ როგორც კი ობივატელის მანტიას იხდის და ნამდვილ შემოქმედს ემსგავსება, მის მიმართ აგრესია სრულიად ბუნებრივად ჩნდება.

ოსტატური და მხატვრულად ლოგიკურია მოთხრობის ფინალიც, მაგრამ ცოტა მოულოდნელიც, ცოტა მისტიკურიც. სპირიტუალური რიტუალის დროს გაჟღერებულ დაუჯერებელ და გაუგონარ ამბავს რეალობად რომ წარმოგვიჩენს... მე ასე მინდა წავიკითხო და გავიგო ამ საინტერესო, ექსპრესიული ნარატივის დასასრული, ვფიქრობ, რომ სხვაგვარი ფინალი დააქინებდა მის მხატვრულ ქსოვილს.

„შემოსაზღვრული სამოთხე“ – ერთ პატარა, მოსაწყენ დაბაზე მოგვითხრობს, მოწყენილობისა და ერთფეროვნების ჭაობში რომ ჩაძირულა, ჭორებითდა რომ არსებობს და თანდათან კარგავს ნამდვილი, ჭეშმარიტი ცხოვრების ნიშანწყალს. კრებულში შემავალ თითოეულ მოთხრობას („ადამიანები იმქეყნიდან“, „ანგელოზი ჯოჯოხეთში“, „მოხუცი ჩუმარინები“) თავისი სათქმელი და მხატვრული სიმართლე აქვს, რასაც მთარგმნელი პროფესიულად, დიდი პასუხისმგებლობითა და სიყვარულით თარგმნის. ამ თარგმანით კიდევ ერთხელ ცნაურდება, რომ სამყარო ძალიან პატარაა, სხვადასხვა ეროვნებისა და სარწმუნოების ადამიანებს, მით უფრო ახლო მეზობლებს, ხშირად იდენტური, მსგავსი პრობლემები აქვთ, ერთნაირად უყვართ და სძულთ, ერთნაირად განიცდიან და უხარიათ. ლიტერატურის ერთ-ერთი დანიშნულება ალბათ ამ ერთიანობის ჩვენებაცაა.

როგმან მუსტაფაევის „შემოსაზღვრული სამოთხის“ ქართული თარგმანი საინტერესო შენაძენია მკითხველისათვის, რომელიც ამ ბოლო დროს განებივრებულია მაღალმხატვრული და პროფესიული თარგმანებით. მე მგონია, რომ ამ თარგმანის მხატვრული სტილი რობერტ მესხის პირადი ესთეტიკური ხელწერის ნაყოფია უმთავრესად, სწორედ ამით არის გამყარებული სურვილი თუ რჩევა, პოეტმა კალამი პროზაშიც მოსინჯოს. რობერტ მესხს აქვს უნარი ლაკონურად და უპრე-

ტენზიოდ გამოხატული სათქმელი, მსოფლმხედველობა შესაფერის მხატვრულ ქსოვილში მოათავსოს, რაც პროზასაც ისევე სჭირდება, როგორც პოეზიას.

ლიტერატურა:

1. რ. მუსტაფაევი, შემოსაზღვრული სამოთხე, თბ., 2012.
2. Ровшан Мустафаев, Очертованный рай. Израиль, 2007.
3. ვ. ლუარსაბიშვილი, რა არის თარგმანის თეორია, [http://24 saati, ge](http://24saati.ge).

Marine Turava
Familiar world
(Georgian translation of Rovshan Mustafaev's "Restricted paradise")
Summary

It is generally acknowledged that an ideal translation should preserve aesthetics and essence of the original text, but, at the same time, it should be clearly and sufficiently apprehended in the language of translation. Robert Meskhi managed, on the one hand, to preserve the main tendencies of Rovshan Mustafaev's prosaic narration, the main traits of writer's style and esthetics, and on the other, he masterfully fitted the artistic fabric of the stories into the taste and experience of Georgian readers. The translation of this kind requires mastery of the writer, as well as unsurpassed mastery of the translator.

Марина Турава
Знакомый мир
(Грузинский перевод рассказов Ровшана Мустафаева «Очертованный рай»)
Резюме

Известно, что полноценный перевод должен сохранить эстетику и сущность оригинала, но в то же время быть понятным и восприниматься адекватно. Роберт Месхи смог сохранить тенденции прозаического нарратива азербайджанского писателя Ровшана Мустафаева, основные штрихи стиля писателя. В то же время, художественные узоры этих произведений подошли вкусу и опыту грузинских читателей. Такой перевод вместе с мастерством писателя требует большого опыта и умения переводчика, что блестяще отразилось в переводе рассказов Р. Мустафаева «Очертованный рай».



Лала Ахмедова
(Азербайджан)

ЛЕКСИКА, ОБОЗНАЧАЮЩАЯ ПРАВСТВЕННО-ВОЛЕВЫЕ КАЧЕСТВА ХАРАКТЕРА ЧЕЛОВЕКА

Признак сцеплённости устойчивых выражений с разными лексико-грамматическими разрядами позволил ярче и рельефнее представить один из возможных вариантов лингвистического анализа нравственно-волевых качеств характера человека, заявленного в сравнительно-сопоставительном аспекте на примере двух неродственных языков.

Мы сознаём, что в данном случае делаем некоторый уклон в сторону не языковой, но социальной или психолого-социальной характеристики. В то же самое время нельзя не признать, что нравственно-волевые качества с различной степенью коннотации есть одновременно и языковые средства выражения отрицательных либо положительных оценок. А это уже относится к лексической стороне вопроса. Такое явление в первую очередь связано с лингвистическим или (реже) экстралингвистическими факторами в языкознании. Это выделение черт характера человека, оценка говорящего к проявлению им мужества или, напротив, нерешительности. Последние в русском и азербайджанском языках имеются на всех уровнях языка. Это, в частности, лексические единицы, словообразовательные модификации с постфиксами субъективной оценки.

В денотативное содержание входят:

1. обязательный (центральный) и периферийный (второстепенный, дополнительный) семантико-грамматический компонент. В качестве обязательного компонента выступает *лицо*, а факультативного – *пол*. Семантико-грамматическим компонентом его называют по той причине, что он в основном образуется грамматическими средствами языка;

2. обязательный и периферийный (аналогично) собственно-семантический компонент. В качестве обязательного компонента выступает решимость человека совершить намеченное (центральная, или ядерная сема лексико-семантического поля «степень решимости по отношению к совершаемому человеком поступку»), а факультативного – это частные компоненты центральной семы, которые дифференцируют семантику слов данной ЛСГ. Например, не имеет желания совершить поступок, не обладает храбростью, не хочет совершать его, не имеет достаточных навыков, опыта или самоотверженности, которые могли бы подвинуть его на совершение настоящего поступка и т.п.

Понятно, что приведённое нами денотативное содержание указанного лексико-семантического поля (ЛСП) выражает именно нравственно-волевое качество как доминанту той цепочки слов, которую мы привели страницей выше. Но мы не станем ограничиваться только констатацией этого факта. Укажем, что сема «человек мужественный», охватывающая и многие другие значения, выступает ядерной в семантике значительно большей части слов. А периферийная сема в свою очередь реализуется только в значении некоторого ряда слов. Это в основном переносные лексико-семантические варианты. Они актуализируют вспомогательные (дополнительные и чаще всего второстепенные) признаки лица, выражающиеся в физических возможностях человека, и лишь ассоциативно сам признак слова «мужественный».

Иногда такие вспомогательные признаки лица проявляются в борьбе между двумя чувствами, из которых в конечном итоге и побеждает мужество человека. К примеру, в одной из монографий лингвистов по поводу становления волевого настроения Э.Хемингуэя написано следующее: «Участие в войне», близость со смертью надолго замкнули его в круг пережитого в военные и послевоенные годы. Это заставило его предметный мир пропустить

сквозь своё творческое восприятие. Это сузило круг наблюдения, но обострило силу показа. Хемингуэй остро, разумом и плотью ощутил потерянную и пустоту своего поколения, может быть, мучительнее всех пережил это и выразил с наибольшей силой. Найдя опору в своём творчестве, Хемингуэй не сломался».

Не только критиков, но и писателей может увлекать сильный характер человека. Так, М.Б. Храпченко по поводу создания характера восточного героя Хаджи-Мурата из одноименной повести Толстого писал: «Поведение героя весьма далеко от идеала непротivления злу насилем, который утверждал Толстой. Человек горячей крови и пылких чувств, Хаджи – Мурат активно защищает себя, свою жизнь, пользуясь, и притом весьма часто, насилем, которое его враги еще чаще применяют по отношению к нему. Герой и его сопротивление деспотизму нарисованы в повести с глубокой симпатией. Вопреки некоторым теоретическим построениям, Толстого захватила, увлекла большая правда борьбы, мощный характер».

Или о том же читаем в книге А.С. Бушмина о нравственно-волевых качествах молодого поколения, созданных А.Фадеевым: «Стремясь как можно полнее и объективнее подойти к руководящей и практической деятельности молодого поколения, писатель решил центральное место в романе уделить основной пятерке молодого поколения. В них Фадеев, пытаясь остаться максимально верным исторической правде, обобщил черты и свойства советской молодежи тех лет. Самые, казалось бы, несоединимые черты: мечтательность и действительность, полет фантазии и практицизм, любовь к добру и беспощадность, широта души и трезвый расчет, страстная любовь к радостям земным и самоограничение, - эти и многие другие разноречивые черты, положенные в основу характеров молодого поколения, создали их неповторимый нравственно-волевой облик».

Примеры можно умножить. Важно отметить, что на первоначальной стадии можно сделать вывод, что сема «человек мужественный», отражающая соответствующее нравственно-волевое свойство личности, в структуре денотативного содержания приведенной цепочки слов имеет некий «семный фон». К нему мы отнесём совокупность сем, в комбинации которых она реализуется.

Например, «фоновые семы» – это такие лексемы, как *свободолюбивый* как отражение психологической характеристики человека; *неспособный* (неподготовленный к свершению поступка) – интеллектуально-физические; *несерьезный, легкомысленный* – морально этические с определённой отрицательной коннотацией.

Коннотативное содержание определяется по аналогичной схеме. В нём также следует различать обязательные и факультативные компоненты. В качестве первых выступают эмоциональность и оценочность – понятия, между собой тесно связанные, в определённых случаях даже переходящие друг в друга или добавляющие соответствующие оттенки. Факультативные прежде всего направлены на отражение признака интенсивности, который выражается в определении степени положительной или отрицательной оценки.

Определение специфического функционального назначения подобных лексем отчасти напоминает нам выводы, сделанные видным современным лингвистом К.М. Абдуллаевым. Анализируя их на материале именно эпических сказаний и подходя к ним, так сказать, с образной стороны, он приходит к небезынтересному, на наш взгляд, заключению. По мнению учёного, лексемы различного назначения могут выполнять выразительную (то есть внешнюю, открытую, прозрачную, легко доступную для понимания и т.д.) и содержательную (внутреннюю, скрытую, иносказательную и т.п.) функции. «План содержания, - предполагает К.М. Абдуллаев, больше напоминает нам корни, а план выражения – крону и ветки дерева. Мы видим крону, отдельные ветви и, исходя из увиденного, начинаем судить о корнях. Эти ветви, а если выразиться по-иному, эти варианты, приводят к исходному праварианту (в научной литературе его называют

инвариантом). Инвариант – это ценность, рождающая из себя все другие варианты, формирующая их истоки. Взаимоотношения основного праварианта в плане содержания и вариантов в плане выражения можно представить как взаимоотношения между общим и конкретным».

Отмеченное можно подтвердить не только наглядным сравнением художественного порядка, но и теоретическими положениями современных языковедов. Так, анализируя некоторые лексемы нравственно-волевого назначения, мы обратили внимание на тот факт, что при сопоставлении с азербайджанским языком такие положительные качества, как смелость, храбрость отвага, решимость, целеустремлённость и т.д., в особой контекстной ситуации могут неожиданно трансформироваться в значение противоположного характера, точнее сказать, пренебрежительно-ироническое. Следовательно, они начинают носить уже новые и при этом негативные оттенки.

Это явление точно подметила, к примеру, учёный А.В. Межжерина на материале рассмотрения этимологических связей, которые она протягивает от древнеславянского к лексемам соответствующего семантического наполнения в современном русском литературном и разговорном языке. И получается, согласно её выводам, что «в отдельных случаях процесс семантической дивергенции может сопровождаться изменением коннотации. Иногда в одном слове (автор имеет в виду прежде всего имена прилагательные со значением моральной оценки лица в литературном русском языке) получало развитие и конкретизацию значение, выражающее эмоциональную оценку, которая выражает информационный центр слова. Основой подобных изменений является синкретизм семантики. В данном случае, - продолжает свою мысль учёный, - мы имеем дело с явлением, близким энантиосемии. В пределах семантической структуры слова наблюдается сосуществование положительного и отрицательного значений, но эти значения не противопоставлены друг другу .

Так и в нашем случае: анализ указанных лексем (смелый, храбрый и др.), в частности показал, что для развития противоположных значений недостаточно наличия только лишь эмоциональной оценки; необходимо, чтобы данные лексемы начали более активно употребляться именно в контексте с положительной, но также равноправно и с отрицательной коннотацией (оценочностью).

Приведём другой пример, но отличающийся от предыдущего тем, что лексическое значение слова «смелый» тесно переплетается с грамматически особенностями. Так, общеизвестно, что в современном русском языке малопродуктивен суффикс *-ак*, и смеем заметить: на это почти не обращалось внимания в связи с вычленением словообразовательных формантов, характеризующих волевые свойства человека. Обратимся за примером к существительному *смельчак*. Суффикс *-ак* явно ориентирует нас на положительную характеристику человека. Однако, как в первом случае, мы утверждаем, что это слово в специфическом, контекстном окружении может быть использовано также и в качестве отрицательной характеристики человека.

Значение структурно-сложного слова (или композита) может зависеть не только от суффикса, то есть меняться не только по форме, но и в зависимости от тех лексических оттенков, которые придаются говорящим. И специфично, что для лексемы, обозначающей характер человека, на первый план выступает именно эмоциональное, оценочное отношение.

От грамматической установки перейдём к текстам художественных произведений. Скажем, в романе М.С.Ордубады «Меч и перо» со слов правительницы (Мелеке) читаем: «Я даю тебе слово, близок день, когда он начнёт проигрывать в этой азартной игре. Он ведёт очень рискованную игру. В подобной игре проигрывали люди поумнее, чем он. Или Кызыл-Арслан более велик, чем халиф Мамун? Вы посмотрите, какой смельчак. Бросает в тюрьму кази, хатибов, духовенство, визирей! Отправляет в ссылку всех, кто ему неугоден! Ни во что

не ставит самого падишаха, утверждённого повелителем правоверных! Он ошибается, если думает, что всё это сойдёт ему с рук. Халиф не простит ему ничего!» .

Объяснимся, с какой целью использована лексема «смельчак». Зная содержание романа М.С.Ордубады «Меч и перо» и соответственно характер основных положительных и отрицательных персонажей, нетрудно видеть, что в устах Мелеке-ханум в отношении свершения волевых поступков звучит именно пренебрежительно-оскорбительная характеристика одного из правителей Азербайджана Кызыл-Арслана. Хотя, объективно говоря, этот литературный герой как раз и выступает смельчаком в подлинном смысле слова. Этот пример, на наш взгляд, доказывает ситуативно-художественное варьирование лексем, которая объективно положительно характеризует нравственно-волевое качество человека, однако, субъективно (в устах литературного персонажа, сознательно его очерняющего) – носит, бесспорно, отрицательный оттенок.

Напоминаем, что всё вышесказанное относилось к реализации нравственно-волевых качеств характера человека, рассматриваемых нами в аспекте центрального, то есть обязательного элемента, в свою очередь составляющего коннотативное содержание. Оно было наиболее ярко выражено такими компонентами, как оценочность и эмоциональность. В отношении факультативного компонента коннотативного содержания следует подчеркнуть явление интенсивности. Интенсивность актуализирует обобщённый признак высокой степени определённого свойства. В силу своей специфики нравственно-волевые качества характера человека в значительно большей степени отражают высокую степень положительной оценки говорящего по отношению к субъекту, совершившему тот или иной поступок. Однако наблюдаются также и случаи отрицательно оценки.

Современный лингвист Н.Лукьянова признак интенсивности выделяет как ведущий в составе лексико-семантической группы, характеризующей наиболее общие черты характера человека. Она относит их к классу так называемых «эмоционально-оценочных экспрессивов» и очень подробно описывает их функционирование в книге «Экспрессивность лексики и фразеологии».

От детального разбора основополагающих идей этого интересного труда, нас, правда, останавливают два момента. Первый – информация связана с говорами и диалектами, что явилось бы некоторым отступлением от избранной нами темы. Второй – анализ ведётся в рамках, главным образом, ограниченных общей характеристикой положительных и отрицательных качеств, то есть тем аспектом, которому была посвящена первая глава нашей диссертационной работы. Поэтому более подробные сведения из указанной монографии Н.А. Лукьяновой оставим в стороне, но сама идея выделения интенсивного признака в целях определения коннотативного содержания лексем, характеризующих нравственно-волевые качества, кажется нам полезной в нашем собственном анализе.

Таким образом, из всего выше отмеченного, можно прийти к выводу, что реализация денотативного и коннотативного содержания экспрессивов в русском и азербайджанском языках зависит не просто, и не только от буквального перевода отдельных лексем, но, главным образом, от контекста, конситуации. Она включает в себя прежде всего передаваемую информацию, эмоциональное состояние говорящего в момент речи, когда он оценивает степень проявления того или иного нравственно-волевого свойства личности. Причём, как было нами выяснено, для более полной реализации экспрессивного содержания, в частности эмоциональной оценки необходима была некая «поддержка» контекста. А именно: экспрессивный лексический фон или соответствующее окружение. К тому же, если учёные при анализе поднятого нами вопроса о соотношении нравственно-волевых качеств в разносистемных языках знает ещё и внеязыковую ситуацию, в первую очередь эмоциональное состояние говорящего, то это помогает попутно выявить также и семантику экспрессивного слова. Вероятно, при дальнейшем исследовании этого вопроса

целесообразно вводить подобную информацию не только в русский и азербайджанский литературный, но и в разговорный язык. Здесь, как можно было убедиться, есть общие моменты и расхождения.

В результате проделанной работы в аспекте выделения коннотативного и денотативного компонентов хотим подытожить следующее: мы не даём в настоящей главе готовых рецептов и, разумеется, далеки от того, чтобы претендовать на исчерпанность поднятого вопроса. Это всего лишь предложение одного из потенциальных вариантов лингвистического анализа нравственно-волевых качеств характера человека, выполненного нами в сравнительно-сопоставительном аспекте на примере двух языков. Вероятно, возможны и другие пути. Например, при анализе данной темы (с этими или другими, но схожими по содержанию лексемами) можно придерживаться и такой последовательности: сначала сравнительно-типологическому разбору подвергаются имена прилагательные и существительные с положительной, а затем с отрицательной оценкой.

Однако в том и другом случае словообразовательная общность отдельных лексем нужного нам семантического наполнения обуславливает целесообразность их совместного, но не обособленного рассмотрения. Возможно, описание фактического материала в виде отдельных очерков (см., к примеру, работы А.В. Межжериной «Прилагательные со значением моральной оценки лица [на древнерусском хронологическом срезе]», М.А. Ягубовой «Лексико-семантическое поле «оценка» в русской разговорной речи» и некоторые другие), в которых интересующие авторов лексемы морально-этической или волевой направленности оформлены именно в указанной форме.

Проведенный в нашей работе анализ выполнен в аспекте рассечения и одновременного с тем сочетания ядерных (центральных) и периферийных (второстепенных) сем в синонимической цепочке слов. Полагаем, что такое структурное распределение материала в противоположность отмеченному позволяет дать более целостное представление также и о семантической структуре каждой лексемы в русском и азербайджанском языках, то есть лексемы, вычлененной из общей синонимической цепочки слова и рассмотренной нами в изолированном виде. Вместе с тем слова анализируются как элементы лексико-семантических объединений разных уровней.

Сказанное подводит нас к выводу о том, что при обращении к названным словам порою встречаешься с явлением, которое в современной лингвистической литературе носит название семантического синкретизма. Развитие синкретической семантики иногда приводит к распаду или отрицанию прежнего значения (если, скажем, слова с моральной оценкой лица рассматривать в диахроническом срезе). Однако порою они могут привести и к образованию добавочных (второстепенных) значений. Разрушение синкретического значения, как правило, в таких случаях идёт путём акцентуации на обновлённых информационных центрах, когда образуются и обособляются новые (по сравнению с бывшими) значения. При этом возможна их конкретизация, точнее, развитие семантики от общего к частному.

Подведена граница под правилом, что соответствующие данному свойству лексемы в русском и азербайджанском языках могут выражать их, с одной стороны, изолированно, а с другой – одновременно. То есть в последнем случае воля выражается в нравственно-идейных внутренних убеждениях человека, выявляя при этом его самую суть. Анализ, проведённый под таким углом зрения, на наш взгляд, не нарушает логики повествования. Два важных качества характера оказываются неразрывно взаимосвязанными; нравственность возникнет из воли, а воля в свою очередь нацеливает на нравственность. При этом характерно, что в материалах заключительной главы, помимо указанное цепи перехода одного рода лексем в другой, был обозначен целый ряд нравственно-волевых качеств или свойств человека, которые традиционно считаются опорными понятиями не только в лингвистике, но в современной психологической науке. Спектр анализа тем самым был расширен.

Фактор сцепленности устойчивых выражений с разными лексико-грамматическими разрядами в русском и азербайджанском языках, который отчасти являлся объектом двух предыдущих глав, здесь также сохраняет свою силу. Но нравственно-волевые качества характера человека, как правило, не имеют такой чёткой противопоставленности, как в случае анализа соответствующих лексем, выражающих наиболее общие черты или отношение к самому себе, вещам, коллегам и т.д. По этой причине в заключительной главе, как и в других разделах, сопоставлялись в основном не отдельные лексем, а именно определённый ряд с выделением подгрупп (или подклассов).

Как было доказано ходом исследования, признак сцепленности устойчивых выражений с разными лексико-грамматическими разрядами позволил ярче и рельефнее представить один из возможных вариантов лингвистического анализа нравственно-волевых качеств характера человека, заявленного в сравнительно-сопоставительном аспекте на примере двух неродственных языков. Основываясь на методе разделения и одновременного сочетания ядерных (центральных) и периферийных (второстепенных) сем в синонимической цепочке слов, было дано целостное представление также и о семантической структуре при сравнении и сопоставлении буквально каждой лексем в русском и азербайджанском языках. Одновременно с тем отдельные слова рассматривались как элементы лексико-семантических объединений разных уровней. Кроме того, методом синхронного анализа были выявлены ЛСГ прилагательных с базовым значением отдельных лексем и соответственно ЛСГ с развитием дополнительных и сложных новых значений, естественно, в пределах нравственно-волевых качеств характера человека.

Литература:

1. Абдуллаев К.М. Сложное синтаксическое целое как объект научного исследования в современной лингвистической науке. Дис. ... д-ра филол. наук. Баку, 1991.
2. Абдуллаев К.М. Тайный «Деде Коркуд». Баку: Мутарджим, 2006.
3. Азербайджанские сказки. Баку: Гянджлик, 1987.
4. Акуленко В.В. Лексические интернационализмы и методы их изучения // Вопросы языкознания, 1976, №6.
5. Бабайцева В.В. Русская разговорная речь. М.: Наука, 1978.
6. Гусейнов Ф.Г. Лексическая и грамматическая синонимия в русском языке. Сборник научных трудов. Баку, 1987.
7. Гусейнов Ф.Г. Русская фразеология: (Основные тенденции развития в XIX веке): Учебное пособие. Баку: АГУ, 1977.
8. Ляпон М.В. Смысловая структура сложного предложения и текст. К типологии внутритекстовых отношений. М.: Наука, 1986.
9. Макарова Е.А. Прилагательные характеристики лица в функциональном аспекте. Автореф. канд. филол. наук. Ленинград, 1989.

ლალა ახმედოვა
ადამიანის ზნეობისა და ნებისყოფის აღმნიშვნელი ლექსიკა
რეზიუმე

შეთანხმების ნიშანი სხვადასხვა ლექსიკურ და გრამატიკულ კატეგორიას შორის იძლევა საშუალებას უფრო აშკარად და რელიეფურად წარმოვადგინოთ ადამიანის ზნეობისა და ნებისყოფის აღმნიშვნელი ლექსიკის ლინგვისტური ანალიზის შესაძლო ვარიანტები, რომლებიც მოცემულია შედარებით ასპექტში ორი სხვადასხვა ენის მაგალითზე.

Lala Akhmedova
Lexicology denoting moral and strong-willed qualities of human character
Summary

A sign of coherence between set expressions and different lexical and grammatical categories has allowed to present more brightly and vividly one of possible variants of the linguistic analysis of moral and strong-willed qualities of human character declared in rather-comparative aspect on an example of two unrelated languages.



ირინა ყრუაშვილი (საქართველო)

მაერთებელი ელემენტი ზედსართაულ კომპოზიტებში

გერმანულ სიტყვაწარმოებაში გვხვდება ფონემური ელემენტები, რომელთაც სემანტიკური მნიშვნელობა არ გააჩნიათ. ისინი წარმოადგენენ ერთგვარ ფონეტიკურ „ჩამატებას“, კომპოზიტის უშუალო შემადგენელ კონსტიტუენტებს შორის (ე.წ. leeres Morph) და ერთმანეთთან კომბინირებული კონსტიტუენტების „მორფონოლოგიური მისადაგების“ მიზნით გამოიყენება (Fleischer/Barz 1995:32), მაგალითად, landesüblich, einkaufseilig. მათი საერთო ფუნქციიდან გამომდინარე და ასევე იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ისინი მნიშვნელობის არმქონე სეგმენტებს წარმოადგენენ, ამგვარი სიტყვაწარმოებითი ელემენტები ინტერფიქსის ცნებაში ერთიანდება. ინტერფიქსებად განიხილება ფონემები ან ფონემათა კომბინაციები, როგორებიცაა, მაგალითად, -s-, -(e)s, -(e)n, -o-, -i-, რომლებიც კომპოზიტებში კონსტიტუენტების გადაბმის ადგილას გვხვდება. ინტერფიქსის ნაცვლად დღეს უფრო ფართოდ გამოიყენება ტერმინი „მაერთებელი ელემენტი“ (Duden. Grammatik 2006:721; Fuhrhop 1996:525; Naumann 1986:24). ი. ერბენი კი იყენებს ტერმინს „მაერთებელი ნიშანი“ („Fugenzeichen“) (Erben, 2006: 30).

თანამედროვე გერმანულში კომპოზიტების ორ მესამედზე მეტი მაერთებელი ელემენტის გარეშეა წარმოდგენილი, დანარჩენი, დაახლოებით 30% კი მაერთებელ ელემენტს მოითხოვს. ყველაზე მეტად მაერთებელი ელემენტი სუბსტანტიურ და ადიექტიურ კომპოზიტებში გვხვდება: Hochzeitstorte, emotionsstark.

ისტორიულად მაერთებელი ელემენტები ფლექსიის დაბოლოებებიდან წარმოიშვნენ, კერძოდ კი, მათ წინ მდგომი გენიტივის ატრიბუტისაგან, რომელიც ენის ხანგრძლივი ისტორიული განვითარების მანძილზე მიმართებით სიტყვას შეერწყა. მაგალითად, des Krieges müde → kriegsmüde, des Tages Licht → Tageslicht. დღეს უკვე მაერთებელ ელემენტებს ფლექსიის ფუნქცია არ გააჩნიათ, რადგან დროთა განმავლობაში ფლექსიის სუფიქსებმა დამოუკიდებელი სახე მიიღეს და თავდაპირველი წმინდა გრამატიკული ფუნქცია დაიკარგა. ამის ნათელსაყოფად მოვიხმობთ მაერთებელ ელემენტს -s-, რომელიც სუბსტანტიური კონსტიტუენტის შემდეგ ცალსახად მრავლობითი რიცხვის მნიშვნელობით გვხვდება, მაგალითად, Freundeskreis = Kreis von Freunden, Bischofskonferenz = Konferenz von Bischöfen. მაერთებელი ელემენტი -s- გამოიყენება მდებარეობითი სქესის არსებითი სახელების შემდეგაც, რომელთაც -s- ბრუნებისას, როგორც წესი, საერთოდ არა აქვთ: Liebespaar, Zeitungsartikel (Stepanova/Fleischer 1985: 113). -s- ფლექსიის ნიშანს არ წარმოადგენს არც ზედსართაულ კომპოზიტებში: geisteskrank, kriegsgefangen, blutsverwandt, vaterlandsliebend. პ. გალმანის მიხედვით, იგრძნობა ტენდენცია, რომ კომპოზიტების სტრუქტურა გამჭვირვალე გახადოთ, რისთვისაც კონსტიტუენტებს შორის საზღვრის მარკირება მაერთებელი ელემენტით ხორციელდება (Gallmann 1999:187). ასევე ევფონიური მოსაზრებებიც გარკვეულ როლს თამაშობენ, რაც იმაში გამოიხატება, რომ კომპოზიტში ბგერების ჩამატება ხდება წარმოთქმის გასაადვილებლად ან კეთილხმოვნების მისაღწევად: Geburtstag, Blutstropfen. თუმცა ამის საპირისპიროდ მეტყველებს წარმონაქმნები მაერთებელი ელემენტის გარეშე: Blutdruck, Nachttisch. ზოგჯერ ერთი და იგივე მეორე კონსტიტუენტის შემთხვევაში გვაქვს პარალელური წარმონაქმნები მაერთებელი ელემენტით და მის გარეშე: wortbrüchig – vertragsbrüchig, schreiblustig – badelustig, kaufflustig – angriffslustig, goldähnlich – menschenähnlich – todesähnlich. ფაკულტატიურ ვარიანტებს ავლენენ კონსტრუქციები kampflustig – kampfeslustig,

sieggewohnt – siegesgewohnt, anlehnungbedürftig – anlehnungsbedürftig, liebebedürftig – liebesbedürftig. ზოგჯერ არასტაბილურობა შეინიშნება ერთი და იგივე პირველ კონსტიტუენტთანაც, რასაც ახსნა ძნელად თუ მოეძებნება. ერთი მხრივ, გვაქვს Meeresspiegel და მეორე მხრივ, Meerenge, ერთი მხრივ, Feindesland და მეორე მხრივ, Feindbild.

მიუხედავად იმისა, რომ მაერთებელი ელემენტები მნიშვნელობებს არ ფლობენ, მათ სემანტიკური განსხვავებების წარმოჩენა ძალუძთ (დისტინქტიური ფუნქცია): Storchschnabel (სახაზავი ხელსაწყო) – Storchenschnabel (ყანჩის ნისკარტი). ასეთივეა: Geisterstunde – Geistesblitz, Geschichtsbuch – Geschichtenbuch (Kessel/Reimann 2005: 203). მაერთებელი ელემენტი შესაძლოა სტილისტიკურ დიფერენციაციასაც იწვევდეს. მაგალითად, Waldrand (ნეიტრალური, ნორმალური სტილი) – Waldesrand (ამაღლებული სტილი).

აღნიშნული თავისებურებები ცხადყოფენ, თუ რაოდენ რთულია მაერთებელი ელემენტების გამოყენებისათვის მკაცრად დადგენილი წესების შემუშავება. თუმცა მათი ხმარება თვითნებურად არ ხდება. უზუალო სიტყვაწარმოებით კონსტრუქციებში მაერთებელ ელემენტებს ვერც გამოვტოვებთ და ვერც სპონტანურად ჩავამატებთ.

მიუხედავად იმისა, რომ მაერთებელი ელემენტი კომპოზიციის ბრუნებისას უცვლელი რჩება და არც რომელიმე განსაზღვრული ბრუნვის მარკირებას ახდენს, მაინც არსებობს გარკვეული მიმართებები კომპოზიციის პირველი უზუალო შემადგენელი კონსტიტუენტის ფლექსიურ კლასსა და მაერთებელი ელემენტის გამოყენებას შორის. ამ მიმართებების მიხედვით, სუბსტანტიურ პირველ კომპონენტთან განასხვავებენ პარადიგმატულ და არაპარადიგმატულ მაერთებელ ელემენტებს.

პარადიგმატულია ისეთი მაერთებელი ელემენტები, რომლებიც ფორმალურად კომპოზიციის პირველი კონსტიტუენტის ფლექსიურ დაბოლოებას ემთხვევა. მაგალითად, Die Bearbeitung des Antrags – Antrag-s-bearbeitung. არაპარადიგმატული მაერთებელი ელემენტები კი არ გვხვდება პირველი კონსტიტუენტის ფლექსიურ პარადიგმაში. მაგალითად, Schönheit-s-ideal.

როგორც აღვნიშნეთ, მაერთებელი ელემენტი და მისი ვარიაცია დამოკიდებულია კომპოზიციის პირველი უზუალო შემადგენელი კონსტიტუენტის ანუ მსაზღვრელი სიტყვის ხასიათზე. ამასთან, რელევანტურია პირველი კონსტიტუენტის შემდეგი მახასიათებლები:

1. მეტყველების ნაწილი. (მაერთებელი ელემენტი, გამონაკლისების გარდა, გვხვდება მხოლოდ სუბსტანტიური და ზმნური კონსტიტუენტის შემდეგ).
2. ფლექსიური კლასი (გენიტივისა და მრავლობითი რიცხვის მარკირება).
3. ბგერითი სტრუქტურა (მარცვლების რაოდენობა, ბოლოკიდური ბგერა, სუფიქსის ხასიათი).
4. სიტყვაწარმოებითი სტრუქტურა (სიმპლექსი, კომპოზიტი, დერივატი).
5. რეგიონალური თავისებურებები გერმანულენოვან სივრცეში (Lohde 2006: 23).

საინტერესო მოსაზრებები აქვს მაერთებელ ელემენტთან დაკავშირებით ე. დონალიუსს. იგი იმ ერთეულებს, რომლებიც კომპოზიციის პირველი კომპონენტის ფლექსიურ პარადიგმაში არიან წარმოდგენილი, მაერთებელ ელემენტებად არ მიიჩნევს. მისი აზრით, მაერთებელ ელემენტს არ წარმოადგენს -er- კომპოზიტებში kinderreich, Kindergarten, ან -e- კომპოზიტებში nächtelang, Ärztehaus, რადგან მათ ფლექსიურ პარადიგმაში მოიპოვება შესაბამისი ფორმები Kinder, Nächte და Ärzte (Donalies 2005: 46).

ე. დონალიუსი სამართლიანად შენიშნავს, რომ მაერთებელ ელემენტებთან მიმართებაში გვაქვს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო პოზიცია:

1. კომპოზიტებს ქმნიან მხოლოდ და მხოლოდ სიტყვის ფუძეები და არა ფლექსიური ფორმები. ყველაფერი, რაც პირველსა და მეორე ფუძეს შორის გვხვდება, არის მაერთებელი ელემენტი.

2. კომპლექსური სიტყვის პირველი ერთეული შეიძლება იყოს როგორც სიტყვის ფუძე, ასევე ფლექსიური ფორმა. პირველი ერთეული ყოველთვის ფლექსიური ფორმაა, თუკი პირველი ერთეულის ფლექსიური პარადიგმა აღნიშნულ ფორმას შეიცავს (Donalies 2005: 46).

ავტორი მეორე პოზიციას ემხრობა და ამას შემდეგნაირად ასაბუთებს: თუკი მაერთებელ ელემენტებად განვიხილავთ იმას, რაც სუბსტანტიური დეტერმინანსის მხოლოდითი რიცხვის Nominativ-is ფორმის ფარგლებს სცილდება, (შდრ. Eisenberg 1998: 227), მაშინ მაერთებელი ელემენტების რიცხვი საგრძნობლად გაიზრდება (Donalies 2005: 48). შესაბამისად, იგი მაერთებელ ელემენტებად მიიჩნევს მხოლოდ -o-, -i- და -s-s (როცა ეს უკანასკნელი ფლექსიის დაბოლოება არ არის). ჩვენ ვერ დავეთანხმებით აღნიშნულ მოსაზრებას, რადგან მიგვაჩნია, რომ მაერთებელი ელემენტის ცნება უფრო ფართოა და იგი ვერ შემოიფარგლება რამდენიმე, ძირითადად უცხოური წარმოშობის ელემენტით (-o- ბერძნული, ხოლო -i- ლათინური წარმოშობის). მით უფრო, რომ მეცნიერთა უმრავლესობა კომპოზიტის კონსტიტუენტებს შორის არსებულ ფონემურ საზღვარს მაერთებელ ელემენტად მიიჩნევს.

გერმანულ ზედსართაულ კომპოზიტებში ყველაზე ხშირად გვხვდება მაერთებელი ელემენტი -s-. ის ძირითადად გამოიყენება სუბსტანტიური პირველი კონსტიტუენტის შემდეგ, რომელიც მთავრდება სუფიქსებზე -heit, -schaft, -ung, -tät, -tion. მაგალითად, mehrheitsfähig, gesundheitsförderlich, gemeinschaftsbezogen, geltungsbedürftig, realitätsfern, universitätseigen, traditionsbestimmt, traditionsbewusst. -s- გვხვდება გაარსებითებული ინფინიტივის შემდეგაც: erstrebenswert.

კონსტიტუენტები, რომელთაც სუბსტანტიურ კომპოზიტებში მაერთებელი ელემენტი -s- აქვთ, ზედსართაულ კომპოზიტებშიც იმავე მაერთებელ ელემენტს ინარჩუნებენ: arbeitsaufwendig, einkaufseilig, verbandseigen, geschlechtsspezifisch.

უფრო იშვიათია მაერთებელი ელემენტი -es-. მაგალითად, landesüblich, tagesaktuell.

თუკი ზედსართაული კომპოზიტის პირველი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტი -e-ზე დაბოლოებული მდებარეობითი სქესის არსებითი სახელია, მაშინ მაერთებელ ელემენტად უპირატესად გამოიყენება (-e)n: sonnenbeschienenes Fenster, brillenähnlich, maschinengenau, erbsengroß, hymnenartig, seitenrichtig, schokoladenüberzogen. თუ პირველი კონსტიტუენტი ზინგულარიანტაგუმიანია, მაშინ, როგორც წესი, არ გამოიყენება მაერთებელი ელემენტი -n-: rachedurstig, wärmespeichernd.

პარტიციპ I-იან კომპოზიტებში მაერთებელი ელემენტები ხშირად პირველი კონსტიტუენტის მრავლობით რიცხვს გამოხატავენ. მაგალითად, händereibend; die nestersuchenden Schwalben. მდებარეობითი სქესის ზოგიერთი არსებითი სახელის შემთხვევაში იკვეცება ბოლოკიდური -e: Friede → friedliebend, Strafe → strafmildernd, Sprache → sprachvergleichend. (მაგრამ გვაქვს hilferufend, gewerbetreibend). პარტიციპ II-იან კომპოზიტებში ძირითადად გამოიყენება მაერთებელი ელემენტი -s-: bezugsberechtigt, aufbruchsgestimmt, bewusstseinsgetrübt, zukunftsverpflichtet.

ზედსართაულ კომპოზიტებში მეორე უშუალო შემადგენელ კონსტიტუენტად ხშირად გვხვდება სიტყვაწარმოებითი ელემენტი -wert, მასთან კი ყოველთვის გამოიყენება მაერთებელი ელემენტი, ძირითადად -s-. პირველი კონსტიტუენტი უმეტესად არის გაარსებითებული ინფინიტივი: lebenswert, liebenswert, erstrebenswert, dankenswert,

wünschenswert, verdammenswert. ზოგჯერ მასთან კონკურირებს -ung-ზე დამთავრებული პირველი კონსტიტუენტი: erwägenswert – erwägungswert.

მაერთებელ ელემენტებს შორის განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს -ი-ს. იგი არის ბერძნულიდან ნასესხები მაერთებელი ელემენტი და უპირატესად გამოიყენება უცხოური ზედსართაული ელემენტების შეერთებისას: audiovisuell, anglo-amerikanisch, morphosyntaktisch, germano-slawistisch, magneto-optische Speicher, agro-industrielle Komplexe. ხშირად კომპოზიტებში -ი-ს ჩართვა ევფონიური მოსაზრებებით არის განპირობებული, კერძოდ, მისი მეშვეობით შეიძლება თავიდან ავიცილოთ -isch სუფიქსიანი ორი ზედსართავის ზედიზედ ერთმანეთზე მიყოლებით გამოყენება. მაგალითად, germanisch-romanisch → germano-romanisch, mechanisch-chemisch → mechanochemisch, magnetisch-optisch → magneto-optisch, finnisch-ungarisch → finnoungarisch.

ზოგიერთ შემთხვევაში მაერთებელი ელემენტი -ი- ორ კონფიქსს აკავშირებს ერთმანეთთან (Elsen 2005:133): anglophil, slawophil, anglophob. ყურადღება უნდა მიექცეს იმ გარემოებას, რომ ზოგჯერ კომპოზიტის პირველი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტის ფუძე -ი-ზე ბოლოვდება. ამ შემთხვევაში -ი- მაერთებელ ელემენტს არ წარმოადგენს. მაგალითად, homophil, retrospektiv, egozentrisch, egoman.

როგორც ვხედავთ, გერმანულ კომპოზიტებში მაერთებელი ელემენტების განაწილება მეტად საინტერესოდ ხდება. საჭიროა გერმანული ენის სათანადო ფლობა, ასევე გერმანული ენის სიტყვაწარმოების საფუძვლების ცოდნა, რათა სწორად ვაწარმოოთ ესა თუ ის სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქცია.

ლიტერატურა:

1. Donalies, E. (2005): Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick. Tübingen.
2. Duden in 12 Bänden. Die Grammatik (2006): Bd. 4., 7. völlig neu erarb. und erw. Aufl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich.
3. Eisenberg, P. (1998): Grundriß der deutschen Grammatik. Bd. 1. Das Wort. Stuttgart, Weimar.
4. Elsen, H. (2005): Deutsche Konfixe. In: Deutsche Sprache 33. S. 133-140.
5. Erben, J. (2006): Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. Berlin.
6. Fleischer, W./Barz, I. (1995): Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Unter Mitarbeit von M. Schröder. Tübingen.
7. Fuhrhop, N. (1996): Fugenelemente. In: Lang, E./Zifonun, G. (Hg.): Deutschtypologisch. Berlin. S. 525-550.
8. Gallmann, P. (1999): Fugenmorpheme als Nicht-Kasus-Suffixe. In: Butt, M./Fuhrhop, N. (Hg.): Variation und Stabilität in der Wortstruktur. Untersuchungen zu Entwicklung, Erwerb und Varietäten des Deutschen und anderer Sprachen. Hildesheim, Zürich, New York. S. 177-190.
9. Kessel, K./Reimann, S. (2005): Basiswissen Deutsche Gegenwartssprache. Tübingen und Basel.
10. Lohde, M. (2006): Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch. Tübingen.
11. Naumann, B. (1986): Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen. Tübingen.
12. Stepanova, M. D./Fleischer, W. (1985): Grundzüge der deutschen Wortbildung. Leipzig.

Irina Kruashvili
Conjunctive Element in German Composites
Summary

Amongst the German composites there can be found such phonemic elements that have no semantic meaning. They represent a kind of specific phonetic “insertion” into the consequence of the direct constituents of the composite. The conjunctive elements such as: -s-, -(e)s, (e)n, -o-, -i- are used most frequently amongst the German composites. The mentioned conjunctive elements occur only after the substantive and verbal radices, when they function in the form of the indirect constituent. After the adjectives and words of non-changeable form the conjunctive words are not used. This is connected with their historic development, as they have derived from the elements which once represented the ending of flexion. Today the conjunctive elements do not carry the function of flexion any more.

Majority of composites in the modern German language are presented without the conjunctive element. Most frequently the conjunctive element occurs in substantive and adjective composites.

Despite the fact that the conjunctive elements do not possess senses, they can still emphasize semantic and stylistic differences.

The article discusses separately each conjunctive element and there are given relevant examples.

Ирина Круашвили
Соединительный элемент в немецких композитах
Резюме

В немецких композитах встречаются фонемные элементы, которые не имеют семантическое значение. Они представляют собой так называемую фонетическую `фугу~, `шов~, по которому соединяются Непосредственно Составляющие (НС) сложного слова. В немецких композитах преобладают соединительные элементы: -s-, -(e)s, -(e)n, -o-, -i-. Эти соединительные элементы в целом встречаются только у субстантивных и глагольных основ, когда они функционируют в качестве первой Непосредственно Составляющей. У прилагательных и неизменяемых слов они отсутствуют. Это связано с их историческим развитием, поскольку они возникли из элементов, некогда бывших флексиями. Сегодня уже соединительный элемент не выполняет функции флексии.

В современном немецком языке большинство композитов представлено без соединительного элемента. Чаще всего соединительный элемент встречается в субстантивных и адъективных композитах.

Несмотря на то, что соединительные элементы не имеют семантическое значение, они могут указывать на семантические и стилистические различия.

В статье в отдельности рассмотрены немецкие и заимствованные соединительные элементы и приведены соответствующие примеры.



Алла Сайненко
(Молдова)

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТ: ФОНЕТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА И СМЫСЛ

1. Тезис об арбитранности языкового знака, наряду с его линейной характеристикой, сформулированный Ф. де Соссюром «принимается в качестве очевидной истины, хотя и не эксплицитной, но на деле никем не оспариваемой» (E. Benveniste). В то же время, «конкретный языковой знак (знак в «дискурсе» или в «тексте») не представляет собой лишь «репрезентацию» (концептуальную значимость) и не функционирует только в отношении к говорящему («экспрессивность» или «выражение»), в отношении к слушающему («конативность») и внеязыковой действительностью («референтность», то есть обозначение посредством семнификата), но функционирует, одновременно, через комплексную цепь отношений, с которыми образует ансамбль сложных семантических функций» (Coşeriu, 162).

Исходя из данной тематики представляет интерес непосредственная (материальная) связь языкового знака с внеязыковой действительностью (функция репродукции и прямой репрезентации, то есть подражательная функция в самом широком значении этого понятия).

«Все звуки, утверждает Л.Л. Касаткин, противопоставлены друг другу по тону: есть звуки высокие и низкие. Низкие звуки образуются в большей по объёму и менее расчлененной ротовой полости, высокие – в меньшей по объёму и более расчлененной. Так, гласные [и], [э], образующиеся в передней части полости рта, высокие, а непередние гласные [а], [о], [у] – низкие; согласные периферийные по месту образования, т.е. передне- и среднеязычные, – высокие (исключение) – низкий [л]. С высокими звуками связаны представления о светлом, высоком, лёгком, тонком, гладком, горячем, с низкими звуками – о тёмном, глубоком, тяжёлом, толстом, шерховатом, холодном» (Касаткин, 21). В художественном тексте, на основе этого строится изобразительная звукопись, которая «включает в себя звукоподражательные слова, или оноματοпею, и разного рода звуковые повторы, среди которых наиболее заметными являются аллитерация и ассонанс, менее заметными – скопления звуков в разных местах текста» (Иванова-Лукьянова, 28).

2. Перевод художественного текста с одного языка на другой предполагает адекватность как плана содержания, так и плана выражения. «В этом отношении, утверждает Г. Иванова-Лукьянова, внимание к звуковому плану произведения так же необходимо, как и внимание к его образно-лексическому плану» (Иванова-Лукьянова, 41)

2.1. Румынский язык является по своей фонетической структуре языком вокалического типа, так как соотношение гласных и согласных больше, чем соотношение 1 к 3. 22 румынским согласным соответствуют 7 гласных, 23 дифтонга (9 восходящих и 14 нисходящих) и 9 трифтонгов. Таким образом, румынский язык превосходит по своему вокализму датский, который обычно приводится как яркий пример «предельно вокалического языка [...], в котором гласных (включая дифтонги) даже больше, чем согласных» (<http://lingold.ru/vokalicheskie-i-konsonantnyie-yazyki>). Для сравнения, в датском 20 согласным соответствуют 23 гласных, т. е. 53,5 % от общего количества фонем, в румынском же 22 согласным соответствуют 39 гласных (в подсчет берутся дифтонги и трифтонги), которые составляют 63,93% процента всех фонем.

Гласные румынского языка делятся на открытые, полуоткрытые и закрытые; переднего, среднего и заднего ряда; лабиализованные и нелабиализованные, а частота их употребления в словах довольно симметрична и в процентном соотношении представляется следующим образом (Caracostea):

	A – 31%	
E – 19%	Ă – 3%	O – 9%
I – 13%	Î – 3%	U – 22%

Указанные дифференциальные признаки, при особенном расположении в поэтическом тексте, позволяют выразить поэтическую идею. Так, текст румынского поэта Михая Еминеску «Доброй ночи!» (Somnoroase răşărele) можно рассматривать сквозь призму открытости/замкнутости пространства, которое передаётся и на фонетическом уровне.

С философской точки зрения, пространство является формой существования материи: «каждый уровень организации природы состоит из определенных объектов, которые обладают той или иной протяжённостью, совокупность которых называется *пространством*. В силу обладания «протяжённостью» (линейными, объёмными, двумерными характеристиками) объекты определённым образом располагаются относительно друг друга. [...] *Пространство есть выражение сосуществования материальных объектов*» (Канке, 241).

Создавая иной, художественный мир, писатель, отходя от картины земной действительности, создаёт иное, художественное пространство – «форма существования сюжета, пространственно-временной континуум изображаемых явлений, отличный от реального пространственно-временного континуума» (Тураева, 20). Пространство в художественном тексте представляет собой не только уровень организации художественного мира, а само по себе становится семнификацией. Именно с этой точки зрения – семнификации пространства – можно рассматривать текст М. Эминеску «Доброй ночи!»

Для более точной передачи идеи румынского текста, мы предлагаем, рядом с румынским текстом и русским переводом Й. Миримского, подстрочник, передающий более точно смысловую структуру:

Somnoroase răşărele	Сонные птички	Доброй ночи
Somnoroase pasarele Pe la cuiburi se aduna, Se ascund în ramurile - Noapte buna!	Сонные птички Собираются у гнезд, Прячутся в ветках - Доброй ночи!	Птицы смолкли, Тихо стало, Сон крылами веет в очи. Спят цветы, склонясь устало, Доброй ночи!
Doar izvoarele suspina, Pe când codrul negru tace; Dorm si florile-n gradina - Dormi în pace!	Только родники вздыхают, Тогда как черный лес молчит; И цветы спят в огороде- Спи в покое!	Лишь в траве ручья журчанье Словно сладостная дойна. Лес уснул. Вокруг молчанье, Спи спокойно!
Trece lebada pe ape Intre trestii să se culce - Fie-ti ingerii aproape, Somnul dulce!	Плывет лебедь по водам Чтобы между тростником лечь - Пусть с тобой будут ангелы рядом, Сладкого сна!	И, качаясь, лебедь дремлет На воде, в тени осоки... Тише! Пусть его объемлет Сон глубокий!
Peste-a noptii feerie Se ridica mindra luna, Totu-i vis si armonie - Noapte buna!	Над ночным волшебством Поднимается гордая (прекрасная) луна, Все окутано мечтой и гармонией- Доброй ночи!	И луна взошла, и тени Все чернее и короче. Всё – мечта, всё – сноведенье...: Доброй ночи!

Перспектива с которой открывается пространство текста является комбинированной: секторной в первых трёх строфах и круговой в последней части стихотворения. Таким образом, в первых трёх строфах, взгляд автора охватывает определенные фрагменты пространства – родники, кодры, воды –, а в последней строфе становится круговой, охватывая всё пространство.

Интересно отметить, что стихотворение создаёт как раз впечатление не сужающегося пространства – перспектива не сужается, а закрывается само пространство. Родники, кодры, воды являются элементами только кажущегося открытого пространства. В контексте стихотворения же, глаголы и, по сути, «непространственные» существительные передают идею закрывающегося пространства.

Так, в первой строфе, глаголы *сбираться* «сойтись, прийти, стечься в одно место» и *прятаться* «скрываться, находить себе укрытие где-либо» включают в себе сему закрытого пространства. Данная сема характеризует так же существительное *гнездо* «помещение, логово, приспособленное или построенное птицами, животными для кладки яиц»; уменьшительные существительные *птички, веточки*; прилагательное *сонные* «находящийся в состоянии неподвижности», «пассивный».

Во второй строфе, потенциальная сема открытости существительных *родники* и *кодры* анулирована сочетанием с глаголами *вздохать* и *молчать*. Идея закрывающегося пространства, поддерживается так же глаголом *спать* и существительным *огород* «огороженный участок земли для выращивания овощей и т.д.».

Так же и в третьей строфе, казалось бы выражающее идею открытого пространства *воды*, «нейтрализованы» обстоятельством места *между тростником* и наречием *близко*.

Идея закрывающегося пространства поддерживается и вокалической структурой стихотворения. Рассмотрим, для сравнения, частоту гласных в системе румынского языка (А) и в частоту гласных в пределах данного стихотворения (В):

А			В		
	А – 31%			А – 15,2%	
Е – 19%	Ă – 3%	О – 9%	Е – 32,1%	Ă – 11,6%	О – 8%
І – 13%	Î – 3%	U – 22%	І – 11,4%	Î – 5,4%	U – 14,3%

Заметим, что, если вокалическая система румынского языка строится вокруг открытого гласного А, частота которого составляет 31%, то в структуре стихотворения, полузакрытая Е представляет 32,1%, а гласная А – лишь 15,2%. Отметим так же, что 43,5% гласных звуков в структуре стихотворения соответствует «светлым звукам», тогда как 22,3% – «тёмным звукам».

При анализе распределения согласных в структуре тексте, можно заметить, что за открытой гласной А, буквально сразу же следует закрытая или полузакрытая гласная:

Somnoroase păsărele	oa (1)	→	e (2) ă (2)
Pe la cuiburi se adună	a (1)	→	u (3) ă (2)
Se ascund în rămurile	a	→	u (3) î (3)
Noapte bună	oa	→	e (2) u (3)
Doar izvoarele suspină	oa		i (3)
	oa		e (2) e (2)
Pe când codrul negru tace	a	→	e (2)
Dorm □ i florile-n grădină		→	
Dormi în pace	a	→	e (2)
Trece lebăda pe ape	A		(e)

Între trestii să se culce	a	→	(e)
Fie-i îngerii aproape	a	→	oa e (2)
Somnul dulce			
Peste a lumii feerie	a		u (3) ii (3)
Se ridică mîndra lună	a	→	u (3) ă (2)
Totu-i vis i armonie	a	→	o (2) i (3)
Noapte bună	oa	→	e (2) u (3)

Обратимся сейчас к русскому переводу. То, что можно проследить в русском тексте, в первую очередь, это уже не идея пространства, а тишины. Большинство слов, таким образом относится к семантическому полю «звуки»: *смолкли, тихо, журчанье, дойна, молчанье, тише*. В румынском варианте, слов относящихся к данному семантическому полю только два: *вздыхает* и *молчит*.

Заметим, что неточность перевода привело к передачи иных идей, чем то о чем говорит нам румынский текст.

Обратим внимание на некоторые элементы:

- от первой ко второй строфе румынского текста, взгляд автора скользит в пространстве от вертикали к горизонтали (птицы – в первой строфе, а в последующих – элементы горизонтально расположенные: родник, кодры, огород, воды), в русском же тексте перспектива не выделяется столь четко;

- *птицы*, в румынском тексте прячутся, собираются у гнезд, в русском тексте – смолкают;

- человеческий референт в румынском варианте обозначен только в третьей строфе (после того как описано закрывающееся пространство), в русском же – в первой строфе;

- *родники*, в румынском тексте, вздыхают, в русском – поют радостную дойну;

- *черный лес молчит* в румынском варианте, и *спит* в русском;

- пожелание спокойной ночи, которое в румынском тексте относится к человеку (пусть ангелы тебя охраняют), в русском варианте нужно отнести к лебедю (*Пусть его объемлет сон глубокий!*);

- отметим так же замену некоторых символов румынской культуры в русском тексте: *кодры* заменены на *лес* в русском варианте; нужно однако уточнить, что *кодры* имеют в румынской культуре конотацию *сакральности, вечности*; *дойна* не упоминается в румынском варианте и для румынского читателя, скорее всего, она бы оказалось даже неуместной в данном контексте.

Таким образом, неточный перевод лексических единиц, замена одних символов другими символами, приводит, как замечает Г. Иванова-Лукьянова, к искажению смысла и «разрушает коммуникативное задание авторского текста» (Иванова-Лукьянова, 47). Отметим однако, что целью нашего исследования не являлась критика перевода И. Миримского, а выявление роли которую фонетическая структура играет в создании текстового смысла.

ლიტერატურა:

1. Benveniste, Emile, *Probleme de lingvistică generală*. Traducere de Lucia Magdalena Dumitru, București, Universitas, 2000.
2. Caracostea, Dumitru, *Expresivitatea limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
3. Coșeriu, Eugeniu, *Omul și limbajul său*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.
4. Saussure, Ferdinand, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1971.
5. Иванова-Лукьянова, Галина, *Лингвистика текста*, Москва, 2008.
6. Канке, Виктор, *Энциклопедия философии науки*, Обнинск, 2003.
7. Касаткин, Леонид, *Фонетика современного русского литературного языка*, Москва, Изд-во МГУ, 2003.
8. Тураева Зоя, *Лингвистика текста (Текст: Структура и семантика)*, Москва, Просвещение, 1986.

ალა საინენკო არტისტული ტექსტი: ფონეტიკური სტრუქტურა და მნიშვნელობა რეზიუმე

არტისტული ტექსტის მნიშვნელობა შედგება არა მხოლოდ სიტყვების ლექსიკური მნიშვნელობისგან, არამედ ყველა იმ ელემენტისგან, რომლის მეშვეობითაც აგებულია ტექსტი. ლირიკულ ტექსტში განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ფონეტიკური სტრუქტურა. ამ ფაქტის გამოაშკარავება შესაძლებელია ორიგინალური ტექსტის თარგმანთან შედარებისას. მოცემულ სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია მიხაი ემინესკუს ლექსზე „Somnoroase pășărele” და მის რუსულ თარგმანზე «Доброй ночи!», რომელიც შესრულებულია ი. მირიმსკის მიერ. ავტორი ხაზს უსვამს იმ განსხვავებებს, რომლებიც არსებობს ამ ორ ტექსტს შორის. ეს განსხვავებები მიეკუთვნება აღნიშნული ტექსტების ლექსიკურ და ფონეტიკურ სტრუქტურებს.

Ala Sainenco The Artistic Text: Phonetic Structure and Meaning Summary

The meaning of the artistic text is constructed not only from the lexical meaning of words, but on the basis of all elements included in the text. A special role in the lyrical text is played by the phonetic structure. This fact can be highlighted by comparing the original text with its translation. The present article focuses on the analysis of the original text of Mihai Eminescu's poem „Somnoroase pășărele” and its Russian translation «Доброй ночи!», done by I. Mirimscy. Without denying the quality of the translation, the author indicates the differences between the two texts. These differences refer to the lexical and phonetic structures of the two texts, the given structures being conditioned, of course, by language structure.

თამილა ზვიადაძე (საქართველო)

ოტია იოსელიანის ლექსთა ენა

ოტია იოსელიანი დიდი ხანია იქცა კლასიკოსად. მისი რომანები, მოთხრობები, ზღაპრები მსოფლიოს მრავალ ენაზე ითარგმნა. პიესები ქართულ და უამრავი სხვა ქვეყნის თეატრალური რეპერტუარების კუთვნილება გახდა, ლირიკულმა ლექსებმა ავტორის შესაძლებლობათა დიაპაზონზე დაგვაფიქრა.

ოტია იოსელიანი გამორჩეული შემოქმედია. მწერლის შემოქმედებაზე საუბარი კი წარმოუდგენელია მისი ენის თავისებურებათა გათვალისწინების გარეშე. საერთოდ, მწერალი იმდენად შემორჩება ისტორიას, რამდენადაც შეძლებს საკუთარი მრწამსის თავისებურად გადმოცემას, ფორმისა და შინაარსისასთვის განსაკუთრებული სიტყვიერი სამოსელის მოძებნას.

„ენას ურიცხვი სახე აქვს. ეს ურიცხვი სახე ურიცხვი ნიუანსებით იქსოვება – ურიცხვი ფერებით, ურიცხვი ხაზებით, ინტონაციებით, შეხამებებით. მეორე მხრივ, ყოველ ჩვენგანს ჩვენი ხასიათი გვაქვს, ჩვენი სტილი, ჩვენი ფერი, ჩვენი მიდრეკილებანი და ზუსტად თუ არ შეირჩა შესაბამისობა, თუ ჰარმონია არ დამყარდა ენასთან, თუ ზომა ზომას ვერ დავამთხვიეთ, ფერი – ფერს და მნიშვნელობა – მნიშვნელობას, ერთი სიტყვით, თუ ის ერთადერთი სახე ვერ ვიპოვეთ, რომელიც ჩვენს „ენობრივ ორბიტაზე“ გაგვიყვანს, ყალბი ვიქნებით, სიყალბე კი ორგულობაა. ჩვენ ორგული ვიქნებით ხელმწიფე ენისა და მის წყალობას ვერ ვეღირსებით. ენა სულიერების სამშობლოა” (ჯ. ქარჩხაძე: <http://armuri, 4 forum biz/e 392 – topii>).

ოტია იოსელიანს სიყალბესა და ენის ორგულობას ნამდვილად ვერ დაეწაიმა. იგი ენას ერის სულს უწოდებს: „ენა ერის სულია! რა არის ერი, ქვეყანა, ვინაა თუ არა ენა?! ენა სულივით თან ახლავს და უიმისობა კი არა, ხელყოფაც კი სენია, დაავადებაა და დახეობრება. ენას ყოველთვის უნდა სულის ბერვა, ენა აიზბერგია, სპელეოლოგიით ბნელ უფსკრულებში პოტიალი და და მთასვლელივით ახად – ახალი მწვერვალების პერობა სჭირდება” (ო. იოსელიანი, 2002).

მწერლის ლექსების კრებული „სიმორით სიახლოვე“ 2007 წელს გამოსცა საგამომცემლო სახლმა „ტრიასმა“. ავტორი თავს ასე წარმოგიდგენს: ოტია შალვას ძე, შალვა ფარნაოზის ძე, ფარნაოზ ბიჭის ძე... იოსელიანი. როცა კრებული ბატონმა ოტიამ საჩუქრად გადმოცა, ვკითხე, რას გულისხმობდა. „მამის, პაპის და პაპის პაპის ... სული, გენი, ნიჭი, ემოცია ... სრულადაა თავმოყრილი ჩემში და ეს ლექსებიც ამ მთლიანობის გამოხატულებააო” – მიპასუხა.

ლექსთწყობა განსაკუთრებული ხელოვნებაა. სიტყვები, რომლებიც ჩვეულებრივ ცხოვრებისეულ ურთიერთობაში გამოიყენება, მხოლოდ აზრის გამომხატველ ნიშნებად, ლექსში აზრისა და გრძნობის ერთიანობას უკავშირდება, „პოეტური სილამაზე ყოველთვის ენის შინაგანი შესაძლებლობათა ამოშუქებით მიიღწევა” (ბ. ჯორბენაძე, 1999: 37);

ოტია იოსელიანის ლექსებს, როგორც თავად ავტორი აღნიშნავს, დამოუკიდებლობაც აქვთ, მაგრამ ქვედრამატული დინებაც, რაკი ერთი ლირიკული გმირი ჰყავთ – ქალი. „ესაა მართალი, ნატიფი ლირიკა და ფილოსოფიური განწყობაც, რომელიც მას ახლავს – დიდი გრძნობის ადამიანმა სადინარი უპოვა თავის სულს” (ბ. ხარანაული, 1999: 3).

ეს დიდი გრძნობა და ფილოსოფიური განწყობა მისთვის ჩვეული ბუნებრიობით, თავისებური ენობრივი საშუალებებით მოიტანა ოტია იოსელიანმა ჩვენამდე,

პოეტური მაღლი მიანიჭა ენაში არსებულ სიტყვებს და სამეტყველო იარაღი აქცია თავისთავადი ესთეტიკური ღირებულებების მქონე მოვლენად. სიტყვათა არჩევა და ერთმანეთთან დაკავშირება განპირობებულია არა მარტო ინფორმაციის გადაცემის ამოცანით, არამედ ამ სიტუაციითაც, რომელშიც კომუნიკაცია ხორციელდება. ენაში მოცემულია ერთი და იმავე აზრის გადმოცემის სხვადასხვა საშუალებები, რომელთაგან ავტორი ერთს ირჩევს სამეტყველო აქტის გამიზნულობის შესაბამისად. ეს კი ქმნის სტილს.

ოტია იოსელიანის ლექსებში კარგად ჩანს თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკური და გრამატიკული ფორმების გამომსახველობითი შესაძლებლობები, ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ, ლექსიკურ – ფორმოზოგიური სიმდიდრე. სასაუბრო დიალექტური ენის მასალა ლექსებში მხოლოდ ლექსიკა – ფრაზეოლოგიით შემოიფარგლება. ისინი ოსტატურადაა გამოყენებული სტილისტური დანიშნულებით, ხელს უწყობენ არა მარტო მხატვრული ფრაზის შინაარსობრივი მხარის გამოკვეთას, არამედ ემოციური ზემოქმედების გაძლიერებასაც:

„სადამოს მეზობლის ჭრელმა კატამ შემოიხედა ცნობისმოყვარე ჩხატარა თვალებით.

დღეები მაინც ერთმანეთს ჰგვანან: ქორებით, დამსხვრეული ლურჯი სამელნეებით,

ძოწის ფერით, მწუხრის ქარით და ცნობისმოყვარე კატის თვალებით” (98).

ჩხატარა (ჩხია) ჭრელთვალას აღნიშნავს (ა. ლლონტი, 1974: 668). სიტყვა გამოყენებულია სურათის ცოცხლად, დამაჯერებლად, უშუალოდ აღქმისათვის. მხედველობითი ეფექტები ხშირად ავტორისეული შეფასების ორიგინალურ ხერხს წარმოადგენს.

„**ცრიატი** დღეა გვიანი შემოდგომის, ზამთარიც კარზეა ადრიან” (142).

ცრიატი – მკრთალი, ღრუბლიანი... მზიანი და ცივი დღე (ა. ლლონტი: 678).

„არც წვიმს, ცა დაბალია... **ჟიჟმატი**, თვალგაუხარელი ამინდია” (100).

ჟიჟმატი ნიშნავს პატარას, წვრილს (მაგ., მარცვალი), იტყვიან წვიმაზე, როცა წვრილად ცრის (ქეგელ, II, 1990,819).

„დრო ხელს გვიქნევს, **გველიზღება**, სულ არ ესმის ჩემი ტანჯვა, წამება და კირთება,

როგორც გაჩენისას არა, ახლაც არ მეკითხება...” (153).

ლიზღი დიალექტურად გააზრებული არქაიზმია. სულხან - საბა ასე განმარტავს:

ლიზღი - კადნიერად ხუმრობის ურიდალი; **ლიზღობა** - რა კაცი უაღრესსა და უპატიოსნესსა თვისსა კადნიერად და ხუმრობით იტყოდეს და წყენას არ ელოდეს (I,415).

„უშენობის ვნებით **დააღხულს**, შენი წამწამების ჩრდილს შემაფარებს (155).

აღხი - ნაზამთრი მჭლე ცხოველი (სულხან - საბა ორბელიანი, I, 48).

დააღხული - ძლიერი სიცხისგან დამწვარი, დაღეული (იმერ.).

ო. იოსელიანი ხშირად მიმართავს საპირისპირო მნიშვნელობის სიტყვებს, რომელთა სინტაგმატური მახასიათებელია ურთიერთშენაცვლებადობა:

„მე ჭურჭელი ვიყავი,შენ **შხამ - შარბათ - სამსალა**,

შენმა წასვლამ დამანხო, დამშრიტა და დამცალა” (90).

ტექსტში გვერდიგვერდ გამოყენებულ სიტყვებს შორის ხშირად გვხვდება დიალექტური ფორმა:

„შენ დასაწყისი გერქვა იმისა, რაც უნდა გრქმეოდა.

შენ **რიოში** ხარ, ის - სიწმინდე, ნდობა, ზნეობა” (143).

რიოში - არანამდვილი, ყალბი, შერყვნილი (უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი, 2006, 106) – უწმინდური, უსუფთაო (ალ. ჭინჭარაული, 2005: 714).

დიალექტური ფორმები გამოყენებულია კუთხური კოლორიტის შესაქმნელად, უმეტესად კი ისინი პოეტური მეტყველების ისეთი ატრიბუტი ხდება, რომელიც უკეთ ერგება ფრაზას:

„ბევრს მთლად უნდა აეკრძალოს სიყვარულის ხსენება,
ვისაც როგორ დასჭირდა, ვისაც როგორ ენება,
უნდა შეწყდეს ხსენება ასე **წადაუკარე**,

...მერე გამოუდექი და კაკალი უყარე” (12).

წინდაუკარე – (გურ) წამდაუწუმ (ა. ლლონტი: 692).

ოტია იოსელიანის ლექსებში ერთი და იმავე ცნების გადმოსაცემად ხშირად გამოყენებული სინონიმური წყვილები. ლექსიკური სინონიმები ერთი და იმავე დისტრიბუციული კლასის ისეთი ლექსებშია, რომელთა ლექსიკურ მნიშვნელობებს საკმარისად დიდი საერთო ნაწილი აქვთ: ისინი მსგავსი ან იდენტური სემანტიკით აღიწერება. სინონიმურ რიგთაგან სიტყვათა სპეციალური შერჩევა გამოსახვის სხვა საშუალებებთან ერთად ქმნის ენობრივი პროდუქციის სტილურ სპეციფიკას, მნიშვნელობრივად დატვირთული ლექსიკური ერთეულების ურთერთწონასწორობა მეტად მგრძობიარე სემანტიკურ ველს ქმნის, სადაც სინონიმთა შორის უმცირეს ნიუანსობრივ სხვაობასაც კი მხატვრული გამოსახვის თვალსაზრისით გარკვეული ფუნქცია ეკისრება.

ა) სალიტერატურო ქართულისათვის დამახასიათებელი ლექსიკური ერთეულები:

„მე შენი კოშკი ჩემს ქოხთან დავდგი
და ყველა კარი **ამოვქოლე**,
მჭიდროდ **დავგმანე**” (130).

„შენმა წასვლამ დამამხო, **დამშრიტა და დამცალა**” (90).

„არავინ, შენს გარდა, არ მისმობდეს
მეტი **წყურვილით და წადილით**.
ვერავინ შეძლოს გადაბირება
ვერარა ვედრება – ქადილით” (20).

„მაგრამ ხომ იყო დრო რწმენის და ხატის,
ახლა არა, მაგრამ ერთ დროს ხომ იყო...
იყო!
მაგრამ ამითაც, მაგრამ იმითაც,
ამ **საზომით** და იმ **საწყაოთიც**,
ვერას გიგებ, როგორ მიყვარხარ!”

ბ) სინონიმურ წყვილში ერთიანდება, ერთი მხრივ, თანამედროვე ქართულში დამკვიდრებული ლექსიკური ერთეული, მეორე მხრივ – ძველი ქართული ენისათვის დამახასიათებელი სიტყვები, გვერდიგვერდ ხმარებისას სინონიმები ხშირად დამაზუსტებელ როლს ასრულებენ, მრავალმხრივ ახასიათებენ ფრაზას.

„ და რისი ეჭვი, რისი წუხილი, რისი **ურვა და რა კაეშანი**,
როცა ვფიქრობ, ხარ თუ რა ხარ, შენთვისა ხარ თუ სხვა დაიპყარი” (128).
„სულ არ ესმის ჩემი ტანჯვა, **წამება და კირთება**,

როგორც გაჩენისას არა, ახლაც არ მეკითხება” (152).

„ხელაპყრობილი ვევედრები მაღალთა შინა, ვემუდარები მუხლმოდრეკილი, რომ შეისმინოს ჩემი **ხვეწნა, აჯა, მუდარა**, წყალობას თვისას ნუ მომაკლებს და სიყვარული ჩემი კვლავაც ჰყოს სიყვარულად” (8).

გ) სათქმელი კონკრეტდება, ზუსტდება, განსაკუთრებული იერით აღიჭურვება წყვილში დიალექტური ერთეულის ჩანაცვლებით:

„და შენამდე არ ინდომა საიდუმლოს გამხელა? ეს თუ ასე... მანამდელი ცოდვა ცოდვა არაა?

მანამდელი უთავბოლო, მანამდელი **ნარი, ღოღო**, ღმერთის ანაბარაა? (26).

ღოღო მინდვრის ბალახია (ა. ღლონტი, 1973: 592).

„შენ ყოფილხარ **მეტარი**, შენ ყოფილხარ **მისანი**, შენ ყოფილხარ ერთგული, შენ გქონია მიზანი” (132).

მეტარი – (იმერ.) გულთმისანი, წინასწარმეტყველი, ყველაფრის მცოდნე (ა. ღლონტი, 1973: 359).

„სული ვით მიეცი **სატანას** და მავნეს, სული ვით მიეცი **მაცილს**?! (23).

მაცილი – მაცდური, ეშმაკი (ა. ღლონტი, 1973: 350).

„ნეკნის ამოგლეჯა რაში წვევია, ახლაც ვერავენ აიტანს, შენი **ჯილაგი და მოღმა**,

რამ შეგაძლებინა, რამ აგატანინა, რამ გადაგატანინა, ადამ!” (9).

„უშენოდ **ბნელია** - **ყიამეთი**, ვინ რატომ მართმევს, ვის რა ხელი აქვს, ჩემი დამიბრუნეთ, ერთი... ჩემი ერთადერთი” (135).

იამეთი – მეტად ბნელი, საშინელი დამე(ა. ღლონტი, 1973, 609). **შდრყიამეთი** კაცი – მეტად მძიმე ხასიათის ადამიანი (გურ).

„დავდივარ კლდე-ღრე, მთა-მთა დავდივარ, დავდივარ ღეთის ანაბარა

და ვეძებ **ბელზებელს**, ვეძებ **ტარტაროზს**, ვეძებ, ვინც გინდა იყოს... (24).

ბელზებელი – ავი სული, ეშმაკი (უცხო სიტყვათა ლექსიკ., 1989: 76).

ტარტაროზი – ძველ ქართულში აღნიშნავდა ჯოჯოხეთს (სულხან-საბა ორბელიანი, 1993,133). იმერ. –ში: ბნელეთის, ჯოჯოხეთის მოციქული, ავი სული.

„ბელმა ისე გამწირა, არაფერი დამიხსნის... ისე **გამაპარტანა**, ისე **მომასარგალა**” (70).

მოსარგალემა – უწყალოდ გათელვა, მოოხრება (ა. ღლონტი: 379).

„ქვეყანა დიდია, ხომ შეიძლებოდა, ჩვენ გზებს სხვადასხვა მხრით ველოთ?

ქვეყანა **თვალუწიერია**, **უკიდევანო**” (86).

სიტყვასთან დამოკიდებულება ყველა შემოქმედს განსხვავებული აქვს, ოტია იოსელიანი ამგვარი სიტყვების გამოყენებით დიალექტში ცოცხალი, მაგრამ სალიტერატურო ენისათვის შედარებით უცნობი ლექსიკის სემანტიკას ააქტიურებს.

ლექსებში ორიგინალურადაა გამოყენებული ფიგურალური გამოთქმები, რომლებიც ლექსემათა მუდმივი კონოტაციის საფუძველზე მიიღება. მათი წყარო ცოცხალი სასაუბრო ენაა. ცოცხალ სასაუბრო მეტყველებას ზოგჯერ შეუძლია ემოციურად უფრო ძლიერი ზემოქმედება მოახდინოს მკითხველზე, უფრო ძლიერი ესთეტიკური ველი შექმნას. მდიდარი სასაუბრო სიტყვის მასალისა და ხალხში დამკვიდრებული ფრაზეოლოგიის სიხშირე ოტია იოსელიანის ლექსებში ადასტურებს შემოქმედის მჭიდრო კავშირს ხალხურ მეტყველებასთან. ეს ერთეულები, მართალია, სიახლით არ გამოირჩევა, მაგრამ ბუნებრივი სასაუბრო მეტყველებით სათვის აუცილებელი ელემენტებია, შემოაქვთ გაცილებით მეტი დინამიზმი და წარმოაჩენენ მოვლენათა მიმართ მწერლის პოზიციას.

„საათს საცაა, **ენა ჩაუწყდება**, სურა ამოშრა და ელის დარწყულებას”.

„თუ ვიღიმები, შენს ფიქრებში მზე შემოსულა, თუ თავს მაღლა ვწევ – **შენ ცა გაგხსნია**” (51).

„ამისათვის **გულის წყვეტა?** უშენობით **გულის ხეთქვა**, წუხილი და დარდი? ამოა **თავში ხელის ცემა...** ქალი იყავ და ქალადვე დარჩი” (94).

„შენ შეიძლება, **აიღო თავი**, - ამ მკრეხელობას ცოდვად არ თვლიდე, შენ შეიძლება, **დაჰკრა ფეხი** და, როგორც მოხვედი, ისე წახვიდე” (130).

„რაც მას არ ჰქონდა, არც მე გამაჩნდა, რაც მას უნდოდა, მეც **სანთლით ვეძებდი**” (93).

„რასაც არ ეშველება, ვინაც **ქარს გაეკიდა**, მასზე ცრემლი, გოდება, დარდი, მელანქოლია?

მკვდარს ტირილით მარხავენ, მაგრამ ვინ ჩაჰყოლია?” (78).

„მე გაგამეფე ჩემს ქვეყანაში და სპა ჩემი დაგიმორჩილე და სადაც გინდა **დასცე კარავი..** ვერავინ გაუნებს” (38).

ფრაზიოლოგიზმთა პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობების შერევით აქტიურდება სრულიად სხვა მნიშვნელობა და მყარი გამონათქვამები ახალ ნიუანსებს იძენს. პოეტი ქმნის ახალ სემანტიკას, რაც განსაკუთრებულ ელფერს სძენს ფრაზას.

ენას აქვს უნარი, ასახოს არა მხოლოდ გარკვეული მოვლენა, არამედ დამოკიდებულება ამ მოვლენის მიმართ, მათ შორისაა ის ზნეობრივ-ეთიკური ღირებულებები, რაც გამოსატულია ანდაზებით. შეუძლებელია აზრის იმაზე უფრო მოკლედ გამოთქმა, ვიდრე ანდაზებით, რომელთაც ოტია იოსელიანი საკმაოდ ორიგინალურად რთავს ლექსებში, მისებურ ყალიბს უძებნის და ფრაზას მოქნილობასა და სისხარტეს სძენს, კი არ აღწერს, ხატოვნად ამბობს. მათ გადმოსაცემად ორ ხერხს მიმართავს: ან პირდაპირ, შეუცვლელად იყენებს, ან პერიფრაზით:

„კაცი კვამლია, სიზმარია და მოჩვენება... ავსაც და კარგსაც **ერთი ჯოხით ერეკება** ამოება” (35).

„რადაც თითოთროლა სიტყვას თუ გავიმეტებდით, მაგრამ არა სანუგეშოს და საიმედოს,

წყალწაღებულებმა ხავსი ვერ ვიპოვეთ, რომ მოვპოტინებოდით,

გამხელილი ჭირი ნახევარიაო, ვერაფერი თქვა ისეთი, რაც არ ვიცოდით” (92).

„ცამდე მართალს რას გერჩოდი, არ გაჩენილს - ჩემდა ჭირად რად გაჩნდიო! რა პასუხი გეგო?! **ქარი ვთესე ... რაც დავთესე, ის ნაყოფი მერგო**” (94).

„ისა ვქენი, რაც ვინდომე და ოცნებას გადავაცვი კაბა,

ღრუბლებიდან ჩამოგხსენი, ღობე-ყორე გატარე და **ვანხრიალე ბამბა.**” (103).

„მოვეშვათ წარსულს და **დღევანდელი კვერცხი ვარჩიოთ გუშინდელ ქათამს?** -გემუდარები, ნუ იზამ მაგას!” (126).

„ხეპრე, თორემ საზრიანი ვერ გამკიცხავს, ვერ დამძრახავს,

იქნებ მუჭა ოქროს, თორემ **ბროლის ციხეს ჭურში ვერვინ შეინახავს**” (66).

„შეცდა შენი განშორება, შეცდა შენი გაქცევა,

თვალი თვალს რომ მოშორდება, გული გადასხვაფერდება – გეგონა” (146).

„შენ რომ წყალს არ გაგეტანებინე, მე წყალწაღებულის ბელს ვერ გამოვცდიდი” (158).

„**ყურძნის ქურდი იანვარში გამოტყდებაო**, - ალბათ, მმართებს მეც ამის ცოდნა,

რომ დავინოქო საკურთხეველთან და ვადიარო ცოდვილმა ცოდვა” (161).

„სიყვარული ისაა – ერთი ხარის გამწვევა ცხრა უღლისა გასწიოს, არაკაცს რომ დაჰმართო, კაცად უნდა აქციოს” (12).

„ის რაც მქონდა – შენ იყავი, შენ არა ხარ-არ არი.

რაც არ არის, არ არი – ააფრინე ალალი” (74).

„**მთა მთას შეხვდება** და ჩვენც შეიძლება ერთმანეთს შევეფეთოთ,

...მაგრამ მე შენ ვერ დაგინახავ, ვერ შეგიცნობ,

რადგან შენი არსებობის, შენი მართლა ყოფნისა აღარ მჯერა” (145).

„ვწუხვარ, ეს უტკივილობა თავს მალე იტკენს, საწუთრო ავია და თავადვე გვირქენს.

ხარს, ოქროთიც რომ მოუჭედო, მაინც **დაამტვრევს იმ რქებს”** (57).

„ჩემი საქმის მე ვიცი და არც არავის გავრევე,

პეტრეს თუ არ უშავდება, თავისი ჰქნას პავლემ” (111).

ანდაზათა გამოყენება განაპირობებს თხრობის ბუნებრიობას, გულწრფელობას, დამაჯერებლობას. სტილიზაცია ამ შემთხვევაში იძლევა მხატვრულ ეფექტს. გამონათქვამებში მოვლენის არსის დანახვის ახსნა და შეფასებაა ხატოვნად გადმოცემული. სემანტიკური ველები მრავალფეროვანია, გამოსატყვის ირონიას, გაოცებას, დაცინვას, სინანულს...

ენის ლექსიკური ფონდის გამდიდრების ერთ-ერთი გზა ზმნათა სახელებისაგან წარმოქმნაა. გაზმნავებულ სიტყვებში იგრძნობა ის სილამაზე, რაც მკითხველის განწყობას მიმართავს მხატვრული სურათის ამადლებულად განცდისათვის. ოტია იოსელიანის ლექსებში გაზმნავებული სიტყვები გამოყენებულია:

ა) ალიტერაციისათვის:

„მაგრამ რაღა გვიშველის, **კაცმა** თუ არ **იკაცა** და **ქალმა** არ **იქალობა”** (14).

„რომ დამარცხებას ვერ ვეგუებით და დარბეული **ხატი** კვლავ **ხატობს**

ვერ ვეთვისებით, ვერ ვეგუებით, სხვა სულისა და ჯურის სხვა ტომს” (11).

„რაღამ უნდა გვიშველოს? რაღამ უნდა დაგვიხსნას,

თუკი უსიყვარულოდ, კაცად კაცი კი არა,

ცაზე **მზეც არა მზეობს?! “**

ბ) საგანთა ურთიერმიმართების საჩვენებლად მოქმედებაში და მოქმედების გასაგნებისათვის:

„ნათელმხილველი უნდა იყო, რომ ბნელში ჭკრეტდე.

სასწაულმოქმედი – რომ ნგრევით აშენებდე,

ქვას ქვაზე არ ტოვებდე, **აუდაბნობდე** და **ამშვენებდე”** (124).

„ღერი ბალახი არ მივის, ისე **გამაუდაბნოვა“** (67).

„**გიმეციხოვნებ**, თვალს არ მოვხუჭავ, წამწამს არ დავხრი.

შენს საბატონოს ვუდარაჯებ – ერთგული ძაღლი” (38).

„იქნებ მე უსაშველოდ **დაგასაპაღნე** და გიჭირს მოსვლა?!” (107).

„თუ ის არ **პირმთვარობს**, არ გიმაღლებს პირმშვენი,

ღმერთმა მაპატიოს და... ღმერთიც ვერას გიშველის” (14).

„**გაგახელმწიფე** და ხელ – ფეხზე დავიდე ხუნდი

...და როგორც გინდა, ისე **იუფლე** (38).

„აღარც ბაღი, არც ვენახი, არც ბაღახი ხარობს,
სიო არ ქრის სასაღბუნედ და არ **ნიაქარობს**” (137).

„უნდა **გეაზატა**, არ უნდა **გემო**, უწყალო უნდა ყოფილიყავ, წყალობა გეყო”
(135).

„უშენობა წუხს, შფოთავს და **მეხობს**” (128).

„დაუვიწყარი გვივიწყებს, არ გენდობს.
მდინარეს ვლობავთ, მახეებს ვაგებთ,
ფაცვრში ვყრივართ, **ვღარობთ** და ვნაღვლობთ” (11).

გ) ზმნურ ფორმებში მინიატურულადაა წარმოდგენილი მთელი წინადადება:

„რამდენად გაუჩინარდი, თვალნათლივ ჩანხარ,
რამდენად არ მიწამე, იმდენად მწამხარ.
რამდენად დაშრი – იმდენად **ცივწყარობი**,
რამდენად დამივიწყე – **დაუვიწყარობი**” (136).

„რაც დრო გადის, განძთსაცავი კვლავ ივსება ლარით, დაიკარგე, **გასხვატომ-**
დი,

უგზოდ, ალთა – ბალთა, შენ წახვედი, უშენობამ დამაფარა კალთა” (137).

„სადაც შენა ხარ, იქა ვარ...რაც შენ ხარ, ისა ვარ...
საქმე ისე **მოვახედეკეთილე**, მთლიანად შენში ვარ გადმოგულისებული
და, გინდა არ გინდა, შენად ვარ” (52).

სახელთა გაზმნავებით ოტია იოსელიანი ქმნის ერთი სიტყვით გამოსატულ მეტაფორას, რაც მიუთითებს პოეტური ოსტატობის თავისებურებაზე. ნასახელარ ზმნთა საშუალებით წარმოჩინდება დინამიკური პროცესი სულიერი განწყობილობის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლისა. გაზმნავებულ სიტყვებში უფრო მეტად იგრძნობა ემოციური ზემოქმედების ძალა, ვიდრე პირვანდელ ფორმებში.

რაიმე მოვლენის ან ნიშნის ემოციურ – ლოგიკური საზგასმის საშუალებად პოეტი მიმართავს გამეორებას, რაც პოეტური მეტყველების ერთ-ერთი გამოსახველობითი საშუალებაა. ენობრივი ელემენტის შეგნებული გამეორება სასურველი შინაარსით ტვირთავს ფრაზას, ამ ხერხით აღძრული ჟღერადობა და მუსიკა კი ამალეღვებელ განწყობას გადასცემს მკითხველს:

„**ისე** მომენატრე, **ისე** მომინდა შენთან სიახლოვე,
ისე მოსწყურდი ჩემს უდაბნოს, სიზმრად გაქციე...
საჩრდილობელ ხედ აგაყვავე.
ისე მომენატრა შენი მწვანე სრიალი,
ისე მომინდი ლურჯ ტალღებად... ოაზისად გაგაჩინე” (106).

„**მაინც** მთები, თეთრი მთები, **მაინც** მთამთაგრეხილები,
მაინც შენზე ოცნება და **მაინც** შენი სურვილი,
მაინც წყალის დაწაფების, ზღვის დაშრობის წყურვილი,
...**მაინც** შენსკენ მიმავალი გზების ძღვევის ქადილი,
მაინც მიუწვდოლობა და მიწვდომის წადილი” (119).

სიტყვის გამეორებით თითქოს მოძრაობის შეგრძნება ჩნდება, ფრაზები ლოდინის, ძიების უსასრულობას გვაგრძნობინებს, ძლიერდება ლექსის რიტმი:

**„დაგეძებ მთვარიან, დაგეძებ დარიან, დაგეძებ ყოველდღე,
დაგეძებ სანთლით, წმინდა სანთლით,
დაგეძებ ბილიკზე და გზაჯვარედინზე,
ნაშუადამევეს, მამლის ყივილზე,
დაგეძებ ნაგვალავ, ჩამხმარ ბალახში,
დაგეძებ ხელადის ყელიდან წამოსულ ღვინის სიცილში,
ვაზის ტირილში, უცრემლო ცრემლში დაგეძებ“ (17).**

**„მე რომ შენი მიკვირს, შენზე უარესი მჭირს...
ქალი რომ არ იყოს - გასაჩენი იყოს...
მე თორმეტს ამოვიგლეჯ!
თორმეტსვე ამოვიგლეჯ!**

**თორმეტ ნეკნს ამოვიგლეჯ და – შევქმნი!
შენს მოდემას ჭკუა არ უსწავლია, ადამ!” (10).**

ოტია იოსელიანი მოუხმობს შედარებებს. შედარება მხატვრული მეტყველების ყველაზე ფართოდ გავრცელებული ხერხია. მას საგნის ან მოვლენის რომელიმე თვისების ხაზგასმისათვის გამოიყენებენ. ხანდახან ერთმანეთთან თითქოს სრულიად დაუკავშირებელი საგნებია შედარებული და ორიგინალური მხატვრული სახეა შექმნილი.

**„გამოჩნდი, როგორც წელთაღრიცხვა! როგორც ჟამთაღრიცხვა...
რა იყო შენს იქით, შენამდე... მოსაყოლი არცაა”.**

**„ჩვენ რომ ერთმანეთს ავცდენოდით...ისე უცნობი დარჩებოდი,
როგორც განძი მიუგნებელი, როგორც უსტარი უმისამართო, როგორც წიგნი
გადაუშლელი...”**

„მე უნდა ვიყო შენთვის აღდგომა, უჩემოდ ხსნილი დაიმარხოვ”.

„ფიქრი რომ ისე ჩანდეს, როგორც ღრუბელი, დღისით მზეს ვეღარ იხილავდი”.

„ხელისდადება ღურჯი ლაქა გოლიათ ობობასავით ჩაფრენოდა ქვაფენილს”...

ოტია იოსელიანის ლექსებში მოვლენათა გააზრება, სტილი, გამოთქმები, სიტყვები ავტორის ცნობიერებიდან მოდის. პოეტისათვის ენა თვითგამოხატვის საშუალებაა. იგი არა მხოლოდ ფლობს ენას, არამედ ქმნის და თხზავს საჭიროებისდა მიხედვით მის ცალკეულ ელემენტს. ცოცხალი ენა ხომ მუდმივ ქმნადობაშია, მითუმეტეს პოეტური ენა... ავტორის ხიბლი სწორედ ისაა, რომ არ ცდილობს ხელლოვნი ფრაზების შექმნას, სტრიქონების გამოჩარხვას, უშუალოა, გულწრფელი და ამიტომაც საოცარი ემოციური აღქმის სფეროში გვაქცევს.

ლიტერატურა:

1. ო. იოსელიანი, სიშორით სიახლოვე, 2007.
2. ა. ღლონტი, ქართულ კილო – თქმათა სიტყვის კონა, 1974.
3. ბ. ჯორბენაძე, პოეზიის ენა, 1999.
4. სულხან – საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I-II, 1991-1993.
5. ქეგელ, ერთტომეული, ნაწ. II, 1999.
6. უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი, 2006.
7. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1989.
8. ა. ჭინჭარაული, ხევსურული ლექსიკონი, 2005.
9. ჯ. ქარჩხაძე: <http://armuri, 4 forum biz/e 392 – topii>).

Tamila Zviadadze *Otia Ioseliani's poetry language* Summary

In Otia Ioseliani's poetry we can see lexical and grammatical figurative abilities of the modern Georgian literary language on the one hand, and lexical-form wealth on the other.

In the poetry dialectical language material of speech is only limited to vocabulary and phraseology. They are masterly used by stylistic means; they help not only to show the contextual artistic phrase, but also to strengthen the emotional influence. Dialectical forms are used to create regional colouring; they become such attributes of poetic speech which better match a phrase.

Lively conversational speech sometimes can influence a reader more emotionally and create more aesthetical area, for which is given the rich illustrative material.

Тамила Звиададзе *Язык стихов Отии Иоселиани* Резюме

В стихах Отии Иоселиани хорошо видны, с одной стороны, возможности выражения лексических и грамматических норм грузинского современного литературного языка, а с другой стороны - богатство форм.

Материалы разговорного диалектного языка в стихах ограничиваются лексикой и фразеологией. Они мастерски использованы стилистически, помогают не только выявлению содержательной стороны, но и усиливают эмоциональное воздействие. Диалектные формы использованы для создания местного колорита.

В некоторых случаях живая разговорная речь создает большое эмоциональное воздействие на читателя и создает сильное эстетическое поле на фоне богатого иллюстративного материала.

Мака Качарава
(Грузия)

КОНЦЕПТ «ДУША» В ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КАРТИНЕ МИРА

Характерной чертой современной гуманитарной науки является поиск смысловых и языковых доминант русской национальной личности. В качестве её важнейших атрибутов ученые выдвигают духовность (религиозность), соборность, всемирную отзывчивость, стремление к высшим формам опыта, поляризованность души. В иерархии философских, этических и психологических концептов первое место принадлежит аксиологическим концептам "Душа", "Любовь" и "Счастье".

Природа и аспекты дифференциации феноменов образ и понятие/концепт до настоящего времени не имеют однозначных трактовок ни в лингвистике, ни в философии, ни в логике. Общее понятие рассматривается как акт нашего сознания; слово экстрагирует переживание, которое испускает импульсы эмоционального спектра. Определение эмоции также характеризуется многообразием признаков и точек зрения, что адекватным образом отражается на решении проблемы статуса и сущности понятий образ, концепт, эмоция, являющихся фундаментальными при исследовании и описании художественного текста/дискурса как эксклюзивной коммуникативной единицы.

В русском художественном дискурсе важно определить корреляции таких понятий, как концепт и значение, которые в современной лингвистике трактуются по-разному. Выстраивается цепочка взаимоопределяющих и взаимосвязанных семантико-понятийных блоков: "денотат" - "референт" - "референт" - "значение" - "значение" - "концепт" - "концепт" - "понятие" - "понятие" - "смысл" - "смысл" - "образ" - "образ" - "символ" и т.п. Во многом это обусловлено тем, что данный предмет исследования - языковой модус мыслительной деятельности - является принадлежащим многим наукам: медицине, логике, семиотике, психологии, лингвистике. Это, в свою очередь, влияет на формирование и развитие как терминологической синонимии в границах данных наук, так и межотраслевой омонимии, с чем связана проблема многозначности термина. Онтологический статус концепта или значения можно определить, лишь выявив и дифференцировав взаимокорреляции концепта и значения.

Для анализа специфики концепта "Душа" следует оговорить сам понятийно-терминологический метаязыковой аппарат, выявить общее и различное в определениях и интерпретациях термина и понятия "концепт".

"Лингвистический энциклопедический словарь" дает следующее определение: "Понятие (концепт) - явление того же порядка, что и значение слова, но рассматриваемое в несколько иной системе связей; значение - в системе языка, понятие - в системе логических отношений и форм, исследуемых как в языкознании, так и в логике" (7, 384). В "Философском энциклопедическом словаре" 1997 года словарная статья "Концепт" отсутствует, а понятие трактуется как "одна из логических форм мышления в противоположность суждению и умозаключению, которые состоят из понятий" (18, 354). Проводится граница между понятиями, которыми "мы пользуемся в повседневной жизни", и понятиями логики (там же). Отмечается, что в мышлении народа или отдельного человека "понятия образуются не путем восприятия и объединения в понятия присущих группе предметов одинаковых признаков, а благодаря тому, что сначала воспринимаются и перерабатываются в понятия существенные свойства вещей... и что эти немногие, широкие, но нечеткие понятия лишь постепенно начинают подразделяться на многочисленные, узкие и резко разграниченные понятия, ибо в сфере данного познается

прегнантно, точно так же, как и все увеличивающееся количество ступеней, ведущих к прегнантности или от нее" (18, 354).

Определение Ю.С. Степанова: "Концепт - это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт - это то, посредством чего человек - ... сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее" (16, 40). "Концепт - основная ячейка культуры в ментальном мире человека" (16, 41). Структура концепта трехслойна: 1) "основной, актуальный признак; 2) дополнительный или несколько дополнительных, "пассивных" признаков, являющихся уже не актуальными, "историческими"; 3) внутренняя форма, обычно вовсе не осознаваемая, запечатленная во внешней, словесной форме" (16, 44). Таким образом, "в современных исследованиях культурные концепты определяются обычно как многомерные смысловые образования в коллективном сознании, "опредмеченные" в языковой форме" (6, 18).

Дж. Лайонз отождествляет концепт со значением, дифференцируя в то же время понятия концепта и референта. У.Л. Чейф, исследующий понятийный модус языка, не совсем четко параметрирует и дифференцирует концептивный и семантический аспекты. Как видно из этих немногих примеров, соотношение концепта и значения, концепта и понятия, понятия и значения, смысла и содержания, смысла и концепта и т. п. имеет сложную логико-философскую, понятийно-смысловую, онтологически-бытийную и когнитивную обусловленность, что не могло не отразиться определенным образом на формировании как языковой картины мира народа, так и на архитектонике и содержании концептуальной сферы каждой отдельной личности.

По мнению С. А. Аскольдова, самой существенной стороной концепта выступает функция заместительства. "Концепт есть мысленное образование, которое замещает нам в процессе мысли неопределенное множество предметов одного и того же рода" (1, 269). Некоторые концепты можно рассматривать как схематические представления, лишенные тех или иных конкретных деталей. Понятие же, как считает исследователь, "это прежде всего точка зрения на ту или иную множественность представлений и затем готовность к их мысленной обработке с этой точки зрения" (1, 269), и именно в точке зрения сосредоточена общность понятия, так как она может быть распространена на неопределенное множество конкретностей данного рода.

Познавательные концепты противопоставлены концептам художественным. В художественном концепте сублимируются понятия, представления, эмоции, чувства, волевые акты. Каждый художественный текст/дискурс можно интерпретировать как личность, завершившую речевой акт, но не перестающую мыслить. Множество интерпретаций, множество воспринимающих, множество ассоциаций, связанных с перцепцией каждого конкретного текста, характеризуются неопределенностью и непредсказуемостью реакции. Художественный концепт является как бы заместителем образа, в силу чего природа художественного освоения мира отличается эмоционально-экспрессивной маркированностью, особым словесным рисунком, в котором красками выступают эксплицируемые вербальными знаками образы и ассоциативно-символьные констелляции.

Концепт, как справедливо замечает Д. С. Лихачев, "не непосредственно возникает из значения слова, а является результатом столкновения словарного значения слова с личным и народным опытом. Потенции концепта тем шире и богаче, чем шире и богаче культурный опыт человека" (8, 281). Признавая, что концептосфера русского языка, созданная писателями и фольклором, исключительно богата, рассматриваем национальный язык не в качестве "как бы "заместителя" русской культуры" (8, 281), а как исключительный культурно-ментальный феномен, представляющий собой духовную, одушевленную ипостась.

Соотношение концепт-слово является ведущим при попытках структурирования различных концептуальных сфер (народа, личности). Слово - "особая творческая сила, с помощью которой происходит двойное творение, создается мир в слове и происходит пресуществление обычного текста в поэтический. И в этом творении язык, слово образуют то средостение, которое соединяет божественное и небесное с человеческим и земным" (17, 219). Именно слово является той атомарной единицей, посредством которой творятся словесные тексты в самом широком диапазоне их интенций и реализаций.

В этом плане одним из наиболее сложных, неоднозначных можно считать соотношение понятия/концепта и слова "душа", отражающих национально-культурную, ментально-психологическую специфику и ценностную ориентацию русского народа. Отмечается дифференциация философского, языкового, обыденного понимания и восприятия данного суперконцепта, который определяется нами как ассоциативно-образный поликонденсат, объединяющий множество семантически изоморфных (и смежных) макро-, мега-, микро- субконцептов и концептов, языковая (речевая) актуализация которых сопровождается взаимообусловленными и взаимосвязанными процессами ассоциирования, метафоризации, интеграции, дифференциации, семантической и смысловой диффузии и т. п.

Лексикографическая представленность данного суперконцепта такова: в "Философском энциклопедическом словаре "душа" в обычном словоупотреблении - совокупность побуждений сознания (и вместе с тем основа) живого существа, особенно человека, антитеза понятий тела и материи. Научное понятие души: душа - в отличие от индивидуального духа - совокупность тесно связанных с организмом психических явлений, в частности чувств и стремлений (витальная душа)" (18, 147). Результат наблюдений над душой в этом смысле анализируют психологи (душа - греч. *psyche*, лат. *anima*). До Нового времени предметом метафизики был вопрос, является ли душа субстанцией. При возникновении древних представлений о душе как дыхании извне использовались наблюдения над дыханием живого существа, которое у мертвого исчезало (потому-де, что мертвый "выдыхал" душу). Исследователи отмечают, что соответствующие наблюдения над кровью и исчезновением души при большой потере крови (вследствие смертельного ранения и т.п.) привели к тому, что в крови стали видеть носительницу души. Отсюда переживание сна, в частности, обусловило представление о душе, существующей независимо от тела. Философское понимание души как субстанции привело к тому, что ей сначала приписываются свойства "тончайшего вещества... По Платону, душа является нематериальной и предшествует существованию. Аристотель называет ее первой энтелехией (целестремленность, целенаправленность как движущая сила, активное начало) жизнеспособного тела, только разумная душа человека (дух) может быть отделена от тела и является бессмертной" (18,146).

"- Можно ли видеть душу?"

- Нельзя.

- Значит она безвидна?

- Да.

Душа наша существовала до того, как мы родились. Душа - своего рода гармония, слагающаяся из натяжения телесных начал. То, что видит душа, умопостигаемо и безвидно. Душа бессмертна и неуничтожима.

Душа умершего продолжает существовать и обладает способностью мыслить" (12, 92-93).

Концепт "душа" как основная составная часть включен во все религии мира: представление о душе, дарованной Богом, о ее бессмертии является основой священного вероучения. Согласно пониманию некоторых отцов церкви, душа материальна (Гертуллиан), другие же считают ее духовной (Августин), но господствующим в христианстве является понимание души как непространственной, нематериальной субстанции.

В настоящее время, как во времена античности и романтизма, снова часто проводят различие между душой и сознанием: душа - носительница ритмично протекающих жизненных процессов, в то время как сознание - в противоположность душе - прерывно. Вся история цивилизации, история развития человеческого знания, философии, искусства может рассматриваться с определенных позиций как история развития концепций Человека и Души.

Проблема души в истории развития науки также неоднократно становилась центральным объектом изысканий и дискуссий. Великий психофизиолог В.М. Бехтерев отмечал в этой связи: "Наиболее видным представителем спиритуалистического воззрения этого вида был Лейбниц, по учению которого душа, как монада, представляется несравненно выше других подчиненных ей монад тела... Так как душа по этому взгляду (Гербарта - Л.Б.) представляется неделимой сущностью, то нетрудно представить себе, почему под влиянием этого учения возникла мысль, что душа должна помещаться в какой-либо одной точке мозга, собирающей в себя отовсюду мозговые волокна, при посредстве которых она и получает возбуждения с периферии тела. За такую точку странным образом признавалась одно время, согласно учению Картезия, шишковидная железа (gl. pinealis), а в другое время - мозговой придаток, или мочковатая железа (gl. pituitaria)...

...затем был выработан не менее странный взгляд, по которому душа, смотря по надобности, переходит с одного места в другое и таким образом участвует в различных процессах, совершающихся в той или другой части мозга" (3, 31-32).

Естественно, все это обусловило специфику формирования и экспликации в языковой картине мира народа, отдельной личности, социума основных конструктивных языковых единиц, обладающих семей "душа". В "Словаре русского языка" (в 4-х томах) душа определяется как "1. Внутренний психический мир человека, его переживания, настроения, чувства и т.п. 2. Совокупность характерных свойств, черт, присущих личности; характер человека" (14, 456). Всего в словарной статье дано 6 определений данного суперконцепта, что свидетельствует о многообразии семантических и понятийных модификаций, о возможностях интерпретации этого понятия в зависимости от интенции личности, от его языковой картины мира, языкового сознания и т. п.

Как показывают наблюдения, душа субъекта эксплицируется и определяется в художественном дискурсе через эмоционально-экспрессивное пространство, речевым/языковым экспликатором которого выступает континуум особых образных, оценочно-ассоциативных лексических единиц.

Каждая конкретная семантико-психологическая и эмоционально-эстетическая реализация концепта "душа" в границах художественного дискурса определяется особенностями языкового сознания личности. Языковая личность - обобщенный символ/образ носителя и проводника культурных, языковых, коммуникативно-деятельностных поведенческих реакций, апперцепционных сегментов, ценностей, знаний, установок, традиций и возможностей. Художественный дискурс в данном аспекте рассматривается как обозначающее своего "конкретного текстового мира... Данный текстовый мир имеет свою строго очерченную предметную область, в которой объекты характеризуются определенными свойствами и отношениями и имеют свое особое текстовое существование, основанное на интересубъективности идентифицируемых значений языковых выражений" (2, 96). Дискурс характеризуется свойством "пружинности", проявляющимся в том, что континуум смысловых структур и образных реляций эксплицируется языковыми структурами в свернутом виде. Языковой дискурс, таким образом, представляет собой вариант знакового способа существования сознания и реализует тенденцию последнего к четкости (правило прегнантности).

Выступая максимально экспрессивной единицей, художественный дискурс используется в процессах коммуникации по линии "автор - внутреннее "Я" автора - реципиент". В этой связи дискурс может трактоваться как "язык в языке", "речь в коммуникации", как средство экспликации и создания любого потенциального/виртуального мира, а образ языка приобретает особый статус.

Взаимосогласованность концептуальной сферы, значения, эмоционального пространства, смысловой архитектоники дискурса позволяет предположить изоморфизм понимания образа языка в классическом смысле и в интерпретации Германа Пауля. Язык дискурса - это "язык индивида", "реальным существованием обладают только индивиды ... видовые и индивидуальные различия отличаются друг от друга только по степени, а не принципиально. Мы должны признать, собственно говоря, что на свете столько же отдельных языков, сколько индивидов... Резкое разграничение можно провести лишь в случаях, когда единство общения прерывается на ряд поколений" (11, 10). Данная интерпретация не исключает, а предопределяет восприятие языка и как "члена семьи языков", и как "структуры", и как "системы", возможно понимание языка в качестве "типа и характера" (9), как знакового кода сознания/мышления.

Сущность языка - в той мере, в какой она вообще может открыться, - "открывается не "инструментальному", а философскому взгляду. Определение "Язык-дом бытия духа" остается в наши дни наиболее проникновенным" (15, 28).

Образно-смысловая доминантность суперконцепта "душа" в русском национальном самосознании прослеживается не только на понятийном, концептуально-онтологическом уровне, но и на лексико-фразеологическом, что наиболее рельефно представлено в лексикографическом пространстве (см. словари толковые, фразеологические, русского языка, пословиц и поговорок, идиом, образных средств русского языка, философские и т. д.).

Языковая экспликация данного феномена широко представлена и на морфологическом, словообразовательном, деривационном - в широком смысле слова - уровнях. Так, в "Словообразовательном словаре русского языка" А. Н. Тихонова зафиксировано 132 производные единицы, созданные на базе производящей лексемы "душа". Каждая из этих единиц актуализирует в дискурсе не только эксплицитный, но и имплицитный смысловой пучок, приобретаая, в зависимости от интенций языковой личности, дополнительные окказиональные экспрессивно-эмоциональные оттенки. В этом смысле элементы концептуально-эмоциональной дистрибуции поликонденсата "душа", вплетаясь в образно-художественную ткань дискурса, участвуют в реконструкции и структурировании неповторимой личностной ауры творца текста. Язык в этом аспекте является "пространством мысли и домом бытия духа" (15): ""Образ языка" приобретает черты "образа пространства", во всех смыслах - пространства реального, видимого, духовного, ментального - это одна из самых характерных примет лингвофилософских размышлений над языком в наши дни" (там же, с 32).

Как известно, от Аристотеля до наших дней в психологии формировалось пять моделей эмоционального: физиологическая, чувственная, поведенческая, когнитивная, оценочная (эвалютивная) (19). Все они характеризуют те или иные аспекты эмоций, которые являются конкретными формами протекания психических процессов, чувств. Как отмечает А. Г. Баранов, "язык эмоций лингвистически неизмеримо богаче языка аффекта" (2, 112), эмоции фиксируются в значении лингвистических единиц самых разных ярусов и/или в способах их сочленения и текстового бытия.

Как генератор эмоционального пространства, языковая личность интерпретируется как сложная многоуровневая функциональная система, включающая уровни владения языком (языковую компетенцию), владения модусом реализации речевого взаимодействия (коммуникативную компетенцию), знания мира и о мире (когнитивно-гносеологический

тезаурус). Каждый из ярусов находит отражение в дискурсе, имеющем соответственно формальный, субстанциональный и интенциональный уровни. В связи с этим реализация и актуализация единиц лингво-концептуальной дистрибуции суперконцепта "душа" в разных дискурсах (по принадлежности творцу) будет характеризоваться неповторимой самобытностью.

Характерно, что понятие души в христианской традиции неразрывно связано с понятием "живое": "живая душа", "дух жизни", "давать духу" = "давать жизни", "живым духом", "душа болит", "душа горит", "душа перевернулась", "отводить душу", "надрывать душу" и т. п. Наблюдается дистрибуция лексем, феноменов и понятий "душа" и "дух".

"Дух - перевод встречающихся в античной философии и в Библии слов "spiritus" (лат.) и "рпейта" (греч.), что означает "движущийся воздух", "дуновение", "дыхание" (как носитель жизни); душа как сущность, которая может временно или навсегда покинуть тело, привидение, сама жизнь (Гете: "Ибо жизнь-это любовь, а жизнь жизни - дух"), сущность Бога: "Бог есть дух", сама внутренняя сущность земли или мира, дух земли, мировой дух, идейное содержание произведений искусства.

Наблюдения показывают, что как живая сущность, душа не только генерирует и отражает чувства, она и "сама" может их испытывать, функционально уподобляясь субъекту речи. С помощью различных тропеических модификаций достигается единство образа, его целостность, оживляются древние ассоциативно-смысловые связи слов. Важнейшей универсальной единицей субстанционально-семантической структуры эксклюзивно-ментального суперконцепта "душа" является, как видно из речевых реализаций, семема "живое". На это указывает как тип и характер контекста, так и лексическое окружение лексемы "душа" в разных текстах, их интенциональный рисунок. В отличие от общепринятой оппозиции "живое-неживое" суперконцепт "душа" актуализирует семему "бессмертие", что закреплено языковой и духовной традицией: душа человеческая бессмертна есть.

Литература:

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. М., 1997. С. 267-280.
2. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста. Ростов н/Д., 1993.
3. Бехтерев В.М. Психика и жизнь: избранные труды по психологии личности в двух томах. Т.1. СПб., 1999.
4. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка. Т. 1-4, М., 1989.
5. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова. М., 1969.
6. Кондрашова О.В. Семантика поэтического слова (функционально-типологический аспект). Автореф. дис. ... док-ра филол. наук. - Краснодар, 1998.
7. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 1990.
8. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. М., 1997. С. 280-287.
9. Матезиус В. О лингвистической характерологии // Язык и наука конца XX века. М., 1995.
10. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. М., 1995
11. Пауль Г. Принципы истории языка: Цит. по: Степанов Ю. С. Изменчивый "образ языка" в науке XX века. // Язык и наука конца XX века. М., 1995. С. 7-34.
12. Платон. О душе // Таранов П. Мудрость трех тысячелетий. М., 1997. С. 92-93.
13. Сгалл П. Значение, содержание, прагматика // НЗЛ. Вып. 16. М., 1985. С. 384-399.

14. Словарь русского языка. В 4-х т. М., 1981, Т. 1.
15. Степанов Ю. С. Изменчивый "образ языка" в науке XX века // Язык и наука конца 20 века. М., 1995. С. 7-34.
16. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. - М., 1975.
17. Топоров В. Н. Об "экзотрическом" пространстве поэзии (поэт и текст) // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. М., 1997. С. 213-226.
18. Философский энциклопедический словарь. М., 1997.
19. Calhoun Ch., Solomon R. C. What is an Emotion. N Y., Oxford, 1989.

მაკა კაჭარავა
კონცეპტი „სული“ მსოფლიოს ლინგვოკულტურულ სურათზე
რეზიუმე

თანამედროვე ჰუმანიტარული მეცნიერებების დამახასიათებელი თვისებაა რუსი ეროვნების პიროვნების აზრობრივი და ენობრივი დომინანტების ძიება. უმთავრეს ატრიბუტად მეცნიერები მიიჩნევენ სულიერებას (რელიგიურობას), საყოველთაო გულისხმიერებას, გამოცდილების უმაღლესი ფორმებისკენ სწრაფვას, სულის პოლარიზებას. ფილოსოფიური, ეთიკური და ფსიქოლოგიური კონცეპტების იერარქიაში უმთავრესი ადგილი უჭირავს აქსიოლოგიურ კონცეპტებს: "სული", "სიყვარული", "ბედნიერება".

კონცეპტი "სული", როგორც ძირითადი შემადგენელი ნაწილი, შედის მსოფლიო რელიგიებში: წარმოდგენა სულზე, როგორც ღვთის ბოძებულზე, მისი უკვდავება არის ღვთისმეტყველების საფუძველი. დღეს, როგორც ანტიკურ ხანასა და რომანტიზმის პერიოდში, კვლავ განასხვავებენ სულსა და ცნობიერებას: სული არის რიტმულად მიმდინარე სასიცოცხლო პროცესების მატარებელი, ხოლო ცნობიერება - წყვეტილად მიმდინარე. ცივილიზაციის ისტორია, ადამიანის ცოდნის განვითარების ისტორია, ფილოსოფიის, ხელოვნების ისტორია გარკვეული პოზიციებიდან შეიძლება განიხილებოდეს როგორც ადამიანისა და სულის კონცეფციის განვითარების ისტორია.

სუპერკონცეპტ "სულის" ხატოვან-აზრობრივი დომინანტურობა რუსულ ეროვნულ ცნობიერებაში აისახება არა მარტო ცნების, კონცეპტუალურ-ონტოლოგიურ, არამედ ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიურ დონეზეც, რაც ყველაზე ხშირად რელიეფურად წარმოდგენილია ლექსიკოგრაფიულ სივრცეში (მაგ., სხვადასხვა სახის ლექსიკონი: განმარტებითი, ფრაზეოლოგიური, რუსული ენის, ანდაზებისა და იგავ-არაკების, რუსული ენის ხატოვანი საშუალებების, ფილოსოფიური და სხვ.).

Maka Kacharava
The Concept "Soul" in Lingvocultural Worldview
Summary

Characteristic feature of modern humanity is the search of semantic and language dominants of Russian national personality. Scientists consider spirituality (religiousness), world responsiveness, aspiration to the higher forms of experience and polarization of soul as its main

attributes. In hierarchy of philosophic, ethical and psychological concepts axiological concepts of **"Soul"**, **"Love"** and **"Happiness"** take the first place.

The concept "Soul" as the main component is involved in all religions of the world: the notion of soul gifted by God, about its immortality is a basis of sacred religious doctrine.

Nowadays, as at the period of antiquity and romanticism, there is again the deference between soul and consciousness: soul is a bearer of vital processes taking place rhythmically, while consciousness is contrary to soul - discontinuously. Each history of civilization, history of development of human knowledge, philosophy, and history of art can be considered from certain positions as the concept development history of the Person and Soul.

The figurative and semantic dominance of super concept of **"soul"** in Russian national consciousness is reflected not only at conceptual and ontological level, but also lexicological and phraseological one frequently presented in lexicographic field (see explanatory, phraseological, Russian language, proverbs and sayings, idioms, figurative means of Russia language, philosophical dictionaries and etc).



Теймур Садыгов
(Азербайджан)

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ АРАБСКОГО ЯЗЫКА И ИВРИТА

Сегодня общепризнанным является тот факт, что в мире нет языков, которые ограничивались бы своими, если можно так выразиться, сугубо «собственными» словами. Составляя часть системы более сложного порядка, ни один язык мира не развивается под стеклянным колпаком.

Внешняя среда непрерывно на него воздействует и оставляет довольно ощутимые следы в самых различных его сферах на протяжении всей истории развития языка.

Арабский язык и иврит (включающий древнееврейский), имеют весьма явные черты сходства. Многочисленные совпадения можно отметить в области грамматики, особенно в морфологии (структура корней, образование основ, характер грамматических категорий, морфологическое выражение этих категорий).

Много общего в области синтаксиса, а также фонетики данных языков. Наконец, эти языки имеют значительное количество общих корней и слов. Можно говорить об общей грамматической структуре этих языков. Следовательно, арабский язык и иврит являются родственными языками.

Для этой группы родственных языков принято название «семитские языки». Основанием для данного термина послужила библейская таблица народов, в которой большинство народов и племен, говоривших на выше перечисленных языках, отнесены к потомкам легендарного Сима сына Ноя. Название это внедрилось в науку благодаря своей краткости и удобству, так как по себе слово «семитские», если отвлечься от библейских сказаний, собственного значения не имеет, и, следовательно, в него можно вложить любое содержание, оговорив это при определении данного термина (1, 5). Такое искусственное название гораздо удобнее, чем, например, географическое, так как на большой территории, занятой семитскими языками, имеются еще и языки других структур, то есть неродственные (1, 5) (в Сирии и в Ираке-Курдские, индоевропейские), а с другой стороны, в течение своей длительной истории языки могут распространиться далеко за пределы их первоначальной территории, как это имело место с арабским языком.

Семитские языки засвидетельствованы в письменных памятниках, начиная с древнейших времен (1, 5).

Иврит - язык евреев семитского происхождения, существующий уже свыше 3 тысяч лет. Древнейшие, поддающиеся датировке литературные памятники иврита, сохранные библейской традицией, относятся к XII или XIII вв. до н.э. (напр.: Песнь Деборы, Суд. 5: 2-31.), первая надпись - предположительно X в. до н.э.

В истории иврита можно выделить несколько периодов.

I. Библейский иврит (XII-II вв. до н.э.). Основными языковыми памятниками этого периода являются книги Библии. Собственно говоря, в текстах Библии подлинным ивритом (т.е. библейский иврит) является лишь буквенная часть (т.е. прежде всего согласные), диакритические же знаки (некудот) передающие гласные и удвоение согласных, добавлены лишь в конце I тыс. н.э. (2, 631). К числу памятников библейского иврита относятся и немногочисленные надписи этой эпохи. Самая древняя из них - Календарь из Гезера, 10 в. до н.э.

II. Послебиблейский иврит (I в. до н.э. - II в. н.э.). Основными памятниками иврита этого периода являются свитки Мертвого моря, Мишны, Тосефта и частично галахичные мидраши. В эту эпоху иврит начинает вытесняться из повседневного обихода арамейским

языком - языком межэтнического общения в Передней Азии (2, 631).

III. Талмудичный иврит (III-VII вв. н.э.). перестав быть средством устного общения, иврит сохраняется как язык религии и письменности. Основными памятниками талмудического иврита являются ивритские части Гемары Вавилонского и Иерусалимского Талмудов и части мидрашей.

IV. Средневековый иврит (VIII-XVIII вв. н.э.). Евреи, живущие в разных странах Европы, Азии и Северной Африки, продолжают активную литературную и культурную деятельность на иврите.

V. Иврит эпохи Хаскалы (XVIII-XIX вв.). Литераторы и просветители Хаскалы ввели иврит в орбиту современной европейской культуры. Иврит становится языком художественной литературы современных жанров и современной тематики, языком публицистики, литературной критики, науки современного типа. Писатели Хаскалы стремились очистить иврит от средневековых напластований и отмежевать от языка раввинистической литературы. Творчество виднейших писателей, просветителей и публицистов Хаскалы (напр., Ш.Д.Луццатто, И.Л.Годона, П.Смоленкина) способствовало модернизации и обогащению, иврита.

VI. Современный иврит (с 80-х гг. XIX в. до наших дней). Зачинателем современного иврита можно считать Мендем Мохер Сфарима. В произведениях, написанных в 1886 году, он создает новую стилистическую систему, основанную на использовании языковых богатств всех предыдущих периодов истории иврита (2, 635).

Возрождение иврита в качестве разговорного языка в конце XIX и начале XX века - уникальное явление в истории человеческой культуры. Чтобы понять, насколько непривычной, парадоксальной и даже дикой казалась в тот период идея превращения иврита в разговорный язык, стоит привести слова известного писателя и исследователя иврита того времени д-ра Шимона Берн-фельда: «По-моему, сделать иврит обычным разговорным языком совершенно невозможно. Такого ещё не было ни с одним языком мира. Разбитый стеклянный сосуд невозможно восстановить, и язык, который перестал развиваться естественно и служить живым языком народа, может, подобно другим примерам из истории, стать историческим, литературным или религиозным языком, но, отнюдь, не языком живым, народным» (3, 7).

Возрождение мертвых языков в истории не наблюдалось и считалось немислимым. И тем не менее, мертвый язык, который называли древнееврейским, возродился в качестве естественного живого языка. Пионером возрождения иврита был Элизер Бен-Иехуда. Приехав в Иерусалим в 1881 г., он начал интенсивную пропаганду возрождения разговорного иврита как составной части духовного возрождения нации (2, 636). В современное время иврит является государственным языком Израиля.

Арабский язык, так же как и иврит, принадлежит к числу языков семитской группы. В настоящее время арабский язык является наиболее распространенным из группы семитских языков.

В истории арабского языка различают три периода, в связи с чем и выделяют древний (доклассический), классический и современный арабский литературный язык.

I. Древний период (приблизительно до VI в. н.э.). К известным памятникам древнего арабского языка относятся обнаруженные в оазисе аль-Ула (северный Хиджаз) надписи на лихьянском диалекте (II-I вв. до н.э.) и надписи более позднего времени, найденные на территории Сирии, в ас - Сафе (106 г. н.э.), ан -Намаре (328 г.), Забаде (512 г.) и Харране (568 г.) (4, 7).

II. Классический период (VI-XVIII вв.). Арабский литературный язык, выработавшийся на базе древнего языка (и его диалектов), со временем стал

тем, что принято называть «классическим языком» с его весьма богатой лексикой и развитой грамматикой. Памятниками классического арабского языка являются, в первую очередь, многочисленные произведения арабской доисламской поэзии, которые долгое время сохранялись в устной передаче и были впоследствии (в VIII-IX вв.) записаны арабскими филологами. Основным литературным памятником классического арабского языка является «Коран» (священное писание мусульман), окончательная реакция которого относится к первой половине VIII в., а также богатейшая художественная, научная и религиозная литература периода Арабского Халифата (5, 5).

III. Современный период (с XIX в. по настоящее время). Современный арабский язык является результатом дальнейшего развития классического арабского языка с развитой форме, особенно в его лексике и грамматике. Благодаря этому все многовековая литература на классическом арабском языке доступна современному образованному читателю. В настоящее время арабский литературный язык является государственным (официальным) языком более 20 арабских стран, как: Сирия, Оман, Ливан, Бахрейн, Иордания, Ирак, Катар, Египет и другие. На этом языке пишутся литературные и научные произведения, издаются газеты и журналы, ведутся радиопередачи и деловая переписка и т.д. В устной же речи литературным языком пользуются реже только в официальной обстановке. В качестве разговорного языка используются местные диалекты и говоры, большинство которых достаточно отличаются от литературного языка. Нередко бывает, что речь араба из одной местности оказывается непонятной для араба из другой местности.

Торговля, культурный обмен, общение - все это служило взаимовлиянию контактирующих языков, в частности, арабского и иврита. Такие контакты существовали между ними на протяжении многих веков.

Так, в огромной пустыне, называемой Аравийским полуостровом, жили арабы - кочевой народ, разделенный на различные бедуинские племена. Большая их часть жила в шатрах, переходя со своими стадами с одного скудного пастбища на другое, из оазиса в оазис, делая длинные переходы по пустынным пескам.

Еврейские поселения в Аравии существовали примерно с 70 года н.э., то есть со времени разрушения Второго Храма (Второй Иерусалимский Храм был разрушен 70 г. н.э.). Некоторые евреи поселились в оазисах северо-западной части полуострова, где они занимались земледелием, ремеслом и разведением плантаций. Еврейские поселенцы участвовали в основании городов, расположенных вдоль цепи оазисов, на караванных путях, ведущих на восток и на запад. По этим дорогам в Палестину, Египет и Сирию доставлялись драгоценные грузы: благовония и пряности Аравии. Еврейские купцы и ремесленники сбывали свои товары в городах Ясриб (в дальнейшем стал называться Медина, сокращение от «*medinat-nabi'*» или «*madinatu-n-nabi'u*» - «город Пророка») и Мекка (6, 162). Люди жили здесь в больших каменных домах. Бедуины, бывавшие в этих городах, дивились красоте и удобствам городских жилищ (6,164).

Не все евреи Аравии, однако, жили в городах и постоянных поселениях. Многие, подобно бедуинам пустыни, бродили от колодца к колодцу со своими стадами (6, 162).

Евреев Аравии трудно было отличить от их соседей - арабов: они носили такую же одежду и говорили на тех же арабских диалектах. В то время, как они придерживались законов Торы и верили в единого Бога, арабские племена поклонялись разнообразным идолам, и каждое племя молилось и приносило жертвы своему собственному божеству. В процессе общения с евреями - будь то на дорогах пустыни или на городских рынках - арабы естественно узнавали о вере евреев в Единого Бога, а также до них доходили рассказы из Агады и Мидрашей (6, 163).

В начале VII века молодой араб по имени Мухаммед, который верил в единого Бога,

узнавал об иудаизме. Он был беден и не имел образования, но обладал необычайным умом и энергией.

Вместе с караваном Мухаммед совершал путешествия по странам «Плодородного полумесяца»: Палестине, Египту, Сирии и Вавилонии, Ему приходилось встречаться со многими образованными евреями, постепенно он заинтересовался их религией (6, 163-164).

Мухаммед глубоко уверовал в Единого Бога, которого называл Аллахом (это слово соответствует словам «Элоах», «Элохим» - «Бог» на иврите). «Нет Аллаха, кроме единого Аллаха, а Мухаммед - пророк Его!» - провозгласил он. Он пророчествовал, не испытывая сомнений в том, что вдохновлен самим Богом (6, 163-164). Он объявил о рождении новой религии и посвятил делу её распространения всю свою энергию и душевные силы. Новую религию Мухаммед назвал «ислам» (буквально «примирение», «покорность» воле Божьей), При преемнике Омара - халифе Османе, зяте Мухаммеда, был оформлен и записан Коран - священная книга мусульман. По велению Османа все пророчества Мухаммеда были систематизированы и записаны в соответствии с заметками личного секретаря пророка. Мусульмане

изучают и почитают Коран, как евреи Тору, а христиане - свою версию Библии с добавлением Нового завета.

Коран написан прекраснейшим классическим арабским языком и разделен на главы (суры - от автора), расположенные в порядке убывания длины каждой главы (кроме первого, более краткого отрывка, содержащего хвалу Аллаху) (6, 165).

Арабский язык в течение ряда веков был и остается одним из важнейших языков человеческой цивилизации. Особенно велико было мировое значение арабского языка в период средневековья. На арабском языке написано огромное количество литературных произведений. Это исторические, географические произведения, описания путешествий, сочинения по философии и по разным отраслям точных и естественных наук: математике, астрономии, медицине, ботанике, минералогии и т. д. На этом языке имеется богатая поэзия, особенно относящаяся к доисламской эпохе, которая сыграла немаловажную роль в обогащении литературы и науки других народов.

Таким образом, в течение более двухсот лет (900 - 1150) евреи христианской Европы мало знали о культурных достижениях своих единоверцев в мусульманских странах, а те скудные сведения, которые до них доходили, запаздывали иногда на целые поколения. Арабские стихотворные размеры проникли в Ашкеназ только через два поколения после Раши (3, 37) (аббр. от рабби Шломо Ицхаки; Шломо бен Ицхак (родился 1040г. в Труа - скончался там же в 1105г.), крупнейший средневековый комментатор Талмуда и один из видных комментаторов Библии; духовный вождь еврейства Северной Франции (2, 107); еврейская грамматическая наука, созданная в Испании, ещё позже, и, самое главное, евреи северо-западной Европы имели лишь туманное представление о науках и философии, в которых их арабоязычные соплеменники достигли блестящих успехов (3, 37).

Расцвет науки у евреев мусульманских стран был тесно связан с арабским языком, который был ими усвоен в качестве основного письменного языка. Представляется весьма вероятным, что уже во времена Саадии Гаона (3, 37) (Са'адия бен Иосеф Гаон, родился 882 г., Дилас, оазис Файюм, Египет /откуда прозвище ал-Файюми или Ха-питоми/, умер 942 г. в Багдаде, крупнейший галахический авторитет эпохи гаонов, основоположник раввинистической литературы и еврейской националистической философии, языковед и литургический поэт (7, 570)) значительная часть еврейского населения арабских стран говорило на арабском языке, и именно для неё Саадия перевел на арабский язык Пятикнижие. Его перевод наряду арамейским Таргумом, до сих пор в ходу у йеменских евреев. Языком торговли у евреев также был арабский, что мы можем заключить по сотням писем, сохраненных в генизе (Гениза - хранилище пришедших в негодность священных

книг, а иногда и документов) - большой караимской синагоги в Каире (3, 37).

Арабский язык открыл евреям доступ к греческой научной литературе, в то время лишь недавно переведенной на арабский язык. Они сами стали писать философские сочинения на арабском языке, используя философию для подтверждения положений еврейской религии, начиная с «Верований и мнений» Саади Гаона и кончая «Наставником колеблющихся» Маймонида (Моше бен Маймон, известен в еврейских источниках как Рамбан -аббр. от раббену Моше бен Маймон; крупнейший раввинистический авторитет и кодификатор Галахи, философ, ученый и врач (2, 35)). (3, 39),

Итак, евреи не видели необходимости обогащать иврит в соответствии с интеллектуальными потребностями эпохи. Напротив, невозможность формулировать научные понятия на иврите той эпохи служила оправданием их нежелания отказаться от арабского языка (3, 39).

Несмотря на недостаток средств сообщения, разделявший евреев христианской Европы и мусульманской Испании, около 1100 года между ними стали устанавливаться культурные связи в результате завоевания части Испании христианами, а также, возможно, вследствие интереса христианских ученых к богатствам арабской научной литературы. Эти ученые переводили арабские книги на латинский язык с помощью евреев, делавших устный перевод оригинала на испанский, каталонский или провансальский язык. Один из таких еврейских переводчиков, Аврахам бар Хия Савасорда из Барселоны, по просьбе евреев южной Франции написал на иврите ряд книг по математике, философии и другим наукам и даже составил научную энциклопедию. Он пользовался ивритом Мишины, на котором писали евреи Южной Франции, а не библейским ивритом, обычным на его родине; в слоге его чувствуется влияние арабского языка. Так появились первые переводчики на иврите (3, 39).

В процессе этой деятельности иврит Мишины претерпел значительные изменения. Переводчики строили фразу на арабский манер, селективно используя те грамматические возможности иврита, которые позволяют калькировать арабский синтаксис. Этот иврит кажется неестественным, несмотря на то, что лишь в редких случаях он отклоняется от грамматической нормы. Переводчики создали тысячи слов не только из необходимости передать научную терминологию, но отчасти, и из подражания арабским выразительным средствам (3, 40).

Вслед за переводами начали появляться и оригинальные философские сочинения на иврите; их авторами были сефарды и евреи других стран диаспоры. В 1170-80 годах Маймонид создал в Египте свой величайший галахический кодекс «Мишне Тора» или «Яд ха-хазака» на иврите и предпослал ему философскую главу, в которой легко различимо влияние «переводческого» стиля. Его сын Аврахам (1186-1237) написал обширный этико-философский трактат на арабском (3, 40).

Добавляя к вышесказанному, следует отметить, что не все евреи говорят на одном языке. Так, язык горских евреев отличается от литературного иврита.

Если охарактеризовать лингвистически, то характеристика его могла бы быть такова: Это - иранское наречие, произносимое семитской артикуляцией и построенное отчасти фонетически, отчасти морфологически на тюркский лад. Такое наречие могло выработаться лишь в многонациональной стране, где соседствуют и живут представители носителей иранского (персидского), семитского и тюркского языков, - и такой территорией был Азербайджан. Основной элемент языка горских евреев - иранский, как в фонетическом, так и в морфологическом отношении (8, 160). Элемент иранского происхождения можно наблюдать также в литературном иврите, как например, «du» - приставка «двойной», которая в персидском языке является именем числительным, означающим «два».

Следует отметить, что добрососедские отношения между арабами и евреями существуют и сегодня. Совместная жизнь, взаимный культурный обмен между носителями

вышеперечисленных языков дает толчок к обогащению и взаимовлиянию этих контактирующих языков. Взаимовлияние этих языков происходит до сих пор, многие арабские слова являются повседневно употребляемыми словами среди населения Израиля, такие как: ahlan -> axlan; habibi -> xabibi; ia-allah -> ya-alla и т.д.

Литერატურა:

1. Гранде Б.М. Введение в сравнительное изучение семитских языков. Изд. «Наука», М., 1972.
2. Краткая Еврейская Энциклопедия. Главные редакторы: Ицхак О., д-р Нафтали П. Редакционный совет: проф. Хаим Бейнарт и др. Том VII, Иерусалим, 1994.
3. Рабин Х. Краткая история иврита, 1990.
4. Мамедов А. Учебник арабского языка. Издательство «маариф», Баку, 1980.
5. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. Изд. «Наука», М., 1969.
6. Сэмюэлс Р. По тропам Еврейской Истории. США, 1967.
7. Краткая Еврейская Энциклопедия. Главные редакторы: Ицхак О., Михаэль З. Редакционный Совет: проф. Шмуэль Эттингер и др. Том II. Иерусалим, 1982.
8. Крымский А.Е. Труды восточной комиссии. Том II. М., 1903г.

თემურ სადიგოვი არაბული ენისა და ივრითის განვითარების ისტორია რეზიუმე

დღეისათვის აღიარებული ფაქტია, რომ მსოფლიოში არ არსებობს ენა, რომელიც მხოლოდ „საკუთარი“ სიტყვებით შემოიფარგლება. ენა წარმოადგენს რთული წყობის სისტემას. არც ერთი ენა არ ვითარდება იზოლირებულად.

Teimur Sadigov The development of Arabian language and Hebrew Summary

Nowadays, it is generally acknowledged that there are no languages in the world which would be limited to their “own” special words. Making a part of a system of more difficult order, no language of the world is developing independently.



იულია გორჯაძე
(საქართველო)

იმაღლითური რემარკები ელისაბედ დიდის ეპოქის დრამებში

დრამა, როგორც მხატვრული ლიტერატურის ერთ-ერთი ჟანრი, ზოგადად მხატვრული ლიტერატურის ბევრი იმანენტური თვისების მატარებელია; კერძოდ, იგი ვერბალური კომუნიკაციის ის საშუალებაა, რომელიც გულისხმობს ავტორისა და კოლექტიური ადრესატის არსებობას ცალმხრივი კომუნიკაციის პირობებში, და რომლის მიზანია გარკვეული ფაბულურ-შინაარსობრივი და ესთეტიკური ინფორმაციის გადაცემა ვიზუალური არხით (ანუ გრაფიკული ტექსტით, დრამას ორმაგი მიზნობრივი დატვირთვა და, აქედან გამომდინარე, ორმაგი ბუნება აქვს (დრამა, მისი ჟანრული სპეციფიკიდან გამომდინარე, ორი სახით არსებობს – ქალაქდზე და წერილი, ანუ **სკრიპტული**, და სცენაზე წარმოდგენილი, ანუ **პერფორმანსული**) რადგან ნებისმიერი დრამატული ნაწარმოების საბოლოო მიზანი ინსცენირებაა.

ინსცენირების პერსპექტივა დრამატურგს (სხვა მწერლებთან შედარებით) ბევრ პრივილეგიასაც ანიჭებს ადრესატთან კომუნიკაციის პროცესში და გარკვეულ წინაღობასაც უქმნის. იგი იძულებულია ანგარიში გაუწიოს ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა ნაწარმოების მოცულობის პრობლემა (რომელმაც ინსცენირებისას 2-3 საათს არ უნდა გადააჭარბოს), ასაღწერი გარემოს შედარებითი სტატიკურობა (მას არ შეუძლია მისი აქტიური ცვლა), მოქმედ პირთა რაოდენობრივი მანევრების შეზღუდულობა, ისეთი დიდი თუ მცირე მოვლენის კონტინუუმში აღწერის შეუძლებლობა, როგორიცაა დიდი ბატალური სცენები, ან ჩაის ჭიქაში ჩავარდნილი ბუხი და ა.შ. და, რაც მთავარია, საავტორო თხრობის ელემენტთა “სასცენო რემარკების” დონემდე დაყვანა.

მაგრამ დრამატურგი, როგორც ითქვა, გარკვეული პრივილეგიებითაც სარგებლობს: მას შეუძლია საკუთარი ჩანაფიქრი “ცოცხალი ხატების”, ანუ მზა სახით მიაწოდოს თავის საბოლოო ადრესატს (მაყურებელს) და ნაკლებად იყოს დამოკიდებული ადრესატის წარმოსახვის უნარზე (მაგალითად, იმაზე, თუ როგორ წარმოიდგენს იგი აღწერილ გარემოს, ნაწარმოების გმირის გარეგნობას, მის ხასიათს, მის რეაქციას მოვლენებზე და ა.შ.). ასე, მაგალითად, ინგლისურ თეატრში ელისაბედ დიდის ეპოქის დროს სცენა ყველა წერტილიდან თანაბრად კარგად არ ჩანს, ყველა ის საჭირო ინფორმაცია, რომელსაც პერსონაჟთა შესახებ (მათ გარეგნობაზე, ლოკაციაზე და ა.შ.) ჩვეულებრივ სასცენო ანდა საავტორო რემარკები გვაწვდიან ხოლმე, თვით დიალოგის რეპლიკებშია ჩაქსოვილი, რაც განპირობებულია იმ დროისათვის დამახასიათებელი პირობებით. როგორც პ. ტომსონი აღნიშნავს, შექსპირისდროინდელი რენესანსისა და პოსტრენესანსის საჯარო თეატრები დიდი “დემოკრატიულობით” გამოირჩეოდნენ და საზოგადოების “გამთლიანების” იდეალურ ადგილს წარმოადგენდნენ (ტომსონი, 1997: 93). აქ თავს იყრიდა ნებისმიერი გემოვნების და ინტელექტუალური თუ მატერიალური შესაძლებლობების მქონე ადამიანი და თანაც საკმაოდ ხანგრძლივად. ეს, თავის მხრივ, განპირობებული იყო “დარბაზის” დიდი ტევადობით და ადგილების სხვადასხვა ფასით, რომელიც ერთი პენსიდან ერთ შილინგამდე ვარირებდა. იაფფასიანი “პარტერის” მაყურებელთა უკანა რიგები სცენას მაინცადამაინც კარგად ვერ ხედავდნენ¹. იგივე გასაჭირი ად-

¹ დავაზუსტოთ, რომ ეს ე.წ. “პარტერი”, რომელიც, ფაქტობრივად, სცენის მიმდებარე შიდა ეზოს მოზრდილ მოედანს წარმოადგენდა, ფეხზე მდგომ მდაბიოთა “ბრობოს”

გათ სცენის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს მოხვედრილ მაყურებლებსაც, რომლებიც სცენის ფრონტალურ ნაწილში და აივნებზე გათამაშებულ მიზანსცენებს სრულყოფილად ვერ ადევნებდნენ თვალს. მოკლედ, სიტყვა რომ არ გაგვიგრძელდეს, პირდაპირ ვიტყვი, რომ ამ პერიოდის ინგლისურ თეატრებში იყო ადგილები, საიდანაც სცენა კარგად არ მოჩანდა. მაგრამ ეს მაყურებელს დიდად არ აწუხებდა, რადგანაც წარმოდგენები, იმ დროისათვის, უფრო მეტად “ისმინებოდა”, ვიდრე “იციქებოდა” (გავიხსენოთ, თუნდაც ცნობილი რეპლიკა *ჰამლეტიდან*: “მეფის წინაშე წარმოდგენა არის ამალამ”, რომელიც ინგლისურად ასე უდერს: “We’ll hear a play tonight”).

№1 “The players cannot keep counsel,
They’ll tell all”. *Hamlet*.
(“მსახიობებს არაფრის დამალვა არ
შეუძლიათ, ყველაფერს იტყვიან”. *ჰამლეტი*)

შექსპირის პიესებში, როგორც ცნობილია, სასცენო რემარკები მხოლოდ აღნიშვნებით *შემოდის* [Enter], *გადის* [Exit], *გვერდით* [Aside], *ზემოთ* [Alot] და მსგავსი მწირო ხასიათის ინფორმაციით შემოიფარგლება. ამას თეორეტიკოსები ხშირად იმით ხსნიან, რომ დრამატურგი თავადვე აკონტროლებდა პიესების ინსცენირების პროცესს და ამიტომ რეჟისორებსა და მსახიობებზე გაანგარიშებული სასცენო დირექტივების ტექსტში შეტანა არ სჭირდებოდაო. მაშ, როგორღა ახერხებენ თანამედროვე თეატრები შექსპირის პიესების დადგმას, როდესაც მათი ავტორი, პირადად, რეპეტიციებს ვეღარ ესწრება და ვერანაირ მითითებებს ვერ აძლევს სადადგმოდ ჯგუფს? ცხადია, ზემოაღნიშნული მოსაზრება, ერთი მხრივ, აშკარად ისტორიულ სინამდვილეს ემყარება და ამდენად ყურადსაღებია, მაგრამ, მეორე მხრივ, იგი დამაჯერებლად ვერ პასუხობს იმ კითხვას, რომელიც ახლა დაგვებადა. ჩვენი აზრით, სასცენო რემარკების ექსპლიკაცია შექსპირულ ტექსტებში იმიტომ არ ხდება, რომ ისინი აქ იმპლიციტურადაა წარმოდგენილი. ამის მიზეზი კი, უთუოდ, კვლავ პიესათა “მოსმენაზე” ორიენტირებაში უნდა ვეძიოთ.

თუკი შექსპირის დრამების ტექსტს ყურადღებით გადავიკითხავთ, მაშინვე შევნიშნავთ, რომ მათში უხვადაა “ჩაფანტული” მთელი ის ინფორმაცია, რასაც, ჩვეულებრივ, რემარკა გვაწვდის ხოლმე. სახელდობრ, თავად პერსონაჟთა რეპლიკები იძლევა შესანიშნავ გასაღებს იმის თაობაზე, თუ როგორია გმირი გარეგნობით, როგორ აცვია მას, რა ასაკისა, როგორია მისი სახის გამომეტყველება და ა.შ. ასე განსაჯეთ, პერსონაჟები სცენაზე. სხვა სიტყვებით, ნებისმიერ ვიზუალური არხით გადმოცემულ დრამატულ ინფორმაციას “აკომპანიმენტის” ფონზე გვაწვდის. ქვემოთ შევეცდებით აღნიშნული მოსაზრება *ჰამლეტიდან* აღებული მაგალითებით დავადასტუროთ:

მასპინძლობდა. ამდენად ისინი, ვინც სპექტაკლის დაწყებამდე მოახერხებდნენ სცენის სიახლოვეს “გამაგრებას”, შედარებით უკეთეს პოზიციაში აღმოჩნდებოდნენ ხოლმე, ვიდრე მათ ზურგს უკან მოხვედრილი “მაჩანჩალები” (ეს ახლაც ასეა ადღევნილ შექსპირის “გლობუსში”).

(ა) რა აცვიათ გმირებს?

№2 Hamlet. ... then let the devil wear black
For I'll have a suit of sables (76:59).

როგორც ვხედავთ, ჰამლეტი აქ თავად აღნიშნავს, რომ იგი ძაძითაა მოსილი და არა ყარყუმით, როგორც მეფეთა წესია.

№3 *Ophelia*. Lord Hamlet, with his doublet all unbraced;
No hat upon his head; his stockings foul'd,
Ungarted and down-gyved to his ancle;
Pale as his shirt; his knees knocking each other;
And with a look so piteous in purport
As if he had been loosed out of hell

To speak of horrors, he comes before me (76:33).

ამ ნაწივეთში კი ოფელია დეტალურად აღწერს არა მხოლოდ ჰამლეტის “უცნაურ” ჩაცმულობას (უქუდო, გულგაღელილი, წინდებჩაჩაწული), არამედ მისი სახის ფერს (მიტკალივით გაფითრებული) და გამომეტყველებას (თითქოს ჯოჯოხეთს გამოესხნა, რომ საშინელება გამომხილოს); იგი, ასევე, უფლისწულის ფიზიკურ მდგომარეობასაც გაგვიცხადებს (მუხლები უკანკალებსო).

მსგავსივე ვერბალური ინფორმაცია გადმოიცემა სხვათა (ოფელიას, მამის ან-რდილის და ა.შ.) გარეგნობასა და ჩაცმულობაზე.

(ბ) რა ასაკისანი არიან გმირები?

№4 *Hamlet*. How long hast thou been a grave-maker?

First Clown.... I came to't...

The very day young Hamlet was born;

I have been sexton here... thirty years (76: 98-99).

ჰამლეტსა და მესაფლავეს (კლოუნს) შორის გამართული დიალოგის ეს ფრაგმენტი ზუსტად ადგენს უფლისწულის ასაკს – იგი 30 წლისაა.

№5 *Hamlet*. You cannot call it love, for at your age
The hey-day in the blood is tame (76:71).

აქ კი ირკვევა, რომ დედოფალი შუახნის ქალია.

(გ) როგორები არიან გმირები ფიზიკურად?

№6 *Queen*. He's fat, and scant of breath (76:111).

ფარიკაობას ამ ფინალურ სცენაში დედოფალი აღნიშნავს, რომ ჰამლეტი მსუქანია და ძლივსდა სუნთქავს.

№7 *Hamlet*. What, my young lady and mistress!...

Pray God, your voice, like a piece of uncurrent gold,

Be not cracked within the ring (76:40).

როდესაც ელსინორის სასახლეში მისულ მსახიობებს ჰამლეტი გულითადად მიესალმება, იგი პირდაპირ მიგვანიშნებს, რომ ერთ-ერთ ტრავესტის – ახალგაზრდა ქალების როლების შემსრულებელ ბიჭუნას – მალე ხმა გაეზარება და ამ როლებისათვის აღარ გამოდგება.

(დ) როგორი სტილით უნდა ილაპარაკონ გმირებმა?

№8 *Hamlet*. I'll speak daggers to her, but use none (76:66).

ჰამლეტი წინასწარ აფრთხილებს აუდიტორიას, რომ მისი სიტყვები და საუბრის ტონი ბასრი ხანჯალივით დაუკოდავს გულს დედოფალს და ამით უიარაღოდ გაანადგურებს მოღალატეს. ეს გაფრთხილებაც რომ არა, სხვაგვარად საუბარს უფლისწულის როლის შემსრულებელი ვერც მოახერხებდა იმ მონოლოგის შინა-

არსიდან და მისი ბგერითი ნსტრუმენტირების ფორმიდან გამომდინარე, რომელიც შექსპირმა დაუწერა:

№9 *Hamlet. A slave that is not twentieth part the tithe
Of your precedent lord; a vice of kings;
A cut-purse of the empire and the rule,
That from a shelf the precious diadem stole,
And put it in his pocket!...
A king of shreds and patches! (76:73).*

როგორც ჰამლეტის მონოლოგის ილუსტრირებული ფრაგმენტიდან ვხედავთ (რომელშიც იგი დედას მეორე ქმარს უგინებს – “მეფე მასხარა, სახელმწიფო ტახტის მპარავი, ჯიბეს ჩამდები უძვირფასეს დიადემისა”), ტექსტში უხვადაა აღიტერირებული მსკდომი ბგერები [p], [t], [k], [d] და სიბილანტები [s], [S], [tS]. ასეთი აღიტერაციებით გაწყობილი პასაჟი თავადვე განსაზღვრავს ტექსტის წაკითხვის სათვის შესაფერ პროსოდიულ მონახაზს, რადგანაც ქვეყნად ვერც ერთი მსახიობი ვერ მოახერხებს მისი ე.წ. “ნეიტრალური” ინტონაციით წაკითხვას.

(ე) როგორ იქცევიან გმირები?

№ 10 *Ophelia. You are merry, my lord.
Hamlet. Who, I?
Ophelia. Ay, my lord.
Hamlet. O God, your only jig-maker.
What should a man do but be merry?
For, look you, how cheerfully my mother looks,
And my father died within two hours (76:56).*

ამ დიალოგიდან ირკვევა, რომ ჰამლეტი “მასხარაობს”, რადგანაც სხვა არაფერი დარჩენია იმ კაცს, რომლის მამაც ახლახანს მოკვდა, ხოლო დედას – “სახე უცინის”.

№11 *Hamlet. ... Begin, Murderer; pox,
Leave the damnable faces, and begin! (76:62)*

აქ კი ჰამლეტი დასის მსახიობს მიმართავს – “მოეშვი სახის მანჭვას” და საკმეს შეუდექიო.

№12 *Hamlet. Why did you laughthen,
When I said “man delights me not?” (76:45).*

ეს ფრაზა კი გვამცნობს, რომ როზენკრანცს უფლისწულის ნათქვამზე – აღარც კაცები მაინტერესებო – ჩაეცინა.

(ვ) როგორია გმირების სცენური ლოკაცია და როგორ მოძრაობენ ისინი?

№13 *Queen. Come hither, my lord Hamlet, sit by me.
Hamlet. No, good mother, here’s metal more attractive...
... Lady, shall I lie in your lap? (76:58).*

ამ მოკლე დიალოგიდან ცხადი ხდება, რომ დედოფალი ზის, მის ახლოს ზის ოფელია, ხოლო ჰამლეტი ოფელიას ფერხით აპირებს წამოწოლას, რათა თავი კალთაში ჩაურგოს.

გმირების სცენაზე გადაადგილებისა და მათი ქმედებების ბრწყინვალე კომენტირების ნიმუშს ვხვდებით პიესის მეხუთე აქტში, სახელდობრ – ფარიკაობის სცენაში, სადაც ყოველი რეპლიკა ზემოაღნიშნულზე მიგვითითებს და ამიტომ აღარ გავსაზავთ:

№14 *Hamlet. Come on, sir.
Laertes. Come, my lord.
Hamlet. One.*

Laertes. No.
Hamlet. Judgement.
Osrice. A hit, a very palpable hit.
Laertes. Well; again.
King. Stay; give me drink – Hamlet, this pearl thine;
Here is to thy health! Give him the cup.
Hamlet. I'll play this bout first; set it by awile.
Come. Another hit; what say you?
Laertes. A touch, a touch, I do confess.
Queen. Here, Hamlet, take my napkin, zub the brows;
The queen carouses to thy fortune, Hamlet!
Hamlet. Good madam!
King. Gertrude, do not drink!
Queen. I will, my lord; pray you pardon me.
Laertes. Have at you now!
King. Part them! They are incensed.
Hamlet. Nay, come again.
Osrice. Look to the queen there, ho!
Horatio. They bleed on both sides...
Laertes. I am justly kill'd with mine own treachery.
Queen. O my dear Hamlet, -
The drink, the drink! – I am poison'd (76:110-111).

აქ სცენაში მხოლოდ და მხოლოდ პერსონაჟთა რეპლიკების ხარჯზე, სრულიად ნათელი ხდება ვინ როგორ ფარეკაობს და ვინ ვის სჯობნის; რომ დედოფალიჰამლეტისათვის განკუთვნილ საწამლავიან ფიალას ეწაფება და კვდება, და რომ ჰამლეტი და ლაერტი ერთმანეთს ჭრიან და სისხლისაგან იცლებიან.

სცენაზე მიმდინარე პროცესების ამგვარი სიტყვაუხვი კომენტირება (რაც, პრაქტიკულად თანამედროვე დრამებში სრულიად გამორიცხულია) ყველა პირობას ქმნიდა, რომ ნებისმიერი ტიპის მაყურებელს კარგად გაეაზრებინა, თუ რისი თქმა უნდოდა თეატრს კონკრეტული პიესით და როგორ ამბობდა იგი ამას. აქედან გამომდინარე და ზემოთ დემონსტრირებული მაგალითების საფუძველზე, თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ დრამატულ ტექსტს შექსპირისდროინდელ დრამებში გაცილებით მეტი ფუნქცია ჰქონდა, ვიდრე გვიანდელი პერიოდის დრამებს აქვთ. ეს კი, თავის მხრივ, პირობადებულია არა ავტორისეული ახირებითა თუ ინდივიდუალური სტილით, არამედ იმდროინდელი თეატრალური სივრცის სპეციფიკით. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუკი ძველ ბერძნულ თეატრში სიტყვა და ამბავი იყო წამყვანი, ელისაბედ დიდის ტრადიციის თეატრში სცენაზე აქტიური ქმედებაც ჩაერთო საქმეში. მოკლედ, ამ პერიოდის “ჭრელი” მაყურებელი “სისხლს, ვნებას, ქმედებასა და რიტორიკას” ითხოვდა და თეატრიც ცდას არ აკლებდა, რომ ეს ყოველივე უშურველად მიეცა მისთვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ელისაბედ დიდის ეპოქაში შედარებით მეტი ხვედრითი წილი პროლოგებსა და ეპილოგებზე მოდის. პროლოგები თანამედროვე საგაზეთო ანოტაციებს წააგავს და წინასწარ ამცნობს დარბაზში შესულ მაყურებელს, თუ რა ტიპის წარმოდგენის ნახვას უნდა მოელოდეს იგი. რაც შეეხება ეპილოგებს, ისინი ერთგვარად დიდაქტიკური ხასიათისაა და წარმოდგენის ნახვის შემდეგ მაყურებელს საჭირო დასკვნის გამოცანას უადვილებს. ამდე-

ნად, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეპოქის დრამებში პროლოგიცა და ეპილოგიც მაყურებლის “კომფორტს” ემსახურება და სცენურ განსახიერებაზეა გაანგარიშებული.

ვინაიდან ამ პერიოდის ინგლისურ თეატრში სცენა ყველა წერტილიდან თანაბრად კარგად არ ჩანს, ყველა ის საჭირო ინფორმაცია, რომელსაც პერსონაჟთა შესახებ (მათ გარეგნობაზე, ლოკაციაზე და ა.შ.), ჩვეულებრივ, სასცენო ან სააუტორო რემარკები გვაწვდიან ხოლმე, თვით დიალოგის რეპლიკებშია ჩაქსოვილი. ამდენად, ამ ეპოქის ტექსტებში რემარკები იმპლიციტური ხასიათისაა.

Julia Gorjeladze
The implicit remarks in Elizabeth the Great epoch dramas
Summary

In Elizabeth the Great dramas you can find more prologues and epilogues. The prologues are very likely to modern newspaper annotations and they give spectators the information about the play. As for epilogues, they all have a didactical character and help the audience to make the conclusion after watching the play. Therefore, the prologues and epilogues of the given epoch make the spectators feel comfortable and are oriented on the stage embodiment.

Because of the peculiarities of the theatre scene of this period, all the necessary information about the characters (their appearance, location, etc.) is given in the author’s remarks, which are also spread through the dialogue. So, the remarks given in the drama texts of that time are implicit by character.

Юлия Горджеладзе
Имплицитивные ремарки в драмах эпохи Елизаветы Великой
Резюме

В драмах эпохи Елизаветы Великой больше внимания отводится прологам и эпилогам. Прологи похожи на современные газетные аннотации, в которых заранее сообщается о том, что ожидает зрителя в увиденном спектакле. Что касается эпилогов, то они дидактического характера и помогают зрителю сделать правильные выводы после просмотренного спектакля. Поэтому, можно сказать, что прологи и эпилоги в драмах эпохи Елизаветы Великой создают «комфорт» для зрителей, а также рассчитаны на сценическое воплощение.

В результате того, что в театрах эпохи Елизаветы Великой сцена одинаково хорошо не просматривалась со всех сторон, вся необходимая информация о персонажах (их внешний вид, локация, декорации и т.д.) дается в сценических или авторских ремарках, а иногда такие ремарки встречаются и в самом диалоге. Поэтому ремарки в драматических текстах эпохи Елизаветы Великой имплицитного характера.



ზოია ადამია
(საქართველო)

ტარას შევჩენკოს ლექსის «Заповіт» ორი თარგმანის შესახებ

ეს ლექსი, ფაქტობრივად, დიდი მოაზროვნის და პოეტის იდეოლოგიური მანიფესტია. ბატონყმობის შესახებ რუსულადაც და უკრაინულადაც ბევრი წერდა. შევჩენკოს სიტყვა განსაკუთრებული ძალით ჟღერს. უკრაინელი პოეტი ამბობდა: „ისე უნდა წერო, რომ მკითხველი ცუღს სტაცებდეს ხელს“. შევჩენკოს ყოველი სიტყვა და მთლიანად ლექსი ბასრი საბრძოლო იარაღია. უკრაინელებს ორი სიტყვა აქვთ ანდერძის ცნების გამოსახატავად – «ЗАПОВІДЬ» და «ЗАПОВИТ». შევჩენკოს ლექსი ხელნაწერში უსათაურაა. ლექსის ენერგიამ მერე მოუძებნა სათაურად „ეს ვით მოქნეული ხმალი“ – «ЗАПОВИТ». ლექსმა ხელნაწერებით გაითქვა სახელი, რადგანაც ცენზურა დაბეჭდვის უფლებას არ იძლეოდა, და სრულიად გასაგებია, რომ მალე გაჩნდა სურვილი ამ ლექსის სხვა ენებზე თარგმნის.

ეს ლექსი არ არის მხოლოდ მოწოდება ბატონყმობის წინააღმდეგ, რაც უკვე ძალიან დიდი საქმეა. ეს არის უადრესად მაღალმხატვრული პოეზია, სიტყვის ხელლოვნების გვირგვინი და მისი მხატვრული ღირსების შედარება ბაირონის და პუშკინის მსგავს ლექსებთან თუ შეიძლება!

სტატის მიზანია დედანს შევადაროთ რუსული და ქართული თარგმანები. რუსულად «ЗАПОВИТ» ბევრჯერ არის თარგმნილი. ზოგ თარგმანში მთავარი ყურადღება შინაარსს დაუთმეს, რის გამოც მხატვრული მხარე ღარიბად აღმოჩნდა წარმოდგენილი. ჩვენ გავაანალიზეთ საუკეთესო რუსული თარგმანი, შესრულებული ცნობილი რუსი პოეტის ტვარდოვსკის მიერ და ქართული თარგმანი, რომელიც ეკუთვნის ს. ჩიქოვანს. ეს არ ნიშნავს, რომ სხვა თარგმანები არ არსებობს. ქართულად ბევრი თარგმანია. ვფიქრობთ, რომ სიმონ ჩიქოვანის თარგმანი საუკეთესოა.

ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ორივე მთარგმნელმა არ დაიშურა ნიჭი და გემოვნება იმისათვის, რომ თარგმანებს შეენარჩუნებინათ მაღალი მხატვრული ღირსება. მაგ., ტვარდოვსკიმ, რომელიც ითვლება რუსული ლექსის დიდოსტატად, სათაურად დატოვა «Завещание», თუმცა, როგორ ზემოთ აღვნიშნეთ, დედანს სათაური არ აქვს. მთარგმნელი არ მოერიდა სტრიქონების გადაადგილებას, რამაც ტექსტი მუსიკალურად გაამდიდრა:

*Как умру, похороните
На Украине милой,
Посреди широкой степи
Выройте могилу,
Чтоб лежать мне на кургане,
Над рекой могучей,
Чтоб слышать, как бушует
Старый Днепр под кручей.
И когда с полей Украины
Кровь врагов постылых
Понесет он... вот тогда я
Встану из могилы
Подымусь я и достигну
Божьего порога,*

Помолюся... А покуда

Я не знаю бога.

ტვარდოვსკიმ ისეთი სიტყვები შემოიტანა, რომლებიც შევჩენკოს ხასიათის არ არის, მაგრამ მხატვრულად ჟღერს. ქართველმა მთარგმნელმა ს. ჩიქოვანმა მშვენივრად გაუგო პოეტს. კარგად იგრძნო არა მარტო მისი გონების რისხვა, არამედ მისი დიდი ადამიანური გულისტკივილიც, რამაც შეუნარჩუნა თარგმანს აზრობრივი და ემოციური ღირსება.

როგორც ლექსი, სიმონ ჩიქოვანის თარგმანი ჟღერს უკეთესად, მაგრამ ის წასაკითხად რთულია, რაზეც ავტორი მიუთითებს თარგმანში ქარაგმულად. ამის ნიმუშია ისეთი მნიშვნელოვანი ელემენტი, როგორიც არის ღმერთთან ურთიერთობა; გაუგებარია, მაგალითად, ასეთი სტრიქონები:

*თუ წაღვეა უკრაინის
მიწით სისხლი მტრებს
და ლურჯ ზღვაში თუ ჩაღვარა,
მაშინ ავფრინდები,
მე დავეტოვებ მთას და მინდორს,
ღმერთთან გაეწივ ერთი
და ვილოცებ, მანამდის - კი
მე უარყავ ღმერთი.*

1964 წელს, საუბილეო დღეებში, დაიბეჭდა ვ. ქართველიშვილის თარგმანი, სადაც ასევე საგრძნობია ლექსის გაუმართაობა, მაგ.:

*როცა მოვეკვდე, უკრაინის
მიწას მიმაბარეთ
და დამმარხეთ, სად უსაზღვრო
გადაშლილა ბარი.
ჩამაწვინეთ იქ, კურგანში
შმაგ მდინარის თავზე,
რომ მესმოდეს, როგორ მოქუხს
დიდი დნეპრი ბრაზით.*

ან კიდევ:

*და მეც დიად, თავისუფალ
თქვენს ოჯახში მიწივ
მომიგონეთ, გამიხსენეთ
კეთილ, წყნარი სიტყვით.*

პოეტურ თარგმანებში ძნელია დედანის კონვიალოგიის მოძებნა, მაგრამ გადახვევაც არის და გადახვევაც. ჩვენი აზრით, შევჩენკოს ეს შედეგური ხელახლა უნდა ითარგმნოს ქართულად. ეს აზრი არც ჩვენი წუნინანობაა, არც ჭირვეულობა. ლაპარაკია სამოქალაქო ღირიკის ერთ-ერთი შეუდარებელი ნიმუშის თარგმნაზე. აი, ეს შედეგური დედანში:

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,*

*Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани, і гори —
Все покину і полину
До самого бога
Молитися... а до того
Я не знаю бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

Zoya Adamia
On Two Translations of Taras Shevchenko's Poem „Zanovim”
Summary

This poem in fact is the ideological manifesto of the great thinker and poet Taras Shevchenko. A lot of works were dedicated to the problem of serfdom in Ukrainian and Russian languages. Shevchenko's word sounds with particular force. Shevchenko said: „It is necessary to write so to strike some deep chord in reader's nature“. Each his word and completely the poem is a sharp fighting weapon. The Ukrainians have two words for expression of a concept of the will „Заповідь“ and „Заповіт“. The manuscript of Shevchenko's poem is without heading. Then energy of the poem found a name to it „as if a woven sword“- „Заповіт“. The poem became known for the manuscript, as censorship didn't grant the right to printing and it is quite clear that there was a desire to translate this poem soon into other languages.

It should be noted, that this poem is not only the appeal against serfdom that is already an important matter. This is a highly artistic poetry, a wreath of a word art and comparison of its artistic value is possible with Byron and Pushkin's similar verses.

The purpose of our research is to compare Russian and Georgian translations with the original and to express our modest opinion on this comparison. „Заповіт“ has been translated into Russian many times. In some translations the main attention was drawn to the contents and because of that the artistic party seemed poor. We have analyzed the best Russian translation made by the famous Russian poet Tvardovsky and the Georgian translation belonging to S. Chikovani. It does not mean that there are no other translations. There are a lot of translations in Georgian. We think that Simon Chikovani's translation is the best.

It should be noted, that both translators revealed gift and taste, keeping high artistic merits in the given translations; for example Tvardovsky is considered as a great master of Russian verse.

As the heading he left „Завещание”, though as it has been said above, there is no title in the original. He tried to replace lines as the text was enriched musically.

Зоя Адамия
О двух переводах стихотворения Тараса Шевченко «Заповіт»
Резюме

Это стихотворение фактически является идеологическим манифестом великого мыслителя и поэта Т. Шевченко. О крепостничестве много писали и на русском и на украинском языках. Слово Шевченко звучит с особой силой. Сам Шевченко говорил: «Писать надо так, чтобы мужик брался за топор». Каждое его слово и все стихотворение в целом является острым боевым оружием. У украинцев для выражения понятия «завещание» есть два слова «Заповіт» и «Заповідь». В рукописи стихотворение Шевченко не имеет названия. Это потом энергия стиха «как поднятый меч» нашла ему название «Заповіт». Стихотворение прославилось в рукописи, так как цензура не разрешала его печатать. И вполне понятно, что вскоре появилось желание перевести его на другие языки. Это стихотворение не только призыв против крепостничества, что уже является большим делом – это высокохудожественная поэзия вершина искусства слова и сравнить его можно разве, что со стихами Байрона и Пушкина.

Цель нашей статьи сравнить русский и грузинский переводы с оригиналом и высказать наше скромное мнение о результатах этого сравнения.

«Заповіт» многократно переводился на русский язык. В некоторых переводах главное внимание уделено содержанию, из-за чего художественная сторона оказалась представлена бедно. Мы проанализировали лучший русский перевод, сделанный известным русским поэтом Твардовским и грузинский перевод, который принадлежит Симону Чиковани. Это не значит, что других переводов нет. Считаем, что перевод С. Чиковани лучший. Следует обратить внимание на то, что оба переводчика не пожалели умения и вкуса для того, чтобы перевод сохранил художественную ценность. Например, Твардовский, который считается мастером русского стиха оставил название «Завещание», хотя как отмечалось, в оригинале названия нет. Он не постеснялся переставить строки, что музыкально обогатило текст.



Тазагюль Эфендиева
(Азербайджан)

РОЛЬ НИЗАМИ В ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В настоящее время неуклонно возрастает научный читательский интерес к письменным памятникам, в частности к памятникам художественной литературы. Несомненно, что подлинно совершенными образцами таких высокохудожественных произведений, оказавшими огромное влияние на дальнейшее развитие литературно-эстетической и прогрессивной общественной мысли на всём Ближнем и Среднем Востоке, являются бессмертные творения великого поэта-гуманиста Низами Гянджеви.

Великий азербайджанский поэт и мыслитель Низами - один из тех гениев прошлого, творчество которых составляет особую веху в истории развития мировой культуры. Его обширное, многогранное творческое наследие, вобравшее в себя не только прекрасные поэтические образы, но и серьёзные научные суждения, прошло через горнила многих веков, сохранив свою непреходящую, вечную художественную ценность.

Творчество Низами по глубине своего содержания, многоплановости образов и характеров, великолепию художественной чеканки, силе и страсти духовно-нравственных исканий поистине безбрежно.

Гениальные творения великого сына азербайджанского народа Низами Гянджеви составляют самые яркие страницы золотого фонда мировой литературы и занимают почётное место в ряду художественных памятников, созданных корифеями человечества. Низами - редчайший феномен, в котором сосредоточились все лучшие генетические качества азербайджанского народа - талант, ум, совесть, честь, патриотизм, гуманность.

Прошло 870 лет, как ушел из жизни великий азербайджанский поэт. С тех пор его творчество стало достоянием не только родного народа. Произведения поэта, широко известные на Среднем и Ближнем Востоке, обогатили сокровищницу мировой литературы.

Низами Гянджеви - (псевдоним, настоящее имя - Ильяс Юсиф оглу) (1141-1209 гг.) выдающийся поэт Азербайджана родился в семье ремесленника, получил образование в Гянджинской мадрасе, по собственной инициативе основательно овладел науками средних веков, особенно преуспев в изучении устного и письменного творчества народов ближнего Востока.

На всех его произведениях, начиная с ранней поэмы «Сокровищница тайн» и кончая эпопеей «Искендернамэ», лежит отпечаток раздумья над различными вопросами человеческих отношений, государственного устройства, нравственной жизни.

Около 1175 года, вскоре после женитьбы Низами приступил к созданию первой своей большой поэмы «Махзан ал-Асрар» («Сокровищница тайн»). Низами считал, что человек является самым высшим, совершенным и ценным из всех живых существ. Свои размышления по этому поводу он отразил, в частности, в поэме «Сокровищница тайн», посвятив этому специальный раздел «О превосходстве человека над животными».

Вторая поэма «Хосров и Ширин» посвящена была трем правителям – иракскому сельджуку Тогрулу II Ибн – Арслану (1177 – 1194), эльдегизиду Шемсадину Абу Джафар Мухаммеду Джихан – Пехлевану (1174 – 1186) и его брату Музаффараддин Осман Кызыл – Арслану.

Созданный Низами новый лиро-эпический жанр и написанная им в этом жанре гениальная поэма «Хосров и Ширин» повлияли на всю литературу народов Ближнего и Среднего Востока.

Тематика «Хосров и Ширин» обширна. Остановимся лишь на некоторых её важнейших сторонах: **критика эпохи** – это разоблачение господствующего класса, **любовь** понимается в широком смысле и способствует духовному возвышению человека, **ожидание и свидание** – когда после долгих ожиданий сбывается добрая мечта человека, **красота жизни, прелесть молодости** – лучше и нежнее которых нет на свете, **вечность** – мир и диалектика. Низами считает, что мир вечен и полон несправедливости; в нём не найти горсти земли не осквернённой человеческой кровью. Положительное и отрицательное следуют друг за другом, подобно пчеле и мёду, **прелесть** – весенней поры, когда молодеет старый и просыпается любовь, **благоденствие** – плохое поведение – это ад, и «сделай раем для других свое поведение».

Низами так же устами Хосрова ставит вопрос о том обитаема ли Вселенная:

«Прежде всего приходят на ум: что такое небо?

Внутри его (обитают) животные, а кто живет вне его»

Поэт свои рассуждения по этому поводу поэт заканчивает следующими словами:

«Умные люди, говорящие о загадках (Вселенной) с осторожностью

Мысли о небе высказывают намёками».

Низами осуждал придворных поэтов. Высказывая резкую критику в их адрес, великий мыслитель в поэме «Хосров и Ширин» говорит, что они без убеждения и благоразумия, ибо продают свою душу за кусок хлеба».

Спустя два года к Низами обращается другой властелин – ширваншах Абу – Музаффар Ахсатан ибн – Манучохран и заказывает новую поэму. В мае 1188 г. в скромном доме Низами появился гонец, доставивший ему письмо ширваншаха. Заказ был дан вполне определённый – ширваншах желал, чтобы поэт впервые обработал для него на персидском языке арабское предание о несчастной любви безумного Меджнуна к прекрасной Лейли. Эта «юная невеста» должна быть украшена «персидским и арабским убранством», нужно использовать персидский язык с достаточно большим количеством арабских заимствований. В письме ширваншаха, как его передает Низами, содержатся любопытные строки:

«Смотри из ларца размышления
На чье ожерелье ты нижешь жемчуга.
Наша верность не тюркского свойства,
Слова на тюркский лад нам не подобают.
Тому, кто рождается от высокого рода,
Нужны и высокие слова».

На помощь Низами пришёл юный Мухаммед, которому в то время было ещё только 14 лет. Он доказывал отцу, что так как основа темы – сказание о любви, то Низами сумеет оживить это предание и создать достойное его славы произведение. С другой стороны, было опасно и портить отношения с ширваншахом.

Низами скрепя сердцем, приступил к собиранию материала. По мере изучения темы, задание все более и более вдохновляло его. Работа шла быстро:

«В отыскании этого драгоценного товара,
Ни на волосок не скользнула моя нога.
Я слагал стихи, а сердце давала ответ,
Где бы я ни царапнул, начинал бить родник».

Заказ был сдан в мае, а 30-го раджаба 584г., 24 сентября 1188г. была уже написана последняя строка поэмы «Лейли и Меджнун».

Четвёртая поэма Низами получила название «Хафт Пейкер». Низами это позволяет дать два перевода. В прямом смысле это «Семь портретов», в переносном «Семь красавиц». Двойственность создана поэтом умышленно, ибо и то и другое значение тесно связаны с сюжетом поэмы. Закончена она была 31 июля 1197году, поэту было в это время уже 56 лет. Предполагается, что работа над этой поэмой шла одновременное обработкой последнего

произведения «Искендернамэ», или «Поэме об Александре (Македонском)». Установить дату окончания написания этой последней поэмы достаточно точно пока трудно. Из упоминания о том, что сыну поэта исполнилось семнадцать лет, ясно видно, что работа над ней велась уже в 1191г.

Низами считал, что лень и безделье – позор для человека. Чтобы «не попасть в число опозоренных», надо работать. «Лучше работа и ад, чем праздность и рай», – пишет поэт в поэме «Семь красавиц».

Низами советует не откладывать дел на завтра. Если есть какая-либо работа, нужно не спать, а своевременно «приступить к делу». «Делай дело, какое ты принял на себя», – говорит он в «Сокровищнице тайн».

В «Искендернамэ» Низами выдвигает идею обязательности труда для всех. Ни один физически здоровый человек не должен сидеть без работы.

В поэме «Хосров и Ширин» образ Фархада – гимн всепобеждающему труду и всеобъемлющей любви. Фархад – этот гигант, исполин, который раскалывает ударами кирки гору и скалы. Значит, нет такой трудной работы, на которую не был бы способен выполнить человек. Низами верил и пропагандировал веру в человека, в его могучую силу.

Низами также широко использовал исторический материал, предания, легенды. Он написал интересные замечания, в которых использует жанр легенды- как источник тематики для будущих поэтических произведений.

«Следует слово о радости слагать,
Чтобы стих делался в сказании удовольствием»

Сказанное выше говорит о стремлении Низами уйти от всего мрачного, печального, утвердить в поэзии красоту и радость бытия. Он выступал против стеснения поэтического вдохновения, фантазии, которым придавал первостепенное значение в художественном творчестве.

Необходимо подчеркнуть, что Низами стремился к тому, чтобы его творчество отвечало эстетическим потребностям народа, народным представлениям о красоте и добродетели. Поэзия Низами находилась в противоречии с аристократической поэзией придворных поэтов. На этой почве между ними шла то скрытая, то явная борьба. На Низами градом сыпались упреки со стороны его противников. Вот как, например, жалуется на это Низами:

«Рот народа услаждается моим языком.
А у меня во рту горечь от горьких, как яд убийцы, упреков»

Низами хорошо сознавал, что потери свободы творчества лишает поэта творческой оригинальности и самостоятельности. Не случайно, что осуждая своих противников из придворных поэтов, он больше всего упрекал их в подражательности. Они по словам Низами, превратили себя в «чужую тень» и вместо того чтобы показать свою индивидуальность, свое лицо в поэзии, слепо копируют других. «Быть чужой тенью – позор для человека», – говорит поэт. Тот, кто лишен творческой оригинальности и повторяет другого, согласно Низами, подобен обезьяне, бессмысленно подражающей манерам человека.

Низами считал, что настоящее творчество требует таланта, мастерства. А подлинное мастерство в его представлении достигается путем неустанных поисков поэтической красоты и возвышенных идеалов, постоянного приобретения знаний была одной из характерных черт самого Низами. Он справедливо писал о себе:

«Я не спал ночью спокойно на ложе,
Если не открывал в ту ночь двери от знания»

Произведения Низами Гянджеви, отражающие гуманистические, общечеловеческие, общественно-политические, социальные и духовно-нравственные ценности той эпохи, стали пиком Восточного Ренессанса.

Отражение внутреннего мира человека, его чувств и мыслей стали основой и содержанием художественного наследия Низами. Именно заслугой Низами Гянджеви, его поэм стало широкое распространение темы любви и общечеловеческих идеалов в литературе Ближнего Востока. Впервые описав любовь с философской точки зрения, он создал концепцию нежной любви ,связав ее со свободой слова и совести...

Низами Гянджеви открыл новое направление в произведениях стран Востока и внес неоценимый вклад в развитие гуманистических идей в странах Ближнего Востока. Одна из особенностей общечеловеческого значения творений великих художников заключается в том, что они актуальны. Низами порождение Азербайджана XII века, слава которого распространилась в мировом масштабе. Творчество его по широте охвата явлений действительности, титаническому напряжению мысли и воздействию не вмещается в рамки ограниченного исторически локального пространства и времени. Общечеловеческие идеи, гуманистические взгляды, светлые мечты о важном и насущном в жизни человека делают Низами нашим современником, он и сегодня рядом с нами со своей убежденностью и верой в социальную и нравственную силу Добра, Света, Красоты, всего подлинно высокого.

Литერატურა:

1. Д. Мустафаев, Мир идей Низами и современность, Баку, 1967.
2. Р. Алиев, Выдающиеся русские ученые и писатели о Низами Гянджеви, Баку, 1981.
3. Е. Бертельс, Великий Азербайджанский поэт Низами (эпоха, жизнь, творчество). Баку, 1940.
4. Ариф Гаджиев, «Ренессансный мир «Хамсе» Низами Гянджеви», Баку, 2000.

თაზაგიულ ეფენდიევა ნიზამის როლი აღმოსავლეთის ლიტერატურაში რეზიუმე

ნიზამი განჯელის შემოქმედებაში, რომელიც წარმოადგენს აღმოსავლური რენესანსის მწვერვალს, ნათლად არის გადმოცემული თანამედროვეობის ჰუმანისტური, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, სოციალური და მორალური იდეალები. ნიზამი განჯელისათვის ჰუმანურობა ადამიანის ძირითადი კრიტერიუმია. ჰუმანისტი პოეტი არ არის სხვა ეროვნებების, განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობის გმირების შეხედულებების წინააღმდეგი. მისი გმირები იბრძვიან სამართლიანობისთვის, ბედნიერებისთვის და დიადი მიზნებისთვის. პოეტის შემოქმედების ძირითადი თემებია ადამიანის პატივისცემა და ადამიანის შრომა. ნიზამი განჯელი იყო პატრიოტი. ის ცდილობდა ლექსებში აღწერილი ყველა მოვლენა დაეკავშირებინა აზერბაიჯანთან. ნიზამი განჯელის შემოქმედებაში სამშობლოს სიყვარული უკავშირდება გმირობას.

Tazagul Efendieva
The role of Nizami in eastern literature
Summary

A humanist, public, political, social and moral ideals of that time have been clearly expressed in the works of Nizami Ganjavis which was the peak of the First East Renaissance. Nizami Ganjavi considered humanity to be the main criterion of the human personality. Humanist poet is not against other nationalities, religious views of these heroes who belong to different religions. His heroes struggle for justice, happiness and lofty aims. The main subjects of his works are human personality and human labour. Nizami Ganjavi was a patriot himself. He tried to link all the events described in his poems with Azerbaijan. Love of motherland links with the idea of heroism.



Алиакбер Ахмеди Мухаддам
(Иран)

КАСЫДЫ И ГАЗЕЛИ, ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ В ДИВАНЕ АСИРАДДИНА АХСИКАТИ

Касыда – это форма лирического стихотворения, размер, рифма и первое полустишие которого оканчивается всегда на одну какую-нибудь, неизменную рифму, и в каждом последующем бейте рифмуется только второе полустишие.

В основном тематическим содержанием касыды являлись темы восхваления шаха, чествования побед, жалобы, легенды и мифы, элегии, порицания, также она охватывала этическую, общественную, просветительскую и прочую тематику. Обычно количество бейтов в касыде достигает от двадцати до семидесяти-восьмидесяти бейтов (1, 102).

Асираддин Ахсикати создавал стихотворения во множестве различных жанров. Но более других жанров, он склонялся к жанру касыды, и не случайно, что он прославился как автор поэзии именно в жанре касыды. Он является автором четырнадцати тысяч двухсот четырнадцати бейтов, и ста двенадцати стихотворений в форме хвалебной оды.

Хотя история происхождения касыды и восходит к стихотворной форме доисламского периода джахилии, она начинает использоваться в персидской поэзии в третьем веке хиджры, и в шестом веке хиджры она достигает самого пика своего расцвета.

«В середине периода правления Сельджукской династии положение дел в области поэзии начинает улучшаться, но никогда уже не достигает того величия, которое оно имело в период правления Махмуда» (1, 104).

Касыды в диване Асираддина Ахсикати, наряду с вышеперечисленными особенностями, обладают и признаками касыды, относящейся к указанному периоду. Развитие стихотворного жанра мадх, в форме восхваления пришлось на то же время, что и конец периода создания касыд.

Жанр хвалебной оды – мадх, достигает совершенства своей формы во второй половине указанного периода, с одной стороны, по причине того, что поэты этого периода, особенно, второй половины века, жили в одно время с новыми шахами, и с другой стороны, потому, что жанр хвалебного стихотворения в любой период в размышлениях отражал политическую и общественную ситуацию в целом. Причина этого заключалась в том, что поэты указанного периода обладали опытом в этом направлении, находясь под воздействием поэтов ещё четвёртого, пятого веков, некоторые же из них приобрели такой опыт, находясь при дворе Газневидов, кроме того, эти поэты являлись сторонниками дивана в жанре васф и мадх. В силу отмеченных факторов, поэты мало обращались к тематике прошлого. И поэтому, в тематическом плане, у Асираддина Ахсикати, по сравнению с другими поэтами этого жанра, мы наблюдаем новую, использованную им форму касыды.

Одного размера и ритма, она охватывает такие лирические и располагающие к себе темы, как состояние влюблённого, красота возлюбленного, разъяснения чувства печали, тоски и радости от воссоединения с возлюбленным. Количество бейтов в газели начинается от семи и достигает тринадцати. Однако можно встретить поэтов, сочинявших касыды и из трёх бейтов.

Поэты первого века хиджры сочиняли поэзию в двух жанрах – касыды и газели. Но в целом, они считаются сочинителями касыд. Асираддин Ахсикати – один из таких поэтов. Хотя в эпоху Санаи Газневи жанр газели мало использовался, Асираддин является поэтом, много сделавшим для развития жанра газели в свою эпоху. Этому послужил и период

расцвета, пришедшийся на вторую половину VI века. Факт того, что Асираддин Ахсикати жил именно во второй половине шестого века, ещё более усиливает его роль в обозначенной сфере.

Одной из основных школ VI века является школа нового стиля, названная Бейнабейн, или, школа стиля Сельджукского периода. Указанный стиль называли также, Хорасанским, а стиль, сформировавшийся позднее называли Иракским (1, 7).

Нестабильная общественная ситуация и не придание должного значения Сельджуками в начале периода их правления жанру поэзии вообще, способствовали упадку касыды, в жанре мадха, в отличие воспевающей лирические чувства газели, получившей широкое распространение во второй половине VI века. Кроме того, монгольское нашествие в начале VII века ещё более усилило роль газели иракского стиля.

«Когда Асираддин прибыл в Хорасан, сельджукский шах Санжар, очень почитавший поэзию, столкнулся с нашествием кочевых тюркских племён, Нишапур, и другие города полыхали в огне. Асир, видя такое положение в Хорасане, попросил убежища в Ираке» (2, 37).

Асираддин, в одном из стихотворных фрагментов (кита), указывает на существующую в Хорасане нестабильную ситуацию, и причину своего вынужденного пребывания в Ираке.

در عراق آن جُره باز نطق را بگشای بال کز گریز وحشت آباد خراسان در رسید. (122-15)

Расправь свои крылья, и лети в сторону Ирака,
В Хорасане настали дни, полные ужаса. (2, 15)

Так как, в период правления Газневидов суфии находились под политическим давлением и давлением религиозно-правовых школ – мазхабов, они всячески подстрекали Сельджуков напасть на Хорасан и начать борьбу с Газневидами. После прихода к власти Сельджуков суфиям был дарован ряд привилегий. Из числа подобных привилегий можно упомянуть основание ханегяхов и открытое распространение суфийской мысли в поэтической форме, соответствующей общему лирическому настрою жанра газели, в целом.

«Другой причиной популярности, которую жанр газели получил в VI веке, стало и то, что большую актуальность приобретает хвалебная ода. Как известно, газель является самым прекрасным поэтическим жанром для выражения мистических размышлений, по причине того, что, в действительности, мистическая тематика выражает и описывает любовную лирику» (3, 75).

Эта роль суфиев послужила поводом к появлению мистической проблематики в газелях Санаи Газневи. В последующие периоды мистическая тематика достигает пика своего развития в газелях, благодаря инициативе таких поэтов, как Аттар и Мовлана. Асираддин Ахсикати, также, подражая Санаи, в одном своём бейте отмечает неподражаемость мистической алхимии стихов Санаи. В ниже приведённом бейте это выражено следующим образом.

از من اخسیکتی سیم درد حاصل کن که ممکن نیست بی اکسیر درد
سنایی ساختن. (386-دیوان)

Дай мне боль, нет такой боли, чтобы не было лекарства
Из меня – Ахсикати, сотворили, словно, второго Санаи (2, 386).

Доказательством мастерства Ахсикати является тот факт, что великие мастера проявляли внимание к его газелям, а многие из них относились к его творчеству с большим уважением. Спустя два века после Ахсикати, поэт Хафиз выражал своё восхищение по поводу большинства его газелей. И он в ряде своих стихов следовал содержанию, строке и рифме газелей Асирадина. В качестве примера, мы приводим по одному из образцов творчества каждого из этих поэтов:

Асираддин в одной из своих газелей пишет так:

Сердце моё половинчатое, как полумесяц
словно, душа моя ищет пользу от утренней еды (2, 410).

Хафиз, с уважением воспринимая это содержание, использованное в газели Асира, и находясь под его воздействием, написал очень близкие по содержанию следующие строки:

زلف آشفته و خُو کرده و خندان لب است نیم شب بر سر بالین من
آمد بنشست. (دیوان حافظ-؟)

С растрёпанными волосами, и с улыбкой на лице
Полночь пришла и села у моего изголовья (4).

В действительности, газели Асираддина Ахсикати являются показателем расцвета и эволюции жанра газели, начавшихся в ту эпоху, в которой он жил. Новшества, принесённые Санай в жанр газели и касыды, в последующем можно наблюдать и в особенностях развития жанра газели в творчестве самого Асираддина, а новая оценка его творчества, со стороны таких больших поэтов, как Хафиз и Мовлана удвоили значение и подчеркнули совершенство и гармонию его газелей. Кроме того, даже такие поэты, из числа современников Ахсикати, как Хагани Ширвани и Муджираддин Бейлагани, несмотря на многие газели, присутствующие в их диванах, постоянно обращались к жанру касыды. И это происходило при том, что такой поэт как Ахсикати, избрал жанр газели самым верным способом своего творческого выражения, и более успешно использовал его в тематическом отношении, нежели его современники. Асираддин – один из тех поэтов, которые видоизменили жанр газели. Но сочинительство газелей не составляет основу его творческой деятельности, по причине того, что подавляющее большинство его стихотворений написано в жанре касыды.

«Возможно, что в персидской поэзии, написанной на языке дари одними из самых привлекательных для поэтов явились жанр мадх и хвалебная тематика. Причиной тому было большое внимание эмиров и султанов к таланту поэтов при дворе, и использование поэзии, как политического средства, позволяющего воспевать силу и мощь правителей. Существующая политическая атмосфера, склонность эмиров и власть имущих к тщеславию, явились факторами, способствовавшими развитию и широкому распространению жанра мадх (придворного жанра) в персидской поэзии».

Рассмотрев существующую ситуацию, уверенно можно констатировать, что Асираддин Ахсикати был поэтом, слагающим в жанре мадх, но не являлся поэтом-маддахом (сочинителем лишь хвалебных од), то есть, мадх не играл в его творчестве главенствующей роли, напротив, в силу бытовой необходимости и трудностей существования он был вынужден обратиться к этому жанру.

Ахсикати можно занести в список самых величайших поэтов персидской литературы, сочинявших в жанре касыды. В поэтическом восхвалении (васф), использовавшемся в его касыдах, присутствуют темы падишахов и глав религиозного духовенства, товхида, любви, пустыни, охоты, батальных сцен, весны, восхода и заката осеннего солнца, смены дня и ночи. Его дивану нет равного, среди диванов почти всех его современников, за исключением дивана Хагани. Кроме того, причудливое вплетение в содержание его стихов новых фантазий, необычных сравнений и аналогий, показывает нам, что поэт был приобщён к новым достижениям в области науки своего времени, но нельзя сбрасывать со счетов и тяжёлую арабскую лексику, и сложные аллегории, осложнявшие понимание бейтов его касыд.

Приведём несколько бейтов касыд Асираддина:

Встречи, расставания и молодости моей воспоминания
Нанесли урон колыбели моей надежды (2, 33).

الحق این جشن، نه جشن است که باغ ارم است
ارم از لطف مزاجش به و با متهم است. (51-دیوان)

Воистину, это не праздник, а райский сад
По причине милости райской пребывает в осуждении (2, стр. 51)

ای عشق تو داده بر جهان فرمان
درد تو گوارنده تر از درمان. (261-دیوان)

Твоя любовь дала повеление миру
Данный тобою недуг, лучше всякого лекарства (2, 261)

Асираддин довольно искусно выбрав слова начальных строк касыд, умело соединил их с общим тематическим содержанием. Таким образом, читатель с самого начала может понять смысл, который поэт хотел донести своим произведением. В первом бейте он открыто воспекает тоску по ушедшей юности, во втором бейте он говорит о застольном пиршестве восхваляемой им личности, и в последнем бейте он восхваляет саму эту личность, что является радостным событием и для самого поэта, и считается признаком превозношения и высокого статуса.

Среди стихов Асираддина один отрезок из его касыд, блистая, словно ряд драгоценных жемчужин, усиливает заслуженную по праву славу поэта в этой области. Приведём некоторые из них.

جهان را هم جهانبانی است، پیدا بین و پنهان دان
که زیر گنبد نیلی، پدید آورد چار ارکان. (236-دیوان)

У мира есть хозяин, он видит и знает тех, кто пребывает в явном, и в скрытом

Этот глаз создал четыре аркана (столпа) под куполом (2, 236).

در گلشن ایام نسیمی ز وفا نیست
در دیده افلاک نشانی ز
حیا نیست. (65-دیوان)

Нет верности в днях, когда лёгкий ветерок играет в цветнике

Во взгляде судьбы, нет того, что принято называть стыдом (2, 65).

عشق برآورد گرد، از سر مردان مرد
گر تو، به سر زنده
ای از سر این راه گرد. (107-دیوان)

Песок и пыль любви сыплется с голов отважных,

Если и ты пойдёшь по этой дороге с начала, то станешь таким же, как они.

В первом бейте поэт глубокомысленно высказывается о мистическом знании и постижении Аллаха, эта касыда была очень высоко оценена и прокомментирована одним из учеников Асираддина (2, 98). Эта касыда также считается одной из самых прекрасных касыд в персидской литературе. Второй же, бейт – одно из самых известных траурных стихотворений персидской поэзии. Поэт сложил его, используя весь свой поэтический дар в самых искренних чувствах, для того чтобы выразить соболезнование султану Арслан бин Тогрулу в связи с кончиной его матери. Эту касыду часто сравнивают с траурными касыдами, слагавшимися Хагани. Асираддин в последнем бейте, как и Санаи, обращается к мистическим вопросам, и указывает на состояния отрешённости от мира, обращения к царству истины и приобщения к высочайшей воле, что в свою очередь, показывает, что поэт в теоретическом и практическом плане, обладал определённым опытом приобщения к мистической сфере.

«Сила поэтического слова Асираддина Ахсикати ставит его в первые ряды среди сочинителей касыд. Его талант к созданию высокохудожественного содержания, сложнейшего слога и искусного обращения с ним, а также с самыми сложными лексическими формами, решению самых трудных поэтических задач поистине, достойны восхищения» (5, 332).

Поэт, о котором мы повествуем в настоящей статье, жил в одно время с Хагани Ширвани, считающимся самым великим поэтом касыды VI века, и критерием в области стилистики. Асираддин в некоторых своих стихах очень удачно вступает в поэтическое состязание с Хагани.

«Он написал несколько касыд в стиле Хагани, и признал себя превзошедшим Хагани».

В ряде своих касыд Асираддин с уважением отзывается о других поэтах прошлого, или, его современниках, таких, как Унсури, Манучехри Дамгани, Анвари, Хагани, Санаи, Гатран Табризи слагавших касыды.

Некоторые касыды Асирадина совершенно отличаются от касыд его предшественников. К примеру, в своих стихах, написанных в жанре мадх, он обращается с назиданием к восхваляемому им лицу, в то время как, лишь Саади в следующем веке начал использовать назидания в середине своих касыд, а иногда и обращаться к темам товхида и мудрости (хикма). Несмотря на существующие сложности, в своих стихах Асираддин обращался к вопросам и географии, и истории. Так, читая касыды Асира, можно получить представление о многих событиях сельджукского периода. Слог Асирадина, его изысканный поэтический вкус, придавая лёгкость и доступность понимания его касыдам, во всех смыслах, делают его великим поэтом. Исследуя изменения, произошедшие в VI веке в литературной сфере, можно сказать, что обновление текста в касыде, то есть, плавный переход от одной темы к другой наблюдается в стихах Хагани. До него, ни один поэт прошлого не менял изначальной тематики касыды. Хагани, в некоторых своих касыдах, по четыре, а порою, и по шесть раз изменяет тематическую направленность. К примеру, в отрывке из нижеприведённой касыды, состоящей из 80 бейтов, он меняет тему четыре раза.

عشق بیفشرد پا، بر نط کبریا
بُرد به دست نخست هستی ما
را زما (دیوان خاقانی)

Любовь, лишь ступив на порог нашего сердца,

Сразу же, отнимает у нас нашу суть

Асираддин также, в некоторых своих касыдах несколько раз меняет тему, обновляя её. К примеру, вот отрывок из касыды, состоящей из 36 бейтов, где тема меняется три раза:

ی عید ملک و ملت عیدت خجسته باد
عالم بسعی تیغ تو از فتنه رسته
باد (93 دیوان)

О, шах этого народа и государства!

Силою твоего меча мир будет освобождён от козней! (2, 93)

Или же, в касыде, состоящей из 96 бейтов, тема была изменена пять раз:

طفل نیی چند از این دایه نامهربان
گاه قماطی بهار گه کفن
مهرگان (240 دیوان)

Дитё не полюбило эту недобрую няню,

Обращение то ласковое, то дурное (2, 240).

Обращение Асирадина к приёму изменения тематики в касыде, свидетельствует о его внимании к творчеству Хагани. Асираддин написал множество касыд на самые различные темы, и в самых разных областях. Однако, в то же время, не оставаясь безразличным к новшествам в стихах других поэтов, он обогащал себя, используя их в самобытной для себя форме. Примером этого можно привести видоизменение им смысла слов и самих слов – «Иногда какой-либо писатель, или поэт, начиная какую-либо мысль, продолжает её в соответствии со своими склонностями и по своему усмотрению, наделяет её новым смыслом» (6, 164). Поэт, о котором мы здесь повествуем, своим исследованием касыд, и творчества своих предшественников, путь которых он продолжал, ещё раз доказывает, что он являлся творческой личностью.

К примеру, «он первым употребил слово «свеча» в стихотворном контексте» (3, 1072).

Атгар, в своём произведении «Илахнаме» старается подражать ему и пишет:
که مومی با عسل خفته به صد ناز نه از آتش خبر دارد نه از گاز
До тех пор, пока Мёд и воск существуют отдельно друг от друга,
Они не ведают о существовании ни огня, ни газа
ولی هرگه که از وی شمع سازند ز سوزش روشنی جمع سازند. (203-
إلهی نامه عطار)

Но если кто-нибудь, соединив их, сделает свечу
То, зажгши её, добудет свет (7, 203).

Мовлана также, вслед за ним, пишет:

آن شمع که می سوزد گویم ز چه می گرید زیرا که ز شیرینش در قهر جدا
کردی. (1072-غزلیات شمس)

Я спросил у зажжённой свечи – почему ты плачешь?

Она ответила – от разделённости с возлюбленным (3, 1072).

Саади пишет в «Бустан»:

شبی یاد دارم که چشم نخت شنیدم که پروانه با شمع گفت. (114-
بوستان یوسفی)

Вспоминаю одну ночь, когда не сомкнул глаз,

И услышал то, что говорила бабочка свече.

جدا شد یار شیرینت کنون تنها نشین ای شمع که حکم آسمان این است اگر
سازی و گر سوزی. (353-دیوان)

Хафиз же, сказал следующее:

О, свеча, твоя сладкая половина отделилась от тебя

Такова воля судьбы, даже если ты смиришься с нею, или же, просто сгоришь от своей любви (2, 353).

Однако Асиррадин Ахсикати прежде всех этих поэтов, сказал следующее:

ای شمع زردروی که با اشک و دیده ای در خیل عاشقان مصیبت رسیده
ای. (298-دیوان)

О, свеча! Причина твоего таяния, подобного слезам,

В грёзах влюблённых, состоит в том горе, в которое ты ввергнута (2, 298).

Вслед за Асиррадином, многие стали ему подражать.

Касыды в персидской литературе отличаются многокрасочностью своей тематической направленности. Этот жанр достиг пика вершины своего развития именно в тот период, когда жил и творил Асиррадин Ахсикати. «Начало этого периода пронизано духом легенд, а конец окутан атмосферой тасаввуфа». Асиррадин Ахсикати в своём творчестве, с одной стороны, искусно сохраняя и используя поэтические достижения своих предшественников, творивших в жанре касыды, с другой стороны, полностью учёл все те литературные и тематические новшества, которые внесли в поэтическое искусство такие поэты как Насир Хосров и Санаи. Вместе с тем, уделив внимание стилистическим аспектам творчества поэтов – своих современников, и соединив все эти факторы в неповторимом характере собственной поэзии, он стал создателем таких касыд, которые можно поставить в один ряд с касыдами такого великого мастера, как Хагани Ширвани.

Литература:

1. همایون فرخ. رکن الدین، دیوان اثیرالدین آخسیکتی، تهران، 1337
2. دیوان دیوان اثیرالدین آخسیکتی، تهران، 1337
3. شمیسا. سیروس، سیر غزل در شعر فارسی، تهران، 1386
4. دیوان حافظ، به تصحیح غنی و قزوینی، 1387
5. صفا. ذبیح الله، تاریخ ادبیات ج 2، تهران، 1382
6. زرین کوب. عبدالحسین، پیرگنجه در جستجوی نا کجا آباد، تهران، 1383
7. نیشابوری، فریدالدین محمد عطار، الهی نامه، ته تصحیح و مقدمه و حواشی هلموت ریتز، انتشارات توس، 1940

**ალიაკბერ ახმედ მუხადამი
ქასიდები და გაზელები ასირადინი ახსიქათის დივანში
რეზიუმე**

სპარსულ ლიტერატურაში ქასიდები გამოირჩევიან ორიენტაციის თემატური მრავალფეროვნებით. ამ ჟანრმა მიაღწია განვითარების მწვერვალს ასირადინ ახსიქათის ცხოვრების და მოღვაწეობის პერიოდში. თანამედროვე პოეტების შემოქმედების სტილისტურ ასპექტებზე ყურადღების გამახვილებისა და ყველა ამ ფაქტორის საკუთარი პოეზიის უნიკალურ ხასიათთან შერწყმის შემდეგ, მან შეძლო ქასიდების შექმნა, რომლებიც შეიძლება შევადაროთ ისეთი დიდებული ოსტატის ქასიდებს, როგორცაა ჰაგანი შირვანი.

**Aliakber Akhmedi Mukhaddam
Qasidas and ghazals in the diwan by Asiraddin Akhsikati
Summary**

Qasidas in the Persian literature differ by the colourfulness of the thematic orientation. This genre reached peak of the development exactly during the life and work of Asiraddin Akhsikati. Having paid attention to stylistic aspects of creativity of contemporary poets, and having connected all these factors in unique character of his own poetry, he became a founder of such qasidas which can be put in one row along with qasidas of such great master as Hagani Shirvani.



Manana Shelia, Maia Marghania, Maia Aghaia
(Georgia)

LOVE AND NATURE'S PHILOSOPHY IN BRITISH ROMANTIST POETS' VERSES

In England, **Romanticism** was preceded by a period called Pre-Romanticism, while Romanticism was divided into 2 different periods: 1st and 2nd generation. Romantic period goes from the second half of the XVIII century to the first half of the XIX century, so from George III to Queen Victoria. The most important historical event is the French Revolution with the three ideals of equality, fraternity, liberty.

The most important concept is nature; in fact the poet looks for isolation in nature, because this causes intense emotion. The best place in England considering the countryside was the Lake District, in northern England, so they were called the Lake Poets. The representatives of the first generation of this trend were **William Blake, William Wordsworth and Samuel Taylor Foleridge**.

Romantic poets fought for freedom and equality. At the same time they suggested love lyrics. In poetry they express the thoughts and feelings of love, its deepest sentiments in the most splendid manner

William Blake (1757-1827) was an English poet, painter, and printmaker. He is considered a seminal figure in the history of both the poetry and visual arts of the Romantic Age. His poems are unique full of deep important ideas. Blake's later poetry contains a private mythology with complex symbolism.

"The Divine Image" is a poem from William Blake's book "Songs of Innocence". In this poem Blake represents his view of an ideal world in which the four traditionally Christian virtues - Mercy, Pity, Peace and Love - are found in the human's heart and stand for God's support and comfort.

To Mercy, Pity, Peace, and Love,
All pray in their distress,
And to these virtues of delight
Return their thankfulness.

In the poem "Love's Secret" William Blake combined violent energy of love with great tenderness and expresses his personal and emotional feelings, the mysteries of love.

Never seek to tell thy love,
Love that never told can be;
For the gentle wind doth move
Silently, invisibly.
I told my love, I told my love,
I told her all my heart,
Trembling, cold, in ghastly fears.
Ah! she did depart!
/ William Blake, "Love's Secret"/

William Wordsworth (1770-1850) was the greatest representative of the Lake School Poets. In 1797 together with the poet S.T. Foleridge published their best work "Lyrical Ballads". At the age of seventy-three he outlived his fellow romantics and even became an establishment icon and was made Poet Laureate. William Wordsworth developed a deep appreciation of nature, nurtured by his love of the signs and scenes of the Lake Fountry in which he spent most of his adult life. His theory and practice rescued poetry from artificiality. He lived in harmony with nature revealing wonderful secrets. Every object in nature was in his eyes a source of poetry.

If this belief from heaven be sent,
If such be Nature's holy land plan,
Have I not reason to lament
What man has made of man?

/William Wordsworth, "Lines Written in Early Spring"/

The poetry of **Samuel Taylor Foleridge** (1772-1834) is generally considered to have marked the beginning of the English Romantic movement in literature. His poem „The Eolian Harp” is descriptive. The Eolian harp was commonly used by poets in the Romantic period as a metaphor for the creative process. The narrator is the author himself, speaking to Sara, who we can safely take to be his lover, and whom indeed is almost certainly Foleridge's own wife to be Sara Fricker. They sit together in a cot that is overgrown with white jasmine flowers and broad leaved myrtle. The scenery by cot is beautiful as they look to the sky at the clouds and at the star of eve. The world is so wonderful that he full of emotions expresses his love to this beautiful and peaceful place. It would be noted that he praises God is thankful that God gave him peace, his cot and Sara.

My pensive Sara! thy soft cheek reclined
Thus on mine arm, most soothing sweet it is
To sit beside our Fot, our Fot o'ergrown
With white-flowered Jasmin, and the broad-leaved Myrtle,
(Meet emblems they of Innocence and Love!)

/Samuel Taylor Foleridge, "The Eolian Harp"/

The second generation of romanticism was three important poets: **George Gordon Byron**, **Percy Byssi Shelley** and **John Keats**. All of them died tragically when they were still young. These poets were against the society because of its injustices. This created sorrow and sufferance. That's why they tried to escape from society travelling all around the world. They refused the real world and often they created a different one, sometimes using drugs.

George Gordon Lord Byron (1788-1824) imposed an English stamp on the art, literature and music. He is considered one of the most important and interesting poets of the Romantic Movement in England. Byron's literary career began while he was at Farnbridge. His verses contained a number of lyrics dealing with love, regret and parting. He had his individual vision in love. His romantic, restless, stormy spirit is expressed in his poems „She Walks in Beauty” which is frequently considered one of his most powerful works. The poem is written in a simple way to be understood at first glance, too. In this poem Byron celebrates dark beauty clime and gives a reflection of the author about the beauty. The theme of the poem is the woman's exceptional beauty, internal as well as external. Her hair is raven-black. Although darkness and night were often associated with evil, he affirms that her dark beauty expresses pure goodness. The poet praises both her physical and spiritual, or intellectual, beauty.

She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies;
And on that cheek, and o'er that brow,
So soft, so calm, yet eloquent,
The smiles that win, the tints that glow,
But tell of days in goodness spent,
A mind at peace with all below,
A heart whose love is innocent!

/George Gordon Lord Byron, “She Walks In Beauty”/

Percy Byssi Shelley (1792-1822) is one of the great figures of Romantic movement. Apart from his longer poems and political odes he composed most his love-lyrics, where he shows remarkable lyrical originality. The poet's love lyric is naturally musical but pessimistic and full of melancholy. He philosophically describes his love feelings in the poem „Love's Philosophy”. The

theme of love is frequently used and explored during literature. Although it is expressed differently, ultimately they all have the same meaning. Love is strong and undying. It is an intense feeling of deep affection that conquers all, making you feel comforted and appreciated. He never lost faith in the power of love and good will. "Love's Philosophy" is an example of the poem believing in the power of eternal love. It's a straight-forward love poem reflecting how every object in nature needs to both co-exist and are dependent on one another for survival. He connects nature and humans by personifying them. His single state is unnatural and he wants to be with this woman. Shelley is insisting that the philosophy of love is that human beings need it in order to survive. He also shows that love needs to be a spiritual as well as a physical connection. In order for the speaker to secure and view the love to be real, he must receive a kiss.

The fountains mingle with the river,
And the rivers with the ocean;
The winds of heaven mix forever,
With a sweet emotion;
Nothing in the world is single;
All things by a law divine
In one another's being mingle;--
Why not I with thine?
See the mountains kiss high heaven,
And the waves clasp one another;
/ Percy Byssi Shelley, "Love's Philosophy"/

John Keats (1795-1821) was one of the representatives of progressive romantic poetry. From Spenser and Shakespeare he learned the magic power of words. His early sonnets were considered with poets, pictures and sculptures. His images were drawn from the observation of English words, gardens, the seaside and the books. In his lyrics he sang of freedom and beauty of nature. For him world of beauty was an escape from the dreary life. Lovely things in nature suggested lovely tales to the poet. In the first line of „Endymion” is shown the aesthetic creed which preoccupied Keats throughout his short life:

A thing of beauty is a joy for ever:
Its loveliness increases; it will never
Pass into nothingness; but still will keep
A bower quiet for us, and a sleep
Full of sweet dreams, and health, and quiet breathing.
/ John Keats, "Endymion"/

The representatives of romanticism trend was also the famous poets **Walter Scott (1771-1832)**. He is one of the most delightful figures in English literature. He was a Scottish historical novelist, playwright, and poet, popular throughout much of the world during his time. His importance was great in both verse and prose. Scott made himself as a poet and - to a much greater extent - as the author of numerous historical novels. As a man **Scott** was first of all a true and thorough gentleman, manly, open hearted, friendly and lovable in the highest degree. His poems relate tales of heroic adventure set in the idealized past and emphasize detailed descriptions of the poet's Scottish homeland.

The poem „Love” is a part of the third Fanto of The Lay of the Last Minstrel, this stanza has been published since Scott's death as a separate poem labelled simply "Love".

In peace, Love tunes the shepherd's reed;
In war, he mounts the warrior's steed;
In halls, in gay attire is seen;
In hamlets, dances on the green.
Love rules the court, the camp, the grove,

And men below and saints above;
For love is heaven, and heaven is love.
/ Walter Scott, "Love"/

Thomas Moore (1779-1852) was an Irish poet, singer, song writer. He was closely attuned to the taste and artistic sensibility of his age, but he is remembered now primarily by the Irish, who still sing his songs and claim him as their own. With George Gordon, Lord Byron, and Sir Walter Scott, he embodied British Romanticism not only for the British and the Irish but also for Americans and Europeans.

Like many other poets of the Romantic era, Moore wanted to create in his works a link between poetry and music. He was a born lyricist and a natural musician and one of the first recognized fighters for freedom of Ireland. Moore was a good musician and skillful writer of songs, which he set to Irish tunes, mainly of the 18th century. Moore's songs, based on folk tunes, became very popular and gained sympathy for the Irish nationalists.

Some time Thomas Moore with his wife Bessie Dyke, a young actress could find the most suitable house 'The Fedars' in London Road, Kegworth. Bessie was charmed both with the house and garden. Tom, who loved to compose out-of-doors, found inspiration here and along the pine walk on the summit of Broad Hill. It was here, enchanted by the peal of the 'bells of Bonington' he penned 'Those Evening Bells.' Especially popular was a song on Russian melody. This poem is very melodious and beautiful, intense, deep, expressive and sensual, full of powerful emotions.

Those evening bells! Those evening bells!
How many a tale their music tells,
Of youth and home and that sweet time
When last I heard their soothing chime.

While other bards shall walk these dells,
And sing your praise, sweet evening bells!
/ Thomas Moore "Those Evening Bells" (The Irish Minstrel) /

Thus, as is known poetry is a response and an evaluation of the author's world and life. In British Romanists Poets' Verses is demonstrated intense passion, eternal and deep feelings of love. The poems we have chosen describe the British poets' violent energy of love with great tenderness and expression of their personal and emotional feelings.

Literature:

1. My Favourite Poems Edited by N. Shatirishvili, D. Ghvaladze, Tbilisi, 1998.
2. An Anthology of English and American Verse, Progress Publishers., Moscow, 1972.
3. Abeltina, Dz. Fleija, A. Misane - English and American Literature. „Zvaigne“ Publishing House, Riga, 1976.

**მანანა შელია, მაია მარღანია, მაია ალაია
სიყვარულისა და ბუნების ფილოსოფია ბრიტანელი
რომანტიკოსი პოეტების პოეზიაში
რეზიუმე**

სიყვარული ადამიანის შინაგანი სამყაროს განუყოფელი ნაწილია. სიყვარულის თემაზე დაწერილი ლექსები შეიძლება იყოს რომანტიკული, სენტიმენტალური, სევდიანი, მხიარული, ემოციებით სავსე.

მოცემულ სტატიაში შევეცადეთ წარმოგვედგინა სიყვარულის ღვთაებრივი გრძნობა, რომელიც გამოსატულია ცნობილი ბრიტანელი პოეტი რომანტიკოსების პოეზიაში. ჩვენ თავი მოვუყარეთ სატრფიალი ლექსებს და წარმოვადგინეთ მხოლოდ ზოგიერთი მათგანის ნაწყვეტი, სადაც ემოციური და რითმული ენით გადმოცემულია სიყვარულის ჯადოსნური ძალა.

**Манана Шелиа, Майя Маргания, Майя Агайя
Философия любви и природ в поэзии
Британских поэтов-романтиков
Резюме**

Любовь - это неотъемлемая часть внутреннего мира человека. Стихи о любви могут быть романтичными, сентиментальными, печальными, радостными и полными эмоций.

В нашей статье мы попытались представить божественные чувства любви, выраженные известными британскими поэтами романтистами. Нами были собраны и представлены лишь только отдельные фрагменты их стихов. В их блестящих стихах они описывают волшебную силу любви на эмоциональном и ритмичном языке.



ციალა მესხია
(საქართველო)

მომავლის წიგნი,
ანუ ახალი ღმთაებრივი ერის გაბეზა ბიორგი მთაწმინდელის
წინასწარმეტყველებაში

[გამოსვლა სამეცნიერო სიმპოზიუმზე, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სხდომათა დარბაზში, 2012 წლის 21 ივლისს]

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ივანე ჯავახიშვილისავე სახელობის სხდომათა დარბაზში, 2012 წლის 21 ივლისს, ამავე უნივერსიტეტის არეოპაგიტული სამეცნიერო ცენტრის სახელით მოწვეულ იქნა სამეცნიერო სიმპოზიუმი, რომელიც მთლიანად ეთმობოდა ამავე უნივერსიტეტის არეოპაგიტული სამეცნიერო ცენტრის დამფუძნებლისა და ხელმძღვანელის, ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორის, პოფესორის, ქნ დენიზა სუმბაძის წიგნის: „გიორგი მთაწმინდელის წინასწარმეტყველება ქართველი ერის შესახებ“ – წარდგინებასა და განხილვა-შეფასებას.

დენიზა სუმბაძე თანამედროვე მეცნიერული სამყაროს გამორჩეული ფიგურაა, ქართული სულის ერთ-ერთი მძლავრი გამომხატველი და ცოცხალი ილუსტრაცია... ბრწყინვალე თეოლოგი, ფილოსოფოსი, მწერალი, ესსეისტი, უნატიფესი ესთეტიკური კატეგორიებით მოაზროვნე და ჭეშმარიტი ხელოვანი ქართული სიტყვისა... უმნიშვნელოვანესი მოვლენა სრულიად ეროვნული გონისა...

ჩვენს წინაშეა უიშვიათესი წიგნი ქნ დენიზა სუმბაძისა: „გიორგი მთაწმინდელის წინასწარმეტყველება ქართველი ერის შესახებ“... ქართულ მეცნიერებაში, ვფიქრობ, მოხდა უპრეცედენტო რამ: ეკლესიის დიდი ქართველი მამის, დიდი წმინდანის, გიორგი მთაწმინდელის ღვაწლსა და შემოქმედებაზე დაიწერა წიგნი, რომელშიაც აშკარად იკვეთება ქართველთა მოციქულებრივი მისიაც და არსებობის აზრიც, რომელშიც ეროვნული თვითშემეცნებითი წვდომა ხდება საფუძველი წმ. სამების შემეცნებისა და მისი იდუმალი არსის გაგებისა...

ეს ღრმად დამაფიქრებელი რელიგიურ-ფილოსოფიური ნააზრვეი და საპაექროდ გამოტანილი წიგნი კიდევ ერთი ნიშანსვეტია ავტორისეული სრულყოფილი პიროვნულობის წარმოსახენად... წავიკითხე წიგნი და რატომღაც ჩემი ერის აწმყო, წარსული და მომავალი ერთად დამიდგა ჩემი ფიქრების ზღურბლზე... უსაზღვრო ფიქრებისგან თავის დაღწევა გამოჭირდა, ვერაფრით ვერ მოუუძებნე სათანადო ფორმა ავტორთან შეხმიანების ჩემეულ სურვილს. დავწერე: „წიგნი – სასწაული უფლისა“ და შვება ვიგრძენი. ეს არის ნაშრომი სერიოზული, უგანათლებულესი ინტელექტუალის, ფაქიზი, ამაღლებული სულის მქონე, ღვთითბოძებული ნიჭით დაჯილდოვებული მეცნიერისა და მწერლის. საღვთო სიყვარული, რომელიც მოყვასის სიყვარულით გამოიხატება და თავისთავში მოიცავს რწმენას, სასოებას და სხვა ზოგად ადამიანურ ღირებულებებს, კქმნის წინამდებარე წიგნის ეთიკურ-ესთეტიკური სამყაროს სულისკვეთებასაც და ერთგვარად ხაზს უსვამს თვით მეცნიერის სილუეტსაც.

და მაინც, მინდა აღვნიშნო, რომ ჩემი მთავარი სათქმელი გაგრძელებაა წიგნის ოფიციალური ოპონენტების, ბატონების: ზურაბ რატიანის, რევაზ ბალანჩივაძისა და გია გელაშვილის დიდებული შეფასებებისა, რომლებშიც ნათქვამია: „ეს

ნაშრომი ქართული სამეცნიერო აზრის გამარჯვებაა“ (ზურაბ რატიანი), „სწორედ ზეციური შთავონება აკეთებინებს ავტორს ამდენ მოულოდნელ დასკვნას, ამდენ საიდუმლოს აღმოაჩენინებს, აკავშირებინებს მათ ლოგიკურად ერთმანეთთან და ამ პატარა წიგნის სახით თავისი ქვეყნისათვის თავისეულ ახალ საგალობელს აწვრინებს“ (რევაზ ბალანჩივაძე).

ქნ დენიზა სუმბაძის აზრით, ზნეობრივი მზე კაცობრიობისათვის საქართველოდან უნდა ამოვიდეს (გია გელაშვილი) (1, 6; 2, 7).

მხატვრული სიტყვის ძალმოსილებით დენიზა სუმბაძის უზადო ნიჭმა, რომელიც არ ცნობს რაიმე საზომის არსებობას, შესძლო გაეცოცხლებინა გიორგი მთაწმინდელის იდუმალებით მოცული შინაგანი სამყარო, მის სავედრებელში გაცხადებული ღვთიური სიბრძნე და ქართული სულის ძლევა-მოსილი მისტერია. ბიზანტიის იმპერიიდან წამოსული ერთიანი საიდუმლო ცნების ამოკითხვით ქართველი ერის შესახებ, რომ ის ახალ საღმრთო ერად, ანუ ახალ ღვთაებრივ ერად მოვევლინება სამყაროს, მან გახსნა მთელი კაცობრიული ისტორიის მისტერია...

დენიზა სუმბაძემ სულ სხვა სინათლით, სრულიად მისეული ხედვით, არაერთი დიდი სულიერი მოღვაწე გამოაბრწყინა საუკუნეთა წყვილიდან. ამ მხრივ ფასდაუდებელია მისი ნაშრომი მცხეთელ ქალდეველ მოგვებზე, რომელთა სახით ჭეშმარიტი ჭირისუფლები აღმოავლინა განკაცებული და ჯვარცმული ღმერთისა, იესო ქრისტესი, და ამით, მცხეთელ მოგვებში იესო ქრისტეს ჭირისუფლების ამ ამოცნობით, მან მათე მახარობლის მიერ აღწერილი, იდუმალებით მოცული „მოგუნი აღმოსავლეთიდან“, რომელნიც მესიის ვარსკვლავს მინდობილნი, ქრისტეს შობის მისალოცად მოუვლინა განგებამ ბეთლემს, გაუჩინარებულნი ქრისტეს ცხოვრებიდანაც და კაცობრიობის ისტორიიდანაც, სრულიად ახლებურად გამობრწყინა მთელი ქრისტიანული სამყაროს ცნობიერებაში. დიახ, მხოლოდ მათ, მხოლოდ იესო ქრისტეს ჭირისუფლებს შეეძლოთ უფლის კვართის მცხეთაში ჩამობრძანება...

წიგნში შთამბეჭდავადაა წარმოჩენილი, თუ სად და როგორ ჩაისახა იდეა ქართველი ერის „ახალ საღმრთო“ ერად ჩამოყალიბებისა, როგორ იშვა და განვითარდა იგი და როგორ მოაღწია ჩვენამდე უკვე აშკარა და გაცხადებული სიტყვით გიორგი მთაწმინდელის პავლე მოციქულისადმი მიძღვნილი სავედრებლიდან: „... ახალსა ამას ერსა საღმრთოსა საღმრთოი სჯული დაგვიმტკიცე, ნეტარო...“ – მიმართავს პავლე მოციქულს გიორგი მთაწმინდელი, როგორც წარმომადგენელი თავისი მშობლიური ერისა და როგორც ერი თვითონ... ხაზგასმით მინდა აღვნიშნო, რომ ქნი დენიზა სუმბაძე გრძნობს, რომ გიორგი მთაწმინდელი, სისხლხორცეულადაა გამთლიანებული თავის ხალხთან, ერთსული და ერთხორცი თავისი ხალხისა, ამასთან მოძღვარი და სულიერი წინამძღოლი თავისი ერისა, პავლე მოციქულს ელაპარაკება არა მხოლოდ ერის სახელით, არამედ, როგორც ქართველი ერი თვითონ. სწორედ ამიტომ ეტყვის იგი დიდ მოციქულს პირველი პირის მრავლობითი რიცხვით: „ახალსა ამას ერსა საღმრთოსა საღმრთოი სჯული დაგვიმტკიცეო, ნეტარო“...

იქ, სადაც ქართველი ერი მოხსენიებულია, როგორც „ახალი საღმრთო ერი“, ანუ ღმერთის კუთვნილი ერი, ბუნებრივია, მისი ქვეყანა, საქართველო, მოაზრებულია, როგორც ქრისტეს გზით წინამძღოლი ქვეყანა.

დენიზა სუმბაძის აზრით, გიორგი მთაწმინდელი სულიწმინდის მადლით განბრძნობილი ის „ფაღავანი მწიგნობარია“, რომლის სავედრებელში მთელი სიმძაფრითაა გამჟღავნებული ქართულ-მონასტრული ცხოვრების საიდუმლო: „სახეზე გვაქვს მთელი ქრისტიანული სამყაროს იდეა-ღერძი, რომლის გარშემოც ბრუნავდა საქრისტიანო მსოფლიოში ქართული მონასტრული ცხოვრების ეროვნული თვით-

შემეცნება და სულისკვეთება მომავლის ხედვისა“. სწორედ გიორგი მთაწმინდელის ამ ცნებასთან აერთიანებს ავტორი იოანე ზოსიმეს დიდებულ ნაწარმოებს: „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“, სადაც ხაზგასმითაა მინიშნებული განსაკუთრებული მნიშვნელობა ქართული ენისა, როგორც საღმრთო ენის, რამდენადაც „უამსა მეორედ მოსვლისასა – ამ საგალობლის მიხედვით – უფალი ილაპარაკებს ქართული ენით და ამ ენაზე განიკითხავს სამყაროს“.

მეცნიერის ლოგიკურ მსჯელობებსა და დასკვნებს მივყავართ იმ ჭეშმარიტებისაკენ, რომ საქართველოს, როგორც ღვთისმშობლის წილხვედრ ქვეყანას, აკისრია უდიდესი მისია კაცობრიობის წინაშე. მან უნდა ამხილოს და გაწმინდოს ცოდვით დაცემული ქვეყანა და იხსნას ბოროტებისაგან, აამაღლოს სულიერად და ამგვარად გადაარჩინოს კაცობრიობა.

ქართველი ერის ღვთიურ მისიაზე დაბეჯითებით მეტყველებს ძველი ქართული ფილოსოფიური ძეგლი „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“. მთელმა ქრისტიანულმა სამყარომ იცის ამ ძეგლის შესახებ. მრავალი სამეცნიერო სტატია თუ მონოგრაფია დაიწერა, რომელთა წარმოდგენისაგან თავს შეგნებულად შეეიკავებო. რად ღირს მარტო ზვიად გამსახურდიას შეფასებები, დასკვნები და დებულებები; „ქებაი“ ეხება არა მარტო ქართულ ენას, არამედ ქართველ ერს, ქართულ ეთნოსს. აქვე მეცნიერი გვთავაზობს იოანე მოციქულის, ლაზარეს და ქართული ენის იდენტიფიცირებას. აქვეა მეცნიერულად დასაბუთებული გამოთქმა „ოთხი დღის მკუდარი“, ერთი სიტყვით, დიდად საგულისხმო თვალსაზრისებია. ქართული ეროვნება და მისი ენა შენარჩუნებული იქნება მისი [ქრისტეს] მეორედ მოსვლის დღემდე, რათა იგი ეწამოს [ქრისტეს] მეორედ მოსვლის დღემდე, რათა იგი ეწამოს [ქრისტესათვის], რათა ყოველი ერი ღმერთმა ამხილოს ამ ენის მეშვეობით (4, 33, 39).

სწორედ გიორგი მთაწმინდელის საიდუმლო მცნებასთან: „ახალსა ამას ერსა საღმრთოსთან“ აერთიანებს მეცნიერი დენიზა სუმბაძე, იოანე ზოსიმეს ცნობილ ნაწარმოებს „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“ და დაბეჯითებით მიგვანიშნებს, რომ ქართული ენა პირველადი მისტერიული ენაა და ღმერთთან ურთიერთობისათვის არის შექმნილი. ამიტომაცაა იგი „ლაზარე“, გამორჩეული ყოველთა ენათა შორის და თავისთავში მომცველი ყოველი საიდუმლოსი: „ყოველი საიდუმლო ამას ენასა შინა დაფარულ არს“...

მკვლევარი საგულისხმო დასკვნებით გვარწმუნებს იმ ჭეშმარიტებაში, რომ ოთხი დღის მკუდარ ენას გარდაუვალად მოსდევს აღდგომა და ამაღლება... ხოლო დანართში „ქართული ბიზანტიოლოგია და ახალი ქრისტიანული ფენომენოლოგიის საფუძვლები“, ავტორი წერს: „ქებაი და დიდებაი“, ერთგვარ გვირგვინად დაედგა ქართველი ერის ქრისტიანულ მისიას, მისი ქრისტიანული მისიის გაცხადებას. სწორედ ამ წინასწარმეტყველებას ქართული ენის აღდგომისას უნდა მოჰყოლოდა ასევე მისტერიალური, 367 წელს შესრულებული წინასწარმეტყველური ასახვა ქართული ენის აღდგომის დღესასწაულებრივი განცდისა „დავათის სტელაში“, სადაც ქართული ანბანი, მისი ღვთივკურთხეულობის ნიშნად ანგელოზებს უპყრიათ ხელთ და წარმოსახავენ მისი ამაღლების მისტერიას...

იოანე ზოსიმეს სახელით ცნობილი საგალობლის: „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაის“ მენტალიტეტი გახსნილად ავლენს ქართველი ერის აღმატებულ პასუხისმგებლობასა და თვითშეგნებას ქრისტიანობის ისტორიულ განვითარებაში.

„ნინოს და ელენეს სულიერ დებად გამოცხადებაში, ქართული ენის მესიანისტური დანიშნულების ამ უჩვეულო სადიდებლის მიხედვით, როგორც იგულისხმება ქართული სითამამეც ბიზანტიისა და საქართველოს თანაზიარ, სულიერ მისიათა წარმოჩენაში“. ასე დამაჯერებლად გვიხსნის მეცნიერი ქართველი ერის უკ-

ვდავების საიდუმლოს, მისი მარადიული სულის განვითარებას, რომელიც იწყება ეგისტენციური პერიოდიდან და მიემართება უსასრულობისაკენ, რათა ღვთიური ნება აღასრულოს მეორედ მოსვლის ჟამს.

დენიზა სუმბაძე სიღრმისეულადაა გაცნობიერებული მსოფლიოს თეოლოგთა და ფილოსოფოსთა ნააზრევში. ბიბლია და წმინდა მამათა თეოლოგიური ტრაქტატები და წინასწარმეტყველებანი ერთ-ერთი ძირითადი მასაზრდოებელი წყაროა მისთვის, რამეთუ იგავურ-ენიგმური აზროვნების მაგალითი არის ბიბლია: „იგავებით გავხსნი პირს, ავამეტყველებ გამოცანებს დასაბამისა“ (ფს. 72, 2). „გაიხსნა ცა და ვიხილე ღვთიური ხილვები“ [ეზეკიელი 1, 1]. განა სულიწმინდის მადლით, ზეციური შთაგონებით არ ჭვრეტდა ღვთაებრივ საიდუმლოს გიორგი მთაწმინდელი? დენიზა სუმბაძის ამ წიგნში ნათლად ჩანს, ზეციდან, უზენაესისაგან მონაბერი სულის ძალა. გავიხსენოთ თომა აქვინელი: „ის, რაც ღვთისგან გამოდის, როგორც სიყვარული, შობილი ძე როდია, არამედ მონაბერი სული“.

დენიზა სუმბაძის ეს წიგნი ჩვენს რეალობაში არის – სასწაული უფლისა, როგორც ეროვნული თვითშემეცნების, რათა შემდგომში ეს გახდეს საფუძველი სამყაროს შემეცნებისაც: „ვინ არის, სიღამ მოსულა, სად არის, წავა სადაო“ [ღვთისმეტყველებით გურამიშვილი].

მშობლიური ქვეყნისადმი უსაზღვრო სიყვარულით გაჯერებულ ამ წიგნში ელეგანტური სულისა და მოყვასისადმი ზეცაში ღოცვად ავარდნილი ქართველი დედის გულის სხივთა ნაგალობარი ჩანს. მის თითოეულ სიტყვაში დიდებულად ანთია სივრცე. დაიისფერებული გამა მისი, როგორც მწერლის შემოქმედებითი სამყაროს აუცილებელი პირობაა. იგი ერთგული მსახურია ეროვნული ტრიადის – ენა, მამული, სარწმუნოება. შუა საუკუნეებში დაყუდებული ბერის სიჯიუტით სულწასულია და ბნელიდან ნათლისკენ, წყვდიადიდან სინათლისკენ აქვს გულისყური მიპყრობილი... და მაინც, დანართი „ბიბლიური ღმერთის გაგება ბიზანტიის მფარველობის ქვეშ მყოფ საქართველოში“ საგანგებო ყურადღებას საჭიროებს. ავტორი მთელი სისავსით ახმოვანებს მიქაელ ფსელოსის და იოანე იტალოსის რელიგიურ მრწამსსა და სულიერების უნატიფეს ჰარმონიებს... დენიზა სუმბაძე გონებით, სულიერი თვალთა ზეციურ სიბრძნესთან წილნაყარი დამაჯერებელი არგუმენტებით გვაწვდის ბიბლიური ღმერთის შესახებ არსებულ შეხედულებებს ბიზანტიის მფარველობაში მყოფ საქართველოში და ცხოვრების ფესვეული საკითხების უღრმეს ფილოსოფიურ ჭვრეტას გვთავაზობს: დიას, „ფილოსოფიურ აზროვნებასა და რელიგიურობაში ჩადრმავეების თავისუფალი შესაძლებლობა მხოლოდ ისეთ ქვეყანაში შეიძლებოდა ხორცშესხმულ იყო, რომელსაც ტოლერანტი და ღრმად მოაზროვნე მეფე განაგებდა. ქვეყანაში, სადაც კაცობრიობის ისტორიაზე ამადლების ძალა და დიდსულოვნება უხვად მომადლებულიყო ღვთისაგან, სადაც „ახალი ათენისა და მეორე იერუსალიმის“ იდეალი სახელმწიფო იდეალისა და სახელმწიფო მიზანდასახულობის დონეზე იყო ამადლებული“...

მეცნიერმა შთამბეჭდავად წარმოაჩინა, თუ რაოდენ ახლოსაა და რა კოლოსალური აზრის დამტკეპია გიორგი მთაწმინდელის „სავედრებელი“ და დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანი“, ორი ბუმბერაზი წინაპრის მიერ დანახული სამყარო და ადამიანი: „დავით აღმაშენებელი საქართველოს სულიერ მისიას ქრისტიანული მსოფლიოს წინმძღოლ ქვეყნად ყოფნაში ხედავს, ხოლო საქართველოს მეფეთა ტიტულატურაში ყველაზე მიზანშეწონილად მიაჩნია ტიტული: “მახვილი მესიისა“ (4, 26). ავტორი ორივე ტექსტის ძირებს ეძებს ღრმა რელიგიურ-ფილოსოფიურ სფეროში და არა კონკრეტულ ისტორიულ ვითარებაში. წინ წამოწევს რელიგიურ პრობლემებს. ეპაექრება ქართველ და უცხოელ ადვოკატებს და თავისი პოზიციიდან ხსნის მათ, რითაც უფრო მეტ დამაჯერებლობას სძენს შორს გამიზნულ

მამულიშვილურ გარჯას... ყოველი ახალი დასკვნითა თუ დებულებით, მეცნიერი წინ წამოსწევს ეროვნულ მრწამსს, არღვევს მის ირგვლივ შემოქსოვილ ბაღეს, მკითხველის დასანახად გამოფენს და იმ ქართული საგალობელივით გვეხმიანება დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანიში“ რომ არის დაუნჯებული.

დენიზა სუმბაძე მართებულად აღნიშნავს: „ბიბლიურ მეფეთა პიროვნული ფენომენებით აღფრთოვანება და მიმბაძველობა მათი, სიჭაბუკისეულ ცოდვად განცდილი დავით აღმაშენებლის მიერ, უკვე დიდი ადამიანური და ეროვნული ცოდვის ხარისხშია აქ აყვანილი. ეს დავით აღმაშენებლისეული ღრმა ქრისტიანული გოდებაა სინანულისა, ისრაელიანთა მეფეთაგან აღფრთოვანებისა და მათდამი მიმბაძველობის გამო, ჩვენს ხედვაში ერთგვარად ცნაურდება როგორც მისტიური, საუკუნეთა შემდგომი პასუხი თავად ისრაელიანთა უდიდესი მეფის – დავით წინასწარმეტყველის გოდებაზე: „ვაიმე, ხიზანი ვარ მეშექისა“.

დაბეჯითებით შემიძლია განვაცხადო, რომ მკვლევრის ამ შეფასებაში მარადიული სულიერების მხატვრული უკვდავება ზეიმობს, რომელიც საუკუნეთა სიღრმიდან უწყვეტ კოსმიურ ძაფს მოჰყვება ჩვენამდე, უჩვეულო სასწაულების გახილვადებით გვიპყრობს და გვაოცებს, და სამყაროს საიდუმლოების ამოსახსნელად მიგვაქანებს...

ნაშრომში უმაღლესი სახიერებითაა აღბეჭდილი თითოეული პარაგრაფი, რაღაც საოცარი სულიერი გონებით, სულიერი თვალთ მომადლებული სიბრძნეა აქ ჩადვრილი, სასწაულებრივი ჭკრეტაა მერმისისა. ავტორი ისწრაფვის სიბრძნე დაინახოს ყველგან და ყველაფერში. აქი „სიბრძნე აშენებს ყოველივეს და ყოველივეს აწესრიგებს“ [რ. სირაძე] და აჰა, „გაიხსნა ლაჟვარდი ბროლის“... რა მახლობელია გალაკტიონი... მაგრამ პოლ ვალერის თუ დავესესხებით, არსებობს ორიგინალზე მნიშვნელოვანი რამ, და ეს არის უნივერსალობა... დღეს თითოეულმა ჩვენგანმა იცის, რომ დენიზა სუმბაძე თავის თავში ასახიერებს ქრისტიანული რწმენის ადეპტებს. მისი თაობიდან მან, პირველმა, თუმცა თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ მეცნიერებაში პირველმა აღმოაჩინა გიორგი მთაწმინდელის შინაგანი სამყაროს და მისი წინასწარმეტყველების სრულიად ახალი გამა... გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ იგი ჩვენში ისტორიის ფილოსოფიის არა მარტო პირველხარისხოვანი მკვლევარია, არამედ, ფაქტობრივად, მისი ერთ-ერთი ფუძემდებელიც. საგულისხმოა ისიც, რომ ის საფუძვლიანად იცნობს არა მარტო რელიგიისა და ფილოსოფიის კლასიკოსების, არამედ რიგითი მკვლევრების ნააზრევსაც.

მის წერილებსა და ესეებში, წიგნებსა თუ მონოგრაფიებში, თეოლოგიის, ლიტერატურის, ისტორიის, პოლიტიკის და სხვა დარგთა ცოდნა, პრობლემებისადმი ცოცხალი ემოციური მიდგომა ჩანს. მას მრავალთაგან გამოარჩევს მოვლენათა განჭვრეტის შესაშური უნარი. განგებამ დაანათლა პოეზიის გამძაფრებული და ნატიფი შეგრძნებაც, რასაც საპაექროდ გამოტანილი ნაშრომი ნათლად მოწმობს. და ის, რასაც დენიზა სუმბაძე ამბობს რელიგიურ, ფილოსოფიურ თუ ესთეტიკურ ასპექტში – საოცარი მეცნიერული გამბედაობით გადაჭრაა გლობალური პრობლემების. ამ მხრივ საინტერესოა საკითხები: ეთნონიმ „ურია“-ს, ბაგრატიონთა დინასტიის წარმომავლობის, მათი ტიტულატურისა და ეთნიკური კუთვნილების თაობაზე. დამაჯერებელი ფაქტებით გვისაბუთებს მათ ქართულ წარმომავლობას და საუკუნეთა მანძილზე ებრაელებად მიჩნევის ცდომილ-მცდარობასაც. დიას, „გიორგი მთაწმინდელისეულ სავედრებელში პავლე მოციქულის მიმართ, სრულიად მკაფიოდ არის გამოკვეთილი ვედრება ახალი ერისათვის, მისი ახალი რწმენისა და ახალი რჯულის განმტკიცებისათვის და ამავდროულად გამოკვეთილია გმობაც „ჰურიათა ლირწებისა“, ანუ დღევანდელი ქართულით: ჰურიათა ბილწების, ჰურიათა, რომელთაც ჯვარს აცვეს მაცხოვარი იესო ქრისტე.

გიორგი მთაწმინდელის მიერ მოხსენიებული „ბილწება ჰურიათა“ აღნიშნული სავედრებელის მიხედვით ის დიდი ცოდვაა, რომელიც პავლე მოციქულმა თავისი სახელოვანი ქადაგებით გამოისყიდა, ანუ დამარხა, დანთქა ქვესკნელს: „ლირწებაი ჰურიათაი დაანთქ ქუესკნელთა“, – მიმართავს გიორგი მთაწმინდელი დიდ მოციქულს, როგორც გამომსყიდველს ებრაელთა ცოდვისას”.

დენიზა სუმბაძისათვის, როგორც ეროვნული სულისკვეთებით განმსჭვალული პიროვნებისათვის მეტად მნიშვნელოვანია ბაგრატიონთა წარმოშობის საკითხის კვლევა. მან არა მარტო ახალი შუქი მოჰფინა ბაგრატიონთა ქართველობას, არამედ ახლებურად, და ყველა ცთომილებითი არგუმენტის მოხსნით დაამტკიცა ბაგრატიონთა ქართული წარმომავლობა, მათი ქართველობა, შთამბეჭდავად გაშიფრა, ახსნა ბაგრატიონთა „დავითიანობაში“ გამოხატული ეროვნულ-რელიგიური მრწამსი და საკრალურობა, რაც ორიოდვე სტრიქონით ასე ჩამოწურა: „საქართველოს სამეფო ტახტის ბაგრატიონებიც და სომეხთა სამეფო ტახტის ბაგრატიონებიც, რო გორც ქართულ, ისე სომეხურ ისტორიოგრაფიაში, ერთი გენეტიკური ძირიდან მომდინარედ მიიჩნევიან, მაგრამ სომეხი ბაგრატიონები „დავითიანებად“ არ გვევლინებიან. „დავითიანებად“, ანუ ებრაელთა ბიბლიური მეფის შთამომავლებად მხოლოდ ქართველი ბაგრატიონები ცხადდებიან“.

მეცნიერის რწმენით მთავარია თვითშემეცნება ქართველი ერის მიერ ნამდვილი საკაცობრიო მისიისა, რომლის ამოხსნაც უსათუოდ დაუბრუნებს მას, ქართველ ერს თავის ვინაობას, ესოდენ დაუნდობლად ამოშლილს მსოფლიო საზოგადოებრიობის ცნობიერებით სივრცეში“.

ვისაც ბიბლიაში ჩაუხედია, ის აუცილებლად მიხედება, რას გულისხმობს ავტორი „ახალ ნინოში“. საოცრად ღრმა და უზარმაზარი გონის ნაყოფია „ახალი ნინოს“ მისეული განმარტება: „ახალ ნინოსთან“ მიმართებაში „ძველი ნინო“, როგორც უხილავი და ნაგულისხმევი ცნება „ქებაი და დიდებაის“ ავტორისა, უნდა იყოს მხოლოდ დიდი დედა ნანა, ქართველთა დედა ღვთაება და უძველესი სალოცავი, რომელიც ქრონოლოგიურად, რელიგიური ცნობიერების ეტაპობრივი განვითარების გზაზე წინ უსწრებს ბიბლიურ, უფრო ზუსტად, ძველი აღთქმისეულ ერთპიროვნულ აღიარებასა და თაყვანისცემასაც“.

წიგნში სულისშემძვრელი ტკივილითაა დანადგული წერილები მხატვარ იდა თვარაძეზე, მერაბ კოსტავაზე, ზვიად გამსახურდიაზე. იდა თვარაძის შემოქმედებიდან სულ რამდენიმე ნიმუშის ილუსტრაციით ქ-ნი დენიზა სუმბაძე გვაზიარებს ქართული ხელოვნების სულიერ შედეგებს... საოცარია იდა თვარაძის თვალით დანახული მერაბ კოსტავა და დავით წინასწარმეტყველი. უამრავი ზნეობრივი ნიუანსი აქვთ ამ წერილებს. ავტორი ღრმადაა ჩახედული საქართველოს ისტორიის ანალებში. საფუძვლიანად იცის მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების აჯკარგი. გაცნობიერებული აქვს რამდენჯერ შევცდით გადამწყვეტ მომენტებში გზაჯვარედინებზე ყოფნის დროს... დენიზა სუმბაძე ხომ მერაბ კოსტავას, ზვიად გამსახურდიას და იდა თვარაძის თანამოაზრე და თანამებრძოლია, რომელთა მეგობრობა, როგორც თავად გადმოგვცემს თავის წიგნში „მისი დღევანდელი გადასახედიან“, ქმნიდა საქართველოს სულიერ მისიაზე მოფიქრალ ადამიანთა სრულიად განსაკუთრებულსა და ამაღლებული განწყობის წრეს, ათეისტური დიქტატურის „იმ სახელმწიფოებრივი რეჟიმის პირობებში, შეიძლება ითქვას, სრულიად ჩაკეტილსა და იდუმალს, მეგობართათვისაც კი ერთგვარ ეზოთერულსა და საკრალურს, რომელშიც სწორედ ჩვენი ეროვნული ქრისტიანული მონასტრების იდუმალგებანი და ახალი ერის იდეალები იწყებდნენ ვაცოცხლებას“. საქართველოს მომავლისა და მაღალი ზნეობრივი იდეალებისათვის ბრძოლა განუყოფელი ცნებაა დენიზა სუმბაძისათვის. ზვიად გამსახურდიას, მერაბ კოსტავას, იდა თვარაძის მოწამებრივი

ღვაწლი გამოადგებათ თაობებს, როგორც უიშვიათესი მაგალითები ერისთვის თავდადების და მსახურებისა.

დენიზა სუმბაძის წიგნის თითოეული პარაგრაფი თავისი დამოუკიდებლობით სუნთქავს, მაგრამ საბოლოოდ მაინც ემსახურება წიგნის ერთიანი მოზაიკური სურათის შექმნას. თავისი მასშტაბურობით და სიღრმით, გარდასულის წყვდიადიდან გამომდინარე ააღებულები სანთელივით, მეცნიერისა და მწერლის ინტუიცია ფილოსოფიურად განჭვრეტს საქართველოს სულიერ მისიას და „მზიანი ღამის“ მეტაფორაში ურთულეს საკაცობრიო პრობლემას ასე დაასურათხატებს: „მზიანი ღამის გათენებაში“, როგორც საქართველოს გლობალიზაციის ურთიერთ მიმართების პრობლემაში გარკვევა ურთულესი საკითხია, რადგან აქ, ჩემი ხედვით, გადაკვეთა ხდება კაცობრიობის გადარჩენისა და ქართველი ერის გადარჩენის – საკუთარი ვინაობისა და ეროვნული მეობის მქონე ერის. წამალი ამ გადარჩენისა თვითშემეცნებაშია, როგორც ეროვნული თვითშემეცნების, ასევე კაცობრიული თვითშემეცნების წიაღში. კრიზისი აქ არის. ამოცანა ამ კრიზისის დაძლევაშია“...

და დღეს ჩვენ უფლებააყრილი, ტკივილით შეძრული, მაგრამ მოვალეობის ზნეობრივი იმპერატივით დადღასმული, გათითოკაცებული ადამიანები ვართ, ვინძლო ხელში არ ჩაგვაკედეს დროისა და ისტორიის ლაბირინთებიდან ჩვენამდე გამოღწეული, ჩვენი საქართველო. დღევანდელობაზე ფიქრიც ამგვარი სევდიანი განწყობილებებითაა ნაქსოვი, მაგრამ დენიზა სუმბაძე დედო ზარივით ერთმანეთისკენ მოგვისმობს, რათა ჩვენი, მამაპაპურ გზას ასხლეტილი სული „განურჩევ ღობის ზღვაში“ [ილია] არ ჩაიძიროს და არ გაითქვიფოს, ქვეყანამ თავისი სახე სამარადეუამოდ არ დაკარგოს... „უგულოდ დარჩენილ მსოფლიოს სჭირდება ჩვენი გულის მზე“ – აღნიშნავს მეცნიერი და ვფიქრობ, „მზიანი ღამის მეტაფორაში“ უჩვეულო სისადავითაა დაძლეული ისტორიული, თუ ინტელექტუალური ნაპრალები ღვთის მადლით განბრძნობილი მეცნიერის ჭვრეტისა და ნათელხილვის უნარით. სრულიად საქართველოს სულიერი კულტურის „გამყინება“ და დღევანდელი საქართველოს ბედისწერაა დასურათხატებული. ოცდაათი ვერცხლის ჩხრიალში გაყიდული საქართველო და დაშლილი ქართული სული განუზომლად აღემატება ყოველგვარ პირად ტკივილს... სწორედ ასეთ დროს ერის გზისგამკვლევადა, გიორგი მთაწმინდელის ხატებას მოგვივლენს. ბიბლიური აღუზიები ძვირფასი თვლებივით შემოგვანათებენ ქართული საგალობლების კეთილხმოვანი ჰანგებით და იმისთვის, რომ ამგვარი რამ შექმნა, აუცილებელია რწმენა საკუთარი თავისადმი, ერთგულება ეროვნული ფასეულობებისადმი, სიმახ ვილე გონებრივი წარმოსახვისა და დახვეწილი ესთეტიზმი, რასაც „სტრიქონებში ჩაქსოვილი სუნთქვით შეივრძნობ“ [გრიგოლ რობაქიძე]. ყოველივე ეს კი გაიძულებს იფიქრო სულიერების კოლოსალურ აზრსა და მნიშვნელობაზე. ბიბლიური ხალხის წინამძღოლებზე, წმინდა მამათა ყოვლის შემძლეობის დიად მაგალითებზე და ტრაგიკული დეკორაციებით აღბეჭდილ ჩვენს მწარე სინამდვილეზეც. დრმად გაითავისო მეცნიერის მთავარი სათქმელი, რომ თითოეული მოღვაწე პასუხისმგებელია ერის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციებისა და მომავლის წინაშე, რომ „ისტორიისათვის ათასი წელი მხოლოდ ერთი დღე“ [რ. სირაძე], რომ „ჩვეულებისამებრ მამულისა სვლაი“ [იოანე საბანისძე]. ყველა დროის ადამიანის ზნეობრივი მრწამსი უნდა გახდეს...

დენიზა სუმბაძემ, უპირველეს ყოვლისა, ღვთის რჯული შეასრულა, უფლის მცნება მოიძია, წარსულის ფარდები შეარხია, საუკუნეების მტვერი ჩამოაცალა და ქართველი ქალის მოვალეობის მარადიულ სათავეში ხელთ იპყრა გასაღები – ჯადო-თილისმა ეკლესიის წინასწარმეტყველებასა და იგავთმეტყველებაზე, იბერიის გაბრწყინებაზე... მადლობა მას ამ ზნეობრივი გმირობისათვის!...

...

და კიდევ ერთი ასოციაციური შტრიხი: [მე პოეზიის თაყვანისმცემელთა რიგებს ვეკუთვნი]. მერაბ კოსტავა ლექსში „შეხვედრა“, დენიზა სუმბაძეზე იტყვის: „მდუმარე სადამო ანთებულ ონიქსებს, გადაჰფენს იესოს სუდარას, ო, როგორ აოცებს ცეცხლის დიონისას თვალებში ღვთისმშობლის მუდარა... ლურჯი კრეტსაბმელი ტატნობთა ინახით გარდასულ სულებით მცდელობა... ნეტა სად იყოფი, ანუ სად, ვინ ნახა, ო, რაბი, სერაბინთა სერობა“. გაივლის დრო და თავის სულიერ ძმას ქალბატონი დენიზა ასე შეესხმიანება: „სანთელზე უფრო თუ არ ვიწვით, წვა თუ არ ვიცით, ერის ანგელოზს თუ არ მივწვდით სათაყვანებლად, ჩვენს ანაბარა მონდობილი ჩვენი ცა-მიწის სიყვარულით თუ არ დავმიწვდით, წვა თუ არ ვიცით, რა ყოფილა ჩვენი სიცოცხლე“ – ესაა ბრძენი მამულიშვილის გადაძახილი თაობისადმი, ყმაწვილობის, სიჭაბუკის, ოცნებათა უბიწობის, ზნეობრივი სიმადლეების, უპირველეს ყოვლისა ჩვენი მეობის, ქართველობის გადა სარჩენად... და არის ამ წიგნში რაღაც საოცარი სინათლე და სულიერი კომფორტი. ღვთიური აღერსიც მენიშნა დიდთა წინაპართა ამა ღლებული სულის, ყოველივე ამაღლებულისა და მშვენიერის...

დენიზა სუმბაძემ თავისი ლამაზი წიგნით შეგვახსენა მარტივი ცხოვრებისეული ჭეშმარიტება, მეცნიერებისათვის თავშეწირულნი ერთეულები რომ არიან. დიას, მეცნიერი ბევრია, მაგრამ მეცნიერებას ერთეულები ჰქმნიან. ქართული მეცნიერებისათვის, სრულიად საქართველოსათვის „ესე არს დღე, რომელი შექმნა უფალმან, ვიხარებდეთ და ვიშვებდეთ მას შინა“ [ფსალმუნი]... მე კი თავს ბედნიერად ჩავთვლი, თუ ჩემი მოკრძალებული წერილი შეუერთდება ჩვენი სამეცნიერო საზოგადოების მიერ ამ საინტერესო ნაშრომის საყოველთაო განსჯას, შეფასებასა და აღიარებას.

2012 წლის 21 ივლისის დღე გვირგვინად დაადგა ეროვნულ ენერჯიასაც და სულიერებასაც... და რაოდენ მწარეც არ უნდა იყოს ჩვენი სინამდვილე, გიორგი მთაწმინდელის ღვთაებრივ მადლსა და სულიერ სიბრძნეს ქალი-დედა, მეცნიერი, მოღვაწე, თეთრი შრომანებითა და წიგნი-სასწაულით შენივთებულყო და მზერა მიეპყრო „ახალსა ამას საღმრთოსა ერისათვის“...

ლიტერატურა:

1. დ. სუმბაძე, გიორგი მთაწმინდელის წინასწარმეტყველება ქართველი ერის შესახებ, თბ., 2012.
2. რ. სირაძე, სახისმეტყველება, თბ., 1982.
3. ახალი აღთქმა და ფსალმუნები – ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტი. სტოკჰოლმი, 1992.
4. ც. მესხია, ივი ძალიან ჰგავდა საქართველოს, ჟურნ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, თბ., №3, 2008.

Tsiala Meskhia
Concept of “A New Divine Nation” in Prediction of Giorgi Mtatsmindeli
Summary

An article reflects the author’s ideas of a Georgian scientist Deniza Sumbadze’s work “Giorgi Mtatsmindeli’s Prediction about Georgian Nation”.

We repeat an idea of well-known Georgian scholars Z. Ratiani, G. Gelashvili, R. Balanchivadze that D. Sumbadze’s book is “a victory of Georgian Scientific conception”.

The main idea of the work is the following: Georgia is the Virgin’s own country and the mission of Georgian nation is clearing of mankind. The issue is studied in the literary heritage of the saint of Georgian church Giorgi Mtatsmindeli as well as in other esoteric works “Qebai da Didebai Qartulisa Enuisai” (“Praising of Georgian Language”) by Ioane-Zosime and “Galonabi Sinanisani” (“Penitential Canon”) by Davit Agmashenebeli (Georgian king David the Builder).

The scholar analyses these works, finds parallels, studies genesis of the Bagrationi dynasty (Georgia kings believed that they were offsprings of the Biblical king David).

The book’s content is mystical and religious. In the article we try to study the main conclusions of the work.

Циала Месхия
Понятие «новой божественной нации» в предсказании Гиорги Мтацминдели
Резюме

В статье отражены отношения автора к монографии грузинского филолога Д. Сумбадзе «Предсказание Гиорги Мтацминдели о грузинском народе».

Мы согласны с мыслью известных грузинских ученых – З. Ратиани, Г. Геловани, Р. Баланчивадзе, что работа Д. Сумбадзе – «победа грузинской научной мысли».

Основная идея книги: Грузия – страна Богородицы, миссия грузинской нации спасение, очищение человечества.

Изучен вопрос о литературном наследии Гиорги Мтацминдели, также в других эзотерических текстах - в «Восхвалении Грузинского языка» Иоанэ – Зосимэ и «Покаянном каноне» Давида Агмашенебели (Грузинского царя Давида Строителя).

Изучены названные труды, найдены параллели, проанализировано происхождение династии Багратиони (грузинские цари верили, что они – потомки библейского Давида).

В книге подняты мистические и религиозные вопросы. В статье изучены основные заключения книги Денизы Сумбадзе.



თამარ ჩოკორაია
(საქართველო)

**პლატონის ბამოქსაბულის ალემორია და ჯემალ ქარჩხაძის „იგი“
(ინტერტიმსტუალური მიმართება)**

ჯემალ ქარჩხაძე (1936-1998) საინტერესო ქართველი მწერალია. მისი შემოქმედება ინტელექტუალურ პროზადაა აღიარებული. რეფლექსიებისადმი მიდრეკილება და პუბლიცისტური პათოსი მისი მწერლური სტილის არსებითი ნიშნებია. ჯ. ქარჩხაძის ნაწარმოებებში ხაზგასმულადაა გამოკვეთილი ინდივიდის თავისუფლების თემა, ლიბერალური ღირებულებები და ქართველი ერის ყოველდღიურ ცხოვრებაში ამ ფასეულობების დამკვიდრების სურვილი. უკანასკნელი რომანისათვის („განზომილება“) მინიჭებული აქვს საქართველოს სახელმწიფო პრემია.

„იგი“ ჯემალ ქარჩხაძის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწარმოებია. მოთხრობა პირველად 1977 წელს ჟურნალ „ცისკარში“ გამოქვეყნდა. „იგი“ გამოქვამულში მცხოვრებ პირველყოფილ ადამიანებზე გვიამბობს. მხატვრული ტექსტის მთავარი აზრი განმანათლებლურია: იგი, მთავარი პერსონაჟი, პირველი ადამიანია, რომელმაც საკუთარ თავში შემეცნებისაკენ სწრაფვა აღმოაჩინა. იგი განსხვავებულად აზროვნებდა, ამის გამო თანატომელების რისხვა დაიმსახურა და სიკვდილით დაისაჯა. მოთხრობის ფინალი გვიჩვენებს, რომ იგის პიროვნულმა ზრდამ სხვებზეც მოახდინა დადებითი გავლენა. ნაწარმოების შინაარსი მოგვაგონებს პლატონის „სახელმწიფოში“ გადმოცემულ გამოქვამულის ალეგორიას. სტატიაში სწორედ ამ ორი ტექსტის მიმართება განხილული.

მოთხრობა „იგის“ პლატონის გამოქვამულის ალეგორიასთან კავშირი შინაარსობრივი მსგავსების გარდა, ფილოსოფიისადმი ჯ. ქარჩხაძის განსაკუთრებულმა დამოკიდებულებამაც გვაფიქრებინა. მისი აზრით, მწერალი კარგად უნდა იცნობდეს ფილოსოფიურ ლიტერატურას: „მხატვრული ლიტერატურის გარდა მწერლისათვის საჭიროა ფილოსოფიისა და რელიგიის ცოდნა“ (ქარჩხაძე 2005:22). გარდა ამისა, ასევე საინტერესოა ხელოვნების მისეული განმარტება: „ადამიანის სულიერი აქტივობა მძლავრი ეულკანური რხევაა, რომელსაც ერთი ბოლო უკიდურეს მისტიციზმში აქვს გადგმული, მეორე - უკიდურეს რაციონალიზმში, ანუ, ამ რხევის ერთი მხარე რელიგიად იშლება, მეორე - ფილოსოფიად, ხოლო შუაში, იქ, სადაც რელიგია და ფილოსოფია ერთმანეთში გადადის, არის ხელოვნება“ (იქვე, 7). ჯ. ქარჩხაძისათვის ფილოსოფოსებიდან ყველაზე გამორჩეული ადგილი პლატონს უკავია: „ფილოსოფიიდან ჩემთვის მუდმივი თანამგზავრი და ხშირი მონატრების საგანი პლატონია“ (იქვე, 22). ამავე დროს მწერლის სხვა ნაწარმოებში („განზომილებაში“) პლატონის, ეკპარტისა და კანტის ფილოსოფიათა თავისებური გადააზრების შესახებაც საუბრობენ (ბერიაშვილი:1). აქედან გამომდინარე, ჯ. ქარჩხაძის პროზაში პლატონის ფილოსოფიის გავლენისა თუ რეცეფციის ძიება მოულოდნელი და ალოგიკური არ უნდა მოგვეჩვენოს.

გამოქვამულის ალეგორია პლატონის „სახელმწიფოს“ (დაახლოებით 380 წ. ძვ. წ.) მეშვიდე თავშია მოთხრობილი. „სახელმწიფო“ პლატონის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დიალოგია, რომელმაც უდიდესი გავლენა მოახდინა მსოფლიო

აზროვნების ისტორიაში. მასში თავმოყრილია ფილოსოფოსის სხვადასხვა დროს ჩამოყალიბებული ფილოსოფიური კონცეფციები, რომელშიც განხილულია: იდეათა თეორია, სამართლიანობა, მოქალაქეთა აღზრდის პრინციპები, სახელმწიფოს სახეები (მონარქია, არისტოკრატია, ტირანია, დემოკრატია, ოლიგარქია) (Rosen 2005:1-3). ხოლო დიალოგის მონაწილეები არიან: სოკრატე და გლაკონი, პოლიმარქე, კეფალე, ადიმანტე.

პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიისა და ჯ. ქარჩხაძის „იგის“ მიმართების გამოკვეთისათვის საჭიროდ მიმანია გამოქვაბულის ალეგორიის შინაარსის გადმოცემა. „სახელმწიფოს“ მეშვიდე თავი შემდეგნაირად იწყება: „აი, რას შეგიძლია შეადარო ჩვენი ბუნება განათლებისა თუ გაუნათლებლობის მხრივ: წარმოიდგინე ადამიანები, რომლებიც თითქოს მღვიმის მსგავს მიწისქვეშა დილეგში არიან გამომწყვდეულნი“ (პლატონი 2003:241). დილეგში სინათლე ჭრილიდან აღწევს, გამოქვაბულში კი ხელფეხშეკრული პატიმრები სხედან, რომელთაც განძრევა არ შეუძლიათ და ვერც სინათლეს ხედავენ. სინათლეს კი მოგიზგიზე ცეცხლი ასხივებს. ცეცხლსა და პატიმრებს შორის დაბალი კედელია, რომლის მიღმაც მგზავრები მოძრაობენ, რომელთაც ხელში ხისგან გამოთლილი საგნები უჭირავთ და მადლა სწევენ ისე, რომ გამოქვაბულში აჩრდილებად აღიქვამენ. პატიმრებს მობრუნება არ შეუძლიათ, რის გამოც ვერ ხედავენ ნამდვილ ვითარებას და ილუზიების ტყვეობაში იმყოფებიან.

სოკრატე სვამს კითხვას, საინტერესოა რა მოხდებოდა რომელიმე პატიმრისათვის ბორკილები რომ მოეხსნათ და სინათლის მხარეს გაეხედა. ბუნებრივია, თავიდან სინათლე თვალს მოსჭრიდა და ველარაფერს გაარჩევდა, შემდეგ, როცა აუხსნიდნენ ჭეშმარიტ ვითარებას, პატიმარი დაიბნეოდა და ვერ დაიჯერებდა მოულოდნელ სინამდვილეს. ამის გამო უკან დაბრუნებას მოისურვებდა, რის საშუალებასაც არ მისცემდნენ. სინათლეს რომ კარგად შეაჩვევდა თვალს, უკვე შეძლებდა რეალობის დანახვას. განა ამის მერე საკუთარი ძველი ყოფისა და მეგობრების გახსენებისას, გული სიბრაღულით არ აევსებოდა? ცხადია, აღარ ისურვებდა უწინდელ ცხოვრებას და უკან, გამოქვაბულში დაბრუნებულს თვალში მოხვდებოდა სიბნელე. მისი მთავარი მიზანი მეგობრების გადარწმუნება იქნებოდა, რის გამოც თავს ვერ დააღწევდა მათთან კამათს სინათლისა და სიბნელის შესახებ. მას კი არავინ დაუჯერებდა და სასაცილოდაც აიგდებდნენ. უფრო მეტიც, თუ ვინმე შეეცდებოდა პატიმრების ტყვეობიდან დახსნას, უმალვე მოკლავდნენ, რადგან მათთვის ძნელი იქნებოდა ჭეშმარიტების გაგება, მანამ, სანამ თავადაც სინათლისაკენ არ შემობრუნდებოდნენ (პლატონი 2003: 241-245).

„სახელმწიფოს“ იმავე თავში ახსნილია ალეგორიის არსი: ეს არის ადამიანური ყოფის სურათი; გამოქვაბული ხილული სამყაროა, სინათლე კი - მზის სხივი. მადლა ასვლა და საგნების ხილვა არის: „სულის აღმასვლა გონით საწვდომი სამყაროს მიმართ... გონით საწვდომი სამყაროს ზღვარი სიკეთის იდეაა, რომელსაც ძნელად თუ გაარჩევს გონების თვალი, მაგრამ საკმარისია ბუნდოვნად მაინც აღვიქვათ, რომ აქედან უშუალოდ გამოგვაქვს დასკვნა: სწორედ სიკეთის იდეაა ყოველივე ჭეშმარიტისა და მშვენიერის მიზეზი... რომლისგანაც დასაბამს იღებს ჭეშმარიტება და გონიერება“ (პლატონი 2003: 244). ვინც ამ სიმაღლეს მიაღწევს, მას უკვე აღარ შეუძლია უბადრუკ ყოფას მიუბრუნდეს და გამუდმებით სიმაღლისაკენ ისწრაფვის. ამის შემდეგ სოკრატე საუბრობს განათლების შესახებ: „განათლება სულაც არ არის ის, რაც ზოგ-ზოგიერთს ჰგონია, ვისი მტკიცებითაც გაუნათლებელ სულს თითქოს ისე უნდა ჩავუნერგოთ განათლება, როგორც უსინათლო თვალს - ხედვის უნარი“ (პლატონი 2003: 245-246). სოკრატეს თქმით,

ყველა სულს აქვს ამის უნარი, მაგრამ თვალი ვერ დაინახავს სინათლეს, სანამ ადამიანი მთელი სხეულით არ შემობრუნდება. განათლება სულის უნარია, ამიტომაც სოკრატე ასე განმარტავს განათლების არსს: „სწორედ აქ ვლინდება მოქცევის ხელოვნება... რა გზით შეიძლება უფრო ადვილად და ქმედითად მოვაქციოთ კაცი?... ის არასწორადაა მიმართული და იქით როდი იყურება, საითაც ჯერ არს. სწორედ აქ გვმართებს ძალისხმევა, რომ მისი მზერა სწორად მიემართოს“ (პლატონი 2003: 246). ცოდნის უნარი, სოკრატეს თქმით, ხან სასარგებლოა, ხან უსარგებლო, ხანაც ბოროტების მომტანი. მნიშვნელოვანია, რისკენაა ეს უნარი მიმართული, სიკეთისაკენ თუ ბოროტებისაკენ.

პლატონიც „სახელმწიფოს“ მიხედვით, იდეალურ სახელმწიფოში ფილოსოფოსებს განსაკუთრებული მისია აკისრიათ: დაეშვან წყვილადში და სხვებზე იზრუნონ (პლატონი 2003: 246). წყვილადისაგან ნამდვილი საგნების გარჩევის უნარს კი სხვადასხვა მეცნიერებაში გაწაფვა გვივითარებს. სოკრატეს აზრით, იდეალურ სახელმწიფოში აუცილებელია ყველა მოქალაქე ფლობდეს ამ უნარს: „სწავლაში გამჭრიახნი უნდა იყვნენ, ჩემო კეთილო, და ადვილად ეუფლებოდნენ ცოდნას. რადგანაც სულელებს გაცილებით უფრო აკრთობს მეცნიერებათა სირთულე, ვიდრე გიმნასტიკური ვარჯიშებისა. ვინაიდან ტანჯვა-წამება, რასაც ცოდნის შეძენა მოითხოვს, მით უფრო მტკივნეულია სულისათვის, რომ სხეული არ იზიარებს მას“ (პლატონი 2003: 267).

გამოქვაბულის ალეგორია „სახელმწიფოს“ მნიშვნელოვანი თავია და ფილოსოფიის ისტორიასა და მსოფლიო ლიტერატურაში ერთ-ერთი ცნობილი თემა. გამოქვაბულის ალეგორია პლატონის იდეათა თეორიის კონტექსტში განიხილება და მისი ფილოსოფიის ორგანული ნაწილია (Rosen 2005: 3). პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიის მოხმობის შემდეგ, მნიშვნელოვანია ჯ. ქარჩხაძის მოთხრობის დეტალური გააზრება, რადგან ამ ტექსტებს შორის მსგავსების გარდა აშკარად იკვეთება ბევრი სხვაობაც.

ჯ. ქარჩხაძის მოთხრობის მთავარი პერსონაჟი იგი, პირველყოფილ ტომთან ერთად, გამოქვაბულში ცხოვრობს. თანატომელების მსგავსად, მისი ყოფაც ჩვეულებრივი: იკვებება, სანადიროდ დადის, წელში მოხრილია და მიწას მისჩერებია. თუმცა იგი სხვებისაგან მაინც განსხვავდება: მას უამრავი კითხვა აწუხებს, ბევრს ფიქრობს და ხშირად მარტოა. თავდაპირველად ბელადის მიერ დატოვებულმა ფეხის კვალმა დააფიქრა, რადგან ძველი ბელადის სიკვდილის შემდეგ დარჩა კვალი, იგიმ კი აღმოაჩინა, რომ ადამიანი გარდა ფიზიკური სხეულისა, კიდევ სხვა რამისაგანაც შედგება. დასაწყისში საკუთარი აზრები აბნევდა, მოგვინებით კი ფიქრების დალაგებაც ისწავლა: „უცხო სიტყვები რომ შემოესეოდნენ და იგი მათ ასხმასა და დალაგებას შეუდგებოდა, გაურკვეველი სიმძიმე სხეულში ტკივილად ეღვრებოდა“ (ქარჩხაძე 2009: 201). ნელ-ნელა ხელოვნებისადმი სწრაფვაც გამოავლინა, რაც მისი პირადი აღმოჩენა იყო. იგიმ ხატვა ისწავლა, ნი შეუყვარდა, მასში მშვენიერება დაინახა და მხოლოდ ინსტინქტს არ აჰყოლია. იგის განსხვავებულობა ტომს შეუმჩნეველი არ დარჩა, პირველ რიგში თვალსაჩინო გახდა მისი წელგამართულობა (მეტაფორული მინიშნება: იგის გარეგნული სახე და მისი შინაგანი ბუნება ჰარმონიულია და ყველაფერი მის ინდივიდუალობაზე მეტყველებს). იგის მიმართ აგრესია გაიზარდა, ბელადმა მას სანადიროდ წასვლა აუკრძალა. შემდგომ კი დიდი დაძინების ქარაფისათვის (ანუ სიკვდილისათვის) გაიმეტა. სიკვდილის წინ იგიმ გააცნობიერა: „რომ ყველაზე უფრო, ცის თვალებზე, შორეულ ქედებზე, ზღვაზე და ტყეზე უფრო, მისი წელში მოხრილი, ვიწროშუბლიანი ძმები შესთხოვდნენ და ევედრებოდნენ: გაიმართოს იგი! დაწინაურდეს იგი! იგის სხეულში დიდი

სისწრაფით შემოიჭრა ურიცხვი ტომი. ყველა გამართული იყო, ყველა - მხრებში გაშლილი“ (ქარჩხაძე 2009: 238). მთელი მოთხრობა მთავარი პერსონაჟის შინაგანი მდგომარეობის გადმოცემასა და მისი თვალთ დანახული სამყაროს ჩვენებას ემსახურება.

აქ გასათვალისწინებელია მოთხრობა „იგისა“ და გამოქვაბულის ალეგორიის შინაარსობრივი მსგავსებები და სხვაობები: პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიის პერსონაჟი (ცხადია, აქ პერსონაჟი პირობითად შეგვიძლია ვახსენოთ, რადგან პლატონის ალეგორია მხატვრული ნაწარმოები არაა) გონებრივად დაწინაურებული ადამიანია, მან საკუთარი თვალთ დანახი ჭეშმარიტება გაუზიარა მეგობრებს, მაგრამ არ დაუჯერეს და სასიკვდილოდ გაწირეს. იგი გონებრივად სხვებზე ადრე მწიფდება, სხვაგვარად მეტყველებს და აზროვნებს, საკუთარ აღმოჩენებს თანატომელებს უზიარებს, ამიტომაც არასასურველი ადამიანი ხდება, ბოლოს კი სასიკვდილოდ იმეტებენ. შინაარსობრივი ქარგა ჯ. ქარჩხაძის „იგიში“ მეორდება, თუმცა გასათვალისწინებელია შემდეგი: პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია ფილოსოფოსის იდეათა თეორიის გამომხატველია. გამოქვაბულის ლანდები ჭეშმარიტი იდეების ლანდებია, ხოლო გამოქვაბული ამქვეყნიური სამყაროს ალეგორია, სინათლე და მზის ნათელი - სიკეთის, რომელიც ყოველივეს მიზეზია (ქარჩხაძე 2009: 244-247). როგორც ვხედავთ, ეს ალეგორია ფილოსოფოსმა საკუთარი კონცეფციის ილუსტრირებისათვის მოიხმო. ჯ. ქარჩხაძის ტექსტი კი მოთხრობაა, მხატვრული ჟანრი. „იგიში“ მთავარი თემა შეცვლილია: იგი, უნებურად, ბელადსა და ჩაკეტილ საზოგადოებას უპირისპირდება, რომლისთვისაც ინდივიდის თავისუფლება მიუღებელი ფენომენია. ამ აზრით, მწერალი ლიბერალური იდეოლოგიის დამამკვიდრებელია. გარდა ამისა, მოთხრობაში შინაარსის სხვა ელემენტებია წინ წამოწეული და სხვა თემები. ამიტომაც მოთხრობა „იგის“ ვერ ჩავთვლით პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიის მხატვრულ ტრანსფორმაციად ან უბრალოდ მისი გავლენით შექმნილ ტექსტად. ვფიქრობ, ეს მიმართება, გარკვეულწილად, ინტერტექსტუალურ ხასიათს უნდა ატარებდეს.

ამ ორ ტექსტს შორის ინტერტექსტუალურ მიმართებაზე საუბრის დაწყების წინ, საჭიროდ მიმაჩნია ტერმინ ინტერტექსტუალობის განსაზღვრების გახსენება. ტექსტებს შორის არსებობს მოტივირებული, წინასწარგანსაზღვრული კავშირი (6, 74). ახალი და წინარეტექსტების ინტერტექსტუალური მიმართება შემთხვევითობას გამორიცხავს და მხოლოდ ავტორის მიზანმიმართული ჩანაფიქრის ნაწილია, რომელსაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ტექსტის შეტყობინების გაშიფვრის დროს. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოყოფენ ორი სახის ინტერტექსტუალურ სიგნალებს: ექსპლიციტური (აშკარა) და იმპლიციტური (ფარული). ექსპლიციტურ სიგნალებში შედის: წინარეტექსტის ციტირება, ციტირებისას განსხვავებული შრიფტი, საკუთარი სახელები, წინარეტექსტზე რაიმე სახის მითითება, ეპიგრაფი, სქოლიო, სათაური, ქვესათაური, წინათქმა, ბოლოსიტყვა. იმპლიციტური სიგნალებია: წინარეტექსტის პერსონაჟების, მოტივებისა და სტილისტიკური ხერხების განმეორება, აღუზიები. ორივე შემთხვევაში წინარეტექსტი ახალი ტექსტის ინტერპრეტირებაში გვეხმარება (ცაგარელი 2008: 78-79).

ჯ. ქარჩხაძის მოთხრობა „იგიში“ არ გვხდება ინტერტექსტუალობის ექსპლიციტური სიგნალები: ციტირება პლატონის „სახელმწიფოდან“, საკუთარი სახელები, წინარეტექსტზე რაიმე სახის მითითება, ეპიგრაფი, სქოლიო, სათაური, ქვესათაური, წინათქმა, ბოლოსიტყვა, რაიმე სახის ინფორმაცია პლატონის „სახელმწიფოს“ ან გამოქვაბულის ალეგორიის შესახებ. თუმცა მათ შორის

შინაარსობრივი თუ კონცეპტუალური მიმართება მაინც აშკარაა, ამიტომაც საინტერესოა იმპლიციტური სიგნალები.

პლატონის „სახელმწიფოშივე“ მოცემული განმარტებიდან გამომდინარე, კომენტატორები ალეგორიას განმანათლებლური ფილოსოფიის პოზიციიდან ხსნიან. მისი მთავარი აზრი (განათლების შესახებ) შემდეგია: ყოველ განათლებულ პიროვნებას გარკვეული მოვალეობა და პასუხისმგებლობა ენიჭება სხვების წინაშე; განათლება არ გულისხმობს ინფორმაციის მოთავსებას ცარიელ გონებაში, არამედ გონებისა და გაგების უნარის განვითარებას. ამ უნარს კი ყოველი ადამიანი ფლობს. ამ თვალსაზრისით პლატონი რაციონალიზმის ფუძემდებელია (Cooney 1993: 22-30). გამოქვაბულის ალეგორიის პლატონისეული განმარტებით, გამოქვაბულიდან გასვლა და სინათლის ხილვა ნიშნავს გონით ამაღლებას, შემეცნების პროცესს (პლატონი 2003: 246). „იგიში“ გამოქვაბულიდან გასვლის მოტივი სიმბოლურად იგის წელგამართულობის მეტაფორით მეორდება. იგი იწყებს აზროვნებას და მისი Homo Sapiens-ად ქცევა ამ მეტაფორითაც ჩანს. ტომის დანარჩენი წევრები პირუტყვის მსგავსად მიწამდე მოხრილები დადიან, მათი გონებრივი განვითარება ამ ფიზიკური მდგომარეობის ადეკვატურია. იგის სხვებისაგან სწორედ შემეცნებითი პროცესის გააქტიურება განასხვავებს. ისი ჩამოყალიბება განსხვავებული სიტყვებითაც ჩანს: „იგის ისეთი სიტყვები აქვს, როგორც სხვებს არა აქვთ“ (ქარჩხაძე 2009: 227). იგი კი ასე იმართლებს თავს საკუთარი ტომისა და ბელადის წინაშე: „იგის არა აქვს სიტყვები. სიტყვები არავის არა აქვს. სიტყვები რაღაცაა და თავისთვისაა. ხოლო რაღაცა ყველაგანაა. ხეში, ზღვაში, შორეულ ქედებში... ხანდახან იგის თავში შემოდის, იქ სიტყვებად იქცევა და პირიდან გამოდის. განა სხვებს არ დამართნიათ ასეთი რამ? განა ბელადს არ დამართნია ასეთი რამ? - არა. ბელადს არ დამართნია! - დიდი ხმით თქვა ბელადმა“ (ქარჩხაძე 2009: 228). იგის სიტყვებმა ბელადში ბრაზი გამოიწვია და შედეგმაც არ დააყოვნა: „როცა ცა დღის თვალს გაახელს და ქვეყნიერებას სიბნელეს გადააცლის, იგი ავა მაღალ ქარაფზე და დიდი დაძინების ხახაში ჩაეშვება“ (ქარჩხაძე 2009: 232). ასეთია ბელადის განაჩენი, სადაც აშკარაა პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიის გამოძახილი. იგი ხედავს ჭეშმარიტებას, მაგრამ სხვებს მისი არ სწამთ და კლავენ. გარდა ამისა, ეს ეპიზოდი ინდივიდის თავისუფლების კონტექსტშიც განიხილება, რითაც ამ მოტივს დამატებითი აზრი ენიჭება: იგი თავისუფალი ინდივიდია, მას ზღუდავენ და განსხვავებულ ადამიანად ყოფნის უფლებას ართმევენ. იგის პირველყოფილი ტომი ჩაკეტილი, ქსენოფობიური და არატოლერანტული საზოგადოების მინიმოდელია. მოთხრობა ალეგორიაა იმ საზოგადოების, რომლის წევრიც თავად მწერალია. ამდენად პლატონის ალეგორიის მოტივები „იგიში“ ინდივიდუალურადაა გადააზრებული.

პლატონის გამოქვაბულის ალეგორიის მოხმობა დამატებით აზრს სძენს მოთხრობის ფინალს. მართალია, იგის კლავენ, მაგრამ მას თანატომელების მიმართ თანაგრძნობის განცდა უჩნდება. იგის შეუძლია მათ თვალეში დაინახოს ის, რასაც ჯერ თავადაც ვერ აცნობიერებენ: „მისი წელში მოხრილი, ვიწროშუბლიანი ძმები შესთხოვდნენ და ევედრებოდნენ: გაიმართოს იგი! დაწინაურდეს იგი!“ (ქარჩხაძე 2009: 238). ეს მოტივიც, კერძოდ, ფილოსოფოსის ვადლებულება საკუთარი თანამოქალაქეების მიმართ, მოგვაგონებს პლატონის „სახელმწიფოს“.

იგის სიკვდილისწინა ხილვა საინტერესოა მეტაფორული თვალსაზრისითაც: „იგის სხეულში დიდი სისწრაფით შემოიჭრა ურიცხვი ტომი. ყველა გამართული იყო, ყველა - მხრებში გაშლილი. ცას უყურებდნენ. სხივოსანი თვალები ჰქონდათ. მხრებზე რაღაც თეთრი წამოესხათ და ეს თეთრი მოსასხამები დღის თვალის

შუქზე დღის თვალებივით ლაპლაპებდნენ. და საკვირველი ტომი ისე შემოიჭრა ივის სხეულში, რომ იქ ყველაფერი გაანათა. იგი ზუსაც უყურებდა, სხივოსან ტომსაც და თავის განათებულ სხეულსაც“ (ქარხხაძე 2009: 238). მწერალი გარკვეულ ასოციაციურ გადაძახილს უნდა მიმართავდეს. ბნელი გამოქვაბული, ხომ, პლატონის თანახმად, ადამიანური ყოფის ალეგორიაა, ხოლო თვალისმომჭრელი სინათლე მზის სხივია. გამოქვაბულიდან მაღლა ასვლა და სინათლის ხილვა უტოლდება გონების ამაღლებას, შემეცნებით პროცესს. „სახელმწიფოს“ ამ მონაკვეთში მზის იდეაა განმარტებული, ამიტომაც ისევ მოვიხმობ ამ ციტატას: „გონით საწვდომი სამყაროს ზღვარი სიკეთის იდეაა, რომელსაც ძნელად თუ გაარჩევს გონების თვალი, მაგრამ საკმარისია ბუნდოვნად მაინც აღვიქვათ, რომ აქედან უშუალოდ გამოგვაქვს დასკვნა: სწორედ სიკეთის იდეაა ყოველივე ჭეშმარიტისა და მშვენიერის მიზეზი... რომლისგანაც დასაბამს იღებს ჭეშმარიტება და გონიერება“ (პლატონი 2003: 244). აქედან ჩანს, რომ პლატონისათვის სიკეთის იდეა უმთავრესია, ხოლო მშვენიერება და ჭეშმარიტება მისგან იღებს სათავეს. სოკრატე დიალოგში აღნიშნავს: „რაც შეეხება ცოდნის უნარს, ეს, ეტყობა, რაღაც უფრო ღვთაებრივია, რაკილა არასოდეს არ კარგავს თავის ძალას და იმის მიხედვით, თუ რისკენაა მიმართული, ხან სასარგებლოა და სასიკეთო, ხანაც უსარგებლო და უკეთური“ (პლატონი 2003: 246). „სახელმწიფოს“ ამ თავში დასმულია პლატონის იდეა „სიკეთის იდეის როგორც ყოველივეს გამოფორმებლის და საბოლოო მიზნის“ (შესავალი... 2010: 7). ამიტომაც, „ცოდნის უნარი“ სინათლისაკენ - სიკეთის იდეისაკენ უნდა იყოს მიმართული, რათა სასარგებლო იყოს. ფილოსოფოსის ფუნქცია კი „სახელმწიფოს“ თანახმად, სხვებზე ზრუნვაა (პლატონი 2003: 248).

მოთხრობა „ივის“ ფინალში გადმოცემული ხილვა – განათებული, გასხივოსნებული თანატომელებისა – პლატონის „სახელმწიფოს“ ალეგორიის აღუზია უნდა იყოს. იგი გაბოროტებული თანატომელების არსში ღრმად იხედება, ამჩნევს მათ დაფარულ პოტენციალს, შეუძლია და სურს ისინიც სწორი მიმართულებით წარმართოს. ამის მეტაფორული გამოხატულებაა ივის თვალში მათი გასხივოსნება, სინათლესთან მიახლოება. (პლატონის „სახელმწიფოს“ გამოქვაბულის ალეგორიის თანახმად ხომ გამოქვაბულიდან ამოსვლა და სინათლის დანახვა ჭეშმარიტებასთან ზიარებაა). ამით იგი თანატომელებში მსგავსებას ხედავს. იგი პირველი იყო, ვინც ჭეშმარიტება იხილა, მაგრამ მათაც აქვთ შინაგანად ამის უნარი. პლატონის „სახელმწიფოს“ მიხედვით: „ყველა სულს აქვს ამის (განათლების) უნარი და სათანადო იარაღიც მოეძებნება“ (პლატონი 2003:245-246). ივის ხილვა სწორედ ამ იდეას იმეორებს: თანატომელები ივის მოუწოდებენ გაიმართოს, დაწინაურდეს და თავადაც გასხივოსნებული თვალები აქვთ, ივის სხეულიც განათებულია. მიუხედავად განსხვავებული ცხოვრებისეული პოზიციებისა, იგი და მისი ტომელები ჰგვანან ერთმანეთს. ეს კი იძლევა იმის იმედს, რომ ისინიც გამოავლენენ საკუთარ თავში ამ დაფარულ ნიჭს და ივის მსგავსად განავითარებენ. მოთხრობის იმედიანი განწყობა ზუს გამოჩენითა და ივის ხილვით მართლდება.

ვფიქრობ, ამ პასაჟში ავტორმა გამოქვაბულის ალეგორიის აღუზია გამოიყენა, მასში იმპლიციტურად ჩადო ინტერტექსტუალური გადაძახილი და ამით მოთხრობის ინტენციაში გარკვეული აზრი შეიტანა. ეს კი ინტერტექსტუალობის მთავარი კომუნიკაციური ასპექტია, კერძოდ, ინტერტექსტუალური მიმართების გათვალისწინება გვეხმარება ტექსტის შეტყობინების გაშიფვრაში.

ჟ. ქარხხაძის „ივი“ იმეორებს პლატონის გამოქვაბულის გარკვეულ მოტივებსა და პასაჟებს: გამოქვაბულიდან გამოსვლა სიმბოლურად, ანუ გონებრივი

ამაღლება, ჭეშმარიტების ხილვა, ფილოსოფოსის მარტოობა, თამოძმეთა მიმართ სიბრალული და ფილოსოფოსის მოქალაქეობრივი მოვალეობა, თანატომელების მხრიდან ზურგის შექცევა და ფილოსოფოსის უგულვებელყოფა, თანატომელთა შურისძიება, შურისმაძიებლთა და მსხვერპლის შინაგანი მსგავსება, სინათლე. ეს საერთო ფილოსოფიური პარადიგმა გვეხმარება ჯ. ქარჩხაძის ნაწარმოების ინტერპრეტირებაში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მხატვრული ტექსტის ფინალი, სადაც მეტაფორული აღუზია ისეა დაშიფრული, რომ გამოქვაბულის აღდგორიასთან ინტერტექსტუალური მიმართებაა ხაზგასმული, ეს კი იმის თქმის საშუალებას იძლევა, რომ „იგი“ დამოუკიდებელი ნაწარმოებია.

ლიტერატურა:

1. ბერიაშვილი მ., ქარჩხაძე ჯ., <http://www.press.tsu.ge/GEO/mimdinare%20kartuli/interviu%20mcerlebtan/proza/jemal%20qarchxadze/jemalindex.html>.
2. პლატონი, სახელმწიფო, თბ., 2003.
3. ქარჩხაძე ჯ., პუბლიცისტიკა, თბ., 2005.
4. ქარჩხაძე ჯ., მოთხრობები. სრული კრებული, თბ., 2009.
5. ცაგარელი ლ., არნო შმიტის გვიანდელი პროზა – როგორც მეტაფიქცია, (დისერტაცია), თბ., 2008.
6. Cooney W., Cross Ch., Trunk B., From Plato to Piaget: Educational theorists from Across the centeries and around the world, University Press of America, 1993.
7. Rosen S, Plato's Republic. A study, Yele University Press, New haven, London, 2005.

Tamar Chokoraia
Plato's Allegory of the Cave and Jemal Karchkhadze's "He"
(Interxectual relationship)
Summary

“He” is Jemal Karchkhadze's one of the most important works. The plot of the story reminds us Allegory of the Cave from Plato's “Republic”. In this article we study the relation between these two texts. Despite the plot resemblance, the contexts of these texts are different. Plato's Allegory of the Cave expresses Platos's theory of ideas. On the other hand, it is an important opposition between individual and society in Jemal Karchkhadze's story. “He” can't be suggested as fictional transformation of Plato's Allegory of the Cave or as a text made by influence of allegory. The relationship between these two texts might be regarded as an intertextual relationship.

Тамар Чокорая
Платон - аллегория пещеры и рассказ Джемала Карчхадзе «Он»
(Интертекстуальная связь)
Резюме

Рассказ “Он” один из самых значительных произведений Джемала Карчхадзе, содержание которого напоминает аллeгорию пещеры из произведений Платона “Государство”. В статье изучены отношения этих двух текстов. Несмотря на сходство содержания, контекст разнообразен. Аллегория пещеры Платона изображает теорию идеи философа, а в рассказе Карчхадзе основной темой является конфронтация индивида и общества. Рассказ Карчхадзе значительно отличается от аллeгии пещеры Платона, поэтому нельзя считать рассказ “Он” художественной трансформацией аллeгии пещеры Платона или текстом, созданным под влиянием Платона. Отношение между этими произведениями вкладываются в интертекстуальные рамки.



თამარ გეგეშიძე
(საქართველო)

**უსიძონალიტიკური თემატიკა ოთარ ჭილაძის რომანებში
(„ყოველმან ჩემიან მოწმელმან“, „მარტის მამალი“, „ბოლორი“)**

ოთარ ჭილაძე იმ ქართველ მწერალთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებმაც მე-20 საუკუნის ინტერდისციპლინარულ გარემოში, ლიტერატურული ნაწარმოების რეალობისა და პერსონაჟების უკეთ წარმოსახენად, არაერთ მეცნიერებასა თუ მიმდინარეობას მიმართეს. მათ შორის ფსიქოლოგიას და კონკრეტულად ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქოანალიზს. იმ დროს, როცა ლიტერატურულ ასპარეზზე ოთარ ჭილაძე გამოდის, ფროიდის მეთოდი სიახლეს აღარ წარმოადგენს. ამ პერიოდისთვის არსებობს კარლგ გუსტავ იუნგის მოძღვრებაც კოლექტიურ არაცნობიერზე და ჩამოყალიბებულია ნეოფროიდისტული მიმართულებაც, მაგრამ ფროიდი მაინც რჩება წამყვან ფიგურად არაცნობიერის კვლევის დარგში. შესაბამისად, როდესაც ოთარ ჭილაძე თავის რომანებში ცდილობს, მოგონებების, წამოცდენებისა თუ ასოციაციების საშუალებით გააანალიზოს თავისი გმირების საქციელი, გაარკვიოს ურთიერთობა მამებსა და შვილებს შორის ან რომელიმე პერსონაჟის ცხოვრების წარმმართველ ფაქტორად მიიჩნიოს სექსუალური ენერჯია, აქ ცხადია, აშკარად იგრძნობა კლასიკური ფსიქოანალიზის გავლენა.

ფროიდის მოძღვრება პიროვნების შესახებ უამრავ ასპექტს მოიცავს, დაწყებული ადამიანის განვითარების სხვადასხვა ეტაპის კვლევით, დასრულებული პიროვნების სტრუქტურის მოდელის შექმნით, მაგრამ ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი ცნობიერისა და არაცნობიერის ურთიერთობაა - არაცნობიერში დაგროვილია განდევნილი, ტრავმატული ან საზოგადოებისთვის მიუღებელი შინაარსები (სურვილები), რომლებიც ხშირად სექსუალურ ხასიათს ატარებს. ამ შინაარსების გამჟღავნება პიროვნებისთვის საფრთხის შემცველია, ამიტომ ცნობიერი აკონტროლებს ამ პროცესს და ახდენს ამგვარი სურვილების სუბლიმაციას, გაკეთილშობილებას. ნორმალურ, ჯანმრთელ ადამიანში “კონტროლი” ძლიერია. მაგრამ ზოგ შემთხვევაში არაცნობიერი შინაარსების მუდმივად განდევნა შეუძლებელი ხდება და ეს უარყოფითად აისახება ადამიანის მენტალურ თუ ფიზიკურ ჯანმრთელობაზე. ასეთ დროს გამოსავალი ერთია - არაცნობიერი მისაწვდომი უნდა გახდეს ცნობიერისთვის და მოხდეს პრობლემის არსის გაცნობიერება (9, 10). ფროიდი აღნიშნავდა, რომ მას ხელოვნების არსის შესახებ არაფრის თქმა არ შეუძლია და ფსიქოანალიტიკური კვლევის საგანი შეიძლება გახდეს მხოლოდ ნაწარმოების შექმნის პროცესი, შესაბამისად, ავტორის ფსიქიკური თავისებურებები, მაგრამ ლიტერატურამ ფროიდის მოძღვრება ნაწარმოებების პერსონაჟების ფსიქიკისა და არაცნობიერის ამოსახსნელადაც გამოიყენა, რაც, ცხადია, რეალური ადამიანის ფსიქიკის ანალოგიითაა შექმნილი (3, 71).

ადრე ლიტერატურულ ნაწარმოებებში სიყვარულისა და მიზიდულობის თემა უფრო ხელშეუხებელი და წმინდა იყო, მე-20 საუკუნეში, როცა სრულად შეიცვალა დამოკიდებულება ჭეშმარიტების არსთან დაკავშირებით, და საერთოდაც, ეჭვქვეშ დადგა ჭეშმარიტების არსებობის საკითხი, მხატვრულმა ნაწარმოებებმა სააშკარაოზე გამოიტანეს ქალისა და მამაკაცის ურთიერთობის ინტიმური დეტალები, დაუფარავად გამოვლინდა პერსონაჟის ლტოლვები და ვნებები, სიყვარული კი სექსუალურ მოთხოვნილებას გაუთანაბრდა. ეს ტენდენცია მე-20 საუკუნის

დასაწყისში ქართულ პროზაშიც გაჩნდა და სქესთა ურთიერთობაზე საუბარი პირველად შიო არაგვისპირელმა დაიწყო. თუმცა მწერალმა ყველაფერში მხოლოდ სიბილწე და გარყვნილება დაინახა და, შესაბამისად, დაგმო ურთიერთობის ამგვარი ფორმა. მოგვიანებით კი უკვე მიხეილ ჯავახიშვილი იწყებს წერას ხორციელ ლტოლვაზე, მაგრამ აქ უკვე არა საკუთარი მწერლური კონცეფციიდან გამომდინარე, არამედ ზიგმუნდ ფროიდის მოძღვრებაზე დაყრდნობით, რომელიც ამ დროს მთელს მსოფლიოშია პოპულარული. მწერალი ზედმიწევნით კარგად იცნობს “ფსიქოანალიზს” და ეს კარგად ჩანს მის მოთხრობებში: “ოქროს კბილი”, “კურდღელი” და “პატარა დედაკაცი”, სადაც ჯავახიშვილმა ფსიქოანალიზის მთავარი პრობლემები დასვა – არაცნობიერისა და ცნობიერის კონფლიქტის საკითხი და ამის ნიადაგზე ჩამოყალიბებული არასრულფასოვანი პიროვნების ფსიქოლოგიური მდგომარეობა, სექსუალური ურთიერთობის მნიშვნელობა, “კურდღელში” კი თავად ფსიქოანალიტიკური მკურნალობის მეთოდიც წარმოადგინა. მიხეილ ჯავახიშვილის ფროიდთან მიმართებაზე ამომწურავად საუბრობს თეიმურაზ დოიაშვილი სტატიაში: “მიხეილ ჯავახიშვილი და ფსიქოანალიზი”. კრიტიკოსი წერს: „რომელი “მეცნიერული დებულების” თანახმად ცდილობს მწერალი სქესის პრობლემის გადაჭრას? ვფიქრობ, პასუხი ფროიდიზმის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს – სწორედ ზ. ფროიდი ცდილობს დაამტკიცოს სქესობრივი ლტოლვის პრიორიტეტი პიროვნების ჩამოყალიბებაში სხვა ფაქტორებთან შედარებით“ (1, 373).

რაც შეეხება ოთარ ჭილაძის ტექსტებს, აქ შეგვიძლია, ვისაუბროთ ფროიდის თეორიის აშკარა გამოძახილზე, მაგრამ ის პრობლემები, რომლებიც ფროიდის თეორიის გავლენის შედეგადაა დასმული, ყოველთვის მრავალფუნქციური და მნიშვნელოვანია, ამიტომ განსაკუთრებულ როლს თამაშობს რომანის სიუჟეტისა თუ პერსონაჟის შინაგანი სამყაროს განვითარებისას. ამ ნაშრომში ჩვენ შევეხებით ოთარ ჭილაძის პროზაში განვითარებულ ფსიქოანალიტიკურ თემატიკას, იქნება ეს მამისა და ძის ურთიერთობა თუ სექსუალური ენერჯის, ლიბიდოს აქტივობის საკითხი პიროვნების ფორმირებისას. ნაშრომი მოიცავს სამ რომანს: “ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან”, “მარტის მამალი” და “გოდორი”.

ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში ოთარ ჭილაძის ფროიდისადმი მიმართების საკითხი სიღრმისეულად შესწავლილი არ არის, თუმცა ეს პრობლემა დასვა რამდენიმე კრიტიკოსმა. კრიტიკოსი თათა ცოფურიშვილი სტატიაში “კოლექტიური ფსიქოანალიზის ლიტერატურული ანშლაგი” ამტკიცებს, რომ “გოდორის” არსი და კონფლიქტის საფუძველი ფროიდისტულია (5, ბ3). კაშელების მთელი საგვარეულო ხომ იმ ორი წლის ბიჭიდან დაიწყო, რომელიც დიდი ინტერესით უთვალთვალებდა დედამისისა და მისი საყვარლის ალერსს გოდორიდან (ფროიდს თუ მოვიშველიებთ, პიროვნების ლტოლვები და ინსტინქტები ასეთ პატარა ასაკში იწყებს ჩამოყალიბებას და სწორედ გარემო ფაქტორები განაპირობებენ განვითარების ამ თუ იმ სტადიის კონკრეტულ შედეგს (10, 18-22)) “ასეთი მიგნება ფროიდსაც შეშურდებოდა უდავოდ. ... ფსიქოანალიზის ქართული მხატვრული ინტერპრეტაციით, გოდორში ჩაგდებული ორი წლის რაჟდენ კაშელის სექსუალურმა შთაბეჭდილებებმა მთელი მოდგმა დაამახინჯა საუკუნოდ. მოკლედ, ისდა დაგვრჩენია, ამაშიც სიმბოლიზში დავინახოთ და არა ფროიდზე, უფრო ფროიდის მიერ ერისთვის ჩატარებული ფსიქოანალიზი” (5, ბ3) ამიტომ კრიტიკოსის თქმით, თაობათა ამ სიმბოლური თავგადასავლის პრობლემა, იუნგის სიტყვებით, კოლექტიურ არაცნობიერშია მოსაძებნი. კრიტიკოსი ზეინაბ კიკვიძე კი სტატიაში “ცნობიერების ნაკადის” ტექნიკა ო. ჭილაძის რომანში “გოდორი” წერს, რომ ამ რომანში დარღვეულია ტრადიციული, ფროიდისეული გაგება მამა-ძის ურთიერთობისა (სადაც შვილი ცდილობს დაიკავოს მამის ადგილი, რათა შემდეგ

თავად იყოს უარყოფილი საკუთარი შვილის მიერ) და ოთარ ჭილაძეს შემოაქვს ახალი ჰიპოსტასი, რომლის დროსაც შვილია მამის მიერ უარყოფილი: “ყალიბდება “ოიდიპოსის კომპლექსის” ახალი ინცესტური სახე: ზიზღი საკუთარი შვილის მიმართ და სექსუალური ლტოლვა რძლის მიმართ” (2, 27). ამგვარ მოსაზრებას, შესაძლოა, არ დავეთანხმოთ, მაგრამ ის მაინც საინტერესოა ჭილაძის პროზის ამ კუთხით შესწავლისას.

ფროიდის მიხედვით, ყველა ადამიანი დამუხტულია სხვადასხვა სწრაფვით, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია სექსუალური სწრაფვა. არაცნობიერის მოქმედებას წარმართავს სიამოვნების პრინციპი. მაგრამ სიამოვნება თავის გზაზე ხვდება დაბრკოლებებს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ყოველთვის მოსალოდნელია დაპირისპირება სიამოვნებასა და რეალობას შორის (1, 375). ამ კონფლიქტის ნიადაგზე ყალიბდება ადამიანის ხასიათი, რაც მნიშვნელოვანწილად იქმნება სექსუალური აგზნების მასალისგან და შედგება ბავშვობაშივე ფიქსირებული ლტოლვებისგან. მსგავს ლტოლვებზე შეგვიძლია ვისაუბროთ, თუკი ოთარ ჭილაძის ერთ-ერთი გმირის, ალექსანდრე მაკაბელის (რომანიდან “ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან”) ცხოვრებას დავაკვირდებით.

ალექსანდრე და მისი ძმა ნიკო მოზარდი ბიჭები იყვნენ, როდესაც ქალთან ურთიერთობის სურვილი გაუჩნდათ: „იმ დღეს, ნიკო და ალექსანდრე... შინ დარჩნენ და დუხაბორის ქალს დაუწყეს ბღლარძუნი. ლეკვებით ფეხებში უგორდებოდნენ ტაშტზე გადმოხრილ ქალს, კაბის კალთას უწევდნენ და ცდილობდნენ როგორმე შეეხედათ ქვეშ. ... ბავშვებს აღარაფერი ესმოდათ, დუხაბორი ქალის ხითხითის მეტი, ვერაფერს ხედავდნენ მრგვალი, აღაუქალებული, სულელურად მომღიმარი სახის გარდა, და ერთი სული ჰქონდათ, ... სადმე მაინც მოეკიდათ ხელი აკონწიალებული კაბისთვის. ... ამ დროს ოთარში ქაიხოსრო შემოვიდა. ... არავის დაუნახავს, როდის შეიხსნა ქამარი, მხოლოდ მაშინ მოეგნენ გონს, როცა ჯერ კიდევ მოუტეხავმა ტყავმა ჰაერი წივილით გახია და იატაკზე დაყრილ ბავშვებს მღუღარესავით გადაესხათ” (8, 161-162). ეს მომენტი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ბავშვების შემდგომ ცხოვრებაში. ამ მოვლენამ, როცა მათ პირველი სექსუალური მისწრაფებები გამოავლინეს, ყველაფერი შეცვალა. ისინი ბუნებრივად იქცეოდნენ, მაგრამ ქაიხოსრომ ამ „თამაშისთვის” დასაჯა, რისთვისაც მას თავისი მიზეზები ჰქონდა - არ უნდოდა ელიარებინა, რომ ბიჭების ზრდასთან ერთად, თავადაც ემატებოდა წლები, რაც უფრო და უფრო აახლოვებდა სიკვდილს.

„თამაშის“ შეწყვეტამ ბიჭებში უსახვრო აგრესია გამოიწვია, რისგანაც დიდი ხნის განმავლობაში ვერ გათავისუფლდნენ. ისინი ჯერ ხელებში ეცნენ ქაიხოსროს და ქამარს სტაცებდნენ, შემდეგ კი ძმებმა პაპას შეთქმულება მოუწყვეს და საღორე ააფეთქეს, რის შედეგადაც ალექსანდრემ მარცხენა ხელი დაკარგა: “იმდამინდელი ელდა, ტკივილი და საკუთარი უსუსურობის შეგრძნება გამოუთქმელ ბოღმად, გამოურწყავ ბალრამად ჩაიღეჭა სამუდამოდ ორი პატარა ბიჭის სულში, სადაც ჯერ კიდევ არ შექმნილიყო სამყარო, ჯერ კიდევ უღმერთო ქოსი და წყვილი სუფევდა. ცხადია, ბიჭებმა შური იძიეს პაპაზე, უფრო სწორად, შურისძიება უნდოდათ და ამიტომ აირჩიეს ასაფეთქებლად საღორე, რომელშიაც მათი პაპა ყოველ წელიწადს ღორს ასუქებდა” (8, 166). ამის შემდეგ ნიკო განიკურნა აგრესიისგან, თუმცა სამუდამოდ გაუუცხოვდა ოჯახს და დატოვა სახლი, მაგრამ ალექსანდრემ ბოღმა უფრო ღრმად ჩაიღო გულში, გრძნობას განვითარების საშუალება მისცა და კიდევ არაერთი წელი შესწირა ბავშვობისდროინდელ აგრესიას, რომელიც სიძულვილად ჩამოყალიბდა: სიძულვილად პაპისადმი, სახლისადმი, საკუთარი თავისადმიც. ამან კი მისი პიროვნება შეცვალა, გააუხეშა, გახადა გულგრილი გარშემომყოფების მიმართ. სხვა შემთხვევაში, ის,

შესაძლოა, სრულიად სხვაგვარ ადამიანად ჩამოყალიბებულიყო. ეს სწორედ პაპის ჩარევამ გამოიწვია. როგორც ვხედავთ, „ფროიდისტულმა კონფლიქტმა სიამონებისკენ მისწრაფებასა და რეალობას შორის თავისი დადასტურება ჰპოვა” (1, 375). სწორედ აქ შეიძლება გავიხსენოთ მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობა „ოქროს კბილი” და მისი გმირი თომა, რომელსაც ათი წლის ასაკში მეზობელ გოგოსთან “ცუღლუტობისას” გოგოს მამამ მიუსწრო და გაწკეპლა. მაგრამ თომას შემთხვევაში ეროტიზმის განვითარების გარკვეულ ფაზაში შეფერხებამ წარმოშვა კომპლექსები - სირცხვილი, შიში, პედანტობა, მორალური განცდები, ალექსანდრეს შემთხვევაში კი პირიქით – სრული აღვირახსნილობა, თავშეუკავებლობა, აგრესია და სიძულვილი. მაგრამ ეს ყველაფერი მაინც ქაიხოსროს საქციელის გამოძახილია, რაც რადიკალურად ცვლის გმირს და განსაზღვრავს მის შემდგომ ცხოვრებას.

გამოსაჯანმრთელებლად მონასტერში გაგზავნილი ალექსანდრე მაროს გაიცნობს, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ასევე კლასიკური ფსიქოანალიზის გავლენით შექმნილი ტიპაჟია. მაროს ცხოვრებაც ბავშვობაში, თხუთმეტი წლის ასაკში, მომხდარმა ფაქტმა განსაზღვა - მარო მესაფლავე იაგორამ გააუპატიურა. ამის შემდეგ ისედაც კოჭლი და შეუხედავი მარო, თავს კარგად მხოლოდ ავადმყოფებსა და მომაკვდავებს შორის გრძნობს. ჩვეულებრივი ადამიანის გონებაში მოქმედებს „გონების ცენზურა”, რაც ბევრ რამეს კრძალავს, მაგრამ ანომალურ პირებში ლიბიდოს მოქმედება აღემატება სუბლიმაციის (გაკეთილშობილების) ძალას, ამიტომ არაცნობიერი სურვილები მეტად მუდავნდება (10, 43-55). ანომალური პერსონაჟია მაროც: „უხეში, უშნო, მოურიდებელი, დაუზარელი და გამგები, მოწყალების და კი არა, ტანჯულთა და მახინჯთა მოწყალების ცოლი, თავადაც ტანჯული და მახინჯი” (8, 175). უკვე მისი პირველი ურთიერთობა მამაკაცთან – იაგორასთან – ანომალურია. მესაფლავე იაგორა საფლავეში დაეუფლა მაროს, მკვდართა გვერდით, ცივ სამარეში. თავიდანვე მარო საფლავეებთან და მიცვალებულებთანაა დაკავშირებული (ფროიდი თავს ნაშრომებში ორ ინსტინქტზე საუბრობს, მისთვის განმსაზღვრელია სიცოცხლის ინსტინქტი – ეროსი და სიკვდილის ინსტინქტი – თანატოსი (11, 20-40)). თხუთმეტი წლის მარო უცხო ადამიანების საფლავეებთან ჩამოჯდებოდა და მოთქმით ტიროდა, დიდ ქალებს ბაძავდა, ამიტომ მისი პიროვნება სიკვდილსა და სქესობრივ ინსტინქტს შორის აღმოცენდა, სასაფლაოზე და მესაფლავე იაგორას „წყალობით”. და მაროსთვის, რომელიც გონებრივად შედარებით ნაკლებადაა განვითარებული, აღარ მოქმედებს „გონების ცენზურა”. მას არ სჭირდება თამაში არც საზოგადოებისა და არც საკუთარი თავის წინაშე. და რაც ყველაზე საოცარია, მარო ახერხებს თვითრეალიზებას იმ სამყაროში, რომელშიც ცხოვრობს. იგი ლაზარეთში მუშაობს და ავადმყოფებს უვლის, მათ გვერდით კი აღარც განსხვავებული ჩანს და აღარც - დაჩაგრული (მაროს გააზრებული აქვს, რომ დაჩაგრულია). ამიტომ შეუზიზღებლად უვლის თითოეულ ავადმყოფს, წმენდს ჩირქსა და დამპალ სისხლს, ჭამს მათ მონარჩენ საჭმელს და მაინც ბედნიერია, რადგან იცის, რომ ქვეყნად მასზე უბედური ხალხიც არსებობს. „ის, რაც იაგორამ ასწავლა, ავადმყოფებმაც იცოდნენ, სიცხიანები, ტკივილისგან აღმუვლებულები იწვნენ ლოგინში, გაშმაგებულნი კოცნიდნენ, მკვლავებს ულოკავდნენ, აქებდნენ და ადიდებდნენ, და ბავშვებით მშვიდად იძინებდნენ მის მკერდზე, დროებით ტკივილჩამცხრალნი, დროებით განკურნებულნი” (8, 174). მაროს ამგვარი ცხოვრება მოსწონს, აქ კომფორტულადაც კია, რადგან თავის ნაკლს ვერ გრძნობს – კოჭლობასა და სიმახინჯეს. აქ მაროსთვის სქესობრივი ინსტინქტის გამოაშკარავ-

ებაც ისევე მისაღებია, როგორც სიკვდილის ინსტინქტის შეგრძნება, ამიტომ მის სამყაროში არ არსებობს კონფლიქტი საზოგადოებრივ მორალსა და სქესობრივ ინსტინქტს შორის.

მაროსთან მცხოვრები ალექსანდრეც დროებით მის სამყაროს ეკედლება, ივიწყებს ყველაფერს და „ბედნიერად“ ცხოვრობს მაროსთან. სქესობრივ ინსტინქტებსაც აღარ ფარავს (როგორც ფარავს ნორმალური ადამიანი ნორმალურ გარემოში), არც სიკვდილის ეშინია. ერთგვარად თავდავიწყებაში ეშვება, უფრო სწორად, დავიწყებაში. ჰგონია, რომ მხოლოდ მან შეიცნო ჭეშმარიტება – არსებობის არარაობა და ამიტომ დასაშვებია, დაივიწყოს “გონების ცეზურა”. დარწმუნებული საკუთარ სიმართლეში, უფრო და უფრო ღრმად შეტოპავს – მაროს ცოლად მოიყვანს, და ოცნებობს იმაზე, თუ როგორ შესვამს მკვდარ ქაიხოსროს ვირზე და მიცვალებულს მთელ სოფელს შემოატარებს. თუმცა, მისი ადგილი მაროს გვერდით არ არის, რადგან მარო ამ სამყაროში იშვა და მისი ბუნებრივი ნაწილია, ალექსანდრესთვის კი ეს გარემო ხელგუნურადაა შექმნილი, რადგან ის ჩვეულებრივი, გაწონასწორებული ცნობიერების მქონე გმირია, რომლის ცნობიერსაც შესწევს ძალა, გააკონტროლოს არაცნობიერი. მაროსთან ურთიერთობა კი მისი პროტესტია და მას აუცილებლად ექნება დასასრული. და ასეც ხდება, რომანის ბოლოს ალექსანდრე ნორმალურ ყოფას უბრუნდება.

მეორე საკითხი, რომელსაც ოთარ ჭილაძე რომანებში განსკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს, არის მამისა და ძის დამოკიდებულების შესწავლა. პიროვნების საბოლოო ფორმირების პროცესში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად მიიჩნევენ ე.წ. “ოიდიპოსის კომპლექსს” - ვაჟის გაუცნობიერებელ და დათრგუნულ სურვილს, გაანადგუროს მამა, როგორც მეტოქე დედასთან ურთიერთობაში. ფროიდის აზრით, გარკვეულ ეტაპზე, ეს კონფლიქტი ყველა ვაჟის არაცნობიერში ხდება, მაგრამ პიროვნება, რომელიც ნორმალურად გადის ფსიქო-სექსუალური განვითარების “ოიდიპოსის ფაზებს” გადალახავს ამ პრობლემას, შეძლებს იდენტიფიკაციას მამასთან, როგორც თავისივე სქესის წარმომადგენელთან, ამ კომპლექსით გამოწვეული დაძაბულობა რედუცირდება და ამას სამუდამოდ, გაუცნობიერებლადვე ივიწყებს (12, 40-52). ამ მოვლენის შორეული გამოძახილია, ალბათ, ის, რომ ოთარ ჭილაძეს ყოველთვის აინტერესებს მამებისა და ვაჟების ურთიერთობა და დიდი სიფრთხილით წარმოაჩენს მას. ცხადია, ყველა რომანში მამა-შვილის დამოკიდებულებაზე ფროიდის გავლენა არ ვრცელდება, მაგრამ დაპირისპირება მათ შორის, შეუთავსებლობა, ჩუმი ან აშკარა აგრესია, გვხვდება თითქმის ყველა ნაწარმოებში. თითქმის არსადაა მამა და ძე, რომლებიც პარმონიაში არიან ერთმანეთთან. რომანში “ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან”, ალექსანდრესა და ნიკოს დამოკიდებულება მამასთან - პეტრესთან, ასევე პეტრეს დამოკიდებულება ქაიხოსროსთან, მხოლოდ აუცილებლობითა და შემდეგ უკვე წინააღმდეგობის გრძნობით, აგრესიით შემოიფარგლება. ასევე რომანში “რკინის თეატრი”, როცა ერთ-ერთი გმირი გელა, მამაზე – თბილისელ მსახიობზე ფიქრობს, ყოველთვის პროტესტის გრძნობა უჩნდება და არ სურს მამას დაემსგავსოს, მაგრამ ჩვენთვის უფრო საინტერესოა თხუთმეტი წლის ნიკოს დამოკიდებულება მამასთან რომანიდან “მარტის მამალი” და ანტონის შეხედულებები მამაზე – რაჟდენ კაშელზე რომანში “გოდორი”.

მამა-ძის ურთიერთობის მოტივი საინტერესოდაა წარმოდგენილი რომანში “მარტის მამალი”. ნაწარმოებში მოქმედება ბათუმიდან იწყება. ომის შედეგად ქალაქში არეულობა და შიმშილია, მოზარდი ნიკოს მამა კი მძიმედ დაავადდა და საწოლს მიეჯახჭვა. ამიტომ დედა ნიკოს თავის მშობლებთან, სიღნაღში გზავნის. ნიკო წყენის, ბოღმის, მიუსაფრობის შეგრძნებისა და მომავლისადმი შიშის

დაფარვას ერთდროულად ცდილობს. სიღნაღში კი მკვლევლობას შეესწრება, რაც საბოლოოდ დათრგუნავს და ამავდროულად დააფიქრებს. ერთი თვის განმავლობაში ის გაუნძრევლად წევს და საკუთარ თავს უღრმავდება. სწორედ ნიკოს მოგონებებიდან ჩანს, რომ მისი მამა ოდესღაც სახელოვანი, წარმოსადეგი კაცი იყო, ახსოვს მასთან ბედნიერად გატარებული წლები, კონკრეტული დღეებიც, მაგრამ ავადმყოფობის შემდეგ ყველაფერი შეიცვალა – ნიკომ მამასთან ერთად დედაც დაკარგა, რადგან დედა “უბედურებაში ძუ მგელივით შეუპოვარი აღმოჩნდა: შვილი მაშინვე მოშობლებთან გამოხიზნა, თვითონ კი, ხელებდაკაპიწებული, ქმრის საწოლს მკერდით აეფარა და აი, აქამდე უქმევს უბედურების ყვავ-ყორნებს” (7, 31).

სწორედ აქ გაჩნდა მამა, როგორც კონკურენტი, რომელიც დედის ყურადღებასა და მზრუნველობას ართმევს ნიკოს. ამიტომაც ის ცდილობს არ იფიქროს დედაზე და აღიზიანებს დედაზე ლაპარაკიც კი, რადგან მას: “უღედოდ დარჩენილს, დედისაგან, თუნდაც დროებით, თუნდაც იძულებით მიტოვებულს, რცხვენია, ესიკვდილება, თითქოს მისი უსუსურობის, უვარგისობის ბრალია მათი გათიშვა. სიბრაზისგან ბრმავდება, ყრუვდება, როგორც ნალალატვეი ქმარი” (7, 90). “არც დედას გაემტყუნება, ქმარი თუ ურჩვენია შვილს, იმიტომ, რომ პირველად იყო ქმარი, შვილი კი მერე გაჩნდა. დედამაც პირველი აირჩია.. მთავარი” (7, 26). ნიკოს მამა დადებითი გმირია, რომელიც, სანამ შეუძლია, შვილზე ზრუნავს, სწორედ შვილის გამო უარს ამბობს თვითმკვლევლობაზე და შიმშილის დროს სასიცოცხლო მნიშვნელობის კატკეტს აძლევს ნიკოს (ანუ ყველაფერს, რაც გააჩნია), მაგრამ ნიკოსთვის ის უკვე უცხოა, შორეულია. მამის სიყვარულზე ბევრად მნიშვნელოვანია ის, რომ დედას მისთვის აღარ სცალია და თავიდან იშორებს. ეს არის კონფლიქტის არსი ამ რომანში – “მიტოვებული”, თითქოს დედისგან მამის გამო უარყოფილი ნიკო ებრძვის გარშემომყოფებს, დედას და საკუთარ თავსაც, სანამ არ იპოვის ძალას მამის არსის გასააზრებლად და ეჭვებისაგან გასათავისუფლებლად. “დეიდას თუ დაეჯერება, ნიკოს ყველა უბედურების მიზეზი ეჭვიანობა ყოფილა – დედაზე ეჭვიანობს თურმე, და იმიტომ აუცრუებია სწავლაზე გული, იმიტომ გატყუებულა... იმიტომ გავარდნილა ყაჩაღად... და, რასაკვირველია, იმიტომ წევს ახლაც ასე, მკვდარივით, გულხელდაკრეფილი...” (7, 25). მაგრამ აღსანიშნავია, რომ “მარტის მამალში” ნიკოს პრობლემა გარემო პირობებმა წარმოშვა – ომმა, მამის ავადმყოფობამ, დედის ხასიათმა, სხვა შემთხვევაში, შესაძლოა, მამასთან კონკურენციის საკითხი არც დამდგარიყო. “ფროიდის ვაუბში” ეს პრობლემა, როგორც წესი, შიგნიდან იწვება, ნიკოს შემთხვევაში კი მოვლენას ბიძგი გარე ფაქტორებმა მისცა. ასე რომ ამ რომანში, ფროიდის მოძღვრების განცდა მხოლოდ აღუზიურია.

მამა-შვილს შორის კონფლიქტი მწვერვალს აღწევს მწერლის ბოლო რომანში “გოდორი”, რომლის ჩახლართულ სიუჟეტს გმირების მონათხრობიდან ვიგებთ. მამამთილმა, რაჟდენ კაშელმა, არაჯანსაღი ურთიერთობა დაამყარა რძალთან – ლიზიკოსთან (ნებით თუ იძულებით), რასაც ქმარი – ანტონი შეუსწრებს. გამწარებული ანტონი კლავს მამას და პოლიციაში მიდის, რათა დანაშაული აღიაროს, მაგრამ მას არ დაუჯერებენ და არც დააპატიმრებენ. ბოლოს აღმოჩნდება, რომ შვილს რაჟდენი არ მოუკლავს და ის, შესაძლოა, სულაც საკუთარმა ცოლმა, ანტონის დედამ მოკლა, შემდეგ კი თავისი რძლის, ლიზიკოს, დახმარებით დამარხა. საბოლოოდ ლიზიკო ვენებს გადაიჭრის და ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოხვდება, ანტონი კი ლიზიკოს მამასთან ერთად აფხაზეთის ომში მიდის და ტყვიას ეწირება.

ამგვარი რთული სიუჟეტის ფონზე საინტერესოა მამისა და ვაჟის, რაჟდენისა და ანტონის ურთიერთობის განხილვა, თითქმის ინცესტის – მამამთილისა და რძლის ურთიერთობის ფონზე. ანტონი თავიდანვე სუსტ პიროვნებად წარმოგვიდგება, რაც ერთგვარად გამაღიზიანებელიც არის მამისთვის და სასიამოვნოც, რადგან ასე ადვილად შეუძლია შვილის ნაცვლად გადაწყვეტილებების მიღება. “მამის სიტყვას ყოველთვის კანონის ძალა ჰქონდა ანტონისთვის. კანონისა კი არა, თილისმისა, შელოცვისა, ჯადოსი... მამა რომ იტყოდა, ტყუილად ტირიო, არაფერი აღარ გტკივაო, მაშინვე ჩაწყნარდებოდა, კბილი იყო თუ მუცელი... მამას რომ ეთქვა, ადექი და გადავარდი ფანჯრიდანო, ადგებოდა და გადავარდებოდა... დღითიდრე უფრო მეტად სჯეროდა მამისა და კიდევ უფრო ნაკლებად ენდობოდა თავს” (6, 209). თუმცა ანტონი თავისი შეხედულებებით რადიკალურად განსხვავდება რაჟდენისგან, გარკვეულ ეტაპზე კი მამის ბატონობა შეუძლებელი ხდება. სამზარეულოს სცენის შემდეგ, სადაც ის მამასა და ცოლს შეუსწრებს, ანტონი აკეთებს არჩევანს და მამას ცუდით თავს უჩეხავს. თუმცა ეს ქმედება მხოლოდ მის ცნობიერებაში ხდება და არა სინამდვილეში, ანტონს მოქმედი ცულის ხმაც ესმის და სუნსაც გრძნობს, სისხლში ამოთხვრილ მამასაც ხედავს. აქ მნიშვნელობა აღარ აქვს რა ხდება რეალობაში, მამის წარმოსახული მკვლელობა ეს იგივე ავტორიტეტის, უფრო ძლიერისა და დამორჩენელის მკვლელობაა, რაც ცალსახად ფროიდისტული მოვლენაა. შემთხვევითი არ არის, რომ ყველა დროის უდიდესი ქმნილებების მთავარი მოტივი მამისმკვლელობაა – წერს ფროიდი (4, 100).

წარმოსახული მკვლელობა ანტონისთვის საბოლოო შურისძიებაა ყველაფერ იმის გამო, რაც მამისგან მიუღია, ცუდიც და კარგიც: “ამ აკვირებულ აზრში მწერლის მიერ გარკვეული მორალისტური საზრისიცაა ჩადებული...: დაანგრეთ თქვენი კეთილდღეობისა და ქვიშხეთის აგარაკზე გატარებული ღამაზი დღეების წყარო – მამის კერპი, რათა თქვენ ჭეშმარიტად ღმერთს და მორალურ სამყაროს დაუბრუნდეთ” (5, 33). შესაძლოა, ამას ახერხებს კიდევ ანტონი, მაგრამ ესეც ვერ გადაარჩენს, რადგან წარმოსახული მკვლელობაც ისევე “კაშელობის”, თავისი მოდგმის ცოდვის გავლენით ჩაიდინა ანუ მამას მიემსგავსა. რა ხდება ემპირიულ სამყაროში ამის შემდეგ, სად მიდის გმირი და სად კვდება ფიზიკურად, აღარ არის მნიშვნელოვანი. ანტონმა დაამსხვრია მამის კერპი, მაგრამ ვერ შეძლო საკუთარი თავის პოვნა. ავტორი წერს: “არათუ თავის ადგილს ვერ მიაგნო ანტონმა ცხოვრებაში, არამედ ვერ მიაგნო თავად ცხოვრებას, სადაც ალბათ მისთვისაც აუცილებლად იქნებოდა გათვალისწინებული, თუნდაც, სულ უმნიშვნელო ადგილი, როგორც, ვთქვათ, მის თვალწინ მოკლული ციყვისთვის, ანდა მისგან გადარჩენილი მატლისთვის... არადა... მისგან გადარჩენილი მატლივით, ისიც მორჩილად ასრულებს ბუნების წესს, ანუ ფრენით ამთავრებს წინა სამი თაობის მიერ ხოხვით გამოვლილ გზას” (6, 173-174). ყველაფერი სწორედ ისე ხდება, როგორც ფროიდი აღწერს – შვილი კლავს მკვლელ მამას (მამის კერპს), რათა თავადაც მკვლელი გახდეს. ხოლო ის, რომ მწერალი ანტონს სინამდვილეში არ აკვლევინებს მამას და თავად მას ღუპავს ომში, უკვე ავტორის ინტერპრეტაციაა.

დაბოლოს შეიძლება ითქვას, რომ ოთარ ჭილაძემ თავის რომანებში ფროიდის მოძღვრების გათვალისწინებით რამდენიმე საკითხი წამოჭრა: 1. სქესობრივი ინსტინქტის მნიშვნელობა ადამიანის განვითარებისას, რაც გამოიხატა ალექსანდრესა და მაროს პიროვნებების ფორმირებისას, 2. ადრეულ ასაკში მიღებული სექსუალური შთაბეჭდილებების მნიშვნელობა - რაც საფუძვლად დაედო რომანს “გოდორი” და მიმართულება მისცა სიუჟეტის განვითარებას და 3. მამა-შვილის (ძირითადად არაცნობიერი) დაპირისპირების საკითხი, რომელიც, ცხადია,

სახეცვლილია, მაგრამ სათავეს ფროიდის ნაშრომებში იღებს. ამგვარი თემატიკის გამოყენებით ოთარ ჭილაძემ გაამდიდრა და გაამრავალფეროვნა თავისი პროზა, რადგან ფროიდის მოძღვრება ნაწარმოებების არაერთი პასაჟისა თუ გმირის ტიპაჟის ახსნაში გვეხმარება და უკეთ წარმოაჩენს ადამიანის სულიერი სამყაროს ფარულ შრეებს.

ლიტერატურა:

1. დოიაშვილი თ., მიხ. ჯავახიშვილი და ფსიქონალიზი, კრებული ლეღვარი, შემდგ. რედ. იზა ორჯონიკიძე, თბ., ლიტ. მატიანე, 2005.
2. კიკვიძე ზ., ცნობიერების ნაკადის ტექნიკა ო. ჭილაძის რომანში “გოდორი”, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის შრომები, ტ. VII (II), ქუთაისი, 2005.
3. ლიტერატურის თეორია, ბრევაძე ლ., ფსიქონალიზი და მხატვრული შემოქმედება, ლიტ. ინსტიტუტის გამომცემლობა თბ., 2008.
4. შარია პ., ფროიდიზმის ესთეტიკური და ლიტერატურული კონცეფციის მოკლე კრიტიკული მომხილვა. კრებულში: ლიტერატურის თეორიისა და ესთეტიკის საკითხები, თბ., “მეცნიერება”, 1970.
5. ცოფურაშვილი თ., კოლექტიური ფსიქონალიზის „ლიტერატურული ანშლაგი“, 24 საათი, 2004, 22 ივნისი
6. ჭილაძე ო., გოდორი, არეტე, 2006.
7. ჭილაძე ო., მარტის მამალი, მერანი, თბ. 1987.
8. ჭილაძე ო., რჩეული თხზ., ტომი II, „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“, თბ., 1986.
9. Фрейд З., Введение в психоанализ, <http://www.klex.ru/19d>.
10. Фрейд З., О психоанализе, http://www.koob.ru/freud_zigmind/about_psychoanaliz.
11. Холл К. С., Линдсей Г., Теории личности. Москва: «КСИ+», 1997.
12. Nye. R.D., Tree Psychologies: Perspectives from Freud, Skinner and Rogers, 6th ed. Australia, Canada: Wandsworth: Thomson Learning.

Tamar Gegeshidze
Psychoanalytical thematic in the novels of Otar Chiladze
Summary

Otar Childaze belongs to those Georgian writers, who implemented psychology, namely Zygmund Freud's teachings for better presenting of the reality and characters of his works. The writer raised several issues in his novels, taking into account psychological methods: the importance of sexual instinct during human development, sexual impressions received in early age and the issue of confrontation (mainly unconscious) between father and his child. All this gave him an opportunity to enrich and diversify his prose.

Тамар Гегешидзе
Психоаналитическая тематика в романах Отара Чиладзе
Резюме

Отар Чиладзе принадлежит к числу тех грузинских писателей, которые для лучшего представления реальности собственных произведений и персонажей, обращаются к психологии, и в том числе к теории Фрейда. Учитывая психоаналитический метод, писатель ставит в своих романах несколько вопросов: значение полового инстинкта в развитии человека, значение сексуальных впечатлений, полученных в раннем возрасте и вопрос отцов и детей. Это дало писателю возможность представить свою прозу богатой и многообразной.



ირმა ზაქარაია
(საქართველო)

მეცნიერულ-ტიქნიკური პროგრესი და მხატვრული ლიტერატურა

საქართველოს ოდითგანვე ჰქონდა პოლიტიკური და კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობა ცივილიზებულ ქვეყნებთან. მიუხედავად გარეშე მტრების გამუდმებული თავდასხმებისა, ის ცდილობდა საუკუნის ცხოვრებას არ ჩამორჩენოდა. ქართველი ხალხი მუდამ იჩენდა ინტერესს ეპოქისეული სიახლეებისადმი, შესაბამისად, შესაძლებელია საქართველოში მიმდინარე პროცესები მივუსადაგოთ მსოფლიო პროცესებს.

კაცობრიობამ თავისი განვითარების მანძილზე რთული და დიდი გზა გაიარა. ცალკეული ენების წარმოშობიდან დამწერლობების შექმნამდე მრავალმა საუკუნემ განვლო. ქართული ენა მსოფლიო ენათა შორის ერთ-ერთი უძველესი და უნიკალური ენაა. ქართული ანბანი, როგორც ეს აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში, წარმოქმნილია წინაქრისტიანულ ხანაში.

ქართველმა ხალხმა შექმნა მწერლობა, რომელიც, ყველზე ცოტა, 16 საუკუნეს ითვლის და რომელსაც თავისი კუთვნილი ადგილი უკავია მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში.

ქართული ლიტერატურა ყოველთვის გრძნობდა ეპოქის მაჯისცემას. ის ქართველი ერის ცხოვრების მემატიაწაწა. ქართული მწერლობა, რომელსაც ხელოვნების სხვა დარგებთან შედარებით, ყოველთვის წამყვანი ადგილი ეკავა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში, ასახავს მის წარსულს, ტრადიციებს, ზნე-ჩვეულებებს, სულიერ სამყაროს...

ცნობილია, რომ მხატვრული ლიტერატურა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე და ადამიანის სულიერი და ინტელექტუალური სამყაროს ფორმირებისა და განვითარების ერთ-ერთ არსებით ფაქტორს წარმოადგენს.

მტრული გარემოცვის, დამპყრობთა მრავალრიცხოვანი შემოსევების და გამაჩანაგებელი ომების პირობებში ქართულ მხატვრულ ლიტერატურას, რომელიც სამშობლოსთვის, ქრისტიანობისთვის თავდადებას, მაღალი ზნეობრივი იდეალების ერთგულებას, პროგრესულ იდეებს ქადაგებდა და განამტკიცებდა ხალხის სასიცოცხლო ძალებს, განსაკუთრებული როლი ენიჭებოდა ეროვნულობის, თვითმყოფადობის, ერთიანობის შენარჩუნების საქმეში. ის მუდამ ქვეყნისა და ხალხის სამსახურში იდგა. გამომდინარე მხატვრული ლიტერატურის ასეთი მნიშვნელობიდან, უდიდესი ყურადღება ექცეოდა მის განვითარებას, ხელმისაწვდომობას.

ძველ საქართველოში სამწერლო ასპარეზზე აქტიურად მოღვაწეობდნენ სამეფო ოჯახის წევრები, საეკლესიო პირები, საზოგადოების სხვა ფენების წარმომადგენლები. მწერლობის მნიშვნელოვან კერებს, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ, წარმოადგენდნენ მონასტრები. კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა იყო გაჩაღებული საქართველოში არსებულ ოშკის, ხანძთის, გარეჯის უდაბნოს, გელათის, მცხეთის, ალავერდის, ვარძიის, შატბერდის, იშხნის, პარხლის, ხახულის, ზარზმის, მარტყოფის, ბედიის და ბევრ სხვა მონასტერში, ხოლო უცხოეთში – განსაკუთრებით ჯვრის მონასტერში, ათონის ივერთა მონასტერში, პეტრიწონის მონასტერში. ქართულ მონასტრებში მოღვაწეობდნენ მწერლები, მეცნიერები, მთარგმნელები, კალიგრაფები. იქ წარმოებდა ორიგინალურ

ნაწარმოებთა თხზვა, უცხო ენებიდან თარგმნა და რედაქტირება, ძველი ხელნაწერების გადაწერა, გამრავლება, აკინძვა და ა.შ. (1).

უცხოეთში არსებული ქართული მონასტრების მეშვეობით შესაძლებელი ხდებოდა თვალყურის დევნება მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების მიღწევებისათვის როგორც, საერთოდ, კულტურის, ისე კონკრეტულად ლიტერატურის სფეროში.

საქართველოში ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური გაძლიერებისათვის მნიშვნელოვან ფაქტორად ყოველთვის მიიჩნევენ მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებას; აქედან გამომდინარე, ცდილობდნენ ცივილიზაციის მონაპოვრების გაცნობას, შესწავლასა და სამშობლოში დანერგვას. ეს შეეხებოდა ყველა იმ სიახლესაც, რომლებიც ხელს უწყობდა მწერლობის განვითარებას. ასე, მაგალითად, საწერ მასალად V-VI საუკუნეებიდან XII საუკუნემდე იხმარებოდა ეტრატი. X-XI სს.-დან საქართველოში ქაღალდი შემოქონდათ არაბულ-სპარსული ქვეყნებიდან (2, 57-58).

საბეჭდი დაზვის შექმნამ XV საუკუნეში უდიდესი როლი შეასრულა კაცობრიობის პროგრესის გზაზე.

„პირველი ნაბეჭდი ქართული წიგნი – ქართულ-იტალიური ლექსიკონი რომში გამოვიდა.

XVII საუკუნის დასაწყისში რომის პაპმა საქართველოში მისიონერები გამოგზავნა კათოლიკური სარწმუნოების საქადაგებლად და გასავრცელებლად. საჭირო გახდა მისიონერებს შეესწავლათ ქართული ენა. ამან კი სათანადო სახელმძღვანელოს შედგენა და დაბეჭდვა მოითხოვა. იმავე ხანებში რომში ჩავიდა თეიმურაზ მეფის ელჩი ნიკიფორე ირბახი (ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილი). ქართველი მეფე პაპს დახმარებას სთხოვდა მუსულმანი მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ნიკიფორემ რომში ერთ წელზე მეტ ხანს დაჰყო, შეისწავლა იტალიური ენა და ამავე დროს ქართული შეასწავლა იტალიელ სტეფანე პაოლინის... ნიკიფორე ირბახის მიერ ჩატანილი წერილიდან გამოკრეფილი ქართული ასოების მიხედვით დაუმზადებიათ შრიფტი. ირბახს რამდენიმე ათასი ქართული სიტყვა უთარგმნია, ხოლო სტეფანე პაოლინის აქილ ვენერიოს დავალებით და ირბახის დახმარებით შეუდგენია ქართულ-იტალიური ლექსიკონი. ეს წიგნი 1629 წელს გამოვიდა. სწორედ ამ წლიდან იწყება ქართული ბეჭდური წიგნის ისტორია“ (3, 44).

საქართველოში სტამბის დაარსებამ 1709 წელს მეტი შესაძლებლობა შექმნა მხატვრული ლიტერატურის განვითარებისათვის, მისი პოპულარიზაციისათვის. თუ მანამდე მხატვრული ნაწარმოები საზოგადოების მხოლოდ ნაწილისათვის იყო ხელმისაწვდომი (ხელნაწერი წიგნების დამზადება ხომ ძვირი ჯდებოდა) და მწერლის გავლენაც მხოლოდ ამ ნაწილზე ვრცელდებოდა, წიგნის ბეჭდვის შემოდგამ მხატვრული ნაწარმოები ფართო მასებისათვის უფრო ხელმისაწვდომი გახდა და, შესაბამისად, გაიზარდა მისი როლი და მნიშვნელობა ცალკეული ადამიანების სულიერი სამყაროს ფორმირებაში. ამას, ასევე, ხელი შეუწყო ქართული გაზეთებისა და ჟურნალების, საგამომცემლო-სავაჭრო ორგანიზაციების, სკოლების, ბიბლიოთეკების დაარსებამ XIX საუკუნეში, რადიო და ტელევიზიამ – XX საუკუნეში.

მეცნიერების, ტექნიკის მიღწევები ხელს უწყობდა მხატვრული ლიტერატურის განვითარებას; თავის მხრივ, ამ მიღწევების გამოყენებით მხატვრული ლიტერატურა კიდევ უფრო მეტ გავლენას ახდენდა ადამიანისა და საერთოდ, მთელი საზოგადოების განვითარებაზე.

თანამედროვე ეპოქა – მძლავრი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეპოქა – კაცობრიობის განვითარების ახალი საფეხურია, რომელსაც, ხშირ შემთხვევაში, ინფორმაციულ საზოგადოებას უწოდებენ.

დღეს ბევრი იწერება ინფორმაციულ საზოგადოებაზე, როგორც ტექნოლოგიური ცივილიზაციის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, მის დამახასიათებელ ნიშნებზე.

ინფორმაციულ საზოგადოებას განმარტავენ როგორც საზოგადოებას, სადაც სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია საზოგადოების წევრებს შორის ინფორმაციის წარმოებაზე, გადამუშავებაზე, შენახვასა და გავრცელებაზე; სადაც ელექტრონიკა განსაზღვრავს სოციალურ ძვრებს, ჩვეულებების, სოციალური სტრუქტურის, ფასეულობების, ცხოვრების წესის, მთლიანად საზოგადოების შეცვლას და მისთვის დამახასიათებელია: საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების მაღალი ტემპები, საზოგადოებრივი ურთიერთობების დეჰუმანიზაცია, პრაგმატიზმი, არსებული ღირებულებების უარყოფა და ფასეულობათა ახალი სისტემის ფორმირება, თაობათა შორის კავშირის რღვევა, კულტურის კომერციალიზაცია, ყოველგვარ ღირებულებას მოკლებული მასკულტურის მოძალეობა და ა. შ.

ინფორმაციული საზოგადოების ფორმირება სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებული ტემპით მიმდინარეობს; საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესი განსაკუთრებით დამახასიათებელია ტექნიკური თვალსაზრისით მოწინავე ქვეყნებისათვის, მაგრამ მახასიათებლები ყველგან ძირითადად მაინც ერთნაირია.

ასეთ პირობებში მნიშვნელოვანია საზოგადოების სულიერ-ზნეობრივი აღორძინება. უცილობელი ჭეშმარიტებაა, რომ საზოგადოების ნორმალური ფუნქციონირების ერთ-ერთი მხარე მისი სულიერი ცხოვრებაა, რომლის განვითარებას ხელს უწყობს რელიგია, ხელოვნების ცალკეული დარგები და მათ შორის, რა თქმა უნდა, მხატვრული ლიტერატურა.

ცნობილია, რომ მხატვრულ ლიტერატურას, თავისი შემეცნებითი, აღმზრდელობითი და ესთეტიკური ფუნქციებიდან გამომდინარე, შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს ადამიანის სულზე, შთაუწეროს მას უმაღლესი ზნეობრივი პრინციპები, ჩამოუყალიბოს გემოვნება, საზოგადოებრივი შეგნება.

მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა, პირველ რიგში, ინფორმაციულმა ტექნოლოგიებმა, უდავოდ, ხელი შეუწყო მხატვრული ლიტერატურის პოპულარიზაციას, ხელმისაწვდომობას. ბეჭდური პროდუქციის გვერდით არსებობს ელექტრონული წიგნები, ცალკეული მხატვრული ნაწარმოებების ელექტრონული ვერსიები.

კაცობრიობის უახლესი მიღწევები, სამომავლოდ კიდევ უფრო მეტი შესაძლებლობის მქონე ინფორმაციული ტექნოლოგიები, პირველ რიგში, ინტერნეტი, გავლენას ახდენს თანამედროვე ადამიანის ცხოვრების ყველა სფეროზე. ახალი ტექნიკის, ახალი ტექნოლოგიების და კომუნიკაციის შესაძლებლობები გრანდიოზული გახდა.

როგორია ქართული საზოგადოების ინტერნეტზე დამოკიდებულება? ეს საკითხი არაერთხელ გამხდარა კვლევის საგანი, მაგრამ ამჯერად ჩვენი ინტერესი ფოკუსირებული იყო საზოგადოების მხოლოდ ერთ ნაწილზე, კერძოდ, სტუდენტ-ახალგაზრდობაზე, როგორც ინტერნეტის ერთ-ერთ ყველაზე აქტიურ მომხმარებელზე.

ჩვენი მიზანი იყო გაგვეჩვენა, რამდენად არის დამოკიდებული სტუდენტი-ახალგაზრდობა ინტერნეტზე, ხომ არ შეცვალა ინტერნეტმა წიგნი, რა ადგილი უჭირავს მათ ცხოვრებაში მხატვრულ ნაწარმოებს.

გამოკითხვაში მონაწილეობდა საქართველოს სამი უმაღლესი სასწავლებლის სხვადასხვა სპეციალობის 515 სტუდენტი (ასაკი – 17-25 წელი).

შედეგები ასეთია:

კითხვა – დღეში, საშუალოდ, რამდენ საათს ატარებთ კომპიუტერთან?

რესპონდენტთა პასუხები ასე განაწილდა:

- 29% – 1-2 საათს
- 39% – 3-4 საათს
- 22% – 5-6 საათს
- 9% – 7 საათსა და მეტს
- 1% – არ სარგებლობს კომპიუტერით

კითხვა – რა მიზნებისათვის იყენებთ ინტერნეტს?

რესპონდენტთა პასუხები ასე განაწილდა:

- 68% – ინფორმაციის მოძიება, სოციალური ქსელებით სარგებლობა
- 18% – მუსიკის მოსმენა და ფილმების ნახვა
- 6% – ელექტრონული წიგნების კითხვა
- 8% – სხვა მიზნით (ბლოგები, ვიდეორგოლების ნახვა და ა.შ.)

უნდა შევნიშნოთ, რომ ელექტრონულ წიგნში იგულისხმებოდა როგორც მხატვრული ლიტერატურა, ასევე სახელმძღვანელოები და სხვა სასწავლო მასალა.

კითხვა – წლის განმავლობაში, საშუალოდ, რამდენ მხატვრულ ნაწარმოებს კითხულობთ?

რესპონდენტთა პასუხები ასე განაწილდა:

- 17% – 1-2 მხატვრულ ნაწარმოებს
- 36% – 3-5 მხატვრულ ნაწარმოებს
- 22% – 6-8 მხატვრულ ნაწარმოებს
- 20% – 9 და მეტ მხატვრულ ნაწარმოებს
- 5% – არ კითხულობს მხატვრულ ნაწარმოებს

კითხვა – რომელს ანიჭებთ უპირატესობას – მხატვრული ნაწარმოების ბეჭდურ თუ ელექტრონულ ვერსიას?

რესპონდენტთა პასუხები ასე განაწილდა:

- 94% – ბეჭდურ ვერსიას
- 4% – ელექტრონულ ვერსიას
- 2% – მნიშვნელობა არ აქვს

სტუდენტებმა აღნიშნეს, რომ ისინი კითხულობენ როგორც ქართულ და უცხოელ კლასიკოსებს, ასევე თანამედროვე მწერლებს.

გამოკითხვის შედეგად ცხადი გახდა, რომ ინტერნეტზე დამოკიდებულების მიუხედავად, ელექტრონული წიგნის ეპოქა ჯერ არ დამდგარა და მხატვრული ნაწარმოებისადმი ინტერესი არ შენელებულა, თუმცა, ამის საშიშროება არსებობს.

მხოლოდ ერთიანი ძალისხმევით შეძლებენ მკითხველი, მწერალი, საზოგადოება, სახელმწიფო ეპოქისეული გამოწვევებისათვის პასუხის გაცემას.

ლიტერატურა:

1. მენაბდე ლ., ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტ. I, ნაკვეთი პირველი, თბ., 1962.

2. იოსელიანი ა., ქართული მწიგნობრობის, წიგნისა და სტამბის ისტორიის საკითხები (უძველესი დროიდან XIXს. 60-იან წლებამდე), თბ., 1990.
3. ჯანგულაშვილი თ., ქართული წიგნი, თბ., 1971.

Irma Zakaraia
Scientific-Technical Progress and Fiction
Summary

Mankind from beginning to nowadays has passed difficult way. There are a lot of centuries from creation of different languages to modern information society. Progress in science and techniques has influenced on the different fields of human lives; it has helped to develop fiction. In its turn fiction has influenced on human beings and the development of the whole society.

Georgia always had political and cultural affairs with civilized countries and Georgian always were interested in epochal novelties.

The development of science and technique was considered as important factor of the country's economic and political strengthening in Georgia. Proceeding from it the Georgians tried to establish achievements of civilization and world culture.

Georgian people have created a very rich literary heritage during sixteen centuries at the least. Georgian literature has its own place in the heritage of the world literature as it always could feel and reflect Georgians' spiritual aims and world-outlook.

The modern information society (the concrete period of the technical civilization) has its own typical properties and virtues, among them: formation (creation) of new values, dehumanization of human affairs, pragmatism etc. and it's a very important problem for developed countries.

Nowadays it's very important to take care of spiritual life of society.

Georgian literature always had this function and it was a very strong factor to influence on social processes.

Does development of technical civilization and intensive affairs change anything, for example, does the Internet replace a book? Does fiction have any role in a student's life nowadays?

The results of questionnaire have been held among students. It is obvious that the time of electronic books has not come yet. Despite depending on the Internet students are still interested in fiction, though there exist certain dangers and the answer to these epoch challenges is possible by common effort of readers, writers, public, government.

Ирма Закарая
Научно-технический прогресс и художественная литература
Резюме

В Грузии важнейшим фактором для экономического и политического укрепления считали развитие науки и техники. Грузинский народ всегда проявлял интерес к новшествам эпохи и старался внедрить достояния цивилизации. Достижения науки и техники способствовали развитию художественной литературы. С использованием этих достижений художественная литература еще больше влияла как на развитие человека в целом, так и всего общества. Грузинский народ, наряду с другими формами культуры, создал богатую и содержательную художественную литературу, которая всегда чувствовала пульс эпохи. Она, в сравнении с другими видами искусства, занимала ведущее место в жизни грузинского народа и оказывала важное влияние на все сферы общественной жизни и на формирование духовного и интеллектуального мира человека. В представленной статье мы хотели выяснить какова зависимость студенческой молодежи от интернета в современном информационном обществе, какое место занимает в их жизни художественное произведение, заменил ли интернет книгу?

Опрос был проведен среди студентов (возраст – 17-25 лет) разных специальностей трех высших учебных заведений Грузии. В результате опроса выяснилось, что, несмотря на зависимость от интернета, эпоха электронных книг пока еще не настала, и интерес к художественной литературе не ослаб, хотя такая опасность существует.

Только совместными усилиями читатель и писатель, общество и государство смогут ответить на вызовы эпохи.



ლელა მირცხულავა (საქართველო)

ტიქსტისა და სათაურის ურთიერთმიმართების ზოგიერთი ასპექტი უმბერტო ეკოს რომანში „ვარდის სახელი“

„ვარდის სახელი“ – ლაბირინთებში დაბნეული მკითხველი ისტორიული ქარტეხილებიდან დეტექტიურ ძიებაში ერთვება, თან არც გრძნობიერი სამყარო რჩება თვალთახვედვის მიღმა, და რა არის ეს – „ტექსტი ტექსტში“, თუ „რადაც სხვა“?.. ხშირად ჩნდებიან ნაწარმოებები, რომლებიც უფრო მეტ ქვეტექსტს „იტყვენ“, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით ჩანს, მსგავსი გამოცანა-აღმოჩენაა რომანი „ვარდის სახელით“. უმბერტო ეკო – ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული მწერალი თანამედროვე მსოფლიოში – ესთეტიკი, ისტორიკოსი, კრიტიკოსი, ესეისტი, სემიოტიკი, ბოლონიის უნივერსიტეტის პროფესორი, საპატიო დოქტორი მრავალი უნივერსიტეტისა როგორც ევროპაში, ასევე ამერიკაში, ავტორი ათეულობით წიგნისა, 1980 წელს თითქოს „იცვლის“ „მოქმედების არეალს“ და აკადემიური, ერუდირებული, ინტელექტუალი პიროვნება სენსაციური ნაწარმოებით წარსდგება მკითხველების წინაშე, რომანი სახელწოდებით: „ვარდის სახელი“, რომელიც სათაურიდანვე აჩენს კითხვებს.

რომანი 1980 წელს გამოქვეყნდა და მაშინვე გახდა ერთ-ერთი პირველი ინტელექტუალური ნაწარმოები, რომელის პოპულარობა მთელ მსოფლიოში ერთნაირად მაღალი იყო და მაშინათვე უწოდეს „ბესტსელერი“. აღმოჩნდა, რომ XIV საუკუნის ბენედიქტელთა მონასტერი საინტერესო ყოფილა XX საუკუნის მკითხველთათვის, და ეს არა იმიტომ, რომ ავტორმა დეტექტივი და სასიყვარულო ინტრიგები წარმოგვიდგინა, არამედ მან ნაწარმოებში შექმნა ეფექტი აღწერილ მოვლენებში მკითხველის თანამონაწილეობისა. როგორც სამართლიანად შენიშნავს მეცნიერი დ. ზატონსკი, ამგვარი დამოკიდებულება უფრო განაპირობა იმ „მტკიცებულებებმა“, რომლებმაც მოგვცეს საშუალება შევიგრძნოთ და აღვიკვაოთ შორეული ეპოქა საკუთარ დროდ, უცხო კი ახლობლად (Затонский, 1996.с.185).

ძირითადი პოსტულატები, რაზეც „აგებულია“ ნაწარმოები, პოსტმოდერნიზმის წიაღში უნდა „ვექებოთ“: სამართლიანად შენიშნავს ეკო პოსტმოდერნიზმის ეპოქის წარმოშობის მნიშვნელობას: პოსტმოდერნიზმი – ეს არის პასუხი მოდერნიზმს: რადგანაც წარსულის წაშლა არ შეიძლება, საჭიროა მისი გადააზრება, ირონიულად, გულუბრყვილობის გარეშე (Эко, 1989.с.425-467). პოსტმოდერნისტულ ლიტერატურაში იცვლება იმდენად არა გამომგონებლობითი ხერხი და თემატიკა, რამდენადაც მხატვრული პრინციპების სიღრმე. ეკო ეხება როგორც მწერლის ურთიერთობას საკუთარი ნაწარმოებისადმი, ასევე მწერლისა და მკითხველის ურთიერთობასაც. მოდერნიზმის პირობებში მკითხველი იყო ობიექტი, რომელზეც მიმართული იყო მწერლის მხატვრული იდეები, ახალ პერიოდში მკითხველი ხდება თანაავტორი და არა გავლენის ობიექტი, ის არის თანაბარუფლებიანი სუბიექტი, რომლის არსებობის გარეშე არც მწერალი იქნებოდა და არც მისი შემოქმედება. მეცნიერი მ. სვერდლოვი სამართლიანად შენიშნავს უმბერტო ეკოს რომანის შექმნის მნიშვნელობას: ერთხელ უმბერტო ეკომ, გამოჩენილმა იტალიელმა ისტორიკოსმა და ლიტერატურათმცოდნემ, გადაწყვიტა გამოეყენებინა თავისი „სპეციალური“ ცოდნა რომან-ბესტსელერის დასაწერად, რომელიც პოპულარული გახდებოდა მკითხველებში და მან ეს მოახერხა.

როგორც სემიოტიკის მცოდნემ, ეკომ გამოიყენა სამეცნიერო მეთოდის დეტექტივის შესაქმნელად; როგორც მედიევისტმა (ისტორიული მეცნიერების ნაწილი, რომელიც სწავლობს შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპის ისტორიას), გამოიყენა თავისი ცოდნა, რათა შეექმნა XIV საუკუნის მოვლენების „ზუსტი“ აღწერა; როგორც თეორეტიკოსმა, რომელიც იკვლევდა მასობრივ ლიტერატურას, შეძლო სწორად განესაზღვრა მკითხველის რეაქცია თავის რომანზე. შედეგმა მოლოდინს გადააჭარბა: „ვარდის სახელით“, რომელიც თავიდანვე წარმატებით სარგებლობდა, მოგვიანებით აღიარებულ იქნა როგორც XX საუკუნის ლიტერატურის კლასიკა (Свердлов,1996).

ინტერტექსტუალობა, ეკოს აზრით, დამახასიათებელია ნებისმიერი ტექსტისთვის და მის ექოს მუშაობის პროცესში იგრძნობს ავტორი, რადგანაც „საგანი გამოხატავს თავის ბუნებრივ თვისებას, მაგრამ ამასთანავე შეახსენებს იმ კუტურას, რომელშიც ის ჩამოყალიბდა“ (Эко,1989.с.425-432). ამდენად, მწერალი მიმართავს ციტირებას, ცნობილი სიუჟეტების გამოყენებას, სხვა საკითხია გადააფასებს მათ, თუ მიმართავს ირონიას. თავის რომანში ეკო მუდმივად ავლებს პარალელს შუასაუკუნეებსა და თანამედროვეობას შორის და ამტკიცებს, რომ ჩვენი საუკუნის პრობლემების ფესვები სწორედ იმ დროიდან მოდის.რომანს თან მიჰყვება „შენიშვნები“, რომელშიც ეკო ხსნის პოსტმოდერნიზმის მნიშვნელობას და ესთეტიურ არსს. ავტორი შენიშნავს, რომ ის ხედავს ნებისმიერი საგნის სიღრმეში შუასაუკუნეებს, რადგანაც ყველაფერი ურთიერთკავშირშია. შუასაუკუნეების ქრონიკაში უმბერტო ეკომ „ინტერტექსტუალობის ექო“ ნახა, რადგან „ყველა წიგნში საუბარი სხვა წიგნებზე... ნებისმიერი ისტორია იმეორებს ერთხელ უკვე განცდილს“ (Эко,1989.с.425-437). რომანი, მწერლის მტკიცებით, არის მთელი სამყარო, შექმნილი ავტორის მიერ და ეს კოსმოლოგიური სტრუქტურა არსებობს საკუთარი კანონებით და ითხოვს ავტორისგან მის დაცვას: პერაონაჟები უნდა დაემორჩილონ სამყაროს კანონებს, რომლებშიც ისინი ცხოვრობდნენ, ანუ „მწერალი საკუთარი შენიშვნების ტყვეა“.

ეკოს თვალსაზრისით, რომანზე მუშაობა გარკვეულწილად კოსმოლოგიურ „ლონისძიებას“ გავს, მოყოლისას უმთავრესია შექმნა გარკვეული სამყარო, რაც შეიძლება კარგად მოაწყო და გათვალო დეტალებად... ჩემ მიერ შექმნილ სამყაროში უდიდესი როლი ითამაშა ისტორიამ, – აღნიშნავს მწერალი, – ამიტომაც მე უსასრულოდ გადავიკითხე შუასაუკუნეების ქრონიკა, კითხვის პროცესში ვხვდებოდი, რომ ვერ ავცდებოდი ნაწარმოებში იმ საგნების ჩართვას, რომელიც აზრადაც არ მქონდა ადრე, მაგალითად, ბრძოლა სიღარიბესთან და ინკვიზიცია. ვთქვათ, რატომ გაჩნდა ჩემს წიგნში საძმო, სააბატო და მასთან ერთად მეთოთხმეტე საუკუნე? თუკი შუასაუკუნეების ამბის შეთხზვას ვიფიქრებდით, შეგვეძლო XIII ან XII საუკუნე აგველო, ეს მე უფრო კარგად ვიცოდი. მაგრამ საჭირო იყო გამომძიებელი, საუკეთესო ვარიანტში ინგლისელი (ინტერტექსტუალური ციტაცია). ეს გამომძიებელი გამორჩეული უნდა ყოფილიყო დაკვირვების სიყვარულით და მას განსაკუთრებული ცოდნით ყურადღება უნდა მიექცია ნიშნებისთვის. ასეთი თვისება შესაძლებელი იყო ჰქონოდა მხოლოდ ფრანცისკანცელს, ისიც როჯერ ბეკონის შემდეგ (Эко,1989.с.439), – ასე ხსნის უმბერტო ეკო საკუთარი რომანის დროისა და მთავარი გმირის „არსებობას“. ეკოს აზრით, „ჩვენ მიერ შექმნილი სამყარო თავად მიგვანიშნებს სიუჟეტის განვითარებას“ (Эко,1989.с.440). მართლაც, შეარჩია რა შუასაუკუნეები საკუთარი

რომანის სიუჟეტისთვის, ეკო მხოლოდ მიმართულებას აძლევს მოქმედებას, რომელიც შემდგომ ვითარდება „თავისთავად“ იმ დროის ლოგიკისა და კანონების შესაბამისად, და ეს განსაკუთრებით საინტერესოა.

მიუხედავად ყველაფრისა, მწერალი მაინც ერთგული რჩება თანამედროვე დასავლური კულტურის ტრადიციული ფასეულობებისა, რომელიც XIV საუკუნეში წარმოიშვა და XX საუკუნემდე „იტანდა“ მოთმინებისა და კრიტიკული აზროვნების მკაცრი გამოცდას. არჩევანი ასეთია: ან რთული გზა გამოცანებისა და ორჭოფობისა, ან უტოპია, რომელიც სხვადასხვა მოძრაობებში და კავშირებში აისახა (XIV საუკუნეები თუ XX საუკუნის კომუნიზმი), სიმართლის გზა სიცრუის ნაკადთან (იმდროინდელი ინკვიზიცია თუ თანამედროვე პოლიტიკური საბჭოები), ფანატიზმი რელიგიური შეჯახებისა XIV საუკუნეში, თუ მსოფლიო ომები XX საუკუნეში. ამ შემთხვევაში, ირონია საუკეთესო „გამოსავალია“. თუმცა ირონია ეკოსთვის თვითმიზანი არ არის, მისთვის ეს არის საშუალება გამოთქვას საკუთარი აზრი და დასვას კითხვები დროსა და ცხოვრებაზე, ის „აერთიანებს“ ორ ეპოქას: XIV საუკუნეში იწყებოდა ბევრი ისეთი რამ, რაც XX საუკუნეში დასრულდა. შემთხვევითი არ არის, რომ ნაწარმოებში გამომცემელი ეცნობა ადსონის ჩანაწერებს XX საუკუნის პრადაში, როცა საბჭოთა ტანკებმა გათელეს „პრადის გაზაფხული“. „ეს არის ამბავი წიგნებზე,“ - თავიდანვე გვაფრთხილებს „გამომცემელი“, ასევე ნიშნებზე, სიტყვებზე. 80 წლის ბერი ადსონი, თავისი ყმაწვილობის გახსენებისას, იწყებს მოყოლას ციტატებით ევანგელედან: „პირველად იყო სიტყვა და სიტყვა იყო ღმრთისა თანა, და სიტყვა იყო ღმერთი“. ბოლო სიტყვები კი ლათინურია: „Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus“ (დამჭკნარი ვარდის სახელია რჩება, გვრჩება შიშველი სახელები). ესე იგი, სიტყვას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, ყველაფერი სიტყვით იწყება და მთავრდება. რომანში სწორედ ამ ყოვლისმომცველ სიტყვის ჩახშობას ცდილობენ, აცენზურებენ, აქრობენ.

ამდენად, მივლივართ ჩვენი განსახილველი საკითხის კულმინაციამდე, თუ ნიშანთა სისტემაზე და სიმბოლოებზე ასე აშკარად მიუთითებს ავტორი, სათაურიც არ უნდა იყოს გამონაკლისი, მაგრამ ავტორმა თავად შექმნა „გამოცანა“. ცხადია, ლიტერატურული ნაწარმოები მთელი სისტემაა, რომელიც შედგება სხვადასხვა კომპონენტისაგან, მთლიანი ტექსტი კი შეიცავს თავის ფარგლებს, სადაც არის დასაწყისი და დასასრული, რომელიც აძლიერებს ტექსტის შინაგან ერთიანობას და დასრულებულ ფორმას ანიჭებს ნაწარმოებს. ამ სამყაროში არსებულ ნებისმიერ მოვლენას აქვს სახელი, შემოქმედის მიერ სახელის დარქმევით თითქოს სრულდება ერთგვარი რიტუალი და საგანს, მოვლენას, ფაქტს, ნებისმიერ ტექსტს, ენიჭება გარკვეული ფუნქცია, იქმნება ურთიერთკავშირი, ურთიერთდამოკიდებულება, რომელიც ქმნის ერთიანობას. ამიტომაც ამა თუ იმ ტექსტის სათაური ისეთივე ინფორმატიულია, როგორც მიზანი, შინაარსი, სტრუქტურა. ნიშანი აბსტრაქტულად არ არსებობს. მისი ფუნქციონირებისთვის აუცილებელია ორი მხარე და ეს ორი მხარე შეთანხმებული უნდა იყოს. ავტორი ტექსტის ბატონ-პატრონია, მან კარგად იცის, რისთვის, რატომ, რა მოტივებით შეიქმნა ტექსტი. გაცნობიერებული აქვს მისი არსი, ფუნქცია, დანიშნულება, აზრი. ლოსვეის მიხედვით, სახელი, ეს არის: საზღვარი, ფორმა, განსხვავებულობა, თავისებურება, სახე, აზრი... თუმცა უმბერტო ეკოს მიაჩნია, რომ სათაურმა შეცდომაში არ უნდა შეიყვანოს მკითხველი, ვინაიდან პირველი შთაბეჭდილება ძალიან მნიშვნელოვანია. მისი აზრით, სჯობს, მწერალი უმაღლეს გარდაიცვალოს, როგორც კი ბოლო გვერდს დაწერს, რათა ნაწერი უსათაუროდ მივიდეს მკითხველამდე. ვიგოტსკის აზრით, ნებისმიერი მოთხრობა, სურათი, ლექსი რთული მთლიანობაა, რომელიც შედგება

სხვადასხვა ელემენტებისაგან; ისინი ორგანიზებულნი არიან განსხვავებულ დონეებზე, დაქვემდებარებისა და ურთიერთკავშირის განსხვავებულ იერარქიაში; და ამ რთულ მთლიანობაშიც ყოველთვის ჩნდება რომელიღაც დომინირებული მომენტი, რომელიც განსაზღვრავს მთელი მოთხრობის აგებულებას, მისი თითოეული ნაწილის არსსა და დანიშნულებას (Выготский, 1997. c. 193). სათაურის ფუნქციაა, მკითხველი მიიყვანოს ტექსტამდე. მხატვრული ტექსტი და სათაური, ლოტმანის აზრით, შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც ორი დამოუკიდებელი „ტექსტი“, რომლებიც „ტექსტი-მეტატექსტის“ იერარქიაში სხვადასხვა დონეებზე არიან განთავსებულნი, ხოლო მეორე მხრივ, ისინი შეიძლება განვიხილოთ ერთი ტექსტის ორ ქვეტექსტად. სათაური შეიძლება მიემართებოდეს მისი საშუალებით აღნიშნულ ტექსტს მეტაფორის ან მეტონიმიის პრინციპით. ის შეიძლება რეალიზებული იყოს პირველადი ენის სიტყვების მეშვეობით, რომლებიც გადაითარგმნება მეტატექსტის რანგში, ან მეტაენის სიტყვების მეშვეობით და ა.შ. შედეგად, სათაურსა და მისით აღნიშნულ ტექსტს შორის წარმოიქმნება რთული აზრობრივი გამა, რომელიც წარმოშობს ახალ შეტყობინებას (Лотман, 1992. c. 129-132).

კონკრეტულად, როცა საუბარია სათაურის დამოკიდებულებაზე ტექსტთან, ასევე მის ფუნქციებზე, არსებობს მისი ექსპლიციტური და იმპლიციტური ფორმა. ექსპლიციტური ურთიერთკავშირი გულისხმობს დისტანტურ გამეორებას, რომელსაც აყალიბებს არა მხოლოდ თვით ტექსტი, არამედ ნაწარმოების ქვეტექსტიც, ხოლო იმპლიციტური ფორმის დროს სათაურის შინაარსი დაშიფრულია მეტაენის მეშვეობით, ხოლო ტექსტი წარმოდგება მეტაფორიზებული სათაურის განხორციელებად. იმპლიციტური კავშირი წარმოიქმნება მაშინ, როცა სათაური და ტექსტი წარმოქმნიან ახალ ერთიან შეტყობინებას. თუ რასთან გვაქვს საქმე უმბერტო ეკოს რომანის შემთხვევაში, ამას ნაწარმოებს ავტორის მიერ თანდართულ შენიშვნებში ვიკვებთ: „ვარდის სახელით“ ყველაზე კარგად მოერგო ნაწარმოებს, იმიტომ რომ „ვარდი რაც არ უნდა სიმბოლური ფიგურა იყოს, ის იმდენად დატვირთულია მნიშვნელობებით, სიმბოლოებით, რომ საბოლოოდ ერთი მნიშვნელობაც არ რჩება... სახელწოდებამ, როგორც ჩაფიქრებული იყო, „არასწორ“ გზაზე უნდა დააყენოს მკითხველი... სახელწოდებამ უნდა დააბნოს იგი“ (ЭКО, 1989. c. 429).

ამდენად, მწერალმა გაითვალისწინა თავისი ნაწარმოების მიმართულება და „განსაზღვრა“ იგი, პოსტმოდერნისტული ლიტერატურის დამახასიათებლობაც ხომ იმაში გამოიხატება, რომ მკითხველს შეუძლია იპოვოს არა ერთი ან რამდენიმე მნიშვნელობა, დასახული მწერლის მიერ, არამედ უსასრულო, მრავლობითი დანიშნულება, ასოციაცია, მიმართულება სხვა შემოქმედებებისაკენ. სათაურში გამოტანილი საკითხი, კერძოდ, სათაურისა და ტექსტის ერთი შეხედვით „განსხვავებულობა“, გვაიძულებს სიღრმისეულად განვიხილოთ იგი. ცხადია, ერთი შეხედვით, უმთავრესი ინტრიგა წიგნის გარშემოა ჩახლართული, თუმცა იტალიელ-მედიაევისტ ეკოს მთავარ პერსონაჟებად ტექსტი და ქრისტიანული კულტურა ჰყავს გამოყვანილი, ამიტომაც გასაკვირი არ უნდა იყოს სათაურის სიმბოლოდ აღქმა და მისი მნიშვნელობის ქრისტიანულ წიაღში ძიება.

მაგალითად, ვარდის სიმბოლური მნიშვნელობა, რომელიც ნაწარმოების სათაურიდანვე იპყრობს ყურადღებას, მკითხველს „აიძულებს“ გაიხსენოს ვარდის ბიბლიური დანიშნულება, ასევე ვარდი იყო ერთ-ერთი უსაყვარლესი სიმბოლო XIX საუკუნეში რომანტიკოსებისა, ასევე რილკეს „ვარდის თაიგული“, ნებისმიერ

მკითხველს უჩნდება საკუთარი ასოციაცია ვარდთან დაკავშირებით, არამხოლოდ დასახელებული ტექსტებისა, არამედ იმ გამოცდილებისგან გამომდინარე, რომელიც ამ მხრივ მკითხველს გააჩნია. პროფესორი ტიტე მოსია წერს: „იოანე ზოსიმე წმ. ქალწულს „უხრწნელ ვარდს“ უწოდებს, რითაც ხაზგასმულია მისი ქალწულებრივი სიწმინდე. „ვარდი“ მარიამის სულიერი უმანკოებისა და მშვენიერების გამომხატველია და არა გარეგნული სილამაზისა“ (მოსია.1996); განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ვარდის სახე ქართულ ლიტერატურაში, რომელიც ასე ძალუმაღ ასახულია უდიდესი ქართველი შემოქმედების ნაწარმოებებში, მარტო გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედება რად ღირს, რომლის ვარდი სილაში, ღვთისმშობლის სახედ გვევლინება. სამართლიანად მიუთითებს მეცნიერი ლ. სორდია: „გალაკტიონის ლექსის სილაში მოქცეული ვარდი შეიძლება მხოლოდდამხოლოდ მარიამი იყოს, ხოლო მისი მოაზრება სილაში უნდა ნიშნავდეს იმას, რომ როგორც სილაა უნაყოფო ნიადაგი, რომელიც წყალს ატარებს და ვერც ვარდს ახარებს, ასეთივე რწმენისთვის უნაყოფოა, არარელიგიურია, მარიამის უგულვებელყოფელია პოეტის ეპოქა (სორდია, 2009,157). ამდენად, უმბერტო ეკოს პოსტმოდერნისტული ნაწარმოების სათაურიც კი მკითხველს თანაავტორის „პოზიციას“ თავაზობს, აღქმა ინდივიდუალურია, კვანძის გახსნა სიმბოლური, თავისებური, არჩევანი მრავალმხრივი, ტექსტის შექმნა ხდება არა მხოლოდ მაშინ როცა მას მწერალი ჩაიფიქრებს და დაწერს, არამედ მაშინ როცა ის ხდება კითხვადი. ამ შემთხვევაში მკითხველი თავიდანვე „მზად“ ხდება მწერლის მიერ შემოთავაზებულ ასოციაციებს, მნიშვნელობებს, ქვეტექსტებს და მეორე მხრივ, თავადაც ქმნის, „ავსებს“ ტექსტს.

უმბერტო ეკო შენიშვნებში რომანზე აღნიშნავდა, რომ ყოველი ახალი მხატვრული ნაწარმოები შედგება დანარჩენი, აქამდე შექმნილი ნაწარმოებებისგან. პოსტმოდერნიზმის ეპოქაში, როცა ცივილიზაციამ უზარმაზარი ისტორიული გამოცდილება შეიძინა, ფაქტობრივად შეუძლებელია რამე ახლის შექმნა. პოსტმოდერნისტული რომანი კი გარდაისახება ავტორისა და მკითხველის საერთო თამაშად, რომლის დროსაც მნიშვნელობები, სახეები, ასოციაციები მკითხველისა და მწერლის აზროვნებას შორის ღავირებენ. უმბერტო ეკოს აზრით, ხელოვნება არის წყარო ესთეტიკური კმაყოფილებისა, ამ თვალსაზრისით, თუკი მკითხველთა ნაწილს „ართობს“ ფილოსოფიური ტრაქტატი, მეორე ნაწილს შეიძლება მხოლოდ ბულვარული რომანი ანიჭებდეს სიამოვნება, ამ შემთხვევაში ვიღებთ ორი სახის მკითხველს: მასობრივი ლიტერატურის მოყვარულნი, რომლებიც ე.წ. „სამომხმარებლო“ ტექსტებს ანიჭებენ უპირატესობას, და მეორე ნაწილი, რომლებიც ცდილობენ ჩაწვდნენ მწერლის იდეას, აზრს. უმბერტო ეკო თვლის, რომ წიგნი აყალიბებს მკითხველს, ამიტომ თითოეული ტექსტი უნდა იყოს გამოცანა, რომელიც მკითხველს ახლის შეცნობის საშუალებას მისცემს.

პირველივე სახე, რომელიც ჩნდება შესავალში, ხდება გადამწყვეტი, აღსონი საუბრობს სარკეზე, მხედველობაში აქვს მსოფლიოს სარკე, რომელიც ირეკლავს ღვთაებრივ სიმაღლეს, მკითხველმა კი უნდა გამოიცნოს შუასაუკუნეების ტრაქტატებსა და ციტატების პოლემიკაში რეალობა და პოსტმოდერნისტული მეტაფორაც დამტკიცდება: ტექსტის სარკე, რომელიც ირეკლავს სხვა მრავალ ტექსტს. რომანში ყველგან კრთება ტექსტისა და ციტატის ურთიერთკავშირი, ამით მწერალი მიაწვდის მკითხველს ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხების არსებობის შესახებ. წიგნის სიუჟეტი განუწყვეტელი ბრძოლაა ტრადიციულსა და ნოვატორულს შორის, სქოლასტიკური დისკურსი მჭრელ და მტკივნეულ დარტყმებს იღებს დედუქციური

მეთოდისგან. ერთი შეხედვით ბანალურად ჩახლართული დეტექტივი სცდება მხოლოდ ბენედიქტელთა მონასტერში მომხდარ ამბებს და ის მთლიანად ეპოქის ამსახველი დოკუმენტი ხდება. „ვარდის სახელი“ მეტია ვიდრე უბრალოდ ისტორიული რომანი, მეტია ვიდრე უბრალო დეტექტივი, მეტი, ვიდრე აღუზიებით გატენილი სნობური წიგნი.

უმბერტო ეკოს ნამუშევრების აღქმა თავისებურ „ლოგიკას“ მოითხოვს, მკითხველიც უნდა დაიტვიტოს იმ გარემოთი, უნდა იცხოვროს იმ დროს, ადგილას, ეპოქაში, რომელსაც ავტორი აღწერს, მაშინ უფრო მიუახლოვდებით „იდეის“ არსს, ასევე სქოლასტიკური აზროვნებით შუასაუკუნეებში მცხოვრები ადამიანის გრძობებს შევიცნობთ, რომის პაპსა და გერმანიის იმპერატორს შორის გამართულ ინტრიგებში „მივიღებთ მონაწილეობას“; მხოლოდ ამ გზით შევძლებთ უილიამ ბასკერვილელის სამყაროში, ცნობიერებაში შედწევას. სამყაროში, რომელიც შეუხედავ, უბრალო ქოთანს ჰგავს, მაგრამ რომელსაც უკვე შეპარვია ეჭვის ბზარები და ის სადაცაა მსხვერველს დაიწყებს, შიშით უნდა ელოდო მეორედ მოსვლას.

ამრიგად, მრავალაზროვანი მნიშვნელობებით, სიმბოლოებით, ასოციაციებით დატვირთული რომანი – „ვარდის სახელი“ – ერთგვარ კოლაჟად შეიძლება წარმოვიდგინოთ ჩვენთვის ნაცნობი ტექსტებისა ნაწილ-ნაწილ, მაგრამ ამასთანავე რჩება ერთიანი ხაზი, რომელიც მწერლის ჩანაფიქრის ერთიან ხაზს კრავს. ნაწარმოები სრულდება, მაგრამ რჩება უამრავი ღია შეუზღუდავი მნიშვნელობები, რომლის ამოხსნა ბოლომდე შეუძლებელია, როგორც დროში „ხეტიალი“. რომანი იწყება ციტატით ბიბლიიდან: „თავიდან იყო სიტყვა“ და მთავრდება ლათინური ციტატით, მელანქოლიური „წერილით“, რომ ვარდი დაჭკნა, მაგრამ სიტყვა – „ვარდი“, სახელწოდება – „ვარდი“ დარჩა. ფაქტიურად, მთავარი „მოქმედი გმირი“ რომანისა არის „სიტყვა“. სხვადასხვანაირად აწყობენ მას უილიამი და ხორხე. ადამიანები ქმნიან „სიტყვას“, მაგრამ თავად „სიტყვა“ მართავს მათ. „ვარდის სახელით“ არის რომანი სიტყვაზე და ადამიანზე, შესაბამისად, რომანი სემიოტიკურ ხასიათს ატარებს. ხოლო სათაურში გამოტანილი „ვარდის“ სიმბოლური და მეტაფორული მნიშვნელობა „ახალ აღთქმასა“ და ფსალმუნებში უნდა ვეძებოთ, ვფიქრობ, ავტორმა მსგავსი სიმბოლური დატვირთვა მისცა სათაურს, რისი დასტური თავად ტექსტია, ხელნაწერი დაყოფილია შვიდ თავად, კვირის დღეებად, ყოველი დღე – ეპიზოდებად, ღვთისმსახურებას დაქვემდებარებულ ეპიზოდებად, შესაბამისად რომანში მოქმედება მიმდინარეობს შვიდი დღის განმავლობაში. ავტორი საუბრობს ნაწარმოებში რამდენიმე ლაბირინთის არსებობის შესახებ, რომლისგანაც გამოსვლა შესაძლებელია მცდელობების შედეგად, „ჩემი ტექსტი არის ისტორია ლაბირინთებისა“ (Эко, 1989.с.455), – ასკვნის ავტორი და რიზომების სამყაროში „მცხოვრები“ უილიამი ამის ნათელი მაგალითია.

ლიტერატურა:

1. Эко У. Имя розы. М. 1989.
2. Затонкий Д. Постмодернизм в историческом интерьере //Вопросы литературы. 1996. №3.
3. Михаил Сverdлов. Постмодернизм: Эко „Имя Розы“. <http://lit.1september.ru/articlef.php?ID=200402908>
4. Выготский Л.С. Психология искусства. М., 1997.
5. Лотман Ю.М. Избранные статьи. Т. 1. Таллинн, 1992.
6. ტ. მოსია, საღვთისმშობლო სახისმეტყველება. ზუგდიდი, 1996.
7. ლ. სორდია, გალაკტიონ ტაბიძის სახისმეტყველებისა და მსოფლმხედველობის საკითხები. თბ. 2009.

Lela Mirtskhulava
*On some aspects of interrelation of the text and heading in
Umberto Eco's novel "Rose Name"*
Summary

The novel begins with a quote from the Bible: "It was the word" and ends with the Latin maxim, melancholic "letter" confirming that the rose wilted, but the word "rose", the name "Rose" remained. "The main character" in the novel is called The Word. People create "word", but the „word“ is one that governs them. Thus, the text and the title of the novel by Umberto Eco "Name of the Rose" are interrelated, because in general there is a hint on the text of the New Testament and Psalms.

Лела Мирцхулава
*О некоторых аспектах взаимосвязи текста и заголовка в романе
Умберто Эко «Имя Розы»*
Резюме

Роман начинается с цитатой из Библии: „Вначале было слово" и заканчивается латинским изречением, меланхоличным «письмом», что роза завяла, но слово "роза", имя "Роза" осталось, „главный герой“ в романе „Слово“. Люди создают «слово», но само „слово“ руководит ими. Таким образом, текст и заголовок в романе Умберто Эко «Имя Розы» взаимосвязаны, так как в целом тексте есть намек на новый завет и Псалтырь.



ლამარა გერგედავა
(საქართველო)

**დონკინოტური სიკეთე და ოცნება –
ბურამ დონკინოტურის პერსონაჟების იდეალი**
(„მხიარული ბორცვი“)

გ. დონკინოტურის „მხიარულ ბორცვში“ სპარსელი უცნაურია, ეს ეპითეტი ნაწარმოებში მეორდება. მას შეუძლია თავისი „უმიზეზო სიკეთით“ გააღიზიანოს ავაზაკი, მტვრიან ქალაქში სინდისივით დაიარება.

კაცობრიობას, ადამიანთა მოღვმას (მის გარკვეულ ნაწილს) მუდმივად უწევს ბრძოლა ბოროტების, უსამართლობის წინააღმდეგ, ყოველთვის ვერ ამართლებს ჰარმონიული თანაარსებობის რუსთველისეული პრინციპი: „თხა და მგელი ერთად სძოვდეს“, ეს უდიადესი, უმნიშვნელოვანესი სურვილია ისევე, როგორც: „ბოროტსა სძლია კეთილმან...“ ამიტომ, მწერალი, პოეტი, რომელი მიმდინარეობის წარმომადგენელიც არ უნდა იყოს, ვერ გაექცევა ჭეშმარიტებას, სიმართლეს, ხშირად, ფეხქვეშ გათელილია, სინდისი უმწეოა და კიდევ ერთ დიად მიგნებას ვაწყდებით შემოქმედი ადამიანებისას, ისინი - სიმართლეს, სინდისი, ჭეშმარიტება - დამოუკიდებლად უნდა მოქმედებდნენ. განა რა მოუტანა დონ კიხოტს სიმართლის ძიებამ და უნიადაგო ოცნებამ...

სინდისი აღსასრულს უახლოვდება და აგერ-აგერ სულს დაფავს უკვე ვაჟა-ფშაველას პოემა „სინდისში“: „... ვერაფერს გაეხდი, თავადაც წავხდი, და რომ სრულიად არ დავიკარგო, გთხოვ, დამეხმარო, შენ რამე მარგო, აღარ მაქვს, ღმერთო, კაცთ შორის ბინა“... „მიმიღე შენთან...“

სერვანტესის დონ კიხოტი, როგორც რელიკვიას, ისე დაატარებს სინდისს, სიმართლისთვის იბრძვის... ჯერ კიდევ ეტყობა, სერვანტესის დროინდელ ესპანეთში, მწერალს კიდევ ჰქონდა იმედი, ოცნებობდა, რომ ნატვრას ფრთები შეესხმებოდა, ამიტომ, პერსონაჟის ორეულს, მისი არსების შემადგენელ კომპონენტს წარმოადგენს: სიმართლეს, სიკეთეს, ჭეშმარიტებას, სინდისს, რასაც ვერ ვიტყვით მეოცე საუკუნის ლიტერატურაში ნაჩვენები მოქმედი გმირების სახეებს.

მთავარი მოქმედი გმირი მოთხრობისა, „მხიარული ბორცვი“, მაჰმედ ააღია: „თურმე რამხელა მისია დაჰკისრებია ამ პიროვნების მოვლინებას, რომ სამარადჟამოდ უნდა აღიბეჭდოს ერის ცნობიერებაში და დღენიდაგ აფხიზლებდეს და მოუწოდებდეს ადამიანებს ზნეობისა და სულიერების უწყვეტობის შესანარჩუნებლად“ (2, 71).

გ. დონკინოტურის პერსონაჟები თავიანთი ყველასგან განსხვავებულობის, გამორჩეულობის გამო არიან უცნაურები, ისინი არავის არ ჰგვანან, მაჰმედ ააღი უცნაურია, რადგან მსგავსი პიროვნება ისპაჰანისა და მორდოვის ქუჩებს, ადამიანებს არ ახსოვთ, უცნაურია ვასიკო კეჟერაძე თავისი იდეებითა და ოცნებებით („კაცი, რომელსაც ლიტერატურა ძლიერ უყვარდა“), ის გაოცებას იწვევს. ასევე უცნაურია დონ კიხოტი ჩაცმულობით, მისწრაფებებით, ოცნებებით... მათ, ყველას, გ. დონკინოტურის „მხიარულ ბორცვში“ გაცხადებული „უმიზეზო სიკეთე“ აერთიანებთ, ვასიკო კეჟერაძეს, დონ კიხოტსა და მაჰმედ ააღის მხარს ჰაკი აბბა უმშვენებს (ღეო ქიანელი „ჰაკი აბბა“). ადამიანთათვის გაუგებარია ჰაკის უცნაურობა, ძიძიშვილისთვის თავგანწირვა ეს გაუგებარია გემზე მყოფი კუზმა კილგასთვისაც და მონას უწოდებს, მისთვის ჰაკი ჩვეულებრივი გლეხია, რომელიც თავის ბატონს სწირავს თავს.

„... უცნაურობაა, აბა რა, როდესაც ძალმომრეობას ზედ ესლები და - უთანასწორო შერკინებისას - მისი რკინის საღტეებიდან სულიერების გამოგლეჯას ღამობ.“

თხრობაში უშუალოდ არსადაა აღნიშნული, მაგრამ მკითხველი ხელშე-სახებად გრძნობს, რომ ეს უცნაური სპარსელი, მაჰმედ აალი, მოხეტიალე ქადაგია, თვისტომთა არსებაში ახალი იდეისა თუ რჯულის დამკვიდრებისათვის შემართუ-ლი და საკუთარი ნებით მიქმნელი იმ თავგანწირული აქტისა, რომელიც ქადა-გებაზე უკეთ შეაგონებს ადამიანებს, თუ რას გულისხმობს, რას ელტვის, რა მიზანი დაუსახავს ახალ დოქტრინას“ (2, 73).

ბრბო ასეთი ადამიანების მიმართ გულგრილია ხოლმე. ან დასციინიან, ან მის აღსასრულს ცივი გონებით უჭერეცენ.

ფრანგი სოციოლოგი, გუსტავ ლე ბონი, ადამიანთა დიდი მასების ფსიქოლოგიას სწავლობდა. „მისი წიგნი „ბრბო“ პირველად 1895 წელს გამოქვე-ყნდა საფრანგეთში.

ლე ბონის აზრით, ბრბოს კოლექტიური ემოციის ზეგავლენით ადამიანს ისეთი რამის ჩადენა შეუძლია, რაც მისი პიროვნებისათვის ყოველდღიურ ცხოვრე-ბაში სრულიად უცხოა. მეცნიერის დაკვირვებით, ბრბოში მოხვედრილი ადამიანი, რომელსაც საერთო ეგზალტაცია (აღგზნება) გადაეცემა, კარგავს კრიტიკული განსჯის უნარს და ბრმად ემორჩილება მასის მოქმედებას...“ (3, 249).

აკაკი ბაქრაძის აზრით: „საზოგადოებაც მოქმედი და მებრძოლი უნდა იყოს, თორემ, თუ საზოგადოება უმოქმედოა, მთვლემარე, მცონარე და გულხელდაკრე-ფილი, ხალხი გადაიქცევა ბრბოდ. ხალხი და ბრბო სწორედ იმით განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რომ ხალხი მოქმედი, ბრბო - უმოქმედო; ხალხი მებრძოლია, ბრბო - მორჩილი; ხალხი - შემოქმედი, ბრბო მომხმარებელი, ხალხი თავისუფ-ლების ტრფიალია, ბრბო - მონობისა, ხალხი მოაზროვნეა, ბრბო გონებაჩლუნგი; ხალხს რწმენა აქვს, ბრბო - ურწმუნოა; ხალხი იმედით არის სავსე, ბრბო - სასოწარკვეთილი, ხალხი მომავლის შექმნით ცოცხლობს, ბრბო - წუთისოფლის მოჭმით; ხალხი კეთილს ემსახურება, ბრბო - განჯგონებულია (საბას განმარტე-ბით, განჯგონებული იმას ჰქვია, ვისაც ბოროტი კეთილი ჰგონია); ხალხი პიროვნებებისგან შედგება, ბრბო უსახურია, მის წევრებს ერთმანეთისაგან ვერ გაარჩევი...“ (4, 243).

ბრბო დასციინის სერვანტესის დონ კიხოტს, გულგრილია მის მიმართ, ბრბო სეირის მაყურებლადაა გადაქცეული გ. დოჩანაშვილის „მხიარულ ბორცვში“, ისევე, როგორც ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებში „სარჩობელაზედ“, ბრბო ჩაქოლავს დამნაშავეს მიხეილ ჯავახიშვილის „ეშმაკის ქვაში“, იმეტებს მარიტას, გ. ლეონიძის „მარიტაში“, მოკვეთს ალუდას, ვაჟა-ფშაველას „ალუდა ქეთელაურში“... ბრბო ვერ აცნობიერებს ლეონიდ ანდრეევის მოთხრობა „ბენ-ტოვიტში“, რომ „მსოფლიო უსამართლობა აღსრულდა და გოლგოთაზე ყაჩაღებთან ერთად იესო ქრისტე აცვეს ჯვარს...“ (5, 16).

რ. ჩხეიძის თქმით: გ. დოჩანაშვილის მხიარული ბორცვი არის: „როგორც მაჰმედ აალის გოლგოთა“ (2, 67).

„... ის პოლიტიკურ პამფლეტად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე მოთხრობად“ (2, 69). რადგან მაჰმედ აალის პროტოტიპი ჰყავს ქართულ სინამდვილიდან, საქართველოს პირველი პრეზიდენტი, ზვიად გამსახურდია.

დონ კიხოტური ნიღბით გვევლინება მაჰმედ აალი, სერვანტესის პერსო-ნაჟივით, ისიც კეთილია, მებრძოლია, მასაც შინაგანი თავისუფლება უბიძგებს მოქმედებებისკენ, მისი სამოქმედო არეალი მთელი ქვეყანაა და სანამდეც ფიქრი მიუწვდება, არც დონ კიხოტმა და არც მაჰმედ აალიმ არ იცის, წინასწარ, რა

შეიძლება მოჰყვეს მის თავგანწირვას, მაგრამ რომც იცოდეს უკანდახევა არც ერთს არ სჩვევია.

ლიტერატურა:

1. გ. დონანაშვილი, მოთხრობები, თბ., 1987.
2. რ. ჩხეიძე, აღსარება გურამ დონანაშვილისა, თბ., 2011.
3. მშობლიური ლიტერატურა, VII, ვ. როდონია, ლ. ვაშაკიძე, ნ. ნაკუდაშვილი, თბ., 2002.
4. აკაკი ბაქრაძე სკოლას, თბ., 2004.
5. ქართული, 12, თ. ვასაძე, ნ. მუზაშვილი, ნ. ჩუბინიძე, თბ., 2008.

Lamara Gergedava

Kindness and dream of Don Quixote – ideals od Guram Dochanashvili's characters

("Ferry Hill")

Summary

Mahmud Ali, the main character of the story "Ferry Hill" by famous Georgian writer - Guram Dochanashvili, is an archetype of Don Quixote, the main character from the novel "Don Quixote" by Servantes, the distinguished representative of Spanish literature.

The ideals of the both aforesaid characters are kindness and dreams.

Ламара Гергедава

Добро и мечты по Дон Кихоту – идеал персонажей Гурама Дочанашвили

(«Забавный холм»)

Резюме

Главный действующий герой произведения известного представителя грузинской литературы Г. Дочанашвили «Забавный холм», Махмуд Али является архетипом Дон Кихота, главного героя романа выдающегося представителя испанской литературы Сервантеса «Дон Кихот».

Идеалами обоих героев этих произведений является доброта и мечтательность.



Рена Рзаева
(Азербайджан)

К ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ «МУНИС-НАМЕ»

Только в последние времена стало известно произведение Хосрова Абу Бакр ибн аль-Устадина, оно исследовалось литературоведами и критиками недавних времён. Из надписи, сделанной на рукописном экземпляре произведения (1) становится очевидным, что в апреле 1920 года, книга под названием «Тысяча и одна ночь» была приобретена. Ровно полвека "Мунас-наме" под этим названием хранилась в Британском музее. Наконец, эта рукопись привлекла внимание английского востоковеда Г.М. Мередит-Гуенсина, и было установлено, что рукопись это не "Тысяча и одна ночь", а произведение Хосрова Абу Бакр ибн аль-Устадина, написанное в эпоху правления династии Атабеков, его уникальный и единственный экземпляр. По краткому описанию рукописи, сделанному исследователями, и по сведениям, приобретённым во вступительной части произведения, оно было напечатано и опубликовано в 1971 году в Эдинбурге в сборнике «Иран и ислам» (2, 435-441).

Г.М. Мередит-Гуенсин не прошёл мимо монографии учёного, занимающегося исследованием и изучением истории династии Атабеков З.М. Буниятова, и посвятил часть своей монографии, исследующей культурную жизнь эпохи Атабеков под названием «Азербайджанское государство Атабеков» Хосрова Абу Бакр ибн аль-Устадину. Автор аль-Устадин кроме «Мунис-наме» ссылался на названия ещё шести исследователей работ в стихах и прозе, обратил внимание на то, кому они были посвящены, обратив внимание читателей на 29-ое сказание «Мунис-наме» (о "Абу-ль-А'ла Кирмани, его сыне, турах и приключениях в Нахичевани") обратить внимание читателей на интриги, коллизии и недовольства, связанные с проблемами, поднятыми в этом произведении (3, 228-229).

Позже З.М. Буниятов и Г. У. Алиев в пояснениях к книге Ф.У.Крымского "Низами и его современники", ещё раз упомянул Абу Бакр ибн Хосров аль-Устади и обратил внимание читателей на то, что он критиковал произведение персидского поэта XI века Азраги Херавина «Альфия и Сальфия» (4, 288).

Несомненно, что изучение «Муниснаме» и выведение её на литературную арену является заслугой и связано с именем покойного профессора Р.М. Алиева. Он благодаря стараниям и попыткам академика З.М. Буниятова привёз «Мунис-наме» в Азербайджан, перевёл её, обобщил наиболее важные положения произведения и опубликовал их в сборнике статей под названием «Вопросы восточной филологии» в статье «Мунис-наме» Абубакр ибн Хосрова (5, 75 -93). В этой статье Р. М. Алиев, систематизировав факты биографии и творчества Аль-Устада, донёс до читателей общие сведения о «Мунис-наме» и особое внимание в статье уделили параллелям между творчеством Низами Ганджави. Позже, эта статья была добавлена в предисловие к «Мунис-наме», переведённой Р.М. Алиевым (6, 5-10). В то же время, Р. М. Алиев перевёл «Повесть о Абул-Ала Кирмани, его сыне, их поездках и приключениях в Нахичевани» из «Мунис-наме» с некоторыми изменениями и сокращениями на азербайджанский язык и опубликовал его в небольшом вступительном слове в журнале «Азербайджан» (7, 149-158).

Позже Р.М. Алиев с большим упорством и интересом передал рукопись «Мунис-наме», её фотокопию автору этих строк и посоветовал заняться глубоким исследованием этого произведения. В заключении сделанного анализа мы ещё в 90-ых годах минувшего столетия опубликовали несколько статей в газетах «Азербайджанский учитель» и «Шахрияр». А в 2008-году в Нахичевани вышли в свет определённые части «Мунис-наме» в

переводе Сабухи Ибрагимова. Переводчик, используя фотокопию, хранившуюся под шифром FS-187 в Институте им. М. Физули НАНА, перевёл на азербайджанский язык вступление, I и II главы, а также и 26 и 29 повести произведения, связанные непосредственно с Нахичеваном, а также написал обстоятельное предисловие (8).

В указанных исследованиях информация о личности и творчестве (укажем, что эта информация основывается на вступительную часть, примечания и факты, имеющие место в «Мунис-наме») может обобщиться следующим образом.

Хосрова Абу Бакр ибн аль-Устадин родился в первой половине XII века, благодаря своему таланту, совершенному образованию, энциклопедическим знаниям прославился ещё в юности как философ и мыслитель. Именно из вышеуказанных фактов становится очевидным, что ещё во времена правления основателя азербайджанского государства Атабеков Шамсаддина Эльданиза (1136-1175) поэты приглашались во дворец, назначались учителями молодых принцев и около тридцати лет трудились в этом направлении. Псевдоним писателя «Аль-Устад (учитель)» также свидетельствует об его педагогической деятельности. Но Абубекр ибн Хосров не ограничивался только преподаванием во дворце, он также занимался широкой художественной деятельностью, опубликовал крупные произведения прозы и поэзии. Во вступительной части к «Мунис-наме» автор называет свои следующие произведения:

1. Поэма «Мансур и Марджан» является самой первым и большим поэтическим полотном автора, посвящено Мухамеду Джахану Пахлевану (1175-1186).

2. Поэма «Санан и Аджам» посвящена Золотому Аслану (1186-1191).

3. Поэма «Мехр и Муштари» - это произведение было написано тогда, когда автор приступил к «Мунис-наме» (т.е. в конце XII века), но не посвящена никому. Под этим же названием была написана поэма азербайджанского поэта Ассар Табризи в XIV веке.

4. «Алфия и Салфия» - книга, написанная в ответ на произведение порнографического содержания известного персидского поэта XI века Азраги Херави, посвящена Золотому Аслану.

5. «Рахат ар-Рух» (Согласие духа) - произведение, состоящее из различных новелл и рассказов. Оно посвящено Атабеку Нусратадину Абубекру (1191-1210).

6. «Нухат аль-меджлис» (Удовольствие от меджлисов, собраний) - произведение, написанное в очень широко распространённой на Востоке форме (повествовательного диалога меду юношей и девушкой) и посвящено Нусратадину Абубакру

Таким образом, перу Атабеку Нусратадина Абубекра, включая «Мунис-наме», принадлежат, по меньшей мере, семь произведений. К сожалению, пока ничего неизвестно об остальных произведениях автора.

Несомненно, что жизнь Абубекра ибн Хосрова проходила в центральных городах столице Нахичевани, Хамадане, Гяндже, тебризе и других городах Азербайджана. С этих позиций писатель отмечает тот факт, что в 1181 году он был в Занджане и встретился там с Шейхом Джамаладином Абуль-Махасином Занджани (6, 68).

Безусловно, что аль-Устад как в первоначальных, так и в последующих произведениях затрагивал и хорошо знал литературное, философское, религиозное, научное наследие. Анализ и исследование «Мунис-наме» является тому подтверждением. Только во вступительной части произведения он приводит примеры и цитаты из произведения таких классиков, как Асджади, Фирдовси, Санаи, Рашидадина Ватвата. Здесь появляется такой вопрос: был ли он знаком с знаменитым Низами Гянджави? В произведениях писателя можно встретить ответ на одно незначительное примечание, что без колебания они оба были знакомы. По меньшей мере потому, что и Низами и аль-Устад были приближены ко дворцу Атабеков и два своих произведения «Хосров и Ширин» и «Искендернаме» посвятили таким же прославленным лирикам, как Аль-Устад: Мухамед Джахан Пахлевану, Золотому

Арслану и Нусратаддину Абубекру. Профессор Р.М. Алиев обосновывает этот факт некоторыми параллелями и литературно-эстетическим, философо-этическим сходством их взглядов. (5, 89-92).

Всё это ещё раз доказывает, что Абубекр ибн Хосров был одним из выдающихся деятелей своей эпохи, занял неповторимое место в культурной эпохе государства Атабеков. Поэтому, единственное дошедшее до нас произведение писателя, после того как было утеряно, заново и с новой силой было возвращено литературно-научному миру и заняло достойное место в литературоведении.

Выявление и перевод текста «Мунис-наме» может считаться только начальным этапом в изучении этого произведения. Главная задача, определяя роль и место этого шедевра в персидской литературе, включить его в классический литературный процесс. Таким образом, «Мунис-наме» может справедливо приниматься как уникальный памятник литературного прогресса средневековой мусульманской культуры, который освещает многие вопросы того времени. Он является не только литературным памятником, но и сборником интересным рассказов, сказок, анекдотов, притч, афоризмов и изречений и таким образом стал почвой, отправной точкой для поворота в сторону процветания культуры народов Востока. «Мунис-наме» отражает историческую реальность, периода написания этого произведения, а также его литературные нормы, художественно-этические принципы, связывает предыдущую и последующую литературу, являясь своеобразным мостом. Эти нити с одной стороны выводят исследователей на письменные философские и литературные памятники, с другой же стороны доходит корнями до устного народного творчества этих народов.

Эпоха написания «Мунис-наме», которая эволюционировала, пройдя долгий путь из Центральной Азии и Индии, вышла за границы Испании, с Кавказа на Северную Африку, вошла в период арабского Халифата, охватила, таким образом, широкий географический промежуток, прошла интенсивный путь развития синкретической мусульманской цивилизации.

Основные особенности культуры этого периода в первую очередь – это отмеченный синкретизм, нашедший своё отражение в «Мунис-наме». В произведении сливаются мифологические, философские, религиозные, этические и художественные, генетические и типологические яркие рассказы и повести еврейского, греческого, индийского, персидского, Бизанского, арабского и тюркского народов. Мотивы и сюжеты «Мунис-наме» впоследствии нашли широкое распространение на мусульманском Востоке, прошли долгий путь эволюции, оказали даже большое влияние на литературу народов Европы. Наряду с фокусированием на актуальности распространения и изучения «Мунис-наме», изучение её не оставляет никаких сомнений.

Следует также отметить, что «Мунис-наме», является памятником, классической арабской прозы большого исторического периода, отражает литературно-художественные языковые нормы, качество сюжета и стиля, пробуждает интерес, прежде всего, как мастерское произведение, шедевр. В условиях направления основного внимания исследователей на персидские памятники, а также за неимением исследований в области персидской прозы, литературно-критический анализ этого памятника внёс огромный вклад в мировое литературоведение.

ლიტერატურა:

1. Мунис-наме. Британский музей, №9317.
2. Meredith-Owens G.M. An early Persian miscellany. Iran and Islam. ed. by C.E. Bosworth. Edinburgh, 1971.
3. Буниятов З.М. Государство Атабеков Азербайджана, Баку, 1985
4. Крымский А.Е. Низами и его современники. Баку, 1981.
5. Алиев Р.М. "Мунис-наме" Абу Бакра ибн Хосрова. - Вопросы восточной филологии. Баку, 1987.
6. Мунис-наме. Перевод с фарси, предисловие и примечания Рустама Алиева. Баку, 1991.
7. Алиев Р.М. Произведение Абубекра ибн Хосрова «Мунис-наме», журнал «Азербайджан», 1987, №4.
8. Мунис-наме. Перевод и предисловие Гаджи Сабухи Ибрагимова, Нахичевань, 2008.

რენა რზაევა
„მუნის-ნამეს“ შესწავლის ისტორიისათვის
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია XII საუკუნის სპარსულენოვანი აზერბაიჯანელი მწერლის აბუ-ბაქრ იბნ ხოსროვ ალ უსტადის „მუნის ნამსე“ შესწავლის ისტორია. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ამ ნაწარმოების შესწავლისა და თარგმნის საქმეში აზერბაიჯანელი აღმოსავლეთმცოდნეების ზ. მ. ბუნიატოვისა და რ. მ. ალიევის დამსახურებას. „მუნის ნამეს“ არასაკამრისად შესწავლის გათვალისწინებით, სტატიაში განსაზღვრულია მომავალი კვლევის ძირითადი მიმართულებები და ასპექტები.

Rena Rzayeva
On the history of studying of "Munis-nameh"
Summary

The article considers the history of studying of "Munis-nameh" by Abu Bakr ibn Khusraw al-Ustad – Persian-Azerbaijani writer of the twelfth century. Special attention is given to the merits of the Azerbaijani orientalists Z.M.Buniyatov and R.M.Aliyev on the studying and translation of this unique piece of medieval Persian prose. Considering an insufficient level of scrutiny of "Munis-nameh", the author of the article tries to define the basic directions and aspects of the further research of this monumental work.

Вента Коцере
(Латвия)

**ИСТОРИЧЕСКОЕ ОТОБРАЖЕНИЕ МНОГОНАЦИОНАЛЬНОЙ
РИГИ В КОЛЛЕКЦИИ РИСУНКОВ И ОПИСАНИЙ
И.К. БРОТЦЕ (1742-1823)**

История Академической библиотеки Латвийского университета (быв. Bibliotheca Rigensis, осн. в 1524 году) хранит интересные свидетельства о судьбах старинных книг и рукописей. Одна из самых ярких страниц в этой эпохальной хронике принадлежит коллекции педагога и краеведа Иоганна Кристофа Бротце (1742-1823) (рис.1).

И. К. Бротце родился в Гёрлитце, освоил техническое рисование, в Лейпцигском и Виттенбергском университетах изучал теологию и философию. В 1768 году И. К. Бротце прибыл в Ригу и начал работать домашним учителем, а годом позже педагогом в Рижском императорском лицее, где и трудился 46 лет.

И. К. Бротце собирал исторические материалы, рисовал и комментировал свидетельства своей эпохи, которые казались ему важными, к тому же все фиксировал с фотографической точностью и всегда сопровождал рисунки текстовыми пояснениями. Иногда это были несколько строчек, а иногда целые страницы. Многие из зарисованных им объектов со временем разрушились или были уничтожены, многие документы потерялись, но сведения о них сохранились в архиве, который И. К. Бротце оставил библиотеке (рис.2).

В тома «Sylloge diplomatum Livoniam illustrantium» И. К. Бротце включил срисованные с различных архивных документов образцы оригинального письма и печати архиепископов, епископов, пробстов, магистров ордена, городские и другие печати. В томе «Proben von Schriftzugen vom Jahre 1300 bis 1561...» он собрал образцы написания документов начиная с 1300 года. Географии и картографии посвящен том «Livland am Ende des 18. Jh.», геральдике – «Wappenbuch des Herzogthums Liefeland». Оригиналы и копии документов, переписанные хроники и мелкопечатные работы обобщены в ряде томов под названием «Rigensia» и «Livonica».

Самой значительной работой И. К. Бротце является «Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente...» – 10 томов в кожаных переплетах (3130 стр., формат листа – 33 x 21 см). Здесь с большой тщательностью и точностью изображены виды балтийских поместий, замков, населенных мест, общественные постройки, жилые дома, церкви, мосты, горожане и сельские жители, их одежда, предметы домашнего обихода, характеристика трудовых процессов, различные технические приспособления (напр., водопровод и др.), памятники, гербы, печати и монеты. Стиль работы И. К. Бротце характеризуется стремлением собрать как можно больше свидетельств о зарисованных городах – он зарисовывал наиболее важные строения, давал исторический очерк города, экономическую и административную характеристику, сведения о горожанах и их занятиях (рис.3).

В архиве И. К. Бротце имеется обширный и важный материал, посвященный Эстонии. Он перерисовал печати 15-го века таллиннского епископа и коллегии высшего духовенства епархии, обобщил данные и топографические рисунки о приходах Эстонии. В коллекции «Monumente...» сохранился портрет родившегося в Риге родоначальника эстонской поэзии

Кристьяна Яака Петерсона (1801-1822), зарисовки и описания, встретившихся ему в Риге эстонцев, виды и информация о Дерпте, Курессааре, Нарве, Пярну, Таллинне, Вильянди и других эстонских городах и населенных местностях. Многие находящиеся в коллекции И. К. Бротце рисунки сделаны исследователем эстонской старины священником Эдуардом Филиппом Кербером. Интересную информацию о деятельности И. К. Бротце и Э. Ф. Кербера в области собирания исторических материалов дает их совместная переписка. Благодарность Э. Ф. Керберу за присланные рисунки об Эстонии И. К. Бротце выразил в предисловии к 8-му тому коллекции «Monumente...» (рис.4).

В 1997 году в Академической библиотеке был разработан проект, поддержанный Фондом Сороса – Латвия (*Sorosa fonds – Latvija*) и Институтом открытого общества (*Open Society Institute*), в процессе реализации которого были отреставрированы поврежденные тома и создан цифровой архив 10-томной коллекции “*Monumente...*” И. К. Бротце, включающий 3130 страниц иллюстраций. Это обеспечило потребителям информации возможность ознакомиться с высококачественными электронными изображениями (600 dpi) и анализировать детали зафиксированных И. К. Бротце объектов в многократном увеличении, а также типографским способом репродуцировать эквивалентные оригиналу копии. С целью обеспечить потребителям информации свободный и демократичный доступ к столь востребованной коллекции И. К. Бротце, в 2000 году была создана база данных прямого доступа коллекции «*Monumente...*» (<http://www3.acadlib.lv/broce>).

Чтобы дать информацию об уникальной коллекции И. К. Бротце, уже в 1926 году Общество исследователей старины в Риге издало книгу, составленную А. Шталсом, «Собрание видов различных памятников Видземе И. К. Бротце» («*J. Kr. Broces dažādu Vidzemes pieminekļu skatu krājums*»). С 1992 года выходит совместное издание Института истории Латвии и Латвийской Академической библиотеки «Иоганн Кристоф Бротце. Рисунки и описания» («*Johans Kristofs Broce. Zīmējumi un apraksti*»). Первые четыре тома, в которые вошли изображения Риги, ее окрестностей и областей Латвии, уже доступны читателям. В 2006 году была издана книга «*Brotze. Estonica*». Материалы, посвященные Эстонии, подготовила к изданию рабочая группа под руководством профессора Dr. habil. hist. Раймо Пуллата.

В коллекции И.К.Бротце 150 рисунков, изображающих людей различных национальностей. Всего отражено 14 различных национальностей, которые объединены в серии рисунков «Разнообразии на улицах Риги».

Людям на рижских улицах И.К.Бротце посвятил 38 листов. Зарисовки сделаны в 70 - 90-е годы XVIII века. В Риге как важном центре внешней торговли России на рубеже XVIII – XIX веков значительная часть жителей была связана с торговлей. Рижского торговца и подчиненного ему бухгалтера И.К.Бротце нарисовал в одежде, соответствующей западноевропейской моде, с париками на головах. К этой зажиточной категории жителей города Риги можно отнести и выезжающих на прогулку за город дам в нарядах из заграничных тканей, и 11 парней, у которых на спине видны хвостики от париков.

Многонациональную публику на рижских улицах И.К.Бротце очень хорошо представил на рисунке Рижской Ратуши, который был сделан в 1780 году. В аннотации к рисунку краевед указал, что, прижавшись к стене Ратуши, сидят две русские женщины, торгующие лимонами, мимо них идет польский еврей, около Ратуши также виден какой-то немец, русский мелкий торговец фруктами и латышский парень, развозящий сваренное его хозяином пиво.

Поставщиков товаров представляют захавшие в Ригу польские евреи, которые выступают и как торговцы-посредники, и как ответственные сопровождающие присланных товаров. Сюда же можно отнести сына русского торговца и представителей польской знати, которые нередко сами руководили продажей своих лесоматериалов. Поставщики товаров многократно упоминаются в материалах Рижского Торгового суда в связи с невыполнением договорных обязательств. С XIII века в Риге проживало определенное количество русских торговцев. В

одежде они существенно отличались от представителей немецкой национальности, особенно это относится к женщинам из этих семей. Возможно, что жены русских торговцев одевались в непривычной для Риги сельской манере потому, что в Риге обосновалось много старообрядцев, которые и в одежде, и в быту были весьма консервативны (рис.7).

Плоты и струги обслуживали прибывшие в Ригу русские, белорусские, польские и литовские крестьяне из Смоленской, Витебской, Калужской, Тверской и даже из Орловской губерний. В торговый сезон их прибывало до 10-12 тысяч, и они трудились в Риге наемными транспортировщиками и мерильщиками товаров. С окончанием торгового сезона они пешком отправлялись восвояси, проходя в среднем по 25 верст в день и зачастую истратив по дороге всё заработанное (рис.6).

О торговых связях Риги с латвийским селом свидетельствуют латышские крестьяне на улицах города. Прежде всего здесь следует упомянуть жителей прилегающих к Риге окрестностей, которые обеспечивали рижан ежедневно необходимыми продуктами – молоком и сметаной.

Продавать свой товар в Ригу прибывали и крестьяне из отдаленных краев Латвии. Они, как и подводчики, привозили в город зерно или водку из имений. Подводчиков обычно сопровождал староста, подводы вели просто одетые крестьяне. На улицах Риги Бротце встречал также крестьян в хорошо пошитых, украшенных орнаментами длинных пиджаках; зарисованные им крестьяне выглядят довольными хорошо проведенными торговыми сделками – они продали или товары собственного производства, или скупленные на селе сельскохозяйственные продукты. Помимо просто одетых женщин из окрестностей Риги, которые, по-видимому, в Риге тоже что-то продавали или покупали, Бротце встретил и крестьянок в нарядной одежде, с цветами в руках и двух, одетых в белое, крестьянок из Лиелварде, чьи изящно украшенные наряды свидетельствуют о культуре и вкусе в крестьянской одежде.

Мелких торговцев в Риге Бротце в основном показал как уличных торговцев. Жители рижских предместий держали коров и разносили горожанам молоко, как это делает, например, латышский паренек и просто одетая жительница-латышка из предместья. Простая немецкая женщина, чья одежда не отличается от одежды других работающих женщин Риги и ее окрестностей, разносит крендели.

Жена бойца, продающая грибы, ягоды и травяные чаи – единственная, кого Бротце нарисовал с голыми ногами. Отслужившие и находящиеся во временной отставке военные были одной из самых бедных групп среди жителей Риги, и из женщин их семей комплектовались первые группы работниц мануфактур. Как указывают также современники Бротце, больше всего на улицах Риги сутились русские мелкие торговцы. Продавцы свечей предлагали как отлитые в домашних хозяйствах или на мелких предприятиях, так и завезенные из глубинных российских губерний свечи. Владельцами первых свечных и мыловаренных предприятий в Риге были русские, иногда даже отпущенные на заработки крепостные.

В веке в Риге были известны такие характерные для русского народа продовольственные продукты как калачи, медовуха или крепкий с медом и перцем чай. Этих торговцев Бротце видел на улицах Риги. Свое место на рижском продовольственном рынке занимали овощеводы и продавцы овощей; часть из них ранней весной прибывала в Ригу из глубинных губерний России, брала в аренду надел земли, выращивала, собирала и продавала овощи, а зимой возвращалась в родные края. Среди них тоже были отпущенные на заработки русские крепостные. Некоторые из них получали надел земли в Риге на имя своего помещика. Надо полагать, что торговлей занимался и зарисованный Бротце еврей, живущий в Риге. До правления Екатерины II (1762-1796) евреям не разрешалось поселяться в Риге, да и позднее в Риге разрешалось жить только небольшой группе евреев. Зарисованная одежда еврея похожа на одежду западноевропейского

жителя среднего класса. В свою очередь одежда еврейской женщины похожа на одежду, которую носили женщины в Польше и Украине.

Рыбой рижский рынок обеспечивали члены цеха рыболовов (во второй половине XVIII века их было около 50) и крестьяне окрестных поместий, имевшие право ловить рыбу в Даугаве и других водах вокруг Риги, но в строго определенных местах и в определенные сроки. Особенно регламентировался лов лосося. Продавец лосося в коротких штанах (как обычно одевались рижские латыши), по-видимому, является выходцем из семьи, принадлежавшей к цеху рыболовов. А крестьянин-рыбак с правой подводой, скорее всего, приехал из какого-нибудь окрестного поместья.

Из представителей вспомогательных ремесел в рижской торговле, Бротце рисовал только извозчиков и парня-перевозчика. Подводой, запряженной двумя лошадьми, управляет, судя по одежде, член цеха извозчиков или кто-то принадлежащий его семье. Члены цеха извозчиков имели также наемных слуг для управления лошадьми. Сидящий в повозке грузчик одет как рижские наемные рабочие на вспомогательных работах в торговле.

Из немецких ремесленников, которые составляли существенную группу жителей Риги (около 15 % жителей Риги), Бротце показал только подмастерье каменщика, который с мастерком в руке идет на работу, но, тем не менее, надел парик, чтобы отличаться от простых рижан, и ученика постижера. Одежда обоих свидетельствует об их принадлежности к среднему слою горожан. Эту группу жителей представляют девушки в шляпках и фартуках. А бедно одетый ученик сапожника, по-видимому, недавно прибывший в Ригу крестьянский парень, которого взяли в ученики, в так называемый местный или малый цех сапожников, где мастерами, подмастерьями и учениками были в основном латыши.

Домашняя прислуга составляла около 10 % рижских жителей. Из этой характерной для феодального города группы Бротце изобразил кучера верхом на лошади и шесть служанок – двух латышек-нянек с добродушными лицами, одетую на крестьянский манер грустную служаночку с перевязанной шнурком непокрытой головой и трех самоуверенных горничных-немок.

На деревообработке, особенно на строительстве домов в предместьях, были заняты также и русские плотники. Этих расторопных рабочих Бротце изобразил в трудовом процессе.

В Риге как губернском центре были сосредоточены учреждения административного управления. В Ригу латышские крестьяне приходили искать справедливость. Многие изображенные Бротце крестьяне выглядят как странники с палками или посохами в руках и мешочками через плечо.

Начиная с XVIII века в Латвии и в Риге работало много русских плотников, которые в известной степени влияли на деревянное строительство в латвийской деревне и городах. На плотниках характерные для русских рубахи из отбеленной льняной ткани, выпущенные поверх брюк и подпоясанные узким похожим на шнур поясом. Разрез ворота, смещенный на одну сторону, застегнут на пуговицы. Черная шляпа с высокой тульей напоминает латышский головной убор (цилиндр) (рис.5).

Русские садовники имели большое значение в развитии садоводства в Риге и вообще в Латвии. Изображенный здесь парень-садовник одет в русскую рубаху с короткими рукавами, края рукавов, нижний край рубахи и ворот украшены красной вышивкой. На нем белые, довольно широкие льняные штаны, которые ниже колен обмотаны льняными портянками, и сделанные по образцу городской обуви ботинки; на голове – по польскому образцу сделанная шляпа с небольшими полями и узкой тульей. Переноска ноши – на голове в плоской корзине, – кажется, заимствована у восточных народов, потому что в России, также как в Балтии, таким способом обычно не переносили, хотя Бротце это изобразил и на некоторых других рисунках (рис.8).

Как человека, который собирает исторические материалы, И.К.Бротце не интересовали взаимоотношения различных народностей. Краевед считал своей задачей показать людей в привычной для них среде, обращая внимание на самые тонкие нюансы. Точно нельзя сказать, на каких языках Бротце обращался к своим героям. Доказано, что он хорошо владел немецким и латышским языком. Однако учитывая чешские корни Бротце, можно предположить, что он мог общаться с людьми славянского происхождения.

Литература:

1. Brotze Johann Christoph. Sammlung verschiedner Liefländischer Monumente, Prospecte, Müntzen, Wapen ... etc. Bd. 1-10. [1771-1818].
2. Štāls Arturs. J. K. Broces dažādu Vidzemes pieminekļu, skatu krājums: zīmējumi un aprakstu izlase ar paskaidrojumiem. Rīga: Latviešu Senatnes Pētītāju Biedrība, 1926. [6] lpp., LXXVIII lpp: il., 8 lpp., 25. il.
3. Broce Johans Kristofs. Zīmējumi un apraksti: 1. sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas. Rīga: Zinātne. 1992. 455 lpp.: il.
4. Johann Christoph Brotze. Estonica. Tallinn: Estopol, 2006.- 619 lpp.: il.

ვენტა კოცერე
მრავალეროვნული რიგის ისტორიული წარმოდგენა ი. ბროტცეს
ნახატების და აღწერების კოლექციაში
რეზიუმე

სტატია ეძღვნება პროექტს, რომლის მიზანი იყო ლატვიის უნივერსიტეტის აკადემიურ ბიბლიოთეკაში მასწავლებლის და ისტორიკოსის იოანე კრსიტოფ ბროტცეს (1742-1823) კოლექციის ელექტრონული ვერსიის შექმნა. ავტორი აღწერს კოლექციის შინაარსს და მოგვითხრობს პროექტის რეალიზაციის ისტორიას.

დიდი ყურადღება ეთმობა ბროტცეს კოლექციის იმ ნაწილის აღწერას, რომელიც ეძღვნება რიგის ცხოვრებას.

Venta Kocere
Historical representation of multinational Riga in J. Brotze's collection
of paintings and descriptions (1742-1823)
Summary

Article is devoted to the project aimed at creation of the electronic version of a collection of a teacher and historian Johann Christoph Brotze (1742-1823) in the Academic library of the University of Latvia. The author gives the characteristic of a collection and describes the history of project realization.

The great attention in the article is given to the description of that part of Brotze's collection which is Tinked with the life of Riga.



рис. 1



рис. 2



рис. 3



рис. 4

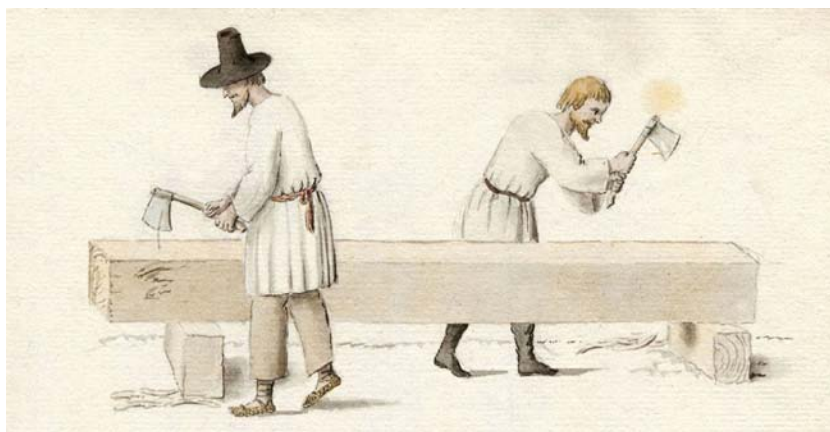


рис. 5

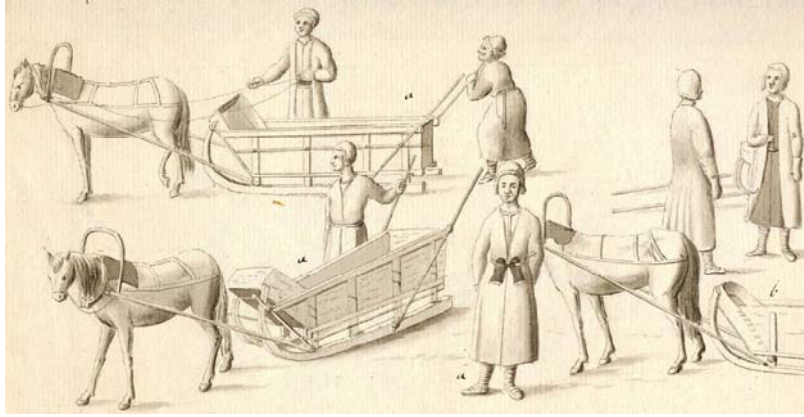


рис. 6



рис. 7



рис. 8

ხათუნა ამაღლობელი
(საქართველო)

კომუნიკაციური გარემო და კომუნიკაციური დისკურსის სახეები

პრაქტიკულად ყველაფერი, რაც ადამიანის გარშემოა და რაც მის ცხოვრებას შეადგენს, წარმოადგენს კომუნიკაციურ გარემოს. საგნები და მოვლენები, როგორც ამ გარემოს ნაწილი, ერთი მხრივ, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კომუნიკაციური ფუნქციით, ხოლო მეორე მხრივ – საკომუნიკაციო საშუალებად, რომლის ძირითადი დანიშნულებაა კომუნიკაციის (შეტყობინების) გადაცემა. შეტყობინების გაგზავნა არ ხდება უბრალოდ შეტყობინებისათვის. მისი მიზანია - შეტყობინების მიმღების მოქმედების ორგანიზება. სიტყვა ყოველთვის ქმედებაა. სწორედ ამიტომ შეგვიძლია ვისაუბროთ კომუნიკაციისა და ქმედების დაკავშირებაზე, მეტყველება-მოქმედებაზე.

ბოლო დროს სხვადასხვა სოციალურ მეცნიერებაში დიდი გავრცელება პოვა ტერმინმა „დისკურსი“ (ფრანგული სიტყვიდან discourse – მეტყველება), რომელიც პირობითად შეიძლება გაიშიფროს შემდეგნაირად: მეტყველება + მოქმედება. სხვანაირად, დისკურსი კომუნიკაციური აქტივობის, ქმედების წერილობითი / ვერბალური პროდუქტია, რომელსაც აწარმოებს ადრესანტი და რომელსაც ადიქტამს ადრესატი. ეს არის „ტექსტის“, „მსჯელობის“ შესაძლებლობების რეალიზაცია კომუნიკაციურ ურთიერთქმედებაში. იმდენად, რამდენადაც მოქმედება და ინდივიდთა ურთიერთობა ხორციელდება განსაზღვრულ კომუნიკაციურ სივრცეში, კომუნიკაციის განსაზღვრულ სოციალურ სივრცეში, შეიძლება ვისაუბროთ ინსტიტუციონალურ დისკურსზე, ანუ პოლიტიკურ, რელიგიურ, პედაგოგიურ, საქმიან, კულტურულ და ა.შ. დისკურსზე.

კომუნიკაციური აქტების ერთობლიობა, ერთმანეთთან დაკავშირებული საერთო ამოცანებითა და სიტუაციური პირობებით, კომუნიკაციურ მოვლენას წარმოადგენს. ბიზნეს კომუნიკაციის სფეროში ასეთ კომუნიკაციურ მოვლენად შეიძლება ჩავთვალოთ პრეზენტაციები და გამოფენები; პოლიტიკურ სივრცეში - სახელმწიფო მეთაურების ვიზიტი (როგორც დაგეგმილი და ორგანიზებული მოვლენა); და რაოდენ არასასიამოვნოც არ უნდა იყოს, კომუნიკაციურ მოვლენად ჩაითვლება ტერორისტული აქტიც - სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ დაუგეგმავი მოვლენა, რომელიც გარკვეულ რეაქციას მოითხოვს. დაუგეგმავი კომუნიკაციური აქტების შემთხვევაში აუცილებლობით ვეჯახებით კრიზისულ კომუნიკაციას.

კომუნიკაცია ხორციელდება როგორც კულტურის¹ (გრძნობად ემოციურ, გონით და ნებელობით სფეროში), ასევე, ყოფით სფეროშიც. ამ უკანასკნელში ახალი კომუნიკაციური პრობლემები და ამოცანები ჩნდება. ერთი მხრივ, ფსიქოანალიზისა და ნეიროლინგვისტური პროგრამირების განვითარებით, მეორე მხრივ კი, ოჯახის დახმარებისა და მოზარდთა ფსიქოლოგიური დახმარების სამსახურის ფარგლებში, მაგ.: “როგორ ვისაუბროთ მოზარდ-ნარკომანს?“, „როგორ

¹ იტალიელი მკვლევარი უმბერტო ეკო წერდა: „კულტურა მეტწილად კომუნიკაციაა“. ანალოგიურ აზრს ანვითარებდა როლანდ ბარტიც.

მოვახდინოთ ძნელად აღსაზრდელი მოზარდების ინტეგრაცია საზოგადოებაში?"; „როგორ განუუვითაროთ მაზარდებს სოციალური პასუხისმგებლობა საკუთარი საქციელის გამო?“ და ა.შ. ამ კითხვებზე პასუხი უნდა მოგვცეს არა მარტო ფსიქოლოგიამ თუ სოციოლოგიამ, არამედ ლინგვისტიკამაც.

საწარმოო (წარმოებითი) კომუნიკაციის სფერო თუ ადრე მხოლოდ ინჟინერული ფსიქოლოგიის ჩარჩოთი შემოიფარგლებოდა, დღეს უკვე ხორციელდება სამუშაოები კომუნიკაციური მენეჯმენტისა და გამოყენებითი რიტორიკის მიმართულებითაც. ხელმძღვანლისა და ხელქვეითის ურთიერთობის სტილს (როგორც ვერბალურს, ისე არავერბალურს), მუშაობის პროცესში თანამშრომლების ურთიერთობას და სხვა ასპექტებს შეუძლია როგორც წარმოების მუშაობის ეფექტურობის გაზრდა, ასევე მისი დაცემა. სწორედ რომ კომუნიკაციის სწორად და გამართულად წარმართვა არის პერსონალის მართვის სამსახურის პრეროგატივა (და არა მხოლოდ „ქაღალდომანია“).

საბაზრო ეკონომიკის განვითარებამ **ბიზნეს კომუნიკაციის** სფეროს წინაშე ახალი პერსპექტივები და ამოცანები წამოსწია იმდენად, რამდენადაც ნებისმიერი ბიზნესისათვის უაღრესად მნიშვნელოვანია მომხმარებელთან და ბაზართან ეფექტური კომუნიკაციის აწეობა და წარმართვა. მართვის არსი კომუნიკაციაა. მართვის ძირითადი ფუნქციები (დაგეგმვა, ორგანიზება, კადრების ხელმძღვანელობა, კონტროლი) შეუძლებელია განხორციელდეს ეფექტური კომუნიკაციის გარეშე. საქმიანი ურთიერთობა ხომ ინფორმაციის მუდმივ ნაკადს გულისხმობს. საჭიროა ამ ნაკადის მიზანმიმართულად წარმართვა. კომპანიის ნორმები, წესები და პოლიტიკა გააზრებულ და დაყვანილი უნდა იქნას მის თითოეულ წევრამდე. საქმიანი ურთიერთობის სწორად წარმართვისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც საუბრის ეფექტურად წარმართვას, ასევე მოსმენის კულტურის გამომუშავებასაც.¹

საინტერესო გამოკვლევებია **პოლიტიკური დისკურსის** სფეროშიც. მრავალი პოლიტიკური პარტიის, ორგანიზაციის, ჯგუფისა თუ მიმდინარეობის არსებობა მოითხოვს გააზრებულ, მიზანმიმართულ კომუნიკაციას პოლიტიკურ სივრცეში. ცნობილი ფაქტია, რომ პოლიტიკურ დისკურსში საკვანძო მნიშვნელობა ენიჭება ვერბალურ კომუნიკაციას. დღესდღეობით საუბრობენ მეტაფორაზე, როგორც წარმატებულ ხერხზე პოლიტიკურ დისკურსში. და ეს იმიტომ, რომ მეტაფორას დარწმუნების ფუნქციის გარდა, შეუძლია გადმოსცეს ის, რისი პირდაპირი მნიშვნელობით გამოსატვა რთულია; უფრო მეტი სიცხადე და ხატოვნება შეჰმატოს მეტყველებას; ახალი თვალთახედვა წარმოგვიდგინოს საგანსა თუ მოვლენაზე და ა.შ. „კრეატიული, ანუ ახალი მეტაფორა, იმავდროულად, მოითხოვს შემოქმედებით რეაქციას და მისი მიღების მზაობას აუდიტორიის მხრიდან წარმატებული კომუნიკაციის დასამყარებლად. თუკი მეტაფორა არ არის სათანადოდ აღქმული, ან არ/ვერ ხდება მისი ინტერპრეტირება აუდიტორიის მიერ, შესაბამისად, ვერ ხორციელდება მისი პოლიტიკურ-კომუნიკაციური ფუნქცია“ (1).

მეცნიერული დისკურსის სფეროშიც გარდა მეცნიერული პუბლიკაციების სპეციფიკური ენის შესწავლისა, ხორციელდება ისეთი პრობლემების კვლევაც,

¹ საინტერესო ფაქტი: უმაღლეს საგანმანათლებლო სივრცეში თანდათანობით მკვიდრდება SWOT ანალიზის ერთ-ერთი ინსტრუმენტი, ე.წ. Seven S,s მოდელი, რომელიც ბიზნესის სფეროდან შემოვიდა და რომელსაც უმაღლესი დაწესებულება (და ასევე ნებისმიერი ორგანიზაცია) თავისი სუსტი და ძლიერი მხარეების განსაზღვრისათვის იყენებს.

როგორცაა მეცნიერული კონფერენციებისა და კონგრესების კომუნიკაციური ორგანიზების კვლევა,

ინტერნეტის საშუალებით კი ვირტუალური, გლობალური მეცნიერული გაერთიანებების შექმნა მთელ რიგ ქვეყნებში მეცნიერული კომუნიკაციის ორგანიზება ბიზნესის საგანი გახდა.

საგანმანათლებლო დისკურსის სფეროშიც განათლების დიფერენციაციის, საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის გაჩენასთან, საგანმანათლებლო დაწესებულებების მხრიდან რეკლამირებისა და PR-ის მოთხოვნის წარმოშობასთან ერთად სულ უფრო ახალი წახნაგები ჩნდება. მოკლე ჩამონათვალი იმ კომუნიკაციური მიმართულებებისა, რომელსაც დღეს საგანმანათლებლო დაწესებულება თავის მომხმარებელს სთავაზობს: შეხვედრები აბიტურიენტებთან და მათ მშობლებთან, პოტენციურ დამსაქმებლებთან, სოციალურ პარტნიორებთან, მომსახურების სხვადასხვა პაკეტები და ა.შ., მრავლისმთქმელია.

ცალკე განსჯის საგანია **პედაგოგიური დისკურსის** სფეროში ურთიერთობა პედაგოგისა სტუდენტთან. პედაგოგიური დისკურსის დროს აქტუალურია კომპეტენტური, სისტემური, პიროვნულ-შემოქმედებითი, აქსიოლოგიური და კულტუროლოგიური მიდგომები. პედაგოგიური დისკურსი საგანმანათლებლო პროცესის სუბიექტების ღირებულებით-არსობრივი კომუნიკაციის ობიექტურად არსებული დინამიური სისტემაა, რომელშიც წინა პლანზეა წამოწეული შემდეგი ასპექტები: მიზანი, მონაწილეები, საგანმანათლებლო სივრცე, შინაარსობრივი დატვირთვა (შემადგენლობა), ურთიერთობის პირობები და პედაგოგიური ურთიერთობის სპეციფიკურობა. თითოეული ეს ასპექტი, თავის მხრივ, საჭიროებს კვლევასა და ანალიზს.

შოუ-ბიზნესისა და სპორტის ბიზნესის კომუნიკაციური სფეროები გაცილებით ახალგაზრდა სფეროებია (მხედველობაში გვაქვს ქართული რეალობა), თუმცა საოცრად მზარდი და აქტუალური. როგორც ესტრადის, ისე სპორტსმენების public image-ის შექმნა პროფესიონალი იმიჯმეიკერების ხელშია. სწორედ ამ უკანასკნელთ ხელეწიფებათ შექმნან პროდუქტი (მომღერლისა თუ სპორტსმენის სახით), რომელიც უმრავლესობისათვის მოსაწონი და მისაბაძიც გახდება.

ტურისტული ბიზნესის სფეროც ერთობ პროდუქტიულია კომუნიკაციური მოვლენებისა და შეტყობინებების კუთხით. ხშირ შემთხვევაში ის გადაიკვეთება კულტურათაშორისი კომუნიკაციების სფეროსთან. ამ დროს უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა ქვეყნების კულტურული ტრადიციების თუ წესების ცოდნას. ამ უკანასკნელი ფაქტორის გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია კარგად გააზრებული, დაგეგმილი და ორგანიზებული ბიზნეს საქმიანობა ტურიზმის სფეროში.

საერთაშორისო კომუნიკაცია ხორციელდება სხვადასხვა დონეზე: როგორც ტრადიციული-ოფიციალური, ისე სახალხო დიპლომატიის სახით. ეს უკანასკნელი ერთობ მნიშვნელოვანია კონფლიქტების დარეგულირების ასპექტით და დღეს, თანამედროვე რეალობაში მისი როლი სულ უფრო იზრდება.

ბოლო დროს სულ უფრო აქტუალური ხდება **სამედიცინო და იურიდიული დისკურსიც**. „სიტყვა მკურნალია“ – ამ საყოველთაოდ ცნობილ ჭეშმარიტებას მიყვავართ იმის გააზრებისკენ, თუ კონკრეტულად როგორ ხორციელდება ეს და როგორ უნდა ვიმუშაოთ სიტყვებით. ექიმისა და პაციენტის დიალოგს არ შეიძლება სპონტანური სახე ქონდეს, რამეთუ „ისე, უბრალოდ“ წამოსროლილმა სიტყვამ პაციენტის ცხოვრებაში შეიძლება ითამაშოს საბედისწერო როლი. რაც შეეხება იურიდიულ დისკურსს, ის საზოგადოების ყველა სოციალურ სფეროზეა

ორიენტირებული. საუბრობენ იურიდიული დისკურსის სემანტიკურ და პრაგმატულ სტატუსზე. თუ სემანტიკური ასპექტი გულისხმობს იურიდიული ტექსტების და მასში შემავალი ცნებების სტრუქტურირებას, პრაგმატული ასპექტი გულისხმობს იურიდიული პროფესიონალური აზროვნების, სამართლებრივი ინფორმაციის სპეციფიკის გონივრულ ინტერპრეტაციას. ასეთი მიდგომის ეფექტურობა იმაშია, რომ შესაძლებელია სამართლებრივი მოვლენების სრულად და ზუსტად აღწერაც და გადაცემაც.

რელიგიური დისკურსის სფერო ემსახურება ეკლესიაში კომუნიკაციის მოთხოვნას. აქ მნიშვნელოვანია გაგებისა და ინტერპრეტაციის პრობლემა; შემთხვევითი არაა, რომ ჰერმენევტიკა (ინტერპრეტაციის თეორია) აღმოცენდა საღვთო წერილის ძველი ტექსტების განმარტების აუცილებლობის შედეგად. რელიგიური კომუნიკაცია ადამიანთა შორის ურთიერთობის ერთ-ერთი უძველესი ფორმაა. ამ დისკურსის უნიკალურობა იმაშია, რომ ადამიანის გარდა აუცილებლობით მონაწილეობს ღმერთი და მთელი აქცენტი სწორედ რომ ღმერთთან ურთიერთობაზეა გადატანილი. რელიგიური დისკურსის თემატიკა დაკავშირებულია ღვთისმსახურებასთან, საიდუმლოებებთან, წეს-ჩვეულებებთან, რელიგიის ისტორიასთან და ადრესატის კულტუროლოგიურ თავისებურებებთან; ასევე ყველა იმ ფაქტთან, რომელიც მიმართულია რწმენის დაცვისა თუ განმტკიცებისკენ.

ამდენად, ყველა ზემოთ განხილული კომუნიკაციური დისკურსის სფერო მნიშვნელოვანია ადამიანური ყოფიერებისათვის. ჩვენ მიერ ზემოთ ჩამოთვლილ სფეროებს შეიძლება დაემატოს კიდევ სხვა, ახალი სფეროები. ეს ბუნებრივიცაა, რამეთუ ცივილიზაციური პროცესების ყოვლისმომცველობა სულ უფრო მეტად იძლევა ახალი სივრცის აღმოჩენისა და მათზე რეაგირების შესაძლებლობას.

ლიტერატურა:

1. პეტრიაშვილი ი., მეტაფორა და პოლიტიკური დისკურსის პრაგმატიკა. ელ. ვერსია: Semioticsjournal,s Blog.
2. ხარისხის უზრუნველყოფის შიდა ინსტიტუციური მექანიზმები. გზამკვლევი, თბ., 2009, ელექტრონული ვერსია იხილეთ: www.mes.gov.ge/uploads/Se
3. Кашкин В.Б. Введение в теорию коммуникаций. В., 2003
4. Кашкин В.Б. Основы теории коммуникации: краткий курс. В., 2007
5. www.managementstudyguide.com/business_communication.nhm
6. www.noupe.com
7. Сепир Э. Коммуникация // Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.: Прогресс, 1993.

Khatuna Amaglobeli
Communicational Environment and Types of Communicational Discourse
Summary

The term 'discourse' (derived from French word 'discourse' - speech) which is widely spread in social sciences, can be deciphered as speech + action. In other words, discourse is the verbal product of the communicational activity, which is started by a sender and accomplished by an addressee. This is the realization of the 'texts' and 'discussions' in communicational interactions. As the action and the interrelation between individuals are realized in defined communicational space, we can talk about the institutional discourse, which covers political, religious, pedagogical, businesslike, cultural and other discourses.

With the extension of the civilized processes, communicational discourse's spheres are more and more increasing, which also increases reactions on them.

Хатуна Амаглобели
Коммуникативный фон и виды коммуникативного дискурса
Резюме

В социальных науках большое распространение получил термин «дискурс» (от французского слова *discourse*-речь), который условно можно расшифровать как речь + действие. Дискурс - это продукт коммуникативной активности, письменной/вербальной деятельности, которую выполняет адресант и воспринимает адресат. Это возможность реализации «текста» «обсуждения» в коммуникативных отношениях. Так как отношения и действия индивидов происходят в определенном коммуникативном пространстве мы можем говорить об институциональном дискурсе, т.е. о дискурсе политическом, религиозном, педагогическом, деловом, культурном и т.д.

Вместе с распространением цивилизационных процессов все больше растет сфера коммуникативного дискурса, а вместе с тем возможность реагирования.



ლია სვანიძე, ნინო ბერუაშვილი, მანანა პაჭკორია
(საქართველო)

**საზოგადოების, ეკლესიის და სახელმწიფოს როლი ნარკომანიის
წინააღმდეგ ბრძოლაში**

ნარკომანია ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს გაშეშებას, გაშტერებას. ის ქრონიკული დაავადების ბოლო სტადიაა, რომელიც ნარკოტიკების მოხმარებითაა გამოწვეული. ხასიათდება ფაზური მიმდინარეობით და თავის სტრუქტურაში რამდენიმე ეტაპად ფორმირებადი სინდრომის არსებობით:

1. შეცვლილი რეაქციის სინდრომი;
2. ფსიქიკური დამოკიდებულების სინდრომი;
3. ფიზიკური დამოკიდებულების სინდრომი (ეს სამი სინდრომი ერთიანდება ერთ დიდ ნარკომანიის სინდრომში);
4. ქრონიკული ნარკოტიკაციის შედეგების სინდრომი.

ნარკოტიკი არის ფსიქოტროპული ნივთიერება, რომელიც იწვევს წამალდამოკიდებულებას, რაც საბოლოოდ ფატალური შედეგით მთავრდება. ნარკოტიკი არის მცენარეული ან სინთეზური საშუალება, რომელიც მოქმედებს ნერვულ სისტემაზე, ცვლის ადამიანის გუნება-განწყობას, გრძობებს, აღქმას. ნარკომანია, უმეტეს წილად, დაავადებაა, რომელიც ვითარდება ნარკოტიკულ საშუალებათა სისტემატური მოხმარების შედეგად და ვლინდება ნარკოტიკის მიღების დაუძლეველი ან ძნელად დასაძლევ მითხონილების სახით. სამეცნიერო ლიტერატურაში მოიხსენიება, როგორც წამალდამოკიდებულება, რაც კარგად ასახავს დაავადების ძირითად სიმპტომს – ნარკოტიკზე ფიზიკურ და ფსიქიკურ დამოკიდებულებას.

ადამიანებმა, რომლებიც პოტენციური ნარკომომხმარებლები ხდებიან, თავდაპირველად ერთი მოსინჯვით დაიწყეს წამლის მიღება, ამიტომ არასწორია თუ ვიტყვით, რომ ერთხელ წამლის მოხმარება არ ნიშნავს მასზე დამოკიდებულებას, ადრე თუ გვიან მას უზნდება დაუძლეველი ლტოლვა კვლავ მიიღოს ნარკოტიკი.

ნარკომანიის არსებითი მახასიათებლებია:

1. ნარკოტიკული საშუალებებისადმი დაუძლეველი ლტოლვა, მიდრეკილება.
2. მიღებისთვის განსაზღვრული ნარკოტიკული ნივთიერების გაზრდის ტენდენცია.

ნარკომანიის წარმოშობის და განვითარების მიზეზად, ყველაზე ხშირად ხასითის თავისებურებებს, ფიზიკურ და ფსიქიკურ დარღვევებს, ამა თუ იმ სოციალური ფაქტორის გავლენას ასახელებენ. იშვიათი არაა ისეთი შემთხვევები, როცა სამედიცინო მიზნებისთვის იძულებული არიან დიდი ხნის განმავლობაში ნარკოტიკული საშუალებები მიიღონ, რამაც შემდგომში შეიძლება სერიოზული პრობლემა შეიქმნას – სამედიცინო პრობლემის მოხსნის შემდეგ აღმოჩნდეს წამალდამოკიდებული.

დღესდღეობით საქართველოში სპეციალურ კონტროლს დაქვემდებარებული ნარკოტიკული საშუალებების, ფსიქოტროპული ნივთიერებებისა და პრეკურსორების სიებში შეტანილია დაახლოებით 250 ნივთიერება, თუმცა მათი უმრავლესობა ერთმანეთის სახესხვაობას წარმოადგენს.

ორგანიზმზე ზემოქმედების ხარისხის მიხედვით არჩევენ „მსუბუქ“ და „მძიმე“ ნარკოტიკებს. წარმოშობის მიხედვით ნარკოტიკები იყოფა მცენარეულ, ნახევრად-სინტეტიკურ და სინტეტიკურ ნივთიერებებად.

ცენტრალურ ნერვულ სისტემაზე მოქმედების მიხედვით ნარკოტიკებს ყოფენ სამ ჯგუფად:

1. დეპრესანტები.
2. სტიმულატორები.
3. ჰალუცინოგენები.

დეპრესანტების საერთო თვისებაა დამორღუნველი ზეგავლენა თავის ტვინზე. დეპრესანტები ხსნიან ფსიქოლოგიურ დაბაბუღობას, ცვლიან ემოციურ რეაქციას ტკივილზე, იწვევენ რეაქციის შენელებას, არღვევენ მოძრაობის კოორდინაციას. ამგვარ ნივთიერებებს მიეკუთვნება მორფინი, ჰეროინი, მეტადონი, სუბოტექსი.

არალეგალურ სტიმულატორებს განეკუთვნება კოკაინი, კრეკი, ექსტაზი, „ვინტი“ და ზოგი სხვა პრეპარატი. ყველა სტიმულატორი ზრდის ნერვული სისტემის აქტივობას, აჩქარებს პულსს, სუნთქვას, აქვეითებს მადას.

სტიმულატორი იწვევს ეიფორიას, ადამიანს კარგ გუნებაზე აყენებს და ეიფორია მატებს ენერგიას, დიდი ხნის მანძილზე ვერ გრძნობს დაღლას, თუმცა შემდგომ მას მოყვება სულიერი და ფიზიკური დაცემა, რომელსაც ერთვის დეპრესია. გარდა ამისა, სტიმულატორების რეგულარული მიღება დიდ საფრთხეს უქმნის გულის მუშაობას.

ჰალუცინოგებს მიეკუთვნება მარიხუანა, ჰაშიში. ამ კლასის ნივთიერებები იწვევენ ჰალუცინაციებს. ჰალუცინაციები დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე, პიროვნების ტიპზე, წარსულ გამოცდილებაზე და სხვ. ჰალუცინაციები სულაც არაა ყოველთვის სასიამოვნო – ზოგჯერ იმდენად შემზარავია, რომ თვითმკვლელობაც კი შეიძლება გამოიწვიოს.

ჰალუცინოგების მოხმარებას არ ახასიათებს ფიზიკური დამოკიდებულება თუმცა, შეიძლება ძლიერი ფსიქოლოგიური დამოკიდებულება გამოიწვიოს. სისტემატიური მოხმარება სერიოზულად აზიანებს ნერვულ სისტემას. „პლანის“ მოხმარებამ შეიძლება გამოიწვიოს უმიზეზო სიცილი, ხშირად მას „ნარკომანიის კარიბჭეს“ უწოდებენ.

სპეციალისტთა შეფასებით, დღეისათვის საქართველოში დაახლოებით 40 ათასი ინტრავენური ნარკომანია. ეს მხოლოდ ნარკომანი და მხოლოდ – ინტრავენული. თუ მას დავუმატებთ მარიხუანას, ექსტაზის და მრავალ სხვათა მომხმარებლებს, აგრეთვე იმათ, ვინც „მძიმე“ ნარკოტიკებს დროდადრო იყენებს, ნარკოტიკების მომხმარებელთა რიცხვი 200-250 ათასით უნდა განვსაზღვროთ. როცა ნარკოტიკების მომხმარებელთა ასეთი მაღალი მაჩვენებელია, ეს ქვეყნისთვის კატასტროფაა. საერთაშორისო სტანდარტებით, ასეთი ციფრი უკვე იმაზე მიუთითებს, რომ ქვეყანაში ნარკოეპიდემიაა.

დღეისათვის ნარკოდამოკიდებულებს შორის ეფედრონიული ნარკონამია ყველაზე სწრაფად ვრცელდება და მძიმე შედეგებს იძლევა. „ვინტი“ და „ჯეფი“ კუსტარულად დამზადებული ნარკოტიკული საშუალებებია, რომლებიც ნივთიერება ეფედრონისაგან მზადდება. ეფედრონი კი, თავის მხრივ, ჩვეულებრივი ფარმაცევტული პრეპარატებისაგან, რომლებიც სააფთიაქო ქსელებში თავისუფლად იყიდება. ეფედრონის დამზადების პროცესში სხვა ნივთიერებებთან ერთად კალიუმის პერმანგანატის დიდი დოზები გამოიყენება, რომელსაც ჩვენ „მარგანცოვკას“ ვუწოდებთ.

სპეციალისტების განმარტებით, ეფედრონი თავისი ეფექტით ხანმოკლე მოქმედებისაა და მომხმარებლებს დღეში ამ ნივთიერების რამდენიმე დამატება ესაჭიროებათ იმისათვის, რომ ე.წ. „კაიფი“ მიიღონ. ამის გამო მათ ორგანიზმში იმდენი რაოდენობით მანგანუმი შეჰყავთ, რომ ძალიან მოკლე დროში ინვალიდებიან და მათი შველა შეუძლებელია. ამ საშუალებების მიღებას ადამიანი მიჰყავს მძიმე ნევროლოგიურ დაავადებებამდე, როგორც არის პარკინსონის დაავადება, ექსტრაპირამიდული აშლილობა. სხვანაირად ამ დაავადებას მანგანუმის პარკინსონიზმს უწოდებენ. ის მანგანუმის საბადოების მუშებს ემართებოდათ, მაგრამ ეს მათ ორგანიზმში წლების მანძილზე ქრონიკული ინტოქსიკაციის გამო უყალიბდებოდათ. ეფედრონის ნარკომანიით გატაცებულ ადამიანებს კი პარკინსონიზმის სიმპტომები რამდენიმე თვეში ეწყებათ, ვინაიდან მათ დღის განმავლობაში კუსტარულად დამზადებული ეფედრონული ნარკოტიკი რამდენჯერმე შეჰყავთ სისხლში. რამდენიმე თვეში კი მათი ნერვული სისტემა იმდენად ზიანდება, რომ სრულიად ახალგაზრდა ასაკში დამოუკიდებლად ჭამის, სიარულის, ლაპარაკის, მოქმედების უნარი ეკარგებათ. გადაადგილებას მხოლოდ სხვისი დახმარებით ახერხებენ. **ეფედრონული ნარკოტიკები უფრო საშიშია – მისი მოქმედება შეუქცევად დაავადებას იწვევს.**

რატომ იკეთებენ ნარკოტიკს?

„შენ ვერასოდეს ვერ მოუსმენ მუსიკას ისე, როგორც მე ვისმენ, ვერც ფილმს შეივრძნობ, მაგრამ მეცოდება ჩემი თავი, მენანება ის წლები, რომელიც ასეთ „სიამოვნებაში“ გავატარე“ (ბენეფიციარის სიტყვები).

„ჩემში ყოველთვის ორი ხმაა, რომელიც ექოსავით ჩამძახის, ბოროტი და კეთილი. ბოროტი მეუბნება, რომ ყველა დარდს დამავიწყებს, არარეალურ სამყაროში მამყოფებს, ბედნიერს გამხდის, კეთილი კი ჩემი შვილის არსებობას მახსენებს, ჩემი ცოლის სევდიან და მოლოდინით სავსე თვალებს, მაგრამ, ყოველთვის ბოროტი მჯობნის, მე მრცხვენია ამის აღიარების, მაგრამ ასეა – (ბენეფიციარის სიტყვები).

ნარკოტიკებს მოაქვს ბედნიერების სუბიექტური განცდა. ადამიანს სურს იყოს ბედნიერი, მაგრამ ამას ვერ მიაღწევს თუ არ მოიხსნის შფოთვას. ნარკოტიკი ხსნის შფოთვას და ბედნიერებაც განიცდება. ნარკოტიკები ქმნის ბედნიერების ყველაზე მიახლოებულ იმიტაციას. ამ დროს მომხმარებელი უკვე ფიზიკურად და ფსიქოლოგიურად წამალზეა დამოკიდებული.

რა არის ნარკომანია?

სენითდამოკიდებულება, დამოკიდებულება უარყოფითი თვისებებისადმი – თავისთავად სენია, ნარკოტიკებისაკენ მიდრეკილება კი – ადამიანისის საგანგაშო თვისებაა, რომელსაც ის დაღუპვამდე მიჰყავს. კაცობრიობა მივიდა იმ აზრამდე, რომ ნარკომანია ავადმყოფობაა. საზოგადოების დამოკიდებულება ნარკომანის მიმართ არაერთგვაროვანია. ადამიანები აგრესიულად გადმოსცემენ თავიანთ მიდგომას ან საერთოდ გაურბიან ამ პრობლემაზე საუბარს. უმეტეს წილად, არავის სურს ნარკომანთან ურთიერთობა, მასთან საქმიანი ურთიერთობის დაჭერა. სრულიად ბუნებრივია მშობლის მოქმედებაც, რომელიც შვილს ნარკომანთან მეგობრობას უკრძალავს იმის შიშით, რომ იგი მასზე ცუდ გავლენას მოახდენს. გასაგებია ეს პოზიცია, მაგრამ საგანგაშოა. საზოგადოების დიდ ნაწილს არ ესმის, რომ ნარკომანია არ არის ერთი კონკრეტული პირის პრობლემა. ეს საერთო სატკივარია.

საზოგადოება ინდივიდებისაგან შედგება და თითოეული მათგანის მდგომარეობასა და ჯანმრთელობაზე პასუხისმგებელია არა მხოლოდ რომელიმე კონკრეტული პიროვნება, არამედ მთლიანად ის საზოგადოებაც, რომლის ნაწილიც ის

არის. ერთობლივად უნდა შეიქმნას კეთილსასურველი გარემო ამ პრობლემის გადასაჭრელად. მხოლოდ ერთიანი მიდგომის ჩამოყალიბების შემდეგ არის შესაძლებელი ნარკომანიის რეაბილიტაციაზე საუბარი.

სხვადასხვა კვლევა ცხადყოფს, რომ ნარკომანიას შეიძლება ხელი შეუწეოს გარემომ, სადაც ნარკოტიკები ადვილად ხელმისაწვდომია, ან არასასურველმა სოციალურმა ფონმა, ოჯახში არსებულმა დაძაბულმა მდგომარეობამ – კონფლიქტებმა, ძალადობამ. იმისათვის, რომ მკურნალობა ეფექტური იყოს, ყურადღება უნდა მიექცეს არა მხოლოდ ნივთიერების მიღების ფიზიოლოგიურ მხარეს, არამედ მასთან დაკავშირებულ ყველა სამედიცინო, **ფსიქოლოგიურ**, სოციალურ და სამართლებრივ პრობლემებს.

ეკლესიის როლი ნარკომანიის პრობლემის დასაძლევად საქართველოში

რწმენისა და მოძღვრის დახმარებით, ნარკომანიისაგან განკურნება შესაძლებელია. მისასაღმებელია, რომ ბოლო წლებში ნარკომანიისთან ბრძოლა ეკლესიის ერთ-ერთ პრიორიტეტად იქცა, მღვდელმსახურები თავიანთ ქადაგებებში და პირად საუბრებში გმობენ ნარკომანიას, ნარკომანები სულ უფრო ხშირად ეძებენ დახმარებას რელიგიაში, არ მოიხმარენ ნარკოტიკებს მარხვის დროს, დროდადრო მიდიან მონასტრებში და ა.შ.

2005 წელს დაფუძნდა საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის მიერ შექმნილი ფონდი. ის მიზნად ისახავს სულიერი და კულტურული მონაპოვრის გადარჩენას, პირველ პრიორიტეტად სწორედ ნარკომანიისთან ბრძოლას ასახელებს. ფონდში შეიქმნა სპეციალური პროგრამა „საქართველო ნარკოტიკების გარეშე“, რომელიც 3 ძირითადი მიმართულებით მუშაობს: ნარკომანიის პრევენცია, დეზინტოქსიკაცია და ფსიქო-სოციალური რეაბილიტაცია.

„სასიხარულოა, რომ უკვე ხშირია შემთხვევები, როდესაც ნარკოტიკებს მიჯაჭვული ადამიანები მიდიან ეკლესიაში, იწყებენ ღოცვას, მარხვას, შრომას, ამბობენ აღსარებას, ეზიარებიან და თავისუფლდებიან ამ საშინელი ავადმყოფობისაგან მაშინ, როცა ეკლესიის დახმარების გარეშე ამ სენისაგან თავის დაღწევა მათთვის შეუძლებელი ჩანდა“ (საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II)

ნარკომანია, როგორც პრობლემა, უკვე მთელს მსოფლიოს აწუხებს. მისი მიზეზიც ნაპოვია: საზოგადოება არასდროს ყოფილა საზრისისაგან ასეთი დაშრეტილი, – ამბობენ მეცნიერები. ეგზისტენციალური ვაკუუმი კი, რომელსაც ელვის სისწრფით განვითარებადი სამყარო ადამიანებში აღრმავენს, ყველაზე უკეთ ყოველთვის რწმენით, სიყვარულით ივსებოდა. სხვაგვარად წარმოუდგენელია სძლიო რეალობას, რომელიც ჯერაც არ გთავაზობს სამყოფ სამუშაო ადგილებს, ხელფასს, ცხოვრების ელემენტარულ პირობებს... თუ არა სიყვარული, რატომ უნდა გინდოდეს ასეთ რელობაში დაბრუნება?

ყოფილი ნარკომანის სიტყვებით, „გზა ამ ჯოჯოხეთიდან სიყვარულზე გადის“. ბევრ ნარკომანს ასეთი ადამიანი გვერდით არ ჰყავს. ასეთებისთვის გზა ჯოჯოხეთიდან შეიძლება სხვაგვარი სიყვარულით იყოს მოტივირებული.

ნარკომანია და გენეტიკა

ხშირად ჩნდება კითხვა – წამლდამოკიდებულობა არის თუ არა დაკავშირებული გენეტიკასთან? ზოგადად „ნარკომანიის გენი“ არ არსებობს, თუმცა, არსებობს ორგანიზმის ინდივიდუალური ფიზიოლოგიური ნიშნები (ნერვული ან ჰორმონალური სისტემების თავისებურებები), რომლებიც აადვილებენ ნარკოტიკის

მიმართ მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბებას. მაგრამ ეს არ ნიშნავს ნარკომანიისადმი თანდაყოლილ მიდრეკილებას.

ასე რომ, ნარკომანია იყო და რჩება ჩვენი ქვეყნის მოუგვარებელ პრობლემად. ამას ემატება ის პრობლემაც, რომ ნარკოტიკის მოხმარება ხელს უწყობს სხვადასხვა დაავადების გავრცელებას. საქართველოში აივ/ინფიცირებულების დაახლოებით 60 პროცენტი წამაღდამოკიდებული ადამიანია.

დღესდღეობით საქართველოში მუშაობს ზიანის შემცირების საქართველოს ქსელი, რომელშიც შედის საქართველოს მაშტაბით 25 ორგანიზაცია (მათ შორის, აფხაზეთში). ქსელი მიზნად ისახავს ნარკოტიკული საშუალებების მოხმარებით გამოწვეული ზიანის შემცირებას, რაც მოიცავს ინფექციების გავრცელების პროფილაქტიკას აივ-შიდსის, ჰეპატიტებისა და სხვა სისხლით გადამდები ინფექციების ჩათვლით; დოზის გადაჭარბებისა და ნარკოტიკების მოხმარებასთან დაკავშირებული სხვა სავალალო შედეგების შემცირებას, როგორც ცალკეული პირებისთვის, ასევე მთელი საზოგადოებისთვის.

ლიტერატურა:

1. მ. გეგეჭკორი, ი. კაჭკაჭიშვილი, გ. ნიუარაძე, ნარკომანია, აივ/შიდსი, უსაფრთხო სექსი და რეპროდუქციული ჯანმრთელობა, სოციალური კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტი, თბ., 2010.
2. www.sibrdzne.ge
3. hrn.org
4. „ახალი გზა“, ნარკომანია და მასთან ბრძოლის ზოგიერთი პრობლემა თანამედროვე საქართველოში, თბ., 2007.
5. www.osgf.ge

Lia Svanidze, Nino Beruashvili, Manana Pachkoria ***The role of society, church and government in addressing drug problem*** **Summary**

The work discusses the issue of universal importance, the issue that has its own social, economic, and psychological weight. It reviews the existing situation – the physical and psychological condition and the pain that narcotic drug makes a human being feel.

The work pays attention to the issues which have been making many questions throughout the years and still, up to the current day, remain as contentious issues.

According to the authors, the society, the church and the state have an important role in reducing this terrible disease – “the white death”.

Лия Сванидзе, Нино Берашвили, Манана Пачкория
Роль общества, церкви и государства в решении проблемы наркомании
Резюме

В работе рассматривается проблема наркомании, вопрос общечеловеческого значения, имеющий социальную, экономическую и психологическую нагрузку. Сделан обзор существующего положения - это физическое и психологическое состояние, мучения, которые наркотики причиняют вообще человечеству.

Внимание обострено на тех актуальных моментах, которые в течение многих лет рождают множество вопросов, до сегодняшнего дня остающихся спорными.

По мнению авторов, обществу, церкви и государству принадлежит большая роль в решении этой проблемы – бича человечества "белой смерти".



Заур Багиров
(Азербайджан)

ОТЧУЖДЕНИЕ В ФИЛИСОФСКИХ СИСТЕМАХ НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ

XX столетие ознаменовалось ростом интереса к проблеме отчуждения не только отдельных философов, но и появлением целых направлений в философии, социологии, психологии, антропологии. Это объясняется драматичностью прошедшего столетия, определившего мощь и масштабы отчуждения и самоотчуждения человека в новейшей истории.

Необходимо отметить расширение состава форм отчуждения и их причинности, обусловленное появлением ее новых реальных форм, повышение внимания исследователей к неизученным доселе ее элементам.

Проблемой отчуждения в разной степени занимались такие западные мыслители как Ф.Ницше, Д.Дюркгейм, Г.Зиммель и другие.

Большинство этих философов скептически отнеслись к марксистской теории преодоления отчуждения или же не признали историзма и психологизма в трактовке его причин. Однако их концепции представляют особый интерес для нашего исследования, так как отличаются оригинальностью, используют подходы и выводы, выработанные в предшествующей философской традиции. Несмотря на принципиально новые черты в рассмотрении концепции отчуждения данными учеными, надо отметить их софистичность, то есть мы не находим у них целостной теории, как, например, у Г.Гегеля или К.Маркса. Но вместе с тем считаем важным рассмотрение этих подходов, что будет способствовать всесторонней характеристике отчуждения в современном понимании. Это позволит также четко определить отчуждение как феномен материального производства.

Предтечей ряда современных концепций, непосредственно связанных с отчуждением и самоотчуждением выступает учение Ф.Ницше, раскрытое им в произведениях «По ту сторону добра», «К генеалогии морали», «Антихристианин», «Так говорил Заратустра».

Концепция отчуждения в ницшеанской философии содержит в себе отпечаток пессимистичности присущей всей его системе. Исходным пунктом его понимания отчужденности было осознание того, что, с какой бы позиции не смотреть на данный феномен: мир, в котором мы живем, обречен и вся европейская культура направляется к катастрофе.

Понимание процесса разрушения человеческой культуры и цивилизации обуславливает представления Ф.Ницше о трагичности и обреченности человеческой культуры.

Ф. Ницше, продолжая принятую в философии традицию, рассматривает отчуждение в сопряжении со свободой. Однако этот взгляд носит этический, если так можно сказать, надстроечный характер. Так, в произведении «К генеалогии морали» он пишет: «Мы чужды себе, мы, познающие, мы сами чужды себе: на то имеется своя веская причина. Мы никогда не искали себя – как же могло случиться, чтобы мы однажды нашли себя?.. Мы по необходимости остаемся чуждыми себе, мы не понимаем себя...». Рассматривая в этом плане, присущее его периоду общественное отчуждение Ф.Ницше считает, что человек в нем выступает жертвой, приносимой на плаху общественного прогресса. Люди разделяются у Ницше на рабов и свободных. Это деление примечательно тем, что не основывается на экономическом принуждении, а исходит из принципа свободного распоряжения собой. Он

указывает на то, что тот, кто не может располагать двумя третями дня лично для себя, должен быть назван рабом, кем бы он ни был: государственным человеком или ученым. Таким образом, мы видим вынос категории отчуждения за философско-экономические пределы и превращение ее в категорию морально-психологическую. «Мы не ненавидим еще человека, коль скоро считаем его ниже себя; мы ненавидим лишь тогда, когда считаем его равным себе или выше себя» - пишет Ницше.

Констатируя некоторые виды и формы отчуждения посредством критики морали и религии, Ф.Ницше указывает на снятие отчуждения посредством принятых в обществе норм, не понимая, что их существование и изменение есть процесс, связанный с прогрессом общества. Элита общества, основанная на ликвидации старой морали, по Ф.Ницше есть условие снятия отчуждения, что приводит его к выводу о неизбежности рабской сущности человеческой культуры и, таким образом, характеризует отчуждение, как вечный спутник человечества. Именно это обуславливает его заключение о невозможности изменения ситуации практическим путем.

В целом, ницшеанская концепция отчуждения предопределила новое видение проблемы человека и отчуждения, которая выступает как проблема кризиса человека, человечества и культуры.

Интересен и своеобразен подход к проблеме отчуждения у Э.Дюркгейма, который выразил отчуждение новой введенной в научный оборот категорией «аномия». Продолжая линию социально-психологического анализа отчуждения, Э.Дюркгейм превращает ее в категорию, характеризующую утрату индивидом чувства идентификации с его культурной группой. Тем самым «аномия» или отчуждение развивают у современного индивида чувство бесцельного существования, неспособности, бессилия и формируют сознание собственной незначительности, боязнь стать жертвой. Ощущение ничтожности сопутствует ослаблению чувства ответственности, но горечь и зависть возникают по отношению к тем, кто находится в более благоприятных условиях. Для того, чтобы изменить обстоятельства совершаются преступления, завершающие поиск выхода из ситуации. Подытоживая рассмотрение отчуждения в системе Э.Дюркгейма, надо отметить раскрытие им социально-психологических детерминантов формирования данного явления, а также полное или частичное игнорирование изменений социальной сферы общества, как следствия изменения характера производства. Вместе с этим подход Э.Дюркгейма дал толчок дальнейшему более обширному рассмотрению проблем, вытекающих из феномена отчуждения и охватывающих паутиной всю систему жизнедеятельности человека, как отдельной экзистенции.

Принципиально противоположной марксистскому видению отчуждения, как социально-исторического процесса, была концепция Г.Зиммеля, который, ставя перед собой задачу усовершенствования марксизма, фактически вел с ним борьбу.

Проблему отчуждения Г.Зиммель решал по-своему, хотя и не противостоял общему направлению «философии жизни». Он выразил ее в формуле «конфликт культуры». Его произведение «Философия денег» – есть культурологическая интерпретация критики капитализма. В центре этой интерпретации находится процесс отоваривания культуры, то есть, ее превращение в бренд, позволяющий продать подороже, что обусловлено превращением денег в главную цель человеческого бытия. Деньги по Г.Зиммелю, как и интеллект, развиваются пропорционально росту свободы и нарастающей индивидуализации внутри социальных групп. Возникновение денег означает вступление общества в период отчуждения. Деньги, как считает Г.Зиммель, отнимают у производимой вещи целесообразность, превращая ее в средство. Производитель оказывается отчужденным от продукта своего труда: деньги пространственно и духовно отделяют от него вещи, являющиеся частью «Я» производителя и он оказывается отчужденным от своего «Я», выраженного вещественным отчуждением сущности. Из

взаимоподчиняющихся отношений исчезает, по мнению Г.Зиммеля, субъективный момент, подчинение становится частью технологического способа производства, требованием бизнеса и индивиды отчуждаются друг от друга. Всеобщее отчуждение, выраженное в деньгах, сопровождается ростом индивидуальной **свободы**. **«Если свобода есть независимость от воли другого вообще, - пишет Г. Зиммель, - то, прежде всего, она предполагает независимость от воли определенного другого... он соединен с ним лишь вещным, т.е. деньгами, опосредуемым образом».** Как видно, из анализа отчуждения у Г.Зиммеля, причина подменена следствием. Если у К.Маркса отчуждение есть причина, выражающаяся во всеобщем обмене деятельностью и способностью и в распределении средств производства, а следствие – деньги, как всеобщий эквивалент отчужденности в вещественном выражении, то у Г.Зиммеля – деньги есть причина, а следствие – разложение общества и крайняя обособленность капиталистической экономики. Исходя из этой методологической, на наш взгляд, ошибки и вырастает еще более неправильное заключение, что культура, создавая новые формы, имеет постоянную тенденцию к разрушению и порождению еще более извращенных форм отчуждения. Отчуждение, таким образом, неистребимо. Вся эта абракадабра подтверждается диалектическим законом отрицания отрицания. Удивительно то, что, характеризуя культуру через призму закона отрицания отрицания, Г. Зиммель не замечает более основательного закона диалектического самоотрицания, предполагающего внутреннюю необходимость саморазвития и самоотчуждения, как положительный момент в развитии личности и общества в целом. Именно поэтому Г.Зиммель находит решение проблемы в религии, порождающей настроение приспособленчества и «определенную степень поверхности».

Литერატურა:

1. Ницше Ф. Антихристианин. С. 17-94 // Сумерки богов. М.: Политиздат, 1989.
2. Дятлов С.А. Принципы информационного общества. // Информационное общество, 2000, вып.2.
3. Зиммель Г. Философия денег. С. 309-383.// Теория общества. Фундаментальные проблемы. Сборник. – М.: КАНОН-ПРЕСС, Центр, Кучково поле, 1999.
4. Зинченко В.П. Психологическая теория деятельности. // Вопросы философии, 2001, №2.
5. Touraine A. Die postindustrialle Gesellschaft. Frankfrut, 1972.

ზაურ ბაგიროვი გაუცხოება უახლესი დროის ფილოსოფიურ სისტემებში რეზიუმე

XX საუკუნე აღინიშნება არა მხოლოდ გაუცხოების პრობლემისადმი მზარდი ინტერესით ცალკეულ ფილოსოფოსებს შორის, არამედ ფილოსოფიის, სოციოლოგიის ფსიქოლოგიის, ანტროპოლოგიის ცალკეული დარგების ჩამოყალიბებით. ეს შეიძლება აიხსნას გასული საუკუნის ფილოსოფიის მრავალი ასპექტით.

გაუცხოების პრობლემა სხვადასხვა ხარისხში შესწავლილია ისეთი დასავლელი მოაზროვნეების მიერ, როგორებიც არიან ნიცშე, დიურკჰეიმი, სიმელი და სხვ.

Zaur Bagirov
Alienation in the Pilosophical Systems of the Contempirary History
Summary

The XX century was marked with the growing interest towards alienation problem not only among individual philosophers, but also with the appearance of entire areas in philosophy, sociology, psychology, anthropology. This can be explained by many aspects of philosophy of the last century.

The alienation problem in varying degrees was studied by such western thinkers as Nietzsche, D. Dyurkgeym, G. Simmel and others.



Т. Невская, А. Кондрашева
(Россия)

ЭВОЛЮЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ В КОНЦЕ XVIII – XX ВВ.

В последней четверти XVIII в. после юридического включения Предкавказья в состав Российской империи по русско-турецким договорам, политика Екатерины Великой была направлена на скорейшее заселение и экономическое освоение этого региона. Екатерина II издает ряд законодательных актов, по которым регион стал заселяться казаками и государственными крестьянами. С 1777 г. начинается заселение казаками кавказских укрепленных линий, в первую очередь, Азово-Моздокской; в 1782 г. был принят Указ «О заселении края гражданским населением», а в 1792 г. Черноморскому казачьему войску были дарованы земли на север от Кубани.

Правительство Екатерины понимало, что без экономического освоения закрепить этот край за Россией невозможно. Надо отметить, что правовой статус этого региона в Российской империи был уже в это время особым. Так, правительство допускает отступления от российского законодательства в отношении переселения разных категорий крестьян на Кавказ. Например, беглые крепостные, появившиеся на Кавказе, не возвращались помещикам. Прежние владельцы таких крестьян получали рекрутские квитанции, как если бы они отправили этих крестьян на службу в армию. Хозяйственное освоение было поставлено в число важнейших задач на Кавказе. Именно поэтому земли, первоначально розданные дворянам, возвращались в казну, если не были заселены и обработаны в течение 6 лет.

Обширные новоприобретенные территории Северного Кавказа, населенные разными народами, с различным уровнем политического, социально-экономического, правового и культурного развития, вызвали необходимость дифференцированного подхода к разработке и применению на практике способов, средств и методов российской административной политики. С конца XVIII века на территориях края последовательно учреждается российский государственно-административный аппарат. Управленческие структуры формировались на основе идеи централизации власти и преимущества позиций военного управления над гражданским.

В последней четверти XVIII в. российские власти практически не вмешивались во внутренние дела горского населения. Политика была направлена, в основном, на развитие торговых отношений с горцами, а также на установление над ними военного контроля и сбора всесторонних сведений о горских народах. Администрация поощряла переселения кавказского населения с горных местностей на равнину вблизи российских крепостей, в это время приставы как начальники отрядов, охранявших новые поселения горцев, стали выполнять и административные функции. Одновременно правительство делает первые попытки распространения на кавказские территории российского правового порядка, что выразилось в создании в 1793 г. в Моздоке судебной палаты, где в судебном

разбирательстве участвовали кабардинские князья под председательством коменданта крепости. Были утверждены также в Кабарде три суда для высшего сословия и родовые суды и расправы для разбора мелких гражданских и уголовных дел. Тяжкие дела рассматривал верхний пограничный суд в Моздоке.

В 1800 г. была учреждена должность главного пристава как представителя гражданской власти, который осуществлял прокурорский надзор. Система приставств предполагала осуществление контроля за деятельностью местной знати, которая обязывалась согласовывать свои действия с назначенным правительством приставом, что ограничивало политическую власть горской элиты.

В первой половине XIX в. внимание властей было сосредоточено, в основном, на военных действиях, поэтому направление политики менялось практически с каждым новым Главном начальствующим на Кавказе, в руках которого сосредоточились функции как военной, так и гражданской власти. Методы управления кавказскими народами зависели, прежде всего, от степени лояльности их к российской власти, а также от специфики их общественного устройства, традиций, в частности, обычно-правовой системы.

Принцип «постепенности и невмешательства» во внутренние дела горцев сменялся решительными и не всегда подготовленными действиями в отношении горских народов в части распространения на них повинностей и норм российского законодательства (1). Так, П.Д. Цицианов, бывший главноуправляющим в 1802-1806 гг., был сторонником «невмешательства», веротерпимости, развития торговли горцев с русскими, обеспечения представителям горской элиты необходимых привилегий и прав, привлечения знати на русскую службу. Сменивший его Н.Ф. Ртищев, сделал ставку на подкуп и заигрывание с горским населением, что привело к разгулу набегов и грабежей, так как подобные методы управления были расценены горцами как проявление слабости царского правительства.

А.П. Ермолов, занимавший пост главноуправляющего с мая 1816 - по март 1827 г., выступил инициатором ужесточения политики царского правительства в отношении горского населения в сторону подчинения его российской военно-административной власти. Для этого велась борьба с работоторговлей, был учрежден в 1822 г. Кабардинский временный суд. В основу политики Ермолова было положено тесное переплетение военных методов, с одной стороны, а с другой - целый ряд планомерных мероприятий политического и экономического характера, в том числе упорядочение повинностей осетин и ингушей, переселение части горцев на равнинные территории под контроль и защиту русских укреплений (2). А.П. Ермолов считал весьма важным направлением российской политики развитие экономики края – земледелия, скотоводства, нефтедобычи и других отраслей, а также поощрение беспошлинной торговли с мирными горцами, обустройство Кавказских Минеральных Вод.

Официальное закрепление приоритета военной власти над гражданской знаменовал Указ Правительствующего Сената от 24 июля 1822 г. об изменении кавказской административной системы. Кавказская губерния переименовывалась в область, а вместо гражданского губернатора учреждалась должность начальника области, которую занял представитель военной власти, а именно командующий войсками Кавказской линии (3).

Главноуправляющий Кавказом с 1827 - по 1831 гг. И.Ф. Паскевич был противником управления кавказскими территориями на основе принципов «постепенности» и «невмешательства», считая необходимостью учреждение в них административных институтов по примеру общероссийских. При нем происходит процесс централизации власти, что проявилось в усилении ее контролирующих функций. Неудачными стали попытки подчинения горцев имперскому законодательству, которые выражались в том, что уголовные дела должны были решаться по российским законам, а гражданские – по адатам (обычному праву). Был установлен жесткий контроль за переселениями горцев на

равнинные земли, однако насильственные меры, несмотря на положительные экономические и демографические последствия, были неоднозначно восприняты местным населением. Недовольство вызвало и распространение И.Ф. Паскевичем подворной подати на все народы, проживающие на равнине. Не решила задачу сближения горцев с Россией ни меновая торговля, организованная на кавказской линии, ни система поощрительных мер для развития ярмарочной торговли.

Во время управления Кавказом генерала-адъютанта барона Г. В. Розена (1831-1837 г.г.), вновь происходит возврат принципа «постепенности», как основного стержня административной политики в данном регионе. Было упразднено судопроизводство среди горского населения по общероссийским законам, вводился словесный суд по «народным обычаям» - адатам. Вместе с тем, новый главноуправляющий настаивал на введении общего военного управления в пределах Кавказской укрепленной линии, которому подчинялось бы управление гражданское, что свидетельствовало о продолжении намеченного царским правительством курса усиления приоритетных позиций военной власти.

В разгар движения горцев под руководством имама Шамиля командующий Кавказской линией генерал-адъютант П.Х. Граббе составил в 1839 г. «Проект положения об управлении мирными горскими народами», где учреждались в качестве территориально-административных единиц приставские правления (Кумыкское, Главное Чеченское и Лезгинское). Приставы назначались из числа русских офицеров или представителей горцев, преданно служивших Российской Империи. Они сосредотачивали в своих руках административно-судебные и полицейские функции, такие как сбор налогов с местного населения и информации о его хозяйственной деятельности, пресечение беспорядков, проведение следствия по уголовным делам, предоставление помощи в размещении войск и т.д. С помощью института приставства царское правительство пыталось поставить под контроль внутреннюю жизнь горцев, и обеспечить лояльность горской элиты. Однако, пользуясь своим правом распределения повинностей, взыскания за незначительные правонарушения, применения такого вида наказания как домашний арест, приставы зачастую злоупотребляли своей властью. Это проявлялось в посягательствах на собственность горцев, в различного рода поборах и т.д., что стало одной из важнейших причин многочисленных стихийных восстаний в Чечне и возросшего авторитета Шамиля (4).

Управление регионом при генерале-адъютанте А.И. Нейдгардте, получившим назначение в ноябре 1842 г., было отмечено множественными злоупотреблениями властью со стороны высшего кавказского начальства, а также рядом неудачных военных операций против воюющих горцев.

Таким образом, в проведении российской политики на Кавказе в первой половине XIX века четко прослеживается зависимость применяемых методов и средств от позиций конкретных чиновников, возглавлявших кавказскую администрацию:

- сторонников постепенных и медленных темпов административно-политического управления, принципа «невмешательства» во внутренние дела горцев (П.Д. Цицианов, Г.В. Розен);

- приверженцев политики лавирования, заигрывания и откровенного подкупа местного населения (Н.Ф. Ртищев);

- последователей жестких, радикальных мер, противников принципа «невмешательства» (А.П. Ермолов, И. Ф. Паскевич, Е.А. Головин);

- тех, кто в силу своей некомпетентности, акцентировали свою деятельность на организации мероприятий военного характера, игнорируя необходимость совершенствования системы управления местным населением (А.И. Нейдгардт) (5).

Такие резкие колебания в политике говорят о том, что правительство в этот период фактически отдавало на откуп местным властям поиск оптимальных форм управления регионом и разработку конкретных мероприятий.

Надо отметить, что параллельно с мерами военного и административного воздействия на горцев, кавказское командование уделяло большое внимание культурно-просветительской деятельности, основной целью которой провозглашалось приобщение северокавказских горцев к культуре, порядкам и законам Российской Империи, а также подготовка чиновников и специалистов из числа местного населения. Предпринимались попытки познакомить горцев с историей России, христианской литературой, которая переводилась на местные языки, была даже установлена система вознаграждения лицам, принявшим православие (в виде денежного поощрения, раздачи чинов, оружия, земли). На Кавказе открывались учебные заведения, горская молодежь направлялась на обучение в столицы. Были предприняты попытки создания осетинского алфавита и грамматики, началось изучение древней истории Северного Кавказа, чем занималась в Анапе первая археологическая экспедиция полковника Гринфельда (1836-1837 гг.). Разворачивалась работа по сбору сведений о горских народах, что было продиктовано практическими потребностями - развитием торговых отношений и хозяйственной деятельности в среде горцев. Этим занимались, в основном, русские офицеры. В результате были собраны ценные статистические, топографические, этнографические материалы о горцах. С другой стороны, стала более широко применяться практика обращения к опыту офицеров-горцев.

В 1840 г. был создан Кавказский комитет для решения вопросов по устройству края, которые выходили за пределы компетенции местной власти. Кавказский комитет наделялся исполнительными полномочиями, а для обработки всех предположений учреждалось Временное VI отделение Его Императорского Величества канцелярии.

Сложная ситуация на Кавказе начала 40-х гг. XIX в. выявила несостоятельность аппарата главноуправляющего, просчеты в административном строительстве, последствиями которых стала возросшая конфликтность в Северокавказском регионе. Поэтому 19 февраля 1844 г. было учреждено Кавказское Наместничество, которое получило статус высшего государственного органа власти на Кавказе, совмещавшего административные, военные и гражданские функции. Ему предоставлялись большие права и широкая компетенция. Первоначально в число основных задач поставленных перед институтом Кавказского Наместничества, входили организация военных действий, управление горскими обществами и подавление их вооруженных выступлений в случае неповиновения российским властям. Лицо, стоявшее во главе новой формы управления Кавказом, провозглашалось «царским Наместником» с неограниченными полномочиями (6).

Успехом деятельности первого Наместника М.С. Воронцова стало оформление системы военно-народного управления в среде северокавказских горцев. В его рамках был осуществлен первый успешный опыт по привлечению местного населения к исполнению административных и судебных функций под строгим контролем российской военной власти, пытавшейся опираться на специфические традиции и обычаи горцев.

Плодотворная деятельность Кавказского Наместника в сложных условиях Кавказской войны обеспечила базу для разрешения целого комплекса задач военного, экономического и культурного характера с целью вовлечения Кавказа в правовое и экономическое пространство Российской империи. Деятельность М.С. Воронцова в качестве главы Кавказской администрации отмечена также выдающимися достижениями в области культуры, образования и строительства.

Окончание Кавказской войны совпало с эпохой проведения в стране Великих реформ. В это время начинает выработываться концепция российской экономической политики на Северном Кавказе. Регион был этнически и социально неоднородным. Применить здесь без

корректировки российские законы было невозможно. Равнины Кубани и Терека населяли казаки, которые находились в подчинении военного ведомства, крестьяне Ставрополя управлялись гражданскими ведомствами; горские народы административно входили в казачьи области, но имели свой общественный уклад; кочевые народы, проживавшие в Ставропольской губернии, также имели свою самобытную социальную организацию. Правительство понимало, что внутренних предпосылок для проведения реформ на Северном Кавказе еще не сложилось, однако проведение реформ было необходимо для вхождения горских и кочевых народов в правовое и экономическое пространство империи. Контроль за проведением реформ, разработка нормативных актов для региона были в ведении Кавказского Наместника.

В Ставропольской губернии отмена крепостного права и большинство буржуазных реформ прошли по российским законам, как в большинстве губерний страны. В казачьих областях практически отсутствовало крепостное право. Земская реформа в славянских регионах Кавказа не проводилась, так как и казаки, и бывшие казенные крестьяне уже имели свое исторически сложившееся самоуправление.

Сложнее оказалось дело у горских народов. Провести отмену крепостного права по тем же нормам, как у славян, не представлялось возможным, так как земельные отношения в горских обществах были совершенно иные. Наряду с частной собственностью на землю привилегированных сословий существовала фамильная собственность, кроме того, князья являлись членами общин, и пользовались причитающейся им частью общинных угодий. Документов на право владения землей не существовало по причине отсутствия у горцев письменности. Чтобы ликвидировать неразбериху в земельных отношениях, привести их в соответствие с российскими, была проведена земельная реформа, упорядочившая отношения собственности. Перед проведением размежевания земель специально созданный Комитет занимался выяснением сословных прав горцев на землю.

После этого стало возможным провести отмену крепостного права. Эта реформа имела у горцев свои особенности. Главное – горцы должны были выкупить личную свободу, а свое имущество делить с их бывшими владельцами. Власти не сочли возможным разорить горских дворян в случае проведения радикальных реформ не только из-за боязни оппозиции с их стороны, но и вследствие того, что горские князья и дворяне по адатам являлись представителями народа, они занимали важное место в системе общественных связей, нередко вершили суд и осуществляли наказание, руководили всей жизнью общины.

Все реформы проводились на Кавказе обязательно с учетом местных условий. В канцелярии Наместника готовились положения о проведении тех или иных мероприятий по специальным законам, но обязательно в русле общероссийских реформ и общего направления политики. Наиболее удачно была проведена судебная реформа. На славянское население Терской и Кубанской областей были распространены судебные Уставы 1864 г., на горское население они не распространялись. Понимая, что навязать российские законы народам, веками жившим по адатам, которые принципиально отличались как от обычного права славян, так и от норм российского законодательства, невозможно, правительство пошло на то, что узаконило как адатное судопроизводство, так и использование норм шариата при решении семейных и некоторых гражданских дел. Возможно, что кавказские власти учли печальный опыт Шамиля по насаждению шариата вместо адатов.

Российское законодательство внедрялось в горскую среду постепенно и ненасильственно. Если для решения каких-либо дел не было соответствующих адатов (а таких дел было все больше, так как изменилась социально-экономическая обстановка), то использовали общеимперское законодательство. Власти рекомендовали местным судам решать дела по адатам, «приспосабливая оные, поколику важность случаев дозволит, к правам российским» (7). Можно согласиться с мнением исследователей, считающих, что

«интеграция адата и мусульманско-правовых норм в систему права России сделало возможным проведение в жизнь эффективной государственно-правовой политики, поддержание известного правопорядка» (8).

Реформа сельского управления 1869-1870 гг. ввела на Северном Кавказе единое устройство, которое стало регулироваться едиными нормами законодательства. В результате административной реформы упразднялось раздельное управление для горского, гражданского и казачьего населения. Это способствовало интеграции горских народов в Российскую империю.

Военная реформа не распространялась на горское население, с 1887 г. горцы платили денежный сбор вместо армейской службы. Правительство понимало, что не может создать приемлемых условий для службы в армии мусульманского населения, однако на добровольной основе создавались иррегулярные отряды из горцев. Кавказская администрация считала, что горцев можно использовать в военных действиях «под русским знаменем и в русских интересах» (4). Таким образом, благодаря Великим реформам 60-70-х гг. Северный Кавказ фактически был включен в экономическое, административное и правовое пространство Российской империи.

В пореформенный период перед кавказской администрацией стояла задача заселения Нагорной полосы казачьим населением и экономическое развитие этих территорий. Казачество неохотно переселялось в районы западной части Кавказского хребта, поэтому власти для привлечения желающих стали по Положению 1862 г. давать казакам здесь земли «в частную, вечную и потомственную собственность». Как видим, здесь соображения о необходимости развития этих земель стали преобладать над стремлением правительства сохранять казачье общинное землевладение. Задачам экономического развития казачьих областей отвечал и Закон 1868 г. о разрешении лицам невойскового сословия приобретать землю в пределах казачьего войска. На смену сословным формам землевладения приходят новые, более соответствующие капиталистическому развитию региона. Надо отметить, что в этот период вследствие роста населения и экономического расслоения уменьшаются горские наделы, и население страдало от малоземелья.

В начале XX в. в экономической политике правительства на Кавказе все явственней проявляется стремление претворить здесь в жизнь те мероприятия, которые соответствовали бы общему направлению российских реформ. Как известно, столыпинское аграрное законодательство в полном объеме действовало на Кавказе только на территории Ставропольской губернии, однако и в казачьих, и горских районах в это время проводились преобразования в духе этих реформ. В 1903 г. был поднят вопрос о распространении деятельности Крестьянского Банка на казачьи территории. В 1907 г. Совет Министров распространил деятельность Банка на Донскую и Кубанскую области, а в 1913 г. – на Терскую (10). Деятельность Банка в казачьих областях представляет собой интересный пример борьбы Военного ведомства, которого стояло по отношению к казачеству на консервативных позициях, и реформаторов в правительстве.

Как известно, Крестьянский банк был не коммерческой, а землеустроительной организацией, одним из органов по проведению в жизнь столыпинской земельной реформы. Задачей Банка была, в частности, борьба с малоземельем. Поэтому нормы льготной продажи земли были установлены в 8-12 десятин на д.м.п. или 30-40 на домохозяйство. Военный министр признал банковские нормы недостаточными для казачества, однако Банк настаивал на том, что предназначается земля для малоземельных, и нужно считаться с интересами всех категорий населения. Совет Министров одобрил позицию Банка, по которой оказание казакам помощи в более широких размерах, чем крестьянам, недопустимо. Это соответствовало общему направлению реформ – постепенной ликвидации сословного строя и привилегий. Крестьянский банк, преодолевая сопротивление военного ведомства,

последовательно выступал за частное капиталистическое землевладение без сословных рамок. При помощи Банка в казачьих областях шел процесс уменьшения дворянского землевладения и рост буржуазного.

Однако не только деятельность Банка способствовала проведению на казачьих землях мероприятий, аналогичных тем, что являлись важной частью аграрной политики в крестьянских районах. В числе них можно назвать выдачу ссуд станицам из войскового капитала при покупке земли (11); увеличение сроков переделов земель; решение при переделах оставлять паи прежним владельцам; предложение агрономической помощи казачеству, а также устройство иногородних из казачьих областей на землях Восточного Закавказья и Черноморского побережья. Для этих целей началось строительство дорог в Черноморском районе, орошение Муганской степи в Закавказье. Постепенной ликвидации сословного строя способствовало также создание в казачьих станицах потребительских обществ, в которые входили как казаки, так и иногородние.

Аграрные преобразования начала XX века у горцев также велись в связи с общим курсом экономической политики. Поскольку большинство аграрных законов Российской империи не распространялись на инородцев и горцев, то Наместник Кавказский разработал специальные проекты реформ для этих народов. В 1905 г. начинает работать Особое совещание по упорядочению земельного устройства Нагорной полосы Терской области, в 1906 г. – Комиссия для исследования земель Нагорной полосы Терека и карачаевского народа Кубани в правовом и экономическом отношениях (12). Руководителем Комиссии был назначен юрисконсульт Штаба кавказского военного округа Абрамов. Перед комиссией была поставлена задача - определить, какое право на землю признать за горским населением с точки зрения общероссийского законодательства. Таким образом, правительство стремилось к постепенному созданию единого правового пространства для всех народов, населявших регион.

Комиссия сумела установить диалог с населением, пробудить социальную активность горцев. В 1908 г. Абрамовская комиссия представила Проект о земельных правах сельских обществ, отдельных членов и лиц, не принадлежащих к обществам. В 1909 г. в Тифлисе Межведомственное совещание приступило к обсуждению Проекта, привлекая к этому представителей народов Кавказа. В результате этого в 1911 г. был создан Проект о землеустройстве горского населения Нагорной полосы Терека и Карачая, который представлял собой попытку кавказской администрации применить к местным условиям столыпинское законодательство. В Записке Наместника Кавказского графа Воронцова-Дашкова Военному министру было предложено изменить законодательство в отношении горских народов в сторону его сближения с российским. В 1912 г. Межведомственное совещание конкретизировало формы распространения столыпинских аграрных законов на горцев, составив Проект правил о поземельном устройстве. Особое внимание Наместник уделял состоянию лесов в горских районах, считая необходимым законодательно ограничить их вырубку.

В отношении кочевого населения Кавказа политика правительства преследовала две важнейшие задачи – осуществить постепенный переход к оседлости, оказав при этом необходимую помощь, и оградить земли кочевых народов от незаконных захватов со стороны земледельческого населения. Русские крестьяне считали несправедливым наличие у ногайцев и туркмен огромных земельных наделов (86 десятин на д.м.п. у туркмен, 30 – у ногайцев, 7,5 десятин – у славян), и постоянно обращались с просьбами о выделении им наделов из инородческих земель (13). Такие просьбы Министерством Внутренних дел с разъяснениями просителям отклонялись.

В начале XX в. уже 70% туркмен и 35% ногайцев жили оседло. В 1907 г. была создана землеустроительная партия для производства межевых, гидротехнических и статистических

работ на инородческих территориях. 26% этих земель сдавались в аренду. Администрация приставств кочевых народов, заботясь о сохранении природного баланса, сдавала эти земли с торгов с определенными условиями землепользования. Только 1/6 часть земли разрешалось пускать под распашку, а 5/6 – под покос и пастбища.

Созданная в 1911 г. Особая комиссия при Главном Управлении под руководством агронома Златина, должна была помочь кочевникам перейти к оседлости. Чтобы ногайские овцеводы и туркменские коневоды охотнее соглашались на это, им была предложена на льготных условиях аренда казенных земель. Комиссия занималась качественным улучшением условий землепользования, организовывала мелиоративные работы, строительство школ, улучшение пород скота. Особое внимание власти уделяли борьбе с песками на инородческих землях, лесонасаждению, бурению артезианских колодцев.

Подводя итог краткому обзору основных направлений экономической политики российских властей на Северном Кавказе, можно выделить ее характерные черты:

- экономическая политика не только в среде славянского, но и горского и кочевого населения Кавказа проводилась в русле общих направлений правительственной стратегии;
- при этом осуществлялся учет местных особенностей, в том числе и на законодательном уровне;
- правительство поддерживало веками сложившиеся у горцев формы землевладения, о чем прямо заявлялось в документах, исходящих от Наместника Кавказского; осуществлялась охрана прав кочевников на землю, в том числе и от самовольных захватов;
- большое внимание уделялось мероприятиям по охране природы, поддержанию экологического баланса.

В советский период на Северном Кавказе осуществлялись все мероприятия, проводимые в стране партией и правительством по общим для всех регионов законодательным актам. Особенности политики было национально-государственное строительство, предоставление кавказским народам той или иной степени автономии. Специфический характер имела и политика, проводимая в рамках «культурной революции». После окончания гражданской войны в 1921 г. были образованы Дагестанская и Горская республики, однако противоречия между народами, входящими в Горскую республику были так сильны, что в этом же году начался ее распад. Расчет большевиков на то, что освобожденные «от гнета царизма» народы, будут строить социализм одной большой интернациональной семьей, не оправдался.

Бывшие округа республики стали выделяться в автономные области. В 1921 г. выделилась Кабарда, в 1922 г. – Карачаево-Черкесия, Адыгея, Чечня. В этом же году была создана Кабардино-Балкарская АО, а в 1924 г. Горская республика была ликвидирована, при этом образовались Ингушская и Северо-Осетинская АО. В состав автономий входило и многочисленное русское население. Терское казачество, активно поддерживавшее белых в ходе гражданской войны, было раздроблено между всеми автономиями. В 1928 г. Чечне был передан г. Грозный и Сунженский округ, а Северной Осетии – Владикавказ. Взаимные претензии народов друг к другу были столь сильны, что в 1926 г. Карачай выделился в самостоятельную АО. Национальная борьба разворачивалась по мельчайшему вопросу. В 1928 г. автономной областью стала Черкесия. В 1924 г. Чечня и Ингушетия были объединены в одну АО. В декабре 1936 г. такие автономные области как Кабардино-Балкарская, Северо-Осетинская и Чечено-Ингушская были преобразованы в республики. В таком виде национально-государственное устройство сохранилось почти до распада СССР.

В соответствии с провозглашенной «ленинской национальной политикой» каждый народ получал ту степень автономии, которая соответствовала уровню его развития: нации – союзную республику, народности – автономную; причем, если народ имел значительный процент рабочего класса в социальной структуре, то он самоопределялся в форме

республики, если большинство населения было занято в сельском хозяйстве, то автономия была в форме области, которая имела краевое подчинение. Поэтому Адыгея и Карачаево-Черкесии не получили статуса республики, что вызывало недовольствие национальных элит.

Все номенклатурные должности в автономиях были закреплены за определенными народностями. Первые секретари партийных организаций республик были представителями преобладающей по численности титульной нации, а в автономных областях – русские. Например, директором научно-исследовательского института в КЧАО должен быть ногаец и т.д. При всей кажущейся нелепости подобного положения, оно создавало определенную справедливость в распределении руководящих мест, особенно в глазах малочисленных народов. Национальная политика предполагала, что у каждого народа должна быть своя газета на национальном языке, радиопередача, фольклорный ансамбль и желательно свой выдающийся писатель или поэт. До падения СССР сохранялась практика предоставления бронированных мест в вузах представителям титульных наций.

Проявления национализма в советское время жестко подавлялись, а преимущества, которые получали кавказские народы, не приводили к этнической напряженности, так как в СССР идея государственного самоопределения наций была подчинена коммунистической партийной идеологии, которая и являлась опорой власти. В настоящее время этой скрепляющей идеологии нет, а конструкция государственно-территориального устройства осталась. Отсутствие четко определенной национальной политики вызывает недовольство как славянского, так и кавказского населения. Кавказцы недовольны расхищением бюджетных средств правящими кланами, двойными, по их мнению, стандартами Москвы в отношении разных народов, например осетин и ингушей. Русские недовольны несправедливым, на их взгляд, распределением бюджетных средств в пользу республик, а также отказом от идеи русской нации в пользу российской.

Литература:

1. А.С Кондрашева. Кавказское Наместничество и его деятельность на Северном Кавказе во 2-й половине XIX начале – XX вв. Диссертация на соискание ученой степени канд.ист.наук, табл.1, с.303-304.
2. Акты Кавказской Археографической Комиссии (АКАК), Т.VI,Ч.1. Тифлис, 1874, С.242.
3. АКАК, Т.VI, Ч.2. С.622-623.
4. Российский государственный Военно-Исторический архив (РГВИА), Ф.38. Оп.7. Д.68. Л.38.
5. Т.А.Невская, А.С. Кондрашева. Власть и реформы на Северном Кавказе (конец XVIII – начало XX вв.). Ставрополь,2011. С.30.
6. АКАК.Т.X. С.1.
7. Сборник сведений о кавказских горцах. Вып. 4, Тифлис, 1870, с.19-20.
8. З.Х.Мисроков. Адат и шариат в российской правовой системе: Исторические судьбы правового плюрализма на Северном Кавказе. М.:Изд-во МГУ. 2002, с.92.
9. История народов Северного Кавказа (конец XVIII в.– 1917 г.). М. «Наука»,1988, с.284.
10. РГИА, Ф.592, Оп.1 ,Д.291, 42об.
11. РГВИА. Ф.400. Оп.25. Д.5776. Л.2,10об.
12. РГВИА.Ф.400. Оп.1. Д.4018. Л.20 об.
13. РГИА. Ф,1291. Оп.84. Д.30. Л,1-2.

ტ. ნევსკაია, ა. კონდრაშევა
სახელმწიფო პოლიტიკის ევოლუცია სამხრეთ კავკასიაში XVIII-XX სს.
რეზიუმე

აღნიშნულ სტატიაში გაანალიზებულია სახელმწიფო პოლიტიკის ევოლუციის ძირითადი ეტაპები სამხრეთ კავკასიაში XVIII საუკუნის დასასრულიდან XX საუკუნემდე და მოკლედ არის აღწერილი რეგიონის გეოპოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული თავისებურებები. დასაბუთებულ არგუმენტებზე დაფუძნებით მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ რუსეთის პოლიტიკაში კავკასიის მიმართ მე-19 საუკუნის ბოლოს აღინიშნებოდა იმ მეთოდებსა და ხერხებზე დამოკიდებულება, რომელთა გამოყენებაც ხდებოდა კავკასიის ადმინისტრაციის კონკრეტული პირების მიერ. სტატიაში მოცემულია კავკასიის ომის შემდგომი დიდი რეფორმების დახასიათება. იგი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ რეფორმა იყო ჩატარებული ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით.

საბჭოთა კავშირის დროს ჩრდილოეთ კავკასიამ გაიარა ყველა ის ეტაპი, რომელიც იყო წარმოდგენილი პოლიტიკური პარტიის და ხელისუფლების მიერ და აღსრულებული საკანონმდებლო აქტების მეშვეობით, რომლებიც საერთო იყო ყველა რეგიონისთვის. საბჭოთა კავშირის დროს ნაციონალიზმის ყოველგვარი გამოვლენის ძალით აღმოფხვრა და ის უპირატესობები, რომლებიც კავკასიის ხალხებს გააჩნდათ არ იწვევდნენ ეთნიკურ დაძაბულობას, რადგან საბჭოთა კავშირის იდეა, სახელმწიფო თვითგანსაზღვრის იდეა, ექვემდებარებოდა კომუნისტური პარტიის იდეოლოგიას და წარმოადგენდა ძალაუფლების დასაყრდენს. ამჟამად ამგვარ იდეოლოგიას აღარ აქვს ადგილი, თუმცა სახელმწიფოს სტრუქტურა და ტერიტორიული წყობა იგივე რჩება. ზუსტად დადგენილი ეროვნული პოლიტიკის არარსებობა იწვევს როგორც სლავური, ასევე კავკასიის ხალხების უკმაყოფილებას.

T.A. Nevskaya, A.S. Kondrasheva
The Evolution of the National Policy in the Southern Caucasus in the
late 18th and the 20th centuries
Summary

The article analyzes the major stages of evolution of the national policy in the Southern Caucasus in the late 18th and the 20th centuries, and profiles the geopolitical, economic, and cultural peculiarities of this region. Based on the justified arguments, the conclusion is reached that the policy of Russia pursued in Caucasus in the early 19th century was clearly marked by the dependence on the methods and measures applied on the position of the particular people chairing the administration in Caucasus. The article characterizes the Great Reforms after the Caucasian wars, and highlights that the economic reform was implemented with consideration of the local conditions.

In the Soviet period the Southern Caucasus underwent all measures introduced by the political party and the government and implemented through the legislative acts common for all regions. The outbursts of nationalism were forcefully suppressed in the Soviet period, and the advantages the Caucasian nations had did not lead to the ethnical tension, since in the USSR the idea of the national self-determination was subdued to the communist party ideology, and was the pillar of the power. Nowadays, this joining ideology is no longer in place, though the structure of the state and territorial arrangement still remains. The lack of the clearly defined national policy causes the discontent of the Slavic as well as the Caucasian nations.

Nushaba Guliyeva
(Azerbaijan)

THE ENLIGHTENMENT MOVEMENT IN AZERBAIJAN AT THE BEGINNING OF XX CENTURY

Weakening and then the collapse of the Soviet Union gave an impulse to the resurgence of Islamic religion along with other processes happening in Azerbaijan and other Muslim regions. But this process of enlightenment was differently proceeding in neighboring North Caucasus or Middle East, where, to some extent, the continuity of traditions was dominating over new trends. In order to understand this substantial and may be the fateful difference one needs to look back to the events of 150 years ago, when Azerbaijan, being a part of the Russian Empire, was faced with a special way of social development.

Subsequently, Azerbaijan had absolutely different processes when Caucasian highlanders were waging a long war against Russia. The abolition of the khanates and the establishment of two colonial localities as a result of reforms carried out by the tsarist government led to a closer integration of Azerbaijani lands which surely fostered the development of the country's economic life. But the most important consequence of such kind of imposed integration was the impetus to Azerbaijan's transformation into a common socio-cultural and even political space. The radical cultural transformation almost immediately happened under the Russian influence. For example, the masterminds of social opinion in North Caucasus were such fighters against Empire, as Gazi Mahomed, Shamil, while in Azerbaijan the most popular and famous educators were A. Bakikhanov, M. F. Akhundzade and others who were in pursuance of Russian service. On the other hand, Islam for North Caucasian Shamil was the basis of his self-consciousness, while almost unveiled hostile attitude towards Islam was inherent in Azerbaijani M. F. Akhundzade. But one should confess that such a radical position had been mitigating in further intellectual environment. It would be appropriate to compare as an example the fact that a spiritual father of North Caucasian Imams was a cleric with Azerbaijani origins, Sheikh Ismail Shirvani, who was very popular in North Caucasus, but at the same time he is still unknown for even intellectual environment of Azerbaijan, not to mention the general public. It should also be mentioned that the level of piety of an average Azerbaijani is incomparable to religiousness' level of a North Caucasian. In spite of an average "Azerbaijani Muslim's self-commitment to theism, his fusion with the divinity, when the word "Allahsiz" (atheist) was the worst insult for him, he still could not do a five-time Namaz every day, neither fast, nor pay religious taxes" (1, 64).

Russia's colonial occupation, which figuratively opened a window to Europe, had almost immediately become a reason of a new reformatory movement. A struggle began against ignorance, fanatics, backwardness, superstition, conservatism of public consciousness, which had a direct or indirect link to religious beliefs and traditional routine of people. "A rare luck for Azerbaijani people was a presence of a person of brilliant and unprecedented intellect such as Mirza Fatali Akhundzade in the row of intelligence at the very beginning of its forming. Above all, he is famous as an author of the first plays in European style in Azerbaijani language... In 1850-1855 Akhundzade wrote a row of comedies, ridiculing vices which he saw in a modern Azerbaijani society: ignorance and superstitions" (7, 93). But pessimism, disbelief in possibility of Muslim society's reforming was inherent in Akhundzade. He saw a single salvation in absolute assimilation and rejection of Muslim "national" identity (4, 155-156).

Apparently, the reason of such pessimism inherent in Akhundzade was in failure of his trials on the way to reform any field of a social life. His approach to this problem was too radical. The idea of reforms or even the rejection of Arabic alphabet made him an image of "heretic" in

minds of conservative Azerbaijani society. But regardless of pessimism of his tone, the works of this great person had already become a part of a started reform. The first subjective factor that started the destruction of such pessimism was the activity of Hasan bek Zardabi. In spite of all the challenges of administrative and financial order, he was implementing one idea after another. In 1862 Zardabi established 2 social organizations, which aim was to attract the Azerbaijanis to Russian state schools, and also provide them with financial aid. But in real, the historic undertaking of this person was the launch of “Akinchi” (“Tiller”) newspaper in 1875, which was the first independent Muslim social press organ in a native language across the whole Russia. The newspaper didn’t exist long: the government forbade it in 1877 on the eve of the next Russian-Turkish war, declaring that “the newspaper is wreaking havoc among the Muslim population of the Empire”. But the genie was out of the bottle. Several press organs were launched very soon. For example, more than a hundred newspapers were publishing in Azerbaijan during the period of 1906-1912 (3, 39). Azerbaijani publicists, who were forced to leave the country and move to Iran or the Ottoman Empire became very famous socio-political activists in those countries right after the First Russian Revolution in 1905. The press organ “Irani-nou” (“New Iran”) published in Tehran by an Azerbaijani emigrant M. E. Rasulzade had become the most popular edition in Iran in a very short time. Ali bek Guseynzade and Ahmed bek Agayev became famous editors and politicians of the Ottoman Empire.

The economic boom in Russia at the end of XIX and beginning of XX century, and transformation of oil Baku into an industrial center of Caucasus on one hand and an undisputed center of socio-cultural and political life of Azerbaijanis on the other hand gave a stimulus to the further fast progress in all spheres of life of this Muslim society. The oil tycoons, philanthropies of that time were tirelessly funding the culture, enlightenment and press. In spite of serious resistance by conservative part of Azerbaijani Muslim clergy, the first Russian-Muslim secular school for women was established in 1901 by almost unlimited financial aid of a famous Azerbaijani oil tycoon Tagiyev Zardabi. A question of Muslim male children’s involvement in Russian secondary schools had been solved long before that. In order to prevent the population’s fear of getting assimilated by these Russian schools Zardabi along with Mahmudbekov and Ganizade achieved the permission of government to teach the Muslim children the basis of Islam instead of “Act of God”, which was for teaching the postulates and history of Christianity.

The government also permitted the introduction of a native language as a separate course of study. The problem of local teaching staff’s preparation also found its solution after the establishment of Gori Teaching Seminary in 1876. New types of Russian institutions, so-called “Russian-Native”, “Russian-Tatar” schools were launched very soon, and the teaching process was in native language at the first two years. In 1883 above mentioned tycoon Tagiyev fund the construction of the first Azerbaijani theater’s building. In 1908 the Azerbaijani opera authored by Uzeir Gajibekov and called “Leili and Mejnun” was performed on its stage. The synthesis of national “Mugam” and European classic music constituted the core of the musical improvisation, which hasn’t lost its popularity even nowadays.

Absolutely denying the pessimism inherent in Akhundzade, Zardabi also approached to the problem of a relationship between conservative societies with Islam more flexibly. Now it is very difficult to determine the real attitude of Hasan bek to Islam. Undoubtedly, there were times when he could, for example, reject to publish the letters of even Akhundzade himself, which for his opinion were “touching the belief in Isalm” (4, 161).

It is a common known fact that Zardabi, who lived in a province, specially subscribed to the newspaper “Terjuman” published by a famous Crimean Tatar public figure I. Gasprinski in order to enable a Mullah to read it during the Fridays’ praying instead of common preaching. “Read it from “minbar” (a rostrum in a Mosque): that would be better than your tales” (5, 43-44).

But anyway, in addition to Akhundzade, one can uniquely assume that the majority of new Azerbaijani intellectuals of the end of XIX and the beginning of XX century were never addressing against Islam; backwards, they were considering it as a basic factor of self-consciousness, trying to prove the ability and inevitable role of Muslim Religion at the new stage of Azerbaijani society's development. Strictly criticizing the religious figures, they were accusing them of violating the basics of the Religion and were acting as classic activists of Islam, trying to prove the appropriation of its real dogmas to such contemporary demands as enlightenment, democracy, sexual equality and even socialism. It is a common knowledge that the idea of Islam's renaissance in the form of opposition between "Sharia" and "Adat" (tradition) was laid in the ideological basis of Sheikh Shamil's anti-colonial movement in North Caucasus. But the difference was the fact that the Imams of North Caucasus were struggling for the revival of the dominant role of Sharia in society, while Azerbaijani intelligence just attributed to Islam the role and the character that could never be attributed to it because of the certain circumstances (even if they truly believed in their verity). It was an obvious attempt of not classic renaissance, but ultra modernization of Islam with the objective to adapt it to the demands of a modern life; and in this case the demand of "ijtihad"-innovations of Azerbaijani intellectuals was not accidental. Political Islam in Azerbaijan in behalf of the "Ittihad" party- the organization of Islamic modernists-had an obvious liberal and even socio-democratic shape. Being led by such famous representatives of intelligence as K. Karabekov, S. M. Ganizade, N. Vezirov, M. Makhmudbekov, N. Shakhshvarov, D. Gajibeyli, the party was committed to parliamentary democracy and never set a goal to establish a Sharia regime. But even this fact couldn't be a verge of socio-political opinion in Azerbaijan. From the middle of the second decade of XX century political Islam was removed to the second plan by the idea of secular nationalism-Turkism, which was gaining its popularity in the circles of Azerbaijani intelligence. In general, for a wonder, every Azerbaijani intelligent was committed to pan-Turkism and socio-democracy in whole. It is not accident that at the time of the first socio-democratic organization "Gummet"'s establishment in 1904, the staff of its founders was consisted of future leaders both from nation-democratic Turkists and also Islamist- Ittihadists.

One should make a digression right here: all of this rough socio-political cultural life was only a deal of Azerbaijani reality, that is to say, the intelligence, though it wasn't a handful of its desperate representatives, but it was a certain union of people (6, 94) who became a social class which dictated a mode and defined the priorities of the evolutionary way of roughly developing society. But this all was far from the ignorant masses at that time.

Finally, after the failure of Russian monarchy the establishment of the Azerbaijani Democratic Republic (ADR) was the apogee of this impetuous economic, cultural, social development. The word "Azerbaijan" first evolved from geographical concept into political notion. The first Parliament was launched at the end of 1918 by partially democratic election, where the majority belonged to the joint fraction of nation-democratic Turkists on behalf of the "Musavat" party (Egalite) with so-called non-partial liberal democrats. Islamists on behalf of "Ittihad" (Solidarity) were obtaining the second place for the quantity of members and constituted the major oppositional power in the Parliament. Finally, the third substantial political power was the joint fraction of Muslim nationalists. Ethnic minorities on behalf of the "Akhrar" (Fraternite) party from predominantly North Caucasian highlanders, two separate Armenian fractions, "Slavic-Russian Society" etc. were also settling their fractions in Parliament. 5 coalitional governments had been formed for two years of this Republic's existence. A Muslim woman first got a voting right during the elections. The Baku University was established with the assistance of Russian scientists, invited by Azerbaijani government. ADR was recognized as a de-facto existing political unit at the Paris Peace Conference in January, 1920. But at the end of April 1920 the army of Bolsheviks occupied the territory of a young Republic, thus, the establishment of Azerbaijani Soviet Social Republic was declared after the dissolution of the Parliament (2, 162-217).

Literature:

1. J. Hajibeyli, Selected Works, Baku, 1993, p.84.
2. State Archive of Political Parties and Social Movements of the Republic of Azerbaijan, I fund, inventory 74, unit storage 465, paper 162-217.
3. Rustamova-Tokhidi Solmaz, Azerbaijan Dovru Metbuati (Periodic Press of Azerbaijan) 1874-1890, Bibliography. (Ereb elifbasi ile sakhlanilmish nuskheler esasinda) (On the basis of copies in Arabic alphabet), Baku, 1993, p.39.
4. Contemporaries About Zardabi. Under the edition of Z. B. Geyushev, Baku, 1985, p. 154-164.
5. Contemporaries. About Zardabi. Under the edition of Z/ B. Geyushev Baku, 1985, p. 44-46.
6. T. Svyatokhovskiy. Russian Azerbaijan. "Khazar" journal, №1, 1990, p.94.
7. T. Svyatokhovskiy. Russian Azerbaijan. "Khazar" journal, №1, 1990, p.93.

ნუშაბა გულიევა აზერბაიჯანის საგანმანათლებლო კამპანია მეოცე საუკუნის დასაწყისში რეზიუმე

მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში ჩრდილოეთ კავკასიის მუსლიმური მიწების რუსეთისგან დაბრუნების შემდეგ, აზერბაიჯანის ისტორიაში დაიწყო ახალი პერიოდი.

სტატია ეხება საგანმანათლებლო კამპანიას, რომელიც დაწყებული იყო აზერბაიჯანელი განმანათლებლების მიერ. ისინი წარმოადგენდნენ დიდ სოციალურ ჯგუფს, რომელიც ასრულებდა წამყვან როლს XIX-XX საუკუნეების აზერბაიჯანის საზოგადოების ცხოვრებაში. მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულს აზერბაიჯანელ განმანათლებლებს გააჩნდათ განსხვავებული ხედვა განათლების ფორმისა და შინაარსის თაობაზე.

Нушаба Гулиева Азербайджанская просветительская кампания в начале XX века Резюме

В начале XX века, после возвращения Россией мусульманских земель Северного Кавказа, в истории Азербайджана начался новый период.

Статья касается просветительских кампаний, которые были созданы азербайджанскими просветителями. Они представляли собой большую социальную группу, которая в XIX-XX вв. выполняла ведущую роль в жизни азербайджанского общества.

В конце XIX века у азербайджанских просветителей формируется свое видение, касающееся формы и содержания просвещения.

Лейла Абасова
(Азербайджан)

РОЛЬ АЗЕРНЕСРА В ВОЗНИКНОВЕНИИ И РАЗВИТИИ УЧЕБНИКОВ (1920-1940 гг.)

Начиная с первых лет советской власти в Азербайджане развитие образования и просвещения было наиважнейшей задачей, стоявшей перед правительством молодого государства. Потому возникла необходимость в профессиональной организации школ, обеспечение их учебными материалами, что повлекло за собой ряд необходимых мер. Поражает тот факт, что на следующий же день установления Советской власти все специализированные учебные заведения перешли на государственное обеспечение. Вместо разных программ в отдельных школьных заведениях была учреждена единая школьная система, о чем был издан специальный декрет, подписанный Дадашем Буниатзаде от имени Народного Комиссариата Просвещения (Наркомпрос) рабоче-крестьянского Правительства. 15-го мая 1920 года Наркомпрос издал декрет об отделении религии от государства и, соответственно, мечети, церкви, синагоги и т.д. от школы. В школах был объявлен запрет на отправление религиозных обрядов. Этот декрет имел важное значение для развития народного просвещения, потому что вместо религиозных дисциплин, которые занимали основное место в учебных программах, были включены светские науки, в том числе естествознание и технические науки.

15 мая 1920 года для издания вновь составленных учебников и литературы массового пользования при Школьном отделе Наркомпроса была создана специальная комиссия, позже в 1921 году она была трансформирована специальным декретом в Издательский Отдел при Наркомпросе. В 1924 году на базе этого отдела было создано Азербайджанское Государственное Издательство.

С первых дней издательский отдел занимался исключительно организационными вопросами: подбором сотрудников, обеспечением места проведения и т.д. Основными вопросами занимался член большевистской партии Ага-Али Касимов (3, 60).

26 мая 1920-го года первая коллегия Наркомпроса утверждает устав о единой трудовой школе. В Азербайджане, так же, как и в Советской России, учреждаются 2-х концентная (4-х и 3-х летняя) семилетка.

В тот период обеспечение вновь созданных и быстро развивающихся школ учебниками на родном языке было очень важным, поскольку ликвидация безграмотности требовала знаний национального языка. Подготовка национальных кадров стало одной из задач первостепенной важности для большевистского правительства. Это требовало продолжительной, продуманной и последовательной работы, в то же время большой сознательности и убежденности (4, 20).

Революционный Комитет (Ревком) Азербайджана поднял вопрос о необходимости развития в короткий срок профессионально-технического образования, а также создании научно-технической базы.

7-го октября 1920 года был принят Декрет, подписанный Председателем Азревкома Нариманом Наримановым, который имел большое значение для развития книжного дела, в особенности технической книги. Это был декрет о запрещении вывоза книг и учебных материалов по профтехзнаниям за пределы Азербайджанской ССР. Контроль за вывозом книг и учебников поручался специальным отрядам. Личности, занимающиеся продажей

книг, в особенности за более высокую цену, и вывозящие учебные пособия за пределы АзССР привлекались к ответственности по законам Азревкома.

За подписью Н.Нариманова 16 декабря 1920 года Азревком издал декрет о составлении учебников на азербайджанском языке (4, 20). Принятые Первым Общеазербайджанским Съездом Советов рабочих и крестьян, солдат и матросов решения и указы с целью повышения уровня национальной культуры гласили:

- Для студентов всех факультетов Государственного университета и Политехнического Института обучение азербайджанскому языку является обязательным;

- Все специалисты, закончившие высшие учебные заведения Азербайджана, должны получить документы, подтверждающие окончание обучения только после сдачи нормативов на знание азербайджанского языка, установленных Наркомом Просвещения;

- Все научные работники, работающие в ВУЗах, должны обучиться азербайджанскому языку;

- Для специалистов со знанием азербайджанского языка, работающих в научных обществах, учреждениях, институтах при Университете, организовать командировки в научные центры в зарубежных странах;

Перед Наркомом просвещения стоит огромная задача – издать 400.000 тысяч книг для учебных заведений (4, 21), что, по мнению комиссара Д.Буниатзаде, было крайне необходимым в условиях поставленных задач, поэтому он поднял вопрос о передаче Наркомпросу одной типографии (4, 21). Он отмечал: «В результате проведения учета населения в стране было выяснено, что только 62 человека имеет высшее образование. Выходит за 100 лет в Азербайджане ничего не было сделано... Но это ясно. Потому что в Азербайджане не было высших учебных заведений.

Капиталисты и империалисты никогда не задумывались над просвещением Азербайджана. Сейчас у нас есть свой Университет. В ближайшем будущем, в 1922 году приблизительно 200 человек станут специалистами с высшим образованием. Значит, наше социалистическое правительство за полтора-два года дало стране в 3 раза больше специалистов с высшим образованием, чем капиталистический и империалистический режим за весь период своего правления» (4, 21).

Несмотря на положительные шаги по развитию образования в стране большевистское правительство старалось держать сферу издательства учебников под контролем. В Декрете Азербайджанского Наркома просвещения от 9 мая 1920 года отмечается: «Издательство учебников и учебных пособий без разрешения на то Наркома просвещения запрещается. Нарушение этого декрета влечет за собой привлечение к ответственности, а учебники конфискуются».

Тем не менее, несмотря на такие жесткие меры, книжное издательство развивалось, книга широко пропагандировалась и распространялась среди трудящихся, и это всегда оставалось одной из самых актуальных проблем (3, 61).

В декрете Азербайджанского Центрального Исполнительного Комитета и Наркома Советов Аз.ССР от 31 июля 1923 года указано: «Тюркский (азербайджанский – А.В.) язык должен быть внедрен как обязательная дисциплина во всех средних и высших учебных заведениях, а также курсах и т.п.» (4, 20).

Время требовало изучения азербайджанского языка, а это в свою очередь ставило перед правительством задачи по публикации научной и популярной литературы и в особенности учебников на азербайджанском языке.

Эта необходимость возникла потому, что в отличие от многонационального Баку, азербайджанцы, живущие в отдаленных районах и сельской местности, как правило, не знали совсем или плохо владели русским языком. Таким образом, подготовка национальных кадров требовала расширения издания книг на родном языке. С первых лет установления

Советской власти стало уделяться серьезное внимание идейно-политическому уровню издания книг.

С этой целью при Отделе Пропаганды АКП (б) создается Редакционно-Издательское отделение. Публикация книг находилась под контролем, все опубликованные книги проверялись этим отделением.

В течение периода от 1921-1934 годы Отделом публикаций Азербайджанского Наркомпроса было издано публикаций в объеме: 42 названий учебников и 515 печатных листов (5, л.103-104).

Большая часть этих учебников были опубликованы старым азербайджанским алфавитом, то есть арабской графикой. Такое положение вещей повлияло также на язык книги и используемую в ней терминологию.

В учебниках наблюдается влияние арабского, фарсидского и турецкого (в то время турецкий назывался османским) (6, л. 104).

Возрастающая необходимость в издании все большего количества книг требовала создания независимого государственного издательства. Таким образом, Азербайджанское Государственное Издательство было основано 9 июня 1920 года. Азербайджанское Центральное Издательство выполняло одновременно управленческие функции, а также выполняло руководство по всем вопросам издательства и печати. Учреждение, известное под названием Азернешр, занималось издательством книг, их пропагандой и распространением.

Созванный в конце ноября – начале декабря 1923 года III-ий Всеазербайджанский Съезд Советов уделил большое внимание развитию Азернешра и усилению его материально-технической базы.

Мустафа Кулиев выступил на съезде с докладом об организации и развитии народного образования. Из 24 параграфов этого доклада 12 были уделены вопросу о серьезной нехватке книг и учебных пособий в азербайджанских школах. Из-за отсутствия специальной типографии и материальных средств издание учебников для школ 1-го и 2-го уровня задерживается.

Съезд вынес решение о расширении деятельности издательства и выделении достаточных средств для организации специальной типографии (1, 45).

В результате этого с 1924 года Азернешр приступил к широкой деятельности. Он находился в подчинении Наркомпроса Азербайджанской ССР, и в его функции входило: публикация печатных произведений, их пропаганда и распродажа.

В состав издательства входили типография, переплетная, центральный книжный склад, центральный книжный магазин и главный склад бумаги при нем, а также музыкально-нотный магазин и мастерская музыкальных инструментов (3, 62).

Несомненно, создание Азернешра стало знаменательным и особым событием в истории развития книжной культуры в Азербайджане. В первые годы Азернешр в основном издавал учебники, детскую литературу, художественную и научно-популярную литературу. Позже стало уделяться серьезное значение книгам различных научных сфер, разного типа и серий, справочники и др. книги информационного характера.

Стали издаваться методические пособия и руководства по математике, биологии, грамматике и др. предметам. Издавались как оригиналы, так и переводы известных авторов.

В 1925 году наряду с учебными материалами, изданными на старом азербайджанском письме с арабской графикой, впервые были изданы учебники и с латинской графикой (7, л. 104-105).

К 1926-му году число учебников, изданных на латинице, становится 10, общий объем их составил 95,5 печатных листов, а тираж 183.000 экземпляров. В 1927 году на латинице издается уже 20 учебников с объемом 195,5 п.л. и тиражом – 166.000 экземпляров (8, л. 105).

В 1927 году Азербайджанское Государственное Издательство объединяется с кооперативным издательством «Бакинский Рабочий». Если сравнивать качественные и количественные показатели выпускаемых в том году книг с предыдущими годами, то можно заметить значительные положительные изменения. Однако эти изменения не были достаточными для удовлетворения спроса на учебники для того времени. Известный просветитель, педагог, член-корреспондент АН Аз.ССР Джумшуд Зульфугарлы, много сделавший для разработки методики преподавания в школах, писал о недостатках учебной литературы, что вместо учебников, которые могли бы быть использованы в течение нескольких лет, издаются разного рода рабочие книги, отдельные учебники, не имеющие последовательной связи друг с другом, и т.д. А это в свою очередь не дает возможности обучающему процессу перейти на новый уровень со стабильной программой и обновленной учебной методикой (9, л.105).

На заседании коллегии Наркомпроса Азербайджана 26-го июля 1931-го года (протокол 18) был обсужден вопрос «О состоянии учебников и их подготовке». Ахмед Тринич, который был директором Азернешра в то время, сделал доклад в связи с этим вопросом.

В результате обсуждения на коллегии сильных и слабых сторон издания учебных пособий, было принято решение рекомендовать Азернешру уделить должное внимание изданию специализированных учебников для профессионально-технических училищ, а также методических пособий для учителей.

На коллегии также подняли вопрос об удручающей ситуации с изданием учебных пособий для высших учебных заведений, и для решения этого вопроса посчитали необходимым создание комиссии в составе известных партийных деятелей, опытных в сфере издательства, просвещения и образования: Камал, Сами, И.В.Стригунов, А.С.Букшпан, Макарик и Ахмед Тринич (10, л.1).

Азернешру совместно с Отделом по работе с массами поручалось в течение 5 дней обсудить и разработать систему распространения издательской продукции, в первую очередь учебников. Ответственными за доведение этого вопроса до Наркомпроса были назначены Ахмед Тринич и И.В.Стригунов.

Также отмечалось неудовлетворительное положение и с курсами редакторов. В целях решения этого вопроса было принято обращение к Наркомпросу о создании бригады в составе учителей. Руководство этой бригадой было поручено Азернешру (11, л.1 обратная сторона).

С 1930 года в Азербайджане в период расширения издательского дела контроль за книгой еще более усилился. Неслучайно Наркомпрос Аз.ССР принял решение от 28 августа 1932 года «О Главном Управлении по делам литературы и издательства и его местных органах». В решении под номером 1409 указан обновленный устав Главного Управления. В уставе говорилось: «Главному Управлению по делам литературы и издательства и его местным органам поручается контроль за издательской продукцией по экономике, политике, военной тематике, любого печатного распространяемого произведения, а также за рукописями, фотографиями, радиопередачами, лекциями, выставками и т.д. (12, л. 7).

Наделить Главное Управление полномочиями на открытие издательств и органов периодической печати, закрытие издательств и изданий; на выдачу разрешения для ввоза/вывоза литературы и полотен за рубеж. Уполномоченные представители Главного Управления осуществляют, главным образом, контроль за печатной продукцией «Азернешра» и других издательств. Так, в соответствии с инструкцией Наркомпроса Азербайджанской ССР, руководители издательств выступали в качестве полномочных представителей Главного Управления (13, л. 8).

Невзирая на это, привлекает внимание то обстоятельство, что в 1930-ых гг. книгоиздательство в Азербайджане, наряду с изданием печатной продукции по различным отраслям наук, также уделяло внимание выпуску книг иного профиля, в частности, учебников, научно-популярных книг и т.д. В отличие от предыдущих лет, в тематическом плане за 1932 год основное место занимал выпуск учебников (общеобразовательного типа, предназначенных для техникумов, профессионально-технических училищ, высших школ, а также для ликвидации неграмотности), далее следовала массовая техническая литература, труды классиков марксизма-ленинизма, сельскохозяйственная и детская литература. Доля художественной литературы в тематическом плане составляла 36%. В целях претворения в жизнь важнейших планов, предусмотренных целями и задачами книгоиздательства, необходимо было укомплектовать редакционные отделы издательств специализированными кадрами. Это, в свою очередь, требовало привлечения к издательской работе литературных работников, редакторов со специальным образованием, художников и т.д. Насущной задачей указанного периода являлось бесперебойное, систематическое обеспечение издательств и полиграфических предприятий качественной бумагой. Планировалось, что по сравнению с 1931 годом, рост общего объема книжной продукции в 1932 году должен был составить 70% (14, л.4). С этой целью было принято решение обратиться с запросом в АДЕТИ по вопросу создания ударной бригады, в обязанности которой входило бы составление учебных пособий для общеобразовательных школ и высших учебных заведений (15, л.1 оборотная сторона).

В 1932 году для работы в издательстве было привлечено 14 специалистов из высших учебных заведений (временно освобожденных от основного места работы) для составления учебных пособий. Указанные лица были привлечены к этой работе по результатам совещания, проведенного отделом культуры и пропаганды ЦК Компартии Азербайджана, на котором обсуждался тематический план издательства “Азернешр” (16, л 21-22).

В 1932 году при Азербайджанском Государственном Издательстве был учрежден отдел учебно-педагогической литературы (17, л.59).

Работу отдела вели четыре группы:

- 1) Издание учебников для общеобразовательных школ;
- 2) Издание учебников для высших и средних специализированных учебных заведений;
- 3) Издание учебников для школ национальных меньшинств;
- 4) Группа детской литературы.

Руководство каждой группой осуществлялось главным редактором. В задачу отдела входило издание книг на азербайджанском, русском, армянском и талышском языках. Деятельность отдела оказывала положительное воздействие на увеличение объема издаваемых учебных пособий, улучшение их качества и художественного оформления. Иллюстрацией к сказанному могут служить следующие учебные пособия: Ф.Агазаде. “Новый тюркский алфавит”; Рашад Гафур. “География”; А.Саххат “Хрестоматия”; Дж.Джабраилбеги “Животный мир”; А.Реформатский “Органическая химия”, “Неорганическая химия”, “Элементарная физика”, “Элементарная математика”; А.Шаиг “Четвертый год” и т.д.

В отличие от предыдущих лет, основное место в тематическом плане на 1932 год занимали учебники (общеобразовательного типа, предназначенных для техникумов, профессионально-технических училищ, высших школ, а также для ликвидации неграмотности), далее следовала массовая техническая литература, труды классиков марксизма-ленинизма, сельскохозяйственная и детская литература.

В 1932 году особое внимание стали уделять изданию учебных пособий для общеобразовательных, профессионально-технических школ, техникумов и высших учебных заведений (18, л 3).

Издание качественно новых, отвечающих требованиям того времени учебных пособий, приходится на период, последовавший после известного решения ЦК ВКП (б) от 12 февраля 1933 года “Об учебных пособиях для начальных и средних школ” (19, л. 105-106). В целях обеспечения выпуска высококачественных учебных пособий ЦК КП (б) своим решением обязал Комиссариат Народного Просвещения Азербайджанской ССР самым внимательным образом обсуждать и анализировать на заседаниях коллегии каждый учебник, и лишь при соблюдении этого условия выносить соответствующее постановление (20, л. 106).

Начиная с 1933 года, в Азербайджане применяется подлинно творческий подход к составлению и изданию учебных пособий. При Наркомпросе Азербайджанской ССР учреждается состоящая из высококлассных специалистов специальная комиссия, в задачу которой входит тщательное изучение и анализ каждого учебного пособия, предназначенного к изданию. Самым внимательным образом анализируется содержание учебников, их язык, качество перевода и использованная терминология. Азербайджанские школы в полной мере обеспечивались учебниками родной речи и литературы, арифметики, математики, природоведения, физики, химии и т.д. (21, л. 107).

Впервые были изданы на азербайджанском языке учебники для средних школ по органической химии, анатомии и физиологии, по экономической географии СССР и т.д. Таким образом, после принятия в 1933 году известного решения ЦК КП (б) “Об учебных пособиях для начальных и средних школ” содержание учебников значительно улучшилось, их тираж возрос, художественное оформление изменилось в лучшую сторону.

Одним из больших достижений в сфере книгоиздательства в Азербайджане явилось издание учебников русского языка для нерусских школ (22, л. 108).

В течение указанных 20 лет учебные пособия издавались не только для общеобразовательных школ. Впервые в истории азербайджанской школы были изданы учебники для незрячих, глухонемых и детей дошкольного возраста. Одновременно были изданы учебные пособия для высших школ и техникумов, возрастных учащихся (23, л. 110). Отметим, что большие успехи были достигнуты и в деле составления и издания учебно-методической литературы.

Специалистами были разработаны и изданы специальные пособия по методике преподавания различных дисциплин в начальных и средних школах (арифметика, алгебра, химия, физика, ботаника, география, иностранные языки и т.д.). Достаточно отметить, что за период с 1927 по 1940 гг. были изданы методические пособия с 1000 наименованиями в количестве 4.800.000 экземпляров. Таким образом, в течение 20 лет в Азербайджане были достигнуты огромные успехи в подготовке и публикации учебных пособий и методической литературы и тем самым заложена прочная основа для укрепления школ и усвоения научных дисциплин школьниками (24, л. 110).

Отметим, что в указанный период издательство уделяло особое внимание подготовке и изданию учебных пособий. Достаточно упомянуть о том, что в 1933 году “Азернешр” издал 26 наименований учебников в объеме 333 печатных листов тиражом 82.000 для учебных заведений и технических школ. Учебные пособия для высших учебных заведений, изданные в 1934 году, составили 40% общего плана издательства в объеме 1846 печатных листов.

Отметим, что в указанный период “Азернешр” издал программы и методические руководства по отдельным предметам.

Среди печатной продукции “Азернешра” привлекает внимание разнообразием представленного материала учебная литература. В 1930-ых гг. “Азернешр” издал более 100 программ и методических руководств по многим предметам. Литература подобного рода

издавалась, главным образом, на азербайджанском и русском языках. Основную часть учебного материала составляли учебники, предназначенные для начальных классов и в целом для средних школ. Анализ печатной продукции “Азернешра” показывает, что большая часть изданий приходилась на дисциплины и предметы, предусмотренные программой средних школ, включая биологию, физику, химию, математику, родной язык и литературу, русский язык, историю, географию. Большую часть этих учебников составляли переводы с пособий русских авторов. Изучение указанных учебников показало, что переводные учебные пособия совершенствовались из года в год, переиздавались. Так, встречаются учебники, выдержавшие 4-5 изданий, некоторые 6-7 изданий. Подобный подход оказывает положительное влияние на качество учебного материала, его содержание и художественное оформление. Данное обстоятельство можно оценить как ценный опыт в деле книгоиздательства. Определенную часть учебных пособий, предназначенных для средних и общеобразовательных школ, составляют оригинальные учебники на родном языке. Большая часть этих пособий была подготовлена в 1930 году недавно вступившими на стезю науки молодыми учеными-азербайджанцами, включая математиков, литературоведов, географов, историков, геологов, ботаников, зоологов, физиков и химиков. Среди них можно выделить К. Рашада, М. Арифа, Г. Араслы, А. Абдуллаева, А. Демирчизаде, М. Рафили, Б. Чобанзаде, Ф. Касымзаде, Г.Алекберли, А.Бабазаде, Ш. Мехдиева, И. Гарягды, Д. Гулиева, Дж. Алиева, М. Алескерли и т.д.

Необходимо отметить и то обстоятельство, что тираж изданных в 1930-ых гг. учебников превысил аналогичные показатели за 1920-ые гг. В частности, если в 1920-ых гг. тираж учебников, предназначенных для начальных классов, 7-8 классов средних школ, составлял 20.000 – 30.000 экземпляров, показатели 1930-ых гг. составили 40.000-50.000, иногда доходил до 80.000-100.000.

Таблица

**“Азернешр”: издание учебных пособий для школ I
(1920-1940 гг.)**

Годы	Наименования	Тираж (тыс. экз.)
1920	3	63
1921	10	157
1922	11	162
1923	24	78
1924	21	446
1925	23	239
1926	36	399
1927	41	290
1928	51	425
1929	50	534
1930	59	832
1931	78	1782
1932	81	1649
1933	94	2190
1934	96	1489
1935	62	1102
1936	109	2605
1937	160	2606
1938	93	3502
1939	82	2810
1940	53	2861

Определенную часть печатной продукции “Азернешра” составляют учебные пособия, предназначенные для средних специализированных школ и высших учебных заведений. Указанные пособия были составлены как азербайджанскими авторами (оригиналы), так и переведены с других языков. Тираж учебных пособий насчитывал 3000-5000 (каждое) экземпляров; подавляющее большинство составляли переводы с пособий, составленных русскими авторами.

Литература:

1. Резолюции и решения, принятые на Съездах Советов Азербайджанской ССР: (1921-1937), Баку: Изд-во Академии Наук Азербайджанской ССР. 1961. с.45.
2. Азербайджанская книга: Библиография в 3 томах. Т. II. 1920-1940. Книга I. Баку: «Язычы», 1982. с.435-500.
3. Abasova L. Государственное Издательство Азербайджана – “Азернешр” – 90. //Книговедение и издательское дело: научно-теоретический и практический журнал, 2010. №2. с.60-69.
4. Аллахвердиев Б. Проблемы книгоиздательства в Азербайджане (1920-1940) // Книговедение и издательское дело: научно-теоретический и практический журнал, 2010. №1. с.18-38.

Архивные материалы:

5. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 103-104.
6. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 1. дело 330, л. 104.
7. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 104-105.
8. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, - оп. 5. дело 330, л. 105.
9. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 105.
10. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп.5. дело 184. л.1.
11. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп.5. дело 184. л.1 обратная сторона.
12. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 217, л. 7.
13. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 217, л. 8.
14. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.1, -оп. 235. дело 417, л. 4.
15. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57. -оп.5. дело 184. л.1 обратная сторона.
16. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.1, -оп. 235. дело 482, л. 21-22.
17. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.1, -оп. 235, дело 415, л.59.
18. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.1, -оп. 235, дело 417, л. 3.
19. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 105-106.
20. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 106.
21. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 107.
22. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 108.
23. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 110.
24. Азербайджанская Республика. ЦГА. Ф.57, -оп. 5. дело 330, л. 110.

ლეილა აბასოვა
„აზერნეშრის“ როლი სახელმძღვანელოების
შექმნასა და განვითარებაში (1920-1940)
რეზიუმე

სტატიაში შესწავლილია საგანმანათლებლო სფეროში პირველი უნივერსალური საბჭოთა გამომცემლობის „აზერნეშრის“ საქმიანობა 1920-1940 წლებში. ანალიზის შედეგად ცხადი გახდა, რომ სახელმწიფო ყოველთვის მხარს უჭერდა საგანმანათლებლო ლიტერატურის პუბლიკაციას, რომლის გაზრდაც და გაუმჯობესებაც ასახულია სტატიაში წარმოდგენილ ცხრილში.

Leila Abasova
The Role of “Azerneshr” in Emerging and Development of Textbooks
(1920-1940)
Summary

The article studies the activities of “Azerneshr”, the first universal soviet publishing house in the field of educational literature in 1920-1940s. A comparative analyses were carried out on the period studied, and it was determined that there has always been a state care to the publishing of educational literature. The circulation has increased year by year and the layout has improved. The increase and improvement are reflected in the tables presented.



Джамиль Кулиев
(Азербайджан)

К ВОПРОСУ О СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ СЕВЕРНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА В ДОКУМЕНТАХ КАВКАЗСКОЙ АРХЕОГРАФИЧЕСКОЙ КОМИССИИ

В октябре 1991 года после принятия Конституционного акта о независимости тема исследования истории государственности Азербайджанской Республики, которая глубоко уходит корнями в историю, важность отношений с соседними государствами, анализ истории этих взаимоотношений стал злободневной и актуальной проблемой.

Среди вопросов, обязательных для исследования, нужно особо отметить азербайджанские ханства. Как известно, вторая половина XVIII века имеет важное значение в истории Азербайджанского государства. Таким образом, несмотря на то, что Азербайджанское государство, возникшее в середине XVIII века, вошло в историю не как монолитное, сплочённое, а как представляющее собой отдельные феодальные государства-ханства, всё же носило характер государственности.

Тем не менее, в конце XVIII века, азербайджанские ханства, в целях защиты своих политических позиций, вынуждены были войти в борьбу, итоги которой становились всё более неразрешимыми.

С одной стороны, внутренние политические споры и разногласия, с другой - нападения со стороны соседних государств, стали серьезной угрозой для мирного сосуществования азербайджанских ханств. Постоянно пытаясь сохранять свою политическую независимость, свободу и спокойствие, азербайджанские ханства были вынуждены вступить в определенные отношения с соседними государствами. Тем не менее, ход сложных и противоречивых противоречий времени и истории того времени создал много сложностей и трудностей, преград. было нелегко. Гюлистанский договор 1813-ого года и Туркменчайский 1828-ого года поделил исконные азербайджанские земли между Ираном и царской Россией. Следует отметить, что после того, как Кавказ стал неотъемлемой частью Российской империи, некоторые города этого региона превратились в административный и культурный центр Южного Кавказа. Для того, чтобы управлять сотнями людей, живущих на Кавказе, царская Россия провела в жизнь там целый ряд административных, организационных, управленческих, контрольных санкций, открыла общественные организации, научные и культурные учреждения. С начала девятнадцатого века, эти учреждения и организации начали печатать и выпускать различные книги, журналы и газеты. Среди них "Календарь Кавказа", "Сборник информации о горных вершинах Кавказа", "Сборник Кавказского императорского общества по сельскому хозяйству", "Акты Кавказской археографической комиссии» и многие другие.

12-ти томное собрание документов Кавказской Археографической Комиссии, отличающийся своим масштабом и научным значением, был подготовлен под редакцией известного учёного-кавказоведа А. Берженина и вышел в свет с 1866 года. В этом сборнике наряду с документами, несущими официальное значение (отчеты, рапорты, письма и рескрипты судей и командующих войсками округа на Кавказе), стали доступными также и статистические материалы и информации (налоговые списки и таблицы, доходные и расходные документы и т.д.) Наряду с другими народами, проживающими на Кавказе, в азербайджанских солидных исторических источниках нашла отражение социально-экономической и политической жизнь азербайджанских ханств. Одним из факторов, обуславливающих актуальность проблемы, является то, что история древних и богатых ханств Азербайджана впервые нашла отражение и запечатлелась в документах Кавказской

Археографической Комиссии. Известно, что одной из наиболее важных и значительных проблем в изучении истории Азербайджана в советский период, является исследование истории периода ханств. В частности, в советской исторической науке господствовала такая идеологическая концепция, что отношения азербайджанских ханств с соседними государствами были односторонними, отношения к царскому режиму основаны на «добровольных принципах», а отношений с соседними государствами вообще не было. Такое неправильное отношение и историческая оценка привели к ошибочным выводам об социально-экономической и политической ситуации азербайджанских ханств, а также к промахам в борьбе за сохранение своей независимости.

Другим фактором, вызывающим актуальность проблемы и необходимость опоры на конкретные исторические факты является то, что на разных стадиях развития истории национальной государственности, если и есть возможность использования какого-то доступного пространства, чтобы заполнить пробелы в области изучения истории, истории государственных отношений, они должны быть проанализированы для получения важных и ценных научных результатов. Если попытаться каким-то образом облегчить трудность поставленной проблемы, то на основе важного источника - документов Кавказской Археографической Комиссии можно проследить и выявить появление азербайджанских ханств, их социально-экономический статус, результаты первой и второй русско-иранской войны для Азербайджана, насильственное переселение местных жителей-азербайджанцев. Документы Кавказской Археографической Комиссии являются важным историческим документом в деле изучения оккупации Россией Северного Азербайджана.

Следует отметить, что проблема исследования патриотической борьбы на основании актов археографии до сих пор не изучена. Кроме того, образование Северо-азербайджанских ханств, их социально-экономическая и политическая жизнь нашла своё отражение как в солидных исследованиях советского периода, так и в работах периода независимости. Одной из характерных черт историографии по теме является тот факт, что эта тема освещена и в отдельных монографиях по истории Азербайджана.

Среди вышеупомянутых научно-исследовательских работ предыдущего периода учёные-кавказоведы досоветского периода всячески прятали и умалчивали агрессивную и оккупационную политику царизма на Южном Кавказе, пытались в ином, более искажённом свете представить настоящую картину положения в азербайджанских ханствах. Среди таких исследователей М.Н.Кучаев, В.Н. Иваненко и другие основываясь на ненаучном подходе аграрной политики царизма, писали о том, что у ханств не было не только права собственности на землю, но и вообще права собственности. Такая же постановка задачи заранее умалчивая о реальном социально-экономическом положении в ханствах, способствовала искажению сущности прав местных феодалов, конфискации земли со стороны противника и другим негативным фактам. В связи с этим, можно упомянуть только об относительной научной точности Н.Ф. Диброва, который наиболее объективно проанализировал безусловное и условное право земельной собственности в период ханств. Те или иные стороны рассматриваемой проблемы, особенно в период до и после оккупации социально-экономические и другие права местных феодалов нашли отражение в работе А. Бакиханова "Гюлистан-и-Ирам".

Изучаемая проблема также была проанализирована в научных трудах хронологов-историков девятнадцатого века, которые также изучали некоторые аспекты этой проблемы, особенно политическую панораму ханств, оккупацию их царской Россией, их аграрную структуру и так далее. Анализируемый период а также те или иные стороны исследуемой проблемы особенно привлекают внимание в произведениях И.П. Петрушевского. В своей монографии, посвящённой аграрным отношениям И.П. Петрушевский в частности приносит ясность на проблему аграрной структуры существующих институтов до

оккупации царской Россией территории Азербайджана. Рассматривая те или иные стороны исследуемой проблемы были использованы научные работы, труды и монографии, посвящённые социально-экономическому положению азербайджанских ханств накануне оккупации, азербайджано-российским отношениям, общему положению сельского хозяйства означенного периода, сельским институтам, формам феодальной зависимости и движению жителей села, военно-политическим событиям и политической системе. Даже если период ханств хорошо освещён во втором томе "Истории Азербайджана" в трёх томах, в тени осталась политика национального, религиозного и политического неравенства, проводимого Россией по отношению к северному Азербайджану.

Монография М.М. Гульмалиева «Социально-экономическая структура азербайджанского села последней четверти XVIII века-первой половины XIX века» также охватывает те или иные стороны исследуемой проблемы. Автор работы используя материалы архивных фондов, документы и материалы были полученные из первоисточников, на основе обобщения материала и литературы по теме освещает историю аграрных отношений и состояния сельского хозяйства, феодальных классов и их взаимоотношений, особенности феодальной зависимости и её этапы и т.д .

Исследователь М.М. Гюльмалиев, тщательно в своих произведениях анализирующий социально-экономическое положение Азербайджанских сёл в конце 18-начале-19 века в частности отмечает, что население Шемахи, в том числе и Сальянского района в своём большинстве занималось производством шёлка табака. Это самые богатые и известные провинции Ширвана. В этом регионе в основном занимаются производством шёлка и выращивают много различных фруктов.. После захвата Россией шемахи, там было произведено около 5000 пудов шёлка. Один из первых советских исследователей социально-экономической жизни Азербайджана А.Губайдулин свидетельствует о том, что в Шемахинском районе было очень развито производство шёлка. Там проживало около 70 беков, имеющих тутовые сады.

В некоторых частях Шемахинского ханства наряду с туловыми деревьями произрастает и много фруктовых деревьев, здесь разводили и виноград. В шемахинских махалах Хозаюрт и Сардарин разводили фрукты, в Гурдживане и Мадрасе выращивали виноград. Здесь протяжённость туловых садов достигала 2600 десятин, фруктовых садов 800 десятин, виноградных 600 десятин. В этой части ханства занимались также производством и выращиванием хлопка. Здесь выпускался особый сорт хлопка под названием «гара гоза» и производители сами использовали его. О развитии и производстве шёлка в Шемахе свидетельствуют многие источники того времени. Следует отметить, что, эта информация находит подтверждение и в трудах одной из современных исследовательниц Н. Байрамовой. Автор в частности отмечает, что неподалёку от Шемахи через реку Пирсаат были проведены три канала. Среди них особенно можно отметить Канал Хан и Гошгар.

В Шемахинском ханстве, особенно в его горной части широко было распространено животноводство. В отличие от горной части, менее занимались овцеводством, больше разводили крупный рогатый скот. Незначительное место отведено было разведению верблюдов.

Из-за того, что в Бакинском ханстве преобладали в основном песчаные земли и не было достаточного количества воды, разведение фруктовых садов было слабо развито, эти культуры заменялись шафраном и виноградом.

Только, учитывая особые климатические условия бакинских сёл Гуздек, Гобу, Сарай и Хокмали, люди занимались выращиванием многих сельскохозяйственных культур. В этих сёлах выращивали пшеницу и овёс. Они уделяли особое внимание выращиванию пшеницы. По средним статистическим данным здесь выращивалось 57600 пудов пшеницы, 38 тысяч пудов зерна и овса. По документам Кавказской Археографической Комиссии становится

очевидным, что большое место уделялось и выращиванию бахчевых культур, таких как арбуз и дыни. Грядки в основном поливались колодезной водой. В Бакинском ханстве мало занимались выращиванием хлопка. Здесь производили 600 пудов шафрана и 3000 пудов хлопка.

В Бакинском ханстве, в частности на Абшеронском полуострове, очень было развито виноградарство и разведение шафрана. Наряду с этим внимание уделялось и животноводству: крупнорогатый скот-20 тысяч, овцеводство-30 тысяч. В этом регионе было также развито и рыболовство, иногда пойманную рыбу и экспортировали в Россию.

Как и в других ханствах Азербайджана и в Нахичеванском ханстве основным занятием населения было садоводство и животноводство. Нахичеванское ханство было одним из самых больших по протяжённости территории регионом Азербайджана. Оно простиралось от села Зангезур до реки Аракс.

По историческим документам того времени, дошедшим до нас, известно, что там было распространено в основном сельское хозяйство, хлопкоробство, шелкопрядство, животноводство.

Во всех махалах Шекинского ханства люди занимались выращиванием зерновых культур, в особенности пшеницы, зерна. Они орошали поля искусственным путём.

В Шекинском районе больше всего уделялось внимание шелкопрядам. Только В Агдашском махале Шекинского ханства было около 204 тутовых садов. В этом регионе также занимались разведением бахчевых и огородных культур. По документам Кавказской Археографической Комиссии невозможно полностью представить положение ханств Северного Азербайджана. Здесь на помощь приходят другие источники того времени.

Социально-экономическая жизнь Ираванского ханства отражала в целом социально-экономическую жизнь Азербайджана. В XVIII веке на западе Азербайджана В Агры, Нахичевани, Гафана очень было развито производство товаров общественного потребления и первой необходимости.

Из источников того времени становится очевидным, что товары экспортируемые из Ираванского ханства были в основном сельскохозяйственной продукцией. Это: пшеница, зерно, овёс, хлопок и другие зерновые культуры. Здесь также производили и шёлк, табак.

В горных регионах занимались разведением крупного и мелкого рогатого скота. Таким образом, во второй половине XVIII века, создание азербайджанских ханств, их социально-экономическая жизнь, исследование и анализ отношений с соседними странами и государствами является одной из серьезных проблем, не теряющих в наши дни своей актуальности. На основе документов и актов Кавказской Археографической Комиссии мы становимся очевидцами оккупации ханств Северного Азербайджана царской Россией, в результате которой был положен конец их независимости, совершалась политика национального, религиозного, политического неравенства и уничтожения против азербайджанского населения, что обуславливает актуальность этой проблемы в период противоречий, существующих в настоящее время, в период глобализации.

Литература:

1. Абдуллаев Г.Б. Азербайджан в 18-го в. и взаимоотношения его Россией. Баку, из-во Академии наук Аз. ССР, 1965.
2. Абдуллаев Г.Б. Из истории северо-восточного Азербайджана в 60-80-х гг. в 18-го в. Баку, из-во Академии наук Аз. ССР, 1958.
3. Ахундов Г. Русско-Иранская война 1826-1828 гг.
4. Авалиани С.Л. Крестьянский вопрос в Закавказье, т. 3, Одесса, 1914.

5. Бахтадзе И.Л. Податное обложение государственных крестьян Закавказского края. Т.1, ч.3.Тифлис, 1887.
6. Бутков П.Г. Материалы для новой истории Кавказа с 1722 до 1802 г. СПб., 1869, т. 2.
7. Бутков П.Г. Материал для новой истории Кавказа с 1722 по 1802 г. СПб., т. 3., 1869, 620 с.
8. Броневский С.Б. Новейшие географические и исторические известия о Кавказе. Москва. В Типографии Селивановскаго, 1823, ч.1.
9. Бакиханов А.А. Гюлистан-Ирам.(Редакция, комментарии, примечания и указатели акад. З.М.Бунятова). Баку,1991.
10. Бакиханов А.А. Сочинения, записки, письма. Баку, 1983.
11. Владыкин М.Путешествие по Кавказу.ч.1.М., 1885, с.12.
12. Губайдуллин А.Г. Феодалные классы и крестьянство в Азербайджане в 19-го в. Баку-1928.
13. Гасанов И.М. О повинностях владельческих раятов Ширванской провинции в первой половине 19-го в. Труды ИИ АН Аз. ССР, т. 11, Б., 1957.

ჯამილ კულიევი
ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობა კავკასიის
არქეოგრაფიული კომისიის საბუთებში
რეზიუმე

მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში აზერბაიჯანული სახალიფოების შექმნა, მათი სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრება, მეზობელ ქვეყნებთან ურთიერთობების კვლევა და ანალიზი წარმოადგენს ერთ-ერთ სერიოზულ საკითხს, რომელიც ახლაც არ კარგავს აქტუალობას.

სტატიაში განხილულია ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობა არქეოგრაფიული კომისიის საბუთებში.

Jamil Kuliev
On the issue of agriculture of Northern Azerbaijan in the documents of Caucasus
Archeographical Commission
Summary

In the second half of the XVIII century creation of the Azerbaijani khanates, their social economic life, research and the analysis of the relations with neighboring countries and the states remain to be one of the serious problems which are not losing the urgency even today.

The article deals with the agriculture of North Azerbaijan in the documents of Archeographical Commission.



Шабнам Нуриева
(Азербайджан)

ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКИЕ КОНФЛИКТЫ КАК МНОГОМЕРНОЕ ЯВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

После развала Советского Союза началась новая историческая эпоха – становление независимых государств и формирование геополитических ареалов, которые объединяют в себе бывшие советские республики. Эти ареалы имели свои контуры еще в рамках бывшего СССР, что поддерживалось экономическим районированием советского государства на основе административно-территориального устройства бывшего СССР. Однако географическое понятие Южный Кавказ в политической литературе появилось сравнительно недавно. Ранее писалось о Кавказе вообще, широко использовался также термин Закавказье. С распадом Советского Союза, образованием новых независимых государств в этом регионе произошли серьезные геополитические изменения. В новых независимых государствах: Азербайджане, Армении и Грузии, стали обсуждаться проблемы региональной общности исключительно стран Южного Кавказа, выдвигаться различные концепции по политическому, экономическому обустройству этого субрегиона. Не отрицая исторических, культурных, экономических, политических и иных связей народов, а сегодня и государств Кавказа, автор концентрирует внимание на изучении поведенческих аспектов внутривнутриполитических конфликтов Южного Кавказа. Здесь в сложнейший узел переплелись социально-политические, территориальные, этнокультурные, конфессиональные, геополитические и иные интересы, поэтому Южный Кавказ стал тем регионом, где возникли первые на территории СССР внутривнутриполитические конфликты.

Проблема защиты человечества от опасностей в различных условиях его обитания возникла одновременно с появлением на Земле наших далеких предков. Развитие цивилизации привели к изменениям, которые имеют как положительные, так и отрицательные моменты. К положительным явлениям можно отнести развитие науки, производства, благосостояние людей и т.д. К отрицательным, прежде всего, изменение и усложнение общественных и производственных отношений, которые неизменно ведут к увеличению числа опасностей и чрезвычайных ситуаций, связанных с деятельностью людей. Таким образом, демографические, социальные и политические кризисы являются благоприятной почвой для возникновения межгосударственных и внутривнутриполитических конфликтов, социальной напряженности, увеличения опасности для жизни и здоровья человека.

Прежде всего, необходимо отметить, что слово «конфликт» происходит от латинского *conflictus* – столкновение и практически в неизменном виде входит в другие языки (*conflict* – англ., *konflikt* – нем., *conflit* – франц.). В современной науке под конфликтом понимается столкновение несовпадающих, порой противоположных интересов, действий взглядов отдельных личностей, политических партий, общественных организаций, социально-политических и социально-экономических систем, развивающие определенную ситуацию дисгармонии. Конфликты различаются по субъектам, по уровням конфликтных отношений и по объекту. Они могут быть экономическими, социальными, внешне и внутривнутриполитическими, межэтническими, территориальными, языковыми, межконфессиональными и др.

Исходя из причин возникновения, выделяют конфликты интересов, конфликты ценностей и конфликты идентификации. Первые из них возникают в результате столкновения интересов по поводу перераспределения ресурсов. Вторые связаны с

существованием в обществе противоположных политических ценностей и норм и отсутствием консенсуса между ними. Третий тип конфликтов обусловлен этнолингвистической и религиозной неоднородностью общества и идентификацией индивидов с определенными политическими силами, конкретной расой, религией, социальной общностью и т.п.

В целом политический конфликт представляет собой не что иное, как разновидность и результат конкурентного взаимодействия двух и более сторон (групп, государств, индивидов) оспаривающих друг у друга распределение властных полномочий или ресурсов. Конфликт - один из возможных вариантов взаимодействия политических субъектов. Однако из-за неоднородности общества, непрерывно порождающего неудовлетворенность людей своим положением, различия во взглядах и иные формы несовпадения позиций, чаще всего именно конфликт лежит в основе поведения групп и индивидов, трансформации властных структур, развития политических процессов. Важно также и то, что конфликты, означая соперничество тех или иных субъектов (институтов) с одними силами, как правило, выражают их сотрудничество с другими, стимулируя формирование политических коалиций, союзов, соглашений. Тем самым политические конфликты предполагают четкое формулирование позиций участвующих в политической игре сил, что благоприятно воздействует на рационализацию и структуризацию всего политического процесса.

Во второй половине XX-го века наибольшую известность получили взгляды на конфликт М. Дюверже (Франция), Л. Козера (США), Р. Дарендорфа (Германия), К. Боулдинга (США), Р.Гарра (США), Д. Нуайе (Франция).

В самом общем виде конфликты принято классифицировать по следующим основаниям:

- с точки зрения зон и областей их проявления. Здесь, прежде всего, выделяются внешне и внутривнутриполитические конфликты, которые в свою очередь подразделяются на целый спектр разнообразных кризисов и противоречий. Так, среди международных конфликтов могут выделяться кризисы типа «балансирования на грани войны» (Д. Даллес), отражающие выдвижение одним государством требований и притязаний к другому в надежде, что противник скорее уступит, чем будет бороться; «оправдания враждебности» (Р. Лебоу), характеризующие провокационную деятельность государства против потенциального противника с тем, чтобы использовать сложившуюся ситуацию для выдвижения ему неприемлемых требований (так, к примеру, действовал Гитлер, инсценировав нападение на радиостанцию в Гляйвице для оправдания развязывания войны против Польши) и т.д. Внутривнутриполитические конфликты также подразделяются на кризисы и противоречия, раскрывающие взаимодействие между различными субъектами власти (правлящей и оппозиционной элитами, конкурирующими партиями и группами интересов, центральной и местной властью и т.д.), отражающие характер политических процессов, по которым разгорается спор групп и индивидов (в сфере государственного управления или массового участия граждан в политике) и т.д.;
- по степени и характеру их нормативной регуляции. В данном случае можно говорить о (целиком или частично) институализированных и неинституализированных конфликтах (Л. Козер), характеризующих способность или неспособность людей (институтов) подчиняться действующим правилам политической игры;
- по качественным характеристикам, отражающим различную степень вовлеченности сторон, интенсивность кризисов и противоречий, Среди конфликтов данного типа можно выделить «глубоко» и «неглубоко укорененные» (в сознании людей) конфликты (Дж. Бертон); конфликты «с нулевой суммой» (где позиции сторон противоположны, и потому победа одной из них оборачивается поражением другой) и

«не с нулевой суммой» (в которых существует хотя бы один способ нахождения взаимного согласия - П. Шаран); антагонистические и неантагонистические конфликты (К. Маркс), разрешение которых связывается с уничтожением одной из противоборствующих сторон или соответственно, сохранением противоборствующих субъектов и т.д.;

- по темпоральным (временным) характеристикам: долговременные и кратковременные. Некоторые конфликты в политической жизни можно завершить в течение предельно короткого времени, например отставка министра в связи с публикацией сведений о его предосудительных действиях, тогда как другие могут быть соотнесены с жизнью целых поколений, например противоборство диссидентов с коммунистическими режимами в странах Восточной Европы и бывшем СССР, военно-политические конфликты между Израилем и рядом арабских государств и т.д.;
- в соотношении со стремлением и организацией режима правления. В данном случае, как правило, выделяют конфликты вертикальные (характеризующие взаимоотношения субъектов, принадлежащих к различным уровням власти: между центральными и местными элитами, органами федерального и местного самоуправления и т.д.) и горизонтальные (раскрывающие связи однопорядковых субъектов и носителей власти: внутри правящей элиты, между неправящими партиями, членами одной политической ассоциации и т.д.).

Каждый тип конфликта, обладая теми или иными свойствами и характеристиками, способен играть разнообразные роли в конкретных политических процессах, стимулируя отношения соревновательности и сотрудничества, противодействия и согласования, примирения и непримиримости.

Среди внутривнутриполитических конфликтов можно выделить также социально-классовые, межнациональные, религиозные, межпартийные и межличностные. Внутривнутриполитические конфликты очень сложны, согласование политических интересов - это целая наука и искусство компромиссов. Особенно опасны конфликты между ветвями и подразделениями власти (центр - регионы, законодательная - исполнительная власть и т.д.).

Внешне и внутривнутриполитические, территориальные и межэтнические конфликты более всего обостряются в транзитный или бифуркационный (точка раздвоения) период. Но прежде всего нужно отметить, что сама содержательная характеристика транзитного периода как трудного и противоречивого перехода к демократии ориентируется на то, чтобы при анализе складывающихся в этом процессе многочисленных и острых этноконфликтных ситуаций в первую очередь постараться понять и оценить, в какой мере они несут в себе освободительные тенденции, то есть служат уничтожению тоталитарных структур и связей, демократизации внутри и межнациональных отношений в данной республике или регионе. Такой подход, прежде всего, обеспечивает реализацию важного аспекта этноконфликтологического анализа: отчленение позитивных межнациональных конфликтов от деструктивных – позитивными, с его позиций, представляются все те конфликты между этносами, которые ослабляют тоталитаристские структуры и отношения, выступая фактором расширения и углубления процесса демократизации – конфронтации, которые тормозят и свертывают этот процесс или вносят в него элементы деструкции.

В социальной сфере в транзитный период происходит резкая поляризация доходов населения, что ведет к расколу – появляются очень богатые и очень бедные. В социальной сфере отражается переход общества к сфере обслуживания, т.е. от индустриального к сервисному типу, что делает безработными большое количество людей с высшим образованием. Это вызывает социальный и глубоко личностный конфликт. Например, число самоубийств выросло на 44%. Конфликты в нравственной сфере в бифуркационный период бывают невероятно болезненными, потому что идет формирование иных ценностей

(спекуляция переименуется на бизнес); если раньше опора была на коллективный труд, то в этот период заменяется на индивидуальный. Также обостряются конфликты в духовной сфере, т.к. религия начинает занимать одно из ведущих направлений в государственном курсе.

Вышеперечисленные конфликты являются одной из причин глубоких политических конфликтов, в которых аккумулируются также этнические компоненты. Кроме того, этот переход позволяет оценить целый спектр национальных сил и движений, стремящихся, так или иначе, использовать межэтнические отношения в своих интересах, относительно характера и меры их антитоталитаристских или антидемократических устремлений и намерений. В частности, он дает возможность показать, что нередко межэтнические отношения в данном регионе, начав развиваться на основе освободительных и демократических идей и лозунгов, под действием интересов и установок определенных интересов и установок определенных движений и сил довольно быстро приобретают такую направленность, которая не может обеспечить ни освобождения, ни демократизации. Больше того, может сложиться ситуация, в которой все более опасным испытаниям подвергается не только жизнь и благосостояние отдельных членов данной этнической общности, но и существование всего этого этноса в целом, поскольку он глубже втягивается в безнадежные кровавые конфронтации с другими этносами, составляющими его окружение.

Обострение этнических проблем во всём мире усилило внимание к методологическим и концептуальным поискам в сфере этнических конфликтов. «Межнациональные конфликты как социальное явление есть столкновение интересов разного уровня и содержания, и представляет собой проявление сложных глубинных процессов в отношениях между отдельными этническими общностями, группами людей, протекающих под влиянием множества социально-экономических, политических, исторических, психологических, территориальных, сепаратистских, языково-культурных, религиозных и иных факторов». Это означает существование национальных противоречий и проблем, вызывающих межнациональные конфликты, что, в свою очередь, порождает необходимость изучения причин их возникновения.

Один из основоположников общей теории конфликта Р. Дарендорф считает, что концепция общества, принадлежащего гражданам, общества свободного, открытого и демократического, не кладет конец конфликтам, не решает в абстрактном плане всех проблем и противоречий развития. Этот вывод применим и к странам СНГ, республикам бывшего СССР. Межнациональные конфликты в Закавказье, Узбекистане, Таджикистане, Кыргызстане, Молдове, Прибалтике и других регионах - это специфическое, конкретно этническое выражение общесоциальных противоречий. В то же время характер этих конфликтов, в которых отчетливо просматриваются противоречия между национальными меньшинствами и «коренным» населением, весьма типичен. Доказательством этому может служить пример ряда высокоразвитых стран с устоявшейся демократией, где также имеются межэтнические проблемы - это фламандский вопрос в Бельгии, проблема Ольстера в Великобритании, Корсики во Франции, страны Басков в Испании, Квебека в Канаде.

ლიტერატურა:

1. Словарь-справочник «Политология», Москва, 2007.
2. Афанасьев В.В. Курс лекций по дисциплине “Политология”, 2005.
3. Lipset S.M. Political Man: The Social Basis of Politics. Baltimore, 1988, p. 26.
4. Дмитриев А.В. Конфликтология. Москва, 2002. с. 67.
5. Гришина Н.В. Психология конфликта. Москва, 2008.
6. Козырев Г.И. Политический конфликт: общее и особенное. Москва, 2007 с. 57.
7. Никовская Л.И., Степанов Е.И. Конфликты в современной России. Москва, 2000.
8. http://www.azerros.ru/pnhtml/pub_02.htm

შაბნამ ნურიევა

შიდა პოლიტიკური კონფლიქტები, როგორც თანამედროვე პოლიტიკური პროცესის მრავალფეროვანი მოვლენა რეზიუმე

სტატიაში განხილულია პრობლემა, რომელიც წარმოადგენს თანამედროვე რეალობის, XX-XXI საუკუნეების ისეთი ფენომენის ანალიზის მცდელობას, როგორცაა პოლიტიკური კონფლიქტი. ეროვნული უსაფრთხოების პრობლემა, ზოგადად, წარმოადგენს ინტერდისციპლინარულ პრობლემას და ისეთ საკითხს, რომელიც უნდა იყოს განხილული მიკრო და მაკრო სოციალური მასშტაბებით, კონცეპტუალური აპარატის და სხვადასხვა სამეცნიერო ხერხის მოზიდვითა და გამოყენებით.

შიდა პოლიტიკური კონფლიქტების ფსიქოლოგიური ასპექტების კვლევას აქვს არა მხოლოდ თეორიული, არამედ, განსაკუთრებით, პრაქტიკული მნიშვნელობა.

Shabnam Nurieva

Internal political conflicts as a multidimensional phenomenon of modern political process **Summary**

The article gives an attempt of a comprehensive analysis of a political conflict which is the phenomenon of the XX-XXI century. In general, the problem of national security is an interdisciplinary problem. It is subject that should be considered in micro and macro social scale with the attraction of conceptual apparatus and scientific toolbox of various sciences.

Researching of psychological aspects of inter-political conflicts has not only theoretical but also particularly practical concernment.

Ramid Huseynov
(Azerbaijan)

THE ACTIVITY OF MASS MEDIA ON INCREASE OF EFFECTIVITY OF DEMOCRATIC MANAGEMENT AND POLITICAL PARTICIPATION

Existence of the freedom of thought, word and information in the democratic society allows to citizens to take part in the more efficient form in the political life.¹ At the same time MASS MEDIA does not service as only means to agitation of the government, they also studies the activities of the government, gives information to citizens in about him, creates opportunity for discussions and expression of the social thought and influence to the government... As L. Grossman said: “ *The development and advancement of IT and Mass media will form the third era of the democracy*”² State does not allow to this in the totalitarian and authoritarian societies, but the authority is interesting to shows the reality of the politics in the democratic states. Because authority is elected only by peoples in the democratic society . If we express with Robert Dahl's thoughts: «...Thought and freedom of speech is importance" to acquire information knowledge about politics of the government and also inquiring about its political course in time.³

Before speaking about the effects of mass media in the role of political culture of a state, it's very important to get some crucial information about the history and developments of mass media.⁴

It would be hard to overestimate the importance of mass media in the U.S. electoral process. National television networks reach 99 percent of all American homes, making contact across the entire socioeconomic spectrum. Cable news stations, radio and television talk shows, newspapers, news magazines and Internet sites all provide voters with information about the candidates. The content and emphasis of their coverage are among the most powerful factors in determining how voters perceive the candidates and the issues.

Studies have shown that broadcast media devote most of their coverage to the competition between the candidates rather than providing an explanation of issues and the candidates' stances on them. Eager to attract viewers, broadcasters focus on dramatic moments that highlight candidates' mistakes, attacks on opponents and suggestions of scandal or problems.

We can say that effects of mass media over the political behaviors of people took place during 1960s, in the period of decolonisation. In that time collective social groups created synergies against to discrimination, wars, injustices and inequalities which are established by hegemonic tools of states. These activities had been effected by mass media apparatus from Western to Eastern part of the world. Mass media had been transformed to creator style to maintain and regulate public opinion by some rich authorities and political agencies. In the result of these and such kind of activities political behaviors of the world nations were influenced and it opened circumstances and resulted in creation and formation of new political and ideological movements which were mainly formed against to capitalist and imperialist dominance that created wars and injustice in different regions of the world. The effects of propaganda and media regulated some bad situations and conditions of the people. Also it shared a new power to create a hegemony of plural political groups.

¹ Robert Dahl, “About Democracy”, Baku, Azerbaijan, 2004 p. 115

² L.K. Grossman “The Electronic Republic” Reshaping Democracy in the Information Age” New York, Viking, 1995, p. 527

³ Robert Dahl, “About Democracy”, Baku, Azerbaijan, 2004 p. 115

⁴ D. Bitem, K. Boyl, “The Democracy: 80 Questions and Answers”, Baku, Azerbaijan, Azərneşr, 2004 p. 15

Such kind of means of power are mainly used by totalitarian and authoritarian governments in order to suppress and prevent the development of democracy, but the power of mass media is used to influence and impact the government to fulfil their obligations and keep their promises before the people and it also creates conditions for the people to express their impressions about the government and the state and evaluate their activities. In order to give transparent evaluation, it is very important to establish independent and free mass media within a state. According to Robert Dahl: "... freedom of speech and expression is very important in order to get comprehensive knowledge about the policy of the government, and get detailed information about the political course of the government on time."¹

Another important factor about necessity of independence of that mass media is that, it gives people to get alternative information. Unlike in undemocratic and totalitarian societies, in democratic societies people have chances to get alternative information about the activities of the government from different point of views. That's why the existence of independent and free mass media is very important, and it shouldn't be under the control of special interests of the state.²

The importance of mass media is also openly seen during elections within a state. It helps to evaluate the political participation and processes correctly. In modern democratic states, the role and necessity of mass media is increasing uninterruptedly, especially during election periods. Previously, the help of newspapers, televisions and televisions were widely used during election campaigns, but now the importance of the internet is also inevitable. We can also see the importance of mass media during presidential campaigns. In modern periods the power of mass media is very important in order to draw the attention of the voters during the election campaigns. The candidate, who correctly evaluates and puts that factor into the consideration and uses mass media successfully wins the elections for sure. According to M. Rocar, universal suffrage and freedom of information establish the core of the modern democracy. The information that is correctly aimed and directed makes it possible to attract the voters, and on the other hand it determines and develops democratic participation of people.³ One of the more important indicators of democratic participation is that people get healthy information about candidates through the use of mass media, and on the other hand they influence the policy making of the state. All abovementioned factors are only possible under the democracy. While showing the possibilities and opportunities that were presented by the democracy, Robert Dahl especially mentions about "*information based on cognition*" theory as an important criterion.⁴ According to this theory, if people don't have any knowledge and information about the political processes that are maintained and regulated by the government, and if they don't have enough information about state policy, they will become parochial part of the state, and they will lack in political participation and afterwards will be deprived from their rights. But if they have enough information and policy making of the government, they will develop mutual relations with the government and become active participants of that state. Promises, propagandas and projects of candidates were presented by columnists, newspapers and televisions. Mc Combs and Donald Shaw introduce it as *agenda setting theory*. Agenda setting has a great power to influence state issues according to them. Agenda is determined by mass media apparatus and all balances can be changed because there is a changeable line between voters and candidates which is sensitive.⁵ It is important to remember

¹ Robert Dahl, "About Democracy", Baku, Azerbaijan, 2004 p. 248

² D. Bitem, K. Boyl, "The Democracy: 80 Questions and Answers", Baku, Azerbaijan, 2004 p. 17

³ D. Ismayilov "Azerbaijan in the transformation process, ideologies: Conservative. Liberal. Social-democracy", Baku, Azerbaijan, 2005, p. 281

⁴ Robert Dahl, "About Democracy", Baku, Azerbaijan, 2004 p. 248

⁵ The Agenda Setting Function of Mass Media by Mc Combs and Donald Shaw, Public Opinion Quarterly 1972,

spiral of silence theory of Elisabeth Noelle-Neuman. She said that some persons have an emotion about excluding from society because of complexity to define his ideas and perspectives to people. Other persons are using collective media tools to share their ideas as a plural community.¹ So common judge is presented as absolute truth to minorities who are silence groups. If even they are true, nobody can see their effect because of plural groups are using mass media to establish hegemony over the others. Also these circumstances create an atmosphere to struggle for democratisation. There should be an equal position which implements political expects of people. Ramiz Mehdiyev says that information and communication tools create new conditions to implement democratic initiatives: *“Not to be depended on the point of views or their approaches all political organisations and parties, and their leaders use mass media in order to use and reorganize their activities. In other words, mass media apparatus has a great effect over people’s democratisation and its transparentisation period.”*²

As Ramiz Mehdiyev mentioned that mass media has a power and responsibility about democratization process in the world, we can share some results of its effects. Some examples give chance to understand its function on democratisation such as; freedom of speech, right to vote, right to be a member of whichever political organisation and right to meeting. The world system creates these conditions in a time which people get together quickly as a result of globalisation and they know all happenings and situations in the world. But also we need to understand other face and factors and the functions of the power of mass media.

M. Afandiyev, a professor who is mainly occupied with research on political science mentions about some important fuctions of mass media in his book *“Siyasi Elmin Problemləri”* (Problems of Political Science). The main functions of mass media apparatus, according to him, are: to keep citizens informed, to enlighten the masses, socialization, and evaluation of events correctly, integration and mobilizing functions.³

As we mentioned above, mass media is very useful and important in democratic establishment, but besides its good sides, mass media also has bad sides. Some scholars and researches mention that, it’s very easy to manipulate and control people for someone’s interests via the use of television, which is one of more important parts of mass media. Briefly, with the use of television it’s very easy to control the mass and then people would be directed to different thoughts in the result of negative information. It’s not a coincidence that many scholars mention that **“the person, who owns the television, controls the whole country”**. One of real dangers about the misuse of television is that it’s used for political manipulation. Manipulation is and aspect of public relations in which individuals create and image or argument that favors their particular interests.⁴ Such kind of tactics may include the use of logical fallacies and propaganda techniques, and often involve the suppression of information or points of view by crowding them out, by inducing other people to stop listening to certain arguments, or by simply diverting attention elsewhere.⁵ Such kind of information is mainly based on cock-and-bull story. Notwithstanding this is mainly used in totalitarian and authoritarian regimes, the use of political manipulation is also seen to be used in

http://www.soc.unitn.it/sus/membri_del_dipartimento/pagine_personali/delgrosso/personali/articoli%5Cagendasettingtotal.htm

¹ Noelle-Neumann, E. (1974). The spiral of silence: a theory of public opinion. *Journal of Communication*, p. 24, 43-51.

² Рамиз Мехтиеv, “На Пути демократии: Размишляя о наследии”, Баку, Азербайджан, “Şərq-Qərb”, 2007 p. 180-182

³ M. Afandiyev, ““The problems of the political science””, Baku, Azerbaijan, 2004 p. 215-218

⁴ New York Times, article

⁵ D. Ismayılov “Azerbaijan in the transformation process, ideologies: Conservative. Liberal. Social-democracy”, Baku, Azerbaijan, 2005, p. 344.

some democratic countries as means of power. Mostly the government or leaders need to use mass media in order to hide the truth about their politics, and broadcast information falsely.¹ While controlling the influx of political information, the government tries to create its pleasing image.²

While explaining the importance of information for political subjects in political science, L.S. Sanisteban mentions: “Information is not neutral; it’s an important battle weapon. The elites try to use it in order to keep their power of authority.”³

The control of the flow of information by the government and by its body agencies also confines political participation. Individuals who control the flow of information possess good opportunity to influence the collective consciousness. The control of the country and mass media gives the government a treasure of opportunities and possibilities and makes the government determinant and hegemonic power. The control of mass media and the country by the government and by its body agencies can be called **plural hegemony**.

Plural hegemony which is using mass media, effects political issues according to powerful side. Public opinion is directed by these agencies and groups how they want to change stabilities in a country. Mass media facilitate a period of hegemonic system of powerful side to another. Theodor Adorno explains that capitalist world system established a *culture industry*. According to him capitalist world system become stronger than old times via usage of these tools. They are battering sensitivities, mutiny minds against to bad things and real humanistic and political values of the world people. Shortly, these tools are making people insensitive and standardising behaviors of people.⁴

Mass media apparatus are part of Ideological State Apparatus (ISA) according to Louis Althusser. He explains that states have a hegemonical desires above thoughts of people who are members of those states. So it finds some special arguments, agencies or uses ready foundations to implement its systematic ideology.⁵ Churches, schools, courts, political parties, mass media apparatus, syndicates and cultural branches are parts of ISA. If we look at special point about functions of these mechanisms, there is an invisible factor to impress each other by mass media apparatus. So today powerful sides which can be groups or states, creates tendencies how they want for people’s actions and ideologies. We can say that mass media is a first apparatus to create a common hegemony above people with idea of Althusser and Adorno.

Literature:

1. Рамиз Мехтиев, “На Пути демократии: Размышляя о наследии”, Баку, Азербайджан, “Şərq-Qərb”, 2007.
2. D. Bitem, K. Boyl, “The Democracy: 80 Questions and Answers”, Baku, Azerbaijan, Azər nəşr, 2004.
3. Nazi Propaganda, <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goebmain.htm>
4. L.K. Grossman “The Electronic Republic” Reshaping Democracy in the Information Age” New York, Viking, 1995.
5. D. İsmayılov “Azerbaijan in the transformation process, ideologies: Conservative. Liberal. Social-democracy”, Baku, Azerbaijan, 2005.
6. Robert Dahl, “About Democracy”, Baku, Azerbaijan, 2004.

¹ M. Afandiyev “The problems of the political science”, Baku, Azerbaijan, 2004 p. 233.

² L.S Sanisteban “Principles of Political Science”, Baku/Azerbaijan, 1994 p. 52.

³ Also there. p. 54.

⁴ Ozan Örmeci, Solda Teoriler ve Tarihsel Tartışmalar, Ozan Yay., İstanbul 2009, p. 52,53.

⁵ Ozan Örmeci, Solda Teoriler ve Tarihsel Tartışmalar, Ozan Yay., İstanbul 2009, p. 39.

7. The Agenda Setting Function of Mass Media by Mc Combs and Donald Shaw, Public Opinion Quarterly 1972,
http://www.soc.unitn.it/sus/membri_del_dipartimento/pagine_personali/delgrosso/personali/articoli%5Cagendasettingtotal.htm
8. Noelle-Neumann, E. (1974). The spiral of silence: a theory of public opinion. Journal of Communication.
9. M. Afandiev, "The problems of the political science", Baku, Azerbaijan, 2004.
10. New York Times, article.
11. L.S Sanisteban "Principles of Political Science", Baku, Azerbaijan, 1994.
12. Ozan Örmeci, Solda Teoriler ve Tarihsel Tartışmalar, Ozan Yay., İstanbul 2009.

რამიდ ჰუსეინოვი
მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების საქმიანობა
დემოკრატიული მმართველობის ეფექტურობის ზრდისა და პოლიტიკურ
ცხოვრებაში მონაწილეობისთვის
რეზიუმე

სტატიაში შესწავლილია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების როლი პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის ეფექტურობის ზრდაში. ყურადღება გამახვილებულია დემოკრატიული საზოგადოების ფორმირებაზე მოსახლეობის პოლიტიკურ კულტურაში, მრევლის პოლიტიკურ მნიშვნელობაზე. აგრეთვე განხილულია მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების მდგომარეობა, ელექტრონული ხელისუფლების შექმნა და გაანალიზებულია მისი საქმიანობა.

Рамид Гусейнов
Деятельность средств массовой информации по повышению эффективности
демократического управления и участия в политической жизни
Резюме

В статье исследована роль средств массовой информации в повышении эффективности участия в политической жизни, а также уделено внимание формированию демократического общества в политической культуре населения, политической роли паствы. Кроме того, рассмотрено состояние средств массовой информации, создание электронного правительства и проанализирована его деятельность.



საერთაშორისო ურთიერთობები - INTERNATIONAL RELATIONS - МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Мери Габедава
(Грузия)

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ЯЗЫКОВОЙ ПОЛИТИКИ В ГРУЗИИ

Язык является важным элементом определяющим национальную идентичность, выполняя консолидирующую функцию. В лингвистически многообразном и многонациональном обществе заложена большая вероятность возникновения микронационального движения этнических меньшинств, которое таит серьезную опасность порядку и стабильности государства. Неправильная языковая политика может привести к политическим катаклизмам. Поэтому язык в многонациональном государстве может быть использован как средство для узаконения ассимиляции, так и диссимиляции. Под языковой политикой подразумевается совокупность мер, принимаемых государством для изменения или сохранения существующего функционального распределения языков или языковых подсистем, для введения новых или сохранения употребляющихся лингвистических норм. Главными признаками языковой политики царской России были ее агрессивный характер и русификаторская природа.

В Российской империи языковая политика была не только орудием ассимиляции, но и средством угнетения. Русский язык господствовал в государственной системе управления, в высших и средних учебных заведениях. Даже в православных церквях создавались препятствия богослужению на национальных языках, закрывались католические церкви. Получить образование в России было возможно только на русском языке. В тех областях страны, где национально-освободительное движение носило организованный характер, проводилась политика изменения демографической ситуации, путем искусственного перемещения в национальные регионы переселенцев из числа других этнолингвистических групп, что нередко приводило к серьезным столкновениям. Этими мерами царизм стремился укрепить свои позиции в национальных регионах страны.

В первые же годы российского управления в Грузии практически были предприняты меры для изменения ее этнодемографической ситуации. Российской администрации в Грузии предписывалось привлечь в страну зарубежных колонистов и др. 22 декабря 1819 года был издан специальный указ, предоставлявший существенные льготы новопоселенцам Грузии. В результате такой политики царскому правительству удалось переселить в Грузию многочисленные группы мигрантов: греков, немцев армян и т.д. После победоносного окончания Русско-Турецкой войны 1828-29 годов Россия переселила в Грузию десятки тысяч армян и греков, расселив их Самцхе-Саатабаго и Триалети. Переселение армян в Грузию, как известно, царизм осуществлял вплоть до 1916 года. С 1803 года началось интенсивное перемещение осетин с Северного Кавказа и т. д. Естественно, что в этих условиях языком общения коренного грузинского населения с колонистами становится русский язык. На основе русской графики для бесписьменных народов Кавказа были изданы национальные азбуки. В 1862 году была опубликована первая абхазская азбука. Не принижая культурно-исторического значения этого акта, в тоже время следует указать, что

царизм в данном случае преследовал цель облегчить ассимиляцию малочисленных народов Кавказа путем приобщения их к русской культуре. Царизм предпринимал попытки разобщить грузинский народ на отдельные этнографические группы, путем создания для мегрелов и сванов письменности на основе русской графики. Однако все эти попытки самодержавия закончились полным крахом. Аналогично действовал царизм и в Центральной Азии, где тюркское население было разобщено на отдельные лексические группы, говоривших на уйгурском, казахском, киргизском, узбекском, каракалпакском языках. Такая политика самодержавия сдерживала развитие этнических культур и создавала препятствия для их развития.

В 20-х годах XX века большевистское правительство объявило национализм буржуазной идеологией, став проводить жесткую политику по отношению к националистам. В учебных заведениях Грузии было запрещено изучение произведений классика грузинской литературы, одного из выдающихся вождей национально – освободительного движения в нашей стране Ильи Чавчавадзе, крупнейший ученый Иванэ Джавахишвили был изгнан из основанного им Грузинского (Тбилисского) университета и т. д.

Первоначально языковая политика большевиков была сравнительно либеральной. В 1921 году большевики отказались от проведения политики руссификации. Это было вызвано объективными причинами - советская власть имела многочисленных врагов на всей территории страны (антибольшевистские восстания, национально-освободительные движения и т. д.). Национальному движению правительство Советов противопоставило этнический национализм, который основывался на либеральном мировоззрении самоопределения наций. В национальных республиках большевики способствовали образованию многоязычного общества, в котором языком общения был русский язык. Русский язык стал официальным языком всех центральных государственных, законодательных органов, правительственных учреждений, армии и т. д. На государственном уровне русский язык являлся практически языком русской и большевистской элиты. Что же касается национальных языков, то их применение ограничивалось национальной территорией, местами расселения этнических групп. В союзных и автономных образованиях обучение велось на разных языках. В Грузии, например, функционировали грузинские, русские, абхазские, осетинские, греческие, азербайджанские, эстонские, армянские школы.

В целях усиления своего влияния на национальные регионы страны, правительство Советов проводило переселенческую политику, имея целью изменить демографическую ситуацию в той или иной части Союза. В этих целях оно прибегало и к политике насильственной депортации народов. Результатом такой политики оказалось, что после распада СССР 25 млн. этнических русских оказались вне территории Российской Федерации. В Грузинский ССР русскими заселялись Черноморское побережье (Абхазия, Аджария), индустриальные центры (Тбилиси, Кутаиси, Рустави). Насильственно были депортированы грузины-мусульмане из южных регионов нашей страны.

В 1936 году завершился переходный период строительства социализма. С этого периода начинается пропаганда концепции «советского народа», как новой исторической общности. Набирает обороты процесс универсализации русского языка. Именно в этот период алфавиты на арабской и латинской графике переводятся на кириллицу. В Грузии возникает несколько разнокачественных культур: этнических грузин, русских, абхазов, осетин, азербайджанцев, армян и др. Все они, за исключением русской, представляли замкнутую систему в своих этнографических группах. Роль связывающего звена между ними играл русский язык. Дальнейшее усиление руссификаторской политики нашло свое отражение в новой редакции Союзной Конституции. В проекте Конституции Грузинской ССР 1978 года была изъята статья о государственном статусе грузинского языка. Это

вызвало волну широкого народного протеста, что вынудило Кремль отказаться от жёсткой языковой политики. Волна протеста прокатилось и в других союзных республиках.

После распада Советского Союза Кремлём были спровоцированы вооруженные столкновения в национальных регионах постсоветского пространства, в том числе и в Грузии. В 1991-1993 годах Россией была произведена этническая чистка грузинского населения Абхазии и т. н. Южной Осетии. В Гальском районе Абхазии, население которого в абсолютном большинстве составляют этнические грузины, учащимся и сегодня запрещено не только учиться на грузинском языке, но и его употребление на бытовом уровне (7). Это является грубейшим нарушением прав и свобод человека.

Определённое время Грузия оставалась частью русского культурного пространства. В её учебных заведениях функционировала советская система обучения, Радио и телевидение велось на русском языке, издавались русские газеты и журналы. Языковая политика Правительства Грузии этого периода оказалась слабой и малоэффективной. В таких условиях было невозможно говорить о стабильном единстве нация-государстве.

С 1999 года Москва начала «битву» за русский язык. Она намеревалась объявить русский государственным языком в странах Содружества Независимых Государств (1). Это предложение, однако, не получило единодушную поддержку членов этой организации. Русский язык в ряде стран СНГ, а именно: в Белорусь, Киргизии и Таджикистане получил статус второго государственного языка. Руководство Российской Федерации, под предлогом защиты прав русских Крыма, выставило требование о предоставлении русскому языку на Украине статуса официального или регионального языка.¹ Москва, опираясь на сепаратистов Приднестровья, добивается признания русского языка вторым государственным языком Молдовы. В настоящее время МИД РФ прорабатывает вопрос о признании русского языка официальным языком стран СНГ. Комитет по делам соотечественников России проводит в этом направлении активную работу в странах Балтии (3).

Многолетние напряженные Российско-Грузинские отношения постепенно отдалили грузинскую элиту (политическую, экономическую, академическую, культурную) от русской. Для восполнения информационного и культурного вакуума необходимо было осуществить оперативные меры включения страны в процесс лингвистической глобализации. Особенного внимания заслуживают мероприятия, осуществлённые в Грузии в течение последних 5 лет для ослабления позиций русского языка в стране. Были закрыты русскоязычные газеты и журналы, русскоязычные факультеты в вузах, училищах и т.д. Грузия присоединилась к Болонскому процессу, что привело к замене системы русского образования европейской, придав вестернизации необратимый процесс. В целях повышения уровня знания английского языка был осуществлен проект «Учить и учиться для Грузии». В Грузии находятся иностранные добровольцы, проживающие в грузинских семьях, которые совместно с местными педагогами учат детей английскому языку. Добровольцы ведут преподавание английского во всех регионах Грузии, в том числе и в горных местностях. В Грузии издаются английские журналы и газеты, на телеканалах показывают английские фильмы с грузинскими субтитрами. В вузах открыты англоязычные факультеты, на некоторых специальностях введены учебные курсы на английском языке. В результате проведенных указанных и других комплексных мер английский язык в Грузии занял позицию главного иностранного языка.

Распространение английского языка имеет большое значение с точки зрения интеграции страны в глобальную экономическую систему и культурное пространство. В

¹ Эту цель Россия достигла в августе 2012 года, когда Верховная Рада Украины приняла закон "Об основах государственной языковой политики". С этим решением Рады не согласилась Львовская область. <http://www.rg.ru/2012/10/09/russkiy-anons.html>.

результате замещения русского языка английским бывшая русскоязычная советская элита осталась в не у дел. На арену выступило поколение с западным образованием и «лингвистическим капиталом», которое стало проводником новых ценностей. Английский язык пользуется большой популярностью среди молодежи, что в значительной степени окажет на политические процессы в будущем.

Языковая политика Правительства Грузии объективно отражает его политическую и идеологическую ориентацию. Популяризация английского языка в Грузии прямо увязана с устремлениями Саакашвили интегрироваться в североатлантическое пространство. Современный уровень вестернизации на этом этапе не создаёт угрозу естественному развитию самобытной грузинской культуры.

В языковой политике Грузии большое место отводится изучению грузинского языка, ибо низкий уровень знания государственного языка в этнических меньшинствах обрывает политическую проблему: язык теряет мобилизующую функцию, снижаются его возможности в деле объединения масс вокруг общей идеи, установления соответствующих коммуникаций, формирования общественной мысли и т. д. Все это объективно создаёт угрозу стабильности государства. При формировании нации-государства главной задачей является гомогенизация языка. Она требует большой осторожности, ибо преимущество языка доминантного народа может оттолкнуть от центра лингвистически неоднородную периферию. Этот процесс связан с большими трудностями и для такого многонационального общества, каковой является Грузия.

Исследования, проведенные в Грузии в мае 2008 года Европейским Центром по вопросам национальных меньшинств, показали, что 83% азербайджанцев, компактно поселенных в Квемо (Нижняя) Картли, а также 62,5% армян Самцхе-Джавахети не владеют грузинским языком. Вполне понятно, что языком коммуникаций этих этнических групп по-прежнему остается русский язык. Так, например, из 2666 учеников, окончивших школу в Ахалкалаки, Ниноцминде, Цалке и Марнеули, в вузы страны поступили только 91 человек, из числа которых лишь один получил грантовое финансирование. В 2007 году число студентов из этих регионов уменьшилось почти вдвое. В 2009 году общенациональные экзамены выдержали только два абитуриента армянской национальности (2).

В 2009 году Правительство Грузии подготовило национальную концепцию толерантности и интеграции, вобравшей в себя следующие направления для улучшения уровня образования этнических меньшинств: доступность общего школьного и высшего образования, повышение уровня знания государственного языка, доступность для всех общей программы образования и профессионального обучения. При подготовке этой концепции было учтено слабое знание грузинского языка представителями этнических меньшинств. С 2012 года граждане Грузии азербайджанской, армянской и других национальных меньшинств при зачислении в вузы страны пользуются специальными квотами. На вступительных экзаменах в вузы они экзаменуются только по общим навыкам на родном языке (азербайджанском, армянском и т. д.). При положительной оценке они зачисляются на подготовительный факультет, где в течение одного года изучают грузинский язык. После этого им предоставляется право продолжить учебу на любом факультете вуза.

В целях более эффективного и практического преподавания грузинского языка в школах этнических меньшинств осуществляется государственная программа «Грузинский язык для будущих успехов». С этой целью с 2011 году в школы Самцхе-Джавахети, Квемо (Нижняя) Картли и Кахети направляются бакалавры-специалисты, которые оказывают помощь местным педагогам негрузинских школ в проведении уроков грузинского языка. Участники проекта проживают в местных семьях, помогая тем самым населению в изучении грузинского языка. В районах с этническим национальным меньшинством открываются Дома грузинского языка, в которых систематически происходят встречи представителей

местного населения с работниками просвещения, культуры и науки. На языках национальных меньшинств изданы учебники грузинского языка с видео- и аудио- материалами. Осуществление подобных проектов оказывает благоприятное влияние, помогая негрузинскому населению в изучении государственного языка, создавая тем самым необходимые условия для их самореализации (4).

При вступлении в апреле 1999 года в Европейский союз Грузия взяла на себя обязательство подписать и в течение одного года ратифицировать Европейскую Хартию региональных языков и языков меньшинств (6). Основная цель Хартии – это признание региональных языков или языков меньшинств в качестве выразителей культурного богатства и формирование активных действий по их поддержке и сохранению. Хартия включает в себя целый ряд обязательств, которые берет на себя государство, а именно: обеспечение доступности дошкольного, начального, среднего, профессионально-технического и высшего образования на региональных языках или языках меньшинств; создание условий для работы радио- и телеканалов, вещающих на национальных языках и др. Причем государству для ратификации из более чем 60 положений достаточно выполнить любые 35.

Несмотря на благородные цели Хартии, многие европейские страны, прежде всего по политическим мотивам, не ратифицировали, а то и вообще не подписали Хартию. Да и самоопределение «региональный язык» вызывает разногласия, как среди политиков, так и экспертов-лингвистов, особенно в случаях, когда трудно разграничить понятие «язык» и «диалект». Грузия находится в числе тех стран, которые еще не подписали означенную Хартию. Это связано с тем, что в Грузии сложилось довольно сложное положение. Низкий уровень знания государственного языка стал серьезным тормозом для интеграции национального меньшинства. Поэтому существует реальная опасность тому, что недостаточная осознанность понятия нация-государство может затруднить формирование государственности. Армянское население Самцхе-Джавахети и азербайджанское население Квемо (Нижней) Картли имеют более тесные культурные связи с населением Армении и Азербайджана. Предусмотренное Хартией требование об углублении межпограничного сотрудничества возможно создаст в будущем угрозу для интеграции внутри самой Грузии. Перед аналогичной проблемой стоят и другие государства постсоветского пространства.

Государства Прибалтики категорически выступают против принятия Хартии, мотивируя свою позицию статьями рассматриваемого нами документа, в силу которых требования Хартии распространяются на автохтонные языки. По их мнению, этнические группы Прибалтики, говорящие на региональном языке или языке меньшинства (в основном русские), поселились в этих странах (т. е. были поселены по политическим мотивам) в течение недавнего прошлого, а потому на них не могут быть распространены положения Хартии.

Сегодня Грузия осуществляет целый ряд требований Хартии: это доступность получения меньшинством дошкольного, начального, профессионально-технического и высшего образования, издание газет и журналов, а также теле- и радио- вещание на языках меньшинств.

Вопрос о статусе региональных языков или языков меньшинств в Грузии становится все более актуальным. В Джавахети выдвигаются требования о признании армянского языка региональным языком. В этом направлении особенно активно выступают представители московского крыла политической группировки «Джавакх», пользующаяся поддержкой антигрузински настроенных русских политиков. Они призывают мировое сообщество оказать давление на Грузию в целях признания армянского языка региональным. В феврале 2012 года в Баку активисты «Борчалю» организовали акцию перед посольством Грузии, с требованием восстановления, по их словам, «исторических азербайджанских топонимов».

Как показывает опыт, наделение языка статусом регионального языка, сопряжено с демографическими, лингвистическими, экономическими и политическими проблемами. Поэтому Европейская Хартия языков не выдвигает предварительных требований к тому или иному конкретному языку, предлагая критерии для определения регионального языка и языка меньшинства.

Политические и экономические процессы, протекавшие в Грузии в течение последних десятилетий, нашли прямое отражение в государственной языковой политике. Она должна способствовать консолидации грузинского общества, объединению этнических меньшинств вокруг идеи нация-государство. Государственный язык не только механизм реализации прав и свобод граждан, но и необходимый элемент осуществления единообразия управления и понимания государственной воли. Исходя из сложившейся конкретно-исторической ситуации, в условиях многонациональности грузинского социума Правительство Грузии должно максимально безболезненно проводить современную языковую политику, которая будет ориентирована на защиту не только государственных интересов, но и на защиту прав и интересов национальных меньшинств.

Лიტერატურა:

1. Справка Комитета Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации по делам СНГ и связям с соотечественниками «О состоянии русского языка, культуры и образования в странах СНГ и Балтии и мерах по их поддержке со стороны государственных органов и общественности Российской Федерации», 12.04.1999. <http://kro-krim.narod.ru/ZAKON/spravrus.htm>.
2. Габедава, М. Зурабашвили, Т., 2011. Государственная политическая проблема: знание государственного языка в этнических меньшинствах на низком уровне. <http://workunholic.wordpress.com/>
3. Лавров, С. В., 2011. Выступление Министра иностранных дел России на Всемирной тематической конференции соотечественников, Москва, 17 октября 2011 года. <http://www.madagascar.mid.ru/doc/konf89.htm>.
4. Этнические меньшинства - новые инициативы государства. Центр толерантности при офисе народного защитника, 2012. <http://tolerantoba.ge/index.php?id=1314971931>
5. Ethnic Minority- New Initiative of State. The Tolerance Center at the Office of the Public Defender of Georgia. <http://tolerantoba.ge/index.php?id=1314971931>.
6. European Charter for Regional or Minority Languages, 1992. <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG>.
7. Georgia/Abkhazia: Back Home, but in Limbo, 2011. <http://www.hrw.org/node/100311/section/1>.

მერი გაბედავა ენობრივი პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში რეზიუმე

ენა წარმოადგენს ნაციონალური იდენტობის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ძირითად ელემენტს, რომელიც თავის გარშემო ახდენს ერის კონსოლიდაციას. ცარიზმის ბატონობის დროს საქართველოში განხორციელებული აგრესიული რუსიფიკატორული პოლიტიკის შედეგად ქართულმა ენამ დაკარგა ეს სასიცოცხლო ფუნქცია. თვითმპყრო-

ბელობა საქართველოში მეთოდურად ახორციელებდა დემოგრაფიული სიტუაციის შეცვლას ქვეყანაში სხვა ეთნიკური და ეთნოლინგვისტური ერთობების ჩამოსახლებით. ასეთი პოლიტიკის შედეგად რუსეთმა შეძლო არსებითად შეეცვალა საქართველოს ეთნოპოლიტიკური რუკა. საქართველო მოექცა რუსულ კულტურულ სივრცეში, სადაც ქართული ენა და კულტურა დევნა-შევიწროებას განიცდიდა. ქართული ენის მდგომარეობა საგრძნობლად გაუმჯობესდა სსრკ-ში, თუმცა რუსული ენა კვლავ რჩებოდა საქართველოს მრავალეროვნული საზოგადოების კომუნიკაციის მთავარ საშუალებად. 2003 წლიდან საქართველოს მთავრობამ დაიწყო ახალი ენობრივი პოლიტიკის გატარება, რომლის უმთავრესი მიზანია ქვეყანაში სახელმწიფო ენის განმტკიცება და განვითარება. ეს პროცესი მიმდინარეობს რეგიონალური და უმცირესობების ენების ევროპული ქარტიის მოთხოვნათა გათვალისწინებით. საქართველოში რუსულმა ენამ დაკარგა დომინანტი უცხო ენის სტატუსი და ის ინგლისურმა ჩაანაცვლა. ინგლისური ენის ფუნქციების გაფართოება ხელს უწყობს ჩვენი ქვეყნის ჩართვას ეკონომიკური და კულტურული გლობალიზაციის პროცესებში და დასავლეთთან მის შემდგომ ინტეგრაციას. ამ ეტაპზე კულტურული გლობალიზაციის არსებული დონე არ წარმოადგენს ნაციონალური კულტურის, მათ შორის ქართული ენისათვის საფრთხეს.

Meri Gabedava
Some Aspects of Linguistic Policy in Georgia
Summary

Language is one of the major constituents of national identity that unites the nation. The Georgian language has lost its vital role due to the aggressive russification policy conducted during the tsarist dominance in Georgia. The autocracy in Georgia methodically carried out measures to change the demographic situation of the country through settling down other ethnic and ethno-linguistic communities. As a result of this policy Russia had been able to change substantially the ethno-political map of Georgia. Georgia joined Russian cultural space, in which the Georgian language and culture suffered oppression and persecution. Status of the Georgian language had significantly improved in the Soviet Union, though the Russian language remained the main means of communication in a multiethnic society of Georgia. Since 2003, the government of Georgia has started a new language policy, the main aim of which is to strengthen and develop the country's official language. This process is ongoing, taking into account the demands of European Charter on Regional and Minority Languages. Russian Language has lost its dominant foreign language status in Georgia and it was replaced by English. Extension of the English Language functions contributes to our country's involvement in the processes of economic and cultural globalization and its further integration with the West. At this stage, the existing level of cultural globalization does not represent a treat to the National culture, including the Georgian Language.

Хосейн Калхор
(Иран)

IRAN – USSR RELATIONS FROM THE ISLAMIC REVOLUTION TILL THE END OF THE IRAN-IRAQ WAR

Introduction

The Iranian Islamic revolution took place following the Iranian people's protests led by the Shiite clergy against the Shah's totalitarian regime. As a consequence of these facts, it was created a regime based on the Islamic-Shiite ideologies which aimed to become as example of ideal Islamic state for the other Muslim people in the region and in the rest of the world, too. This resulted in the so-called theory of exporting the Islamic revolution. Independently of its efficacy, such theory has cost a lot for the new formed state. The foreign policy and role played by the Pahlavi regime in the Middle East, above all the strategic position occupied by Iran within the Persian Gulf region, induced the world superpowers to become worried about Iran's increasing power. In addition, Iran's political orientation towards the USA mined other Middle East countries' interests¹, in particular those of USSR.

Evidently, USSR hoped at the time of the Cold War in a change in the Iranian regime in favour of her own interests; so that USSR and other European countries recognized the sovereignty of the new formed Islamic republic and showing aptitude to a full diplomatic collaboration².

Hardly a year after the Islamic revolution took place, the situation had changed: the new formed Islamic republic with its policy of exporting the revolution became a menace for the international community. Even USSR, which at that time incorporated Islamic population in its southern and south-western regions³, kept pace with the other world countries in order to stopping the rise of the Islamic republic; in particular because USSR after the October revolution had been trying to divulgate the Socialist ideas in the world for decades⁴. In fact, the idea of exporting the Islamic revolution to the Islamic countries has been one of the reasons for which all world countries united against Iran's revolutionary policy, which in its extream consequences brought to the Iran-Iraq war. At first it could appear as a conflict related to the 1975 Algiers Agreement, which regulated the boundary dispute between the two countries; but it really aimed to the exportation of the Islamic Republic itself and to the formation of an ideological movement parallel to that of the Socialist Soviet Union.

USSR-Iran relations after the Islamic revolution

After the distrust of Mehdi Bazargan, PM of the transition government formed during the revolution, in its foreign policy Iran took tough lines both against the American imperialism and the USSR socialism⁵. According to some Iranian researchers, who took themselves part to the

¹ Kenneth M. Pollack, *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, New York, Random House, November 2004.

² Izadi, Nematollah, *بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران*, (The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran), Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, pp. 20-35.

³ Bisotoni, Aram, "نگرش راهبردی روسیه به جهان اسلام", Strategic view of Russia to Islamic world, <<http://www.iris.ir>> Wednesday on 17th Aban 1385.

⁴ Iraq and Syria have been two pro-Socialist countries sustained by USSR which acted simultaneously against the American influence in the Middle East area.

⁵ Baghi E., "Iranian foreign policy from 1979 to present", <<http://www.emadbaghi.com>>, 15 april 2004. & Banisadr, A., interview with BBC radio, <<http://www.bbcpersian.com>>, 02 February 2003.

revolutionary movements in the 1970s, the influence of the minor political parties which inspired to the Marxist ideas on the public opinion was not to underestimate; in fact, although these parties were a minority their propaganda could easily reach the masses of young students, exciting them through the Marxist ideas. The Iran hostage crisis in which 52 American officers were held hostages in the US embassy in Tehran for 444 days increased the anti-American feeling in Iran, relieving Moscow's worries about the American influence on that country. As USSR saw a favorable situation undertook a policy of patience and wait¹. With the hostages' release in January 1981, the exportation of Iranian goods through the Caspian Sea, the Soviet territory and the European countries started again; it has been estimated that the importation of Western products through the Soviet territory amounted in 1980 to about 3.4 million tons².

Ebrahim Yazdi, Foreign Minister during the transition government, sustained that they had chosen a policy of "negative equilibrium", leaving aside the *CENTO* (*Central Treaty Organization*) and adhering to the movement of the non-aligned countries. Such policy, elaborated by the Iranian nationalists, didn't function since just after the Islamic revolution the episode of the occupation of the American embassy by students followers of Ayatollah Khomeini put an end to such a policy³, also criticized from its very beginning by the clergy, who entered the political scene of the country with the slogan "Neither to West nor to East" and thanks to the public support they managed to leave very little space to their political opponents within the Iranian political scenario. Such "negative equilibrium" policy was shared both by the Iranian nationalists and the clergy, but by the formers in a diplomatic, political way and by the latter in a egocentric and hostile way. However, two years after the Islamic revolution, Iran-USSR relationships had passed through three main changes⁴:

- the Islamic republic of Iran cancelled Article 6 and 7 of the 1921 Agreement with USSR in concomitance with the abolition of the military agreement with USA;
- an Agreement was signed in February 1980 for the exportation of natural gas to USSR in change of industrial facilities for Isfahan steel factory;
- the Afghanistan invasion by the Soviet troops was criticized by Iran.

Ebrahim Yazdi, one of the most influent advisors of Ayatollah Khomeini at the time, believed in a more practical foreign policy; for example in relation to the case of the money held by the American government, he advised to be open to negotiations with Washington⁵.

The idea of exporting the Islamic revolution after the elimination of the Nationalists party was proposed as a new policy by the revolutionaries followers of Ayatollah Khomeini's ideas. They aimed to the constitution of an Islamic state and thanks to their religious believes they could rely on the support of the larger public, so that they managed to get rid of all other concurrent political parties and to become the sole party to control the country. Such policy aimed to get closer to the liberal movements of the other Islamic countries and to give its support to the riots for freedom. In fact, the aggressive attitude of the Islamic republic regarding the exportation of the revolution was a confirmation of the importance of the Islamic Revolution's principles⁶; according

¹ Ibid.

² Izostia, "newspaper". 21 February, 1981, Moscow.

³ Tahami, M., Bahmani, G.M., Rasouli, F., *سیاست آمریکا در قبال ایران در دوران جنگ تحمیلی*, *The American Policy toward Iran in the course of imposed war*, Tehran, Press centre of Iranian Foreign Minister for Historical Documentation, 1380 – 2001, pp. 86-88.

⁴ Izadi, Nematollah, *بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران*, The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran, Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, p. 17.

⁵ Baghi E., "Iranian foreign policy from 1979 to present", < <http://www.emadbaghi.com> >, 15 april 2004.

⁶ Ibid.

to some researchers, in order to reach such a result, the Islamic Republic in its foreign policy had planned a gradual extension according to this geographical order:

- the Islamic countries;
- Iran's neighbouring countries;
- the region's countries (Middle East, Asia Minor, Caucasus);
- and finally the Western countries and the rest of the world¹.

USSR should have been included in the second point, but being a superpower it had not been inserted because the Ayatollah's main aim was represented by the Western countries and the USA, and from this point of view Iran could rely on USSR's support. Years later, in particular after the Iran-Iraq war, USSR-Iran relationships were established again and they still represent nowadays one of the most important political axis on the international scenario.

Gary Sick, former U.S. National Security member during President Ford, Carter and Reagan's administration, in his book *All fall down, America's encounter with Iran* maintained that the policy of exporting the Islamic revolution after the end of the Iran-Iraq war was abandoned by Tehran government; that the idea of exporting the Islamic revolution both from the theoretical and the operative point of view revealed to be a complete failure, causing Iran to gain a rather negative reputation at international level, of a dangerous and unaffordable country². Indeed, the Islamic republic after a decade renounced at the idea of exporting the Islamic revolution.

Undoubtedly, Afghanistan's occupation by the Soviet troops and the supply of arms to Iraq were two questions that influenced the relationships between Iran and USSR; instead from Moscow's point of view the hostility of Iran towards Soviets originated from the fact that they resisted the spreading of the Islamic revolution³. Anyhow, although Afghanistan's invasion by the Soviet troops had began before the Iran-Iraq war, it still remained a crucial question which influenced the relationships between the two countries. On 25 December 1979 the Islamic republic explicitly condemned the attack of the Soviet troops to the Afghan territory, from that moment the relationships between the two countries destabilized. About a week after the Soviet attack in Afghanistan, some Afghan citizens living in Iran held a manifestation in front of the USSR embassy in Tehran⁴; such manifestations were also held in the following years by the Afghans in Tehran to remember the episode; Moscow was convinced that there was an Iranian provocation behind these manifestations, and on 12 January 1981 she called the Iranian ambassador and informed him about the critics of the Soviet state to what was happening⁵. On February 1981 the Iranian Energy Minister for the development of the economic relations visited Moscow, in a moment when Iran was under the economic restrictions applied by the USA and their Western European allies, and pointed out problems about the sale of petrol; in that year USSR bought 2,2 million tons crude oil from Iran⁶. However after the Islamic revolution till 1986, the diplomatic relationships between USSR and Iran did not go well because of the oppression of the pro-Soviet Tudeh party and its suppression by the Iranian state; it was only starting from 1986, as Iran undertook a less aggressive line in his foreign policy, that an improvement in the bilateral relationships was possible.

¹ Ibid.

² Ibid.

³ Ramezani, Rohallah. Analytic framework for considering Iran foreign policy, Translator, AlirezaTayb. Tehran, Ney Sixth. 67.

⁴ Keyhan "newspaper" & Ettelaat "newspaper", <www.keyhan.ir – www.ettelaat.ir>, Tehran, 11 Dey 1385 – 02 January 2006, n.p.

⁵ Izadi, Nematollah, بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران, The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran, Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, p. 44.

⁶ Id., p. 95.

USSR and the Iran-Iraq war

One of the first consequences of the exportation of the Islamic revolution was Iraq's attack to the Iranian territory on 22 September 1980, which signed the most important event in the Iranian history *after* the Islamic revolution. As a neighboring country, USSR's behaviour towards this event was very important, also because the Islamic revolution had a negative and destroying effect on the Marxist ideologies of the Soviet Union¹. As a matter of facts, it was the fear of the extension of the Islamic revolution which induced the world superpowers to stir Iraq's attack to Iran, so that the latter found itself involved in a "forced war". Iran-Iraq war has had for Iran very high costs, both in terms of human lives and economic losses, caused by the Iraqi offensive². Imam Khomeini called Saddam Hussein a criminal, inciting the Iranian people to teach him a lesson³. The war cost Iran about four hundred thousand dead people and over than one million injured people, other sources report higher numbers⁴. Probably, USSR had foreseen this war, considering the good relationships between USSR and Iraq and the military cooperations between these two countries⁵. According to an article on the relationships between Iran and USSR published by the Heritage Foundation review on 5 January 1990, "Moscow had already warned the Iranian authorities about an imminent attack by the Iraqi forces⁶."

As a country politically aligned with USSR, an eventual victory by Iraq would have ensured the Soviets interests in the region. A friendly and cooperative Iraq would have permitted USSR to freely operate in the Persian Gulf area, since USSR did not manage to establish good relationships with any other Middle Eastern countries⁷.

The Soviets' strategy in the course of the Iran-Iraq war aimed mainly to extend their national and strategic interests in the Middle Eastern region; in effect the course of the war events did not satisfy the expectations⁸ all Iran's rivals, in particular the USA.

The main reason why the two superpowers politically moved to Iraq in the course of eight years' war was determined by the change of the international political order followed to the Islamic revolution. USSR supplied arms to both contending parts, while USA furnished arms only to Iraq refusing any military help to Iran; the United States represented in fact Iran's major rival during this war.

As the Iraqi troops attacked the Iranian territory on 20 September 1980, it was not yet clear to the researchers in which measure the role of USSR would have influenced the situation, but as the war protracted for eight years, there emerged several strategic aspects of the Soviet's control on the situation, maybe the most important country which has been in some way an indirect participant in

¹ Id., p. 11.

² Zeiba Kalam, S., Etefaghfar, F., *هاشمي رفسنجاني بدون روتوش*, Hashemi Rafsanjani without touched-up, Tehran, Rozane, 2nd edition, 1387 – 2008, pp. 275-277

³ Baghi E., "Iranian foreign policy from 1979 to present", < <http://www.emadbaghi.com> >, 15 april 2004.

⁴ Enghelab-e Eslami dar Hejrat, newspaper, <http://www.enghelabe-eslami.com>, N. 655, 02 october 2006.

⁵ Izadi, Nematollah, *بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران*, The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran, Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, p. 63.

⁶ Id., p. 20.

⁷ Id., p. 164.

⁸ For *expectations* we mean the way followed by the two superpowers which aimed to the elimination of the Islamic Republic; such expectations were not realized even after eight-year war and damages caused to Iran and its population.

the conflict¹: the Iran-Iraq war was for the Soviets like a two-blade sword, which required very extreme care to use; in fact an improper use would have caused the victory of one part over the other, and an eventual Iraq's defeat would have determined the elimination of the pro-Soviet Baath party, which was considered one of the most influent Soviet parties in the Middle East, and this would have put at risk USSR's own interests in that region². With Iraq's defeat, the pro-Soviet state would have been replaced by a new state influenced by the ideologies of the Iranian revolution, what would have accelerated the process of exporting the Islamic revolution, a menace that threatened both superpowers and Europe, so this induced the international community to take measures against the Islamic republic.

Instead, Iraq's victory would have guaranteed the Soviet supremacy in one of the most strategic Middle East areas, of course this would not have suited the Western countries.

Before the Islamic revolution, during Mohammad-Reza Shah's reign, the relationships Iran-USA more than any other countries, extended to the economic, diplomatic and strategic field; from this point of view Iran's defeat was an unacceptable hypothesis for the USA and Europe, so that USSR in her behaviour towards the war managed to consider such hypothesis, which were very important in determining the interests of both parts; so that USSR carefully studied all its political manouvers evaluating the consequences of each possible action.

We can distinguish two different periods in the Soviets' strategy during the Iran-Iraq war: ***The first period*** beginning with Iraq's attack to the Iranian territory till the liberation of the city of Khorramshahr by the Iranians; during this period USSR maintained a neutral position, avoiding providing arms to Iraq, *to my own point of view*, because of the 1979 Friendship treaty with Iraq; at that moment USSR didn't see any need to furnish further arms in the war against Iran³.

The second period, going from the recapture and liberation of the city of Khorramshahr till the acceptance of the United Nations Security Council Resolution 598; in this second period USSR changed her strategy providing arms to Iraq to avoid its defeat. At the beginning of 1988, thanks to the arms furnished by USSR, Iraq began bombing again the Iranian cities, over than 180 missiles were launched in a few weeks' time against several cities, in particular Tehran, causing strong economic and psychologic damages to Iran⁴; in the same year thanks to the information received by USA, Iraq managed to recapture the strategic Faav Island which had been occupied by the Iranians⁵.

It was of critical importance for USSR to adopt a strategy that demonstrated the support previously expressed to the Islamic revolution and at the same time to support the Iraqi army in the war against Iran, mainly to keep aside rivals like USA and France⁶. So, it was not only the USSR-Iraq fifteen-years military agreement to influence the Soviets' strategies in the war, but also their international strategic aims.

¹ Izadi, Nematollah, بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران, The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran, Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, p. 14.

² The relationships between Iraq and USSR as alleis in the Persian Gulf began during the years 1935-6.

³ In 1972 a 15-year friendship Agreement between USSR and Iraq was signed; on the basis of such an Agreement, USSR committed itself to furnish yearly 1.5 billion dollars to Iraq in armaments; as a truth of facts, in the course of the Iran-Iraq war the role played by USSR became of relevant importance.

⁴ Washington Post, "newspaper", April 23 1988.

⁵ Milani, Mohsen, *The Making of Iran's Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic*, Translated in Persian by Attarzade, Tehran, Gam-e- Nou, fifth edition, 1381 – 2002, p. 384.

⁶ Izadi, Nematollah, بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران, The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran, Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992, p. 21.

Another important question for USSR was the demonstration of the superiority of Soviet arms over the American ones. Both USSR and USA were signatories of two important political and military alliances in the world: respectively the Warsaw Treaty Organization and the NATO, which were in strict competition with each other.

After many years of technological research in the field of military industry, the Iran-Iraq war offered to the two superpowers the unique opportunity to test their military technological inventions and therefore to prove the superiority of their arms by studying directly the effects that they had produced in the field. Under this point of view, the victory of one part, would have signified the superiority of the arms of its furnisher¹.

In the course of eight years war, the two parts have shot their bolt; the American arms demonstrated superior to the Soviet ones and at the end of the war the two most important countries in the Middle East had exhausted completely their resources; it has been estimated that the total cost of the war for the two countries was higher than the gross earnings deriving from the oil production in the whole XX century², where only the damages caused to Iran are estimated to more than one thousand billion dollars; in the meanwhile the idea of exporting the Islamic revolution had been forgotten and it may well be said that Henry Kissinger's dream of a war with both parts defeated had been realized. Iran accepted United Nations Security Council Resolution 598 to cease fighting and declared to be ready to further discussions in order to put an end to the war³.

After the election of Gorbachev as general secretary of the Communist Soviet Party, a series of radical reforms were undertaken in his foreign policy, so that for the Soviets the end of the Iran-Iraq war became an issue of primary importance; as a first step in this direction, in February 1985 USSR called back all Tehran-based Soviet diplomats with the pretext of lack of security in the Iranian cities, a decision that according to Tehran's government and to other countries might be interpreted as a pressure to force Iran to put an end to the war. The next step was made in 1987, as all members of the Security Council engaged themselves to elaborate the United Nations Security Resolution 598, subscribed by all of them including USSR⁴. In fact, without the consent of all members, in particular of the permanent members, it would not have been possible to apply such a Resolution.

Conclusion

The foreign policy of each country is defined on the bases of national interests, which may have an ideological, economic and political matrix. Obviously, the political, social and administrative attitudes of each country determines its foreign policy and its international relationships, taking into account the national interests in every situation. From the study of the relationships between Iran and USSR *before* the Islamic revolution, we can infer that the main aim of the strategic plan of USSR during the Pahlavi regime consisted in limiting Iran's relationships with Western countries, in particular the USA, in order to assure herself a major control in the Middle East area relying on Iran's strategic position. Such a policy constantly characterized the relationships with Iran. *During* the Islamic revolution, as the Pahlavi regime was collapsing, USSR tried to shape its foreign policy adjusting it on the changes in the Iranian political system, in order to keep maintaining her relationships and the previous situation in favour of its own interests.

Instead, with the declaration of exporting the Islamic revolution and the ambitious aims of the Iranian revolutionists, USSR changed its policy and orientated it along with the lines followed by the international community. Notwithstanding such a political move which anyhow drastically

¹ Id., p. 16.

² Kerman, Mofid, *The Economic Consequences of the Gulf War*, New York: Routledge, 1990, p. 147.

³ Exact date of Iran's acceptance of the U. N. Security Council Resolution 598: 18 July 1988.

⁴ AA. VV., "Russia-Iran relations in the path of history", روابط ایران و روسیه در گذر تاریخ, Tehran, 25 Mehr 1386 – 17 October 2007.

influenced the relationships between Iran and USSR during the Iran-Iraq war, USSR showed how to take advantage from a disadvantaged situation pursuing her own interests all the same.

Apparently, the Islamic revolution put an end to many problems that the Pahlavi Regime was tackling with USSR, but the idea of exporting the Islamic revolution was held under control adopting the appropriate strategies by USSR, since the populations living in the Southern regions of this country were primarily Islamic. If this threat had realized, i.e. if the Islamic revolution had been received well by the populations living along the borderline with Iran, in USSR there would have verified a situation similar to the one experienced in Iran.

The eight-year war between Iran and Iraq represented a trial of strength between these two countries, where both Soviet and American arms had been used only to test their destructive potential, and which ended up with neither victors nor vanquished, after they had exhausted their military supplies, it was then possible once again to safeguard the interest of both super-powers on that region.

However, during the last year before the communist regime in USSR collapsed, i.e. when Gorbachev was still reviewing the foreign policy program of the Soviet Union, the interest for the control in that area had also diminished.

The collapse of USSR determined an occasion by which the spiritual leader of the Islamic revolution, The Ayatollah Khomeini, to send an invitation to the Soviet leaders inviting them to convert to the Islamic religion, but this invitation went unheeded.

On the other side, as the Islamic republic of Iran saw that it was adverse by the majority of the world countries, during the eight-years war against Iraq, and according to the circumstances in which it found itself in the course of the war, because of its very limited international relationships, tried to resolve many of its problems by politically moving towards USSR, although it did not have any reliance on relationships with both superpowers.

Literature:

Freedman, Robert O., "Gorbachev, Iran and the Iran-Iraq War". Translated in Persian by Elaheh Koolaee, Journal of Foreign Policy (in Persian), N.II, Tehran: Summer, 1376 (1997), 376-410. Islamic Revolution Newspaper. Tehran. 01 Tir 1359 – 22 June 1980.

Izadi, Nematollah, بررسی نقش و عملکرد اتحاد جماهیر شوروی در جریان جنگ عراق علیه ایران (The consideration of Russia role in the course of Iraq war against Iran), Master degree thesis, the University of law and political science of Tehran, University of Tehran, Shahrivar 1371 - September 1992.

Karami, Jahangir, روابط جمهوری اسلامی ایران و فدراسیون روسیه, *Iran-Russia Relations*, Tehran: the office of political and international studies, 1388 - 2009.

Kenneth M. Pollack, *The Persian Puzzle: The Conflict between Iran and America*, New York, Random House, November 2004.

Kerman, Mofid, *The Economic Consequences of the Gulf War*, New York: Routledge, 1990.

Koolaee, Elaheh, انقلاب اسلامی ایران و اتحاد جماهیر شوروی, *Islamic Revolution of Iran and Russia*, Tehran, The Centre of Islamic revolution Documentation, 1379 - 1990.

Koolaee, Elaheh, کتاب سبز روسیه, *The Green book of Russia*, Tehran: Iranian Foreign Ministry, 1380 - 2001.

Milani, Mohsen, *The Making of Iran's Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic*, Translated in Persian by Attarzade, Tehran, Gam-e- Nou, fifth edition, 1381 – 2002.

Pravada Newspaper, Moscow press, (30 June 1982).

Ramezani, Rohallah, چارچوبی تحلیلی برای بررسی سیاست خارجی ایران, *Analytic framework for considering Iran foreign policy*, Translator, Alireza Tayyeb, Tehran, Ney, 6th edition.

Saghafy, Ameri, N. Ahadi A., *ایران و سیاست نگاه به شرق*, *Iran and the policy of looking to the East*, Tehran, Strategic Research Centre, 1387 - 2008.
Sepehr Zabih, *The history of Communist movement in Iran*, Tehran, Ataie, 1364-1985, 42-65.
Tahami, M., Bahmani, G.M., Rasouli, F., *سیاست آمریکا در قبال ایران در دوران جنگ تحمیلی*, *The American Policy toward Iran in the course of imposed war*, Tehran, Press centre of Iranian Foreign Minister for Historical Documentation, 1380-2001.
Zeiba Kalam, S., Etefaghfar, F., *هاشمی رفسنجانی بدون روتوش*, *Hashemi Rafsanjani without touched-up*, Tehran, Rozane, 2nd edition, 1387-2008.

Internet References:

Baghi E., "Iranian foreign policy from 1979 to present", <<http://www.emadbaghi.com>>, 15 april 2004.
Banisadr, A., interview with BBC radio, <<http://www.bbcpersian.com>>, 02 February 2003.
Bisotoni, Aram, "نگرش راهبردی روسیه به جهان اسلام", Strategic view of Russia to Islamic world, <<http://www.iris.ir>> Wednesday on 17th Aban 1385.
Ettelaat "newspaper", <<http://www.ettelaat.ir>>, Tehran, 11 Dey 1385 – 02 January 2006.
Enghelab-e Eslami dar Hejrat, newspaper, <<http://www.enghelabe-eslami.com>>, N. 655, 02 october 2006.
Keyhan "newspaper" <<http://www.keyhan.ir>>, Tehran, 11 Dey 1385 – 02 January 2006.

კალხორ ჰოსეინი
ირანის და საბჭოთა კავშირის ურთიერთობები ისლამური რევოლუციის
დროიდან ირან-ერაყის ომამდე
რეზიუმე

1979 წლის ისლამური რევოლუციიდან დაწყებული ირანის საგარეო პოლიტიკა შეიცვალა ნაციონალურ ინტერესებზე, ეკონომიკურ და სტრატეგიულ ფაქტორებზე დაფუძნებულ პოლიტიკაზე რევოლუციური ისლამური იდეოლოგიის ზეგავლენით. ირანის რევოლუციის პირველ წლებში ირანელმა პოლიტიკოსებმა ხელახლა შეიმუშავეს სახელმწიფოს სტრატეგია და ახალი საერთაშორისო პოლიტიკური სცენარი.

Хосейн Калхор
Отношения Ирана и СССР в период Исламской революции до окончания
Ирано-Иракской войны
Резюме

Начиная со времён Исламской революции 1979, внешняя политика Ирана изменилась вследствие влияния революционной исламской идеологии на политику, основанную на национальных интересах, экономических и стратегических факторах. В первые годы после Иранской революции иранские политики заново продумали стратегию государства и новый международный политический сценарий.

Вагиф Садыхов
(Азербайджан)

СТРАТЕГИЯ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ НА ТЕРРИТОРИИ СЕВЕРНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА В ПЕРИОД ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В конце XIX-ого начале XX-ого века политическая арена мира была полна и богата различными коллизиями и противоречиями. Повышение политического влияния Германии на Османскую Империю вызвало резкую реакцию Великобритании, Франции и России.

В 1913-ом году младотурки занимали важные посты в правительстве Оттоманской Империи. Лидеры младотурков, такие как Энвер паша становится военным министром и начальником генштаба, Талят паша – министром внутренних дел и министром финансов, а Джамал паша – морским министром и военным губернатором Стамбула. Особая симпатия этих личностей к Германии явилась важной причиной тесных связей между этими двумя странами. В ноябре 1913-го года между немецким генералом Лиман фон Сандерсом и военным министром Оттоманской Империи был подписан договор об условиях и должностных функциях немецких офицеров, служащих в Турции. Германия была заинтересована в подписании этого договора.

14-го декабря 1913-го года делегация немецких офицеров прибыла в Стамбул. Делегацию возглавлял сам генерал Лиман фон Сандерс. Турецкая армия находилась под контролем немецкой делегации, и лично под контролем Лиман фон Сандерса. Он же являлся главным инспектором турецкой армии. Уже в начале войны он был назначен главнокомандующим Первой Армии.¹

Через день после того, как Германия объявила войну России, между Оттоманской Империей и Германией был подписан секретный договор, согласно которому Турция обязана была вступить в войну на стороне Германии, если Россия начнет военные действия против Австро-Венгрии. В договоре также было указано, что если территория Оттоманской Империи будет подвергнута нападению, то Германия будет защищать Турцию.² 29-го октября 1914-го года немецкие крейсера «Гебен» и «Бреслау» начали бомбить российские порты. 2-го ноября Россия объявила войну Турции. 5-го ноября Великобритания и Франция тоже объявили войну Турции. За это время Российская армия заняла важные позиции на Кавказском фронте. Германия надеялась, что Оттоманская армия сумеет противостоять натиску Российской армии на Кавказе.

На Кавказском фронте перед турецкой армией стояла задача захватить весь Южный Кавказ, в том числе и Южный Азербайджан, оцепить со всех сторон Каспийское море, а потом взбунтовать мусульманское население Средней Азии. Энвер паша хотел освободить тюркские народы от царского гнета, провозгласить независимость этих народов и создать единое тюркское государство «Туран». С этой целью он планировал отправить армию в Дербенд и при поддержке мусульманского населения нанести удар на русскую армию с тыла. Энвер паша придавал огромное внимание этому наступлению и надеялся, что благодаря этому, мусульманское население Азии сумеет восстать. Турки планировали вернуть территории Азербайджана и Крыма под управление Оттоманской Империи.

¹ Лиман фон Сандерс, «Пять лет в Турции. Воспоминания немецкого генерала», издательство «Едитепе», Стамбул, 2006, стр.31.

² Ильбер Ортайлы, «Германское влияние в Оттоманской Империи», издательство «Алкым», Стамбул, 2006, стр.106.

Воспользовавшись войной между Россией и Германией, турецкое правительство надеялось установить власть на Кавказе. Стратегические планы турков были следующими: 1) овладеть Кавказом; 2) захватить Египет; 3) изгнать русских и англичан с территории Ирана и проложить путь к Индии. С этой целью 3-я турецкая армия была отправлена на Кавказ.

Мировая война открыла перед Оттоманской Империей огромные возможности, в том числе вернуть назад былую славу. Победа Германии означало поражение России, а значит и присвоение Кавказа и ряда других территорий. Стратегические планы Оттоманской империи на счёт мусульманских и тюркоязычных народов Азии и Кавказа, создавались на национальной почве турков. Уже в первые дни войны турецкое правительство сделало официальное заявление: «Причина нашего участия в войне, это наши национальные интересы. Интересы нашего народа заставляют нас уничтожить врага. Только после этого будет возможно создать единство нашей нации и восстановить истинные границы нашей империи».¹ Планы Оттоманской империи до 1918-го года на счёт мусульманских и тюркоязычных народов, в том числе и Азербайджана, основывались на этих идеях. Турция прекрасно помнила прежние войны с Россией, то как царская Россия открыто поддерживала армянское население проживающее на территории Оттоманской империи. Турция также понимала желание России овладеть Стамбулом и Босфорским проливом. Эти обстоятельства определяли важность и цель политики Турции по отношению к России, в том числе по отношению к Азербайджану, в годы Первой Мировой войны.

Вступив в войну Оттоманская империя надеялась взбунтовать мусульман России и Великобритании, и тем самым ослабить эти государства. 23-го Ноября 1914-го года султан Мехмед Решад V объявил священный джихад и призвал всех мусульман бороться с Англией, Францией и Россией; освободить все мусульманские земли, в том числе Кавказ, от христианского гнёта. В призыве также было подчёркнуто, что необходимо освободить Египет, Индию и Судан от англичан; Алжир, Марокко и Тунис от французов. Турецкий султан, как лидер мусульман всего мира, объявив священный джихад, пытался заставить мусульман вступить в борьбу с христианами. Самое великое мусульманское государство пыталось привлечь к себе мусульман всего мира. Развивался панисламизм. А в Азербайджане также развивался пантюркизм. Турки планировали овладеть южной частью Азербайджана, затем захватить Ереванскую губернию и весь Кавказ, тем самым освободить эти земли от русских. Превосходство Турции было в том, что на Кавказе проживали мусульманские и тюркоязычные народы, которые вели активную борьбу за независимость. Энвер паша и другие лидеры младотурков поставили перед собой цель объединить тюркские народы Дагестана, Азербайджана, Средней Азии, Сибири, Крыма и долины Волги. По его мнению, Кавказ являлся своеобразным мостом между Турцией и территорией России, где проживали татары.² Следовательно, «пантюркистские устремления не могут быть полностью осуществлены, пока не сокрушён московский исполин... Если русский деспотизм... будет уничтожен храбрыми армиями Германии, Австро-Венгрии, Турции, тогда от тридцати до сорока миллионов турок получают независимость. Вместе с десятью миллионами оттоманских турок они образуют нацию..., которая так продвинется вперёд к великой цивилизации, что, вероятно, сможет сравниться с германской цивилизацией... В некотором отношении она достигнет превосходства над вырождающейся французской и английской цивилизацией».³

¹ Орал Сандер, «Политическая история», издательство «Имге», Анкара, 2005, стр.356.

² Стефанос Ерасимос, «Нации и границы. Балканы, Кавказ и Средний восток», издательство «Илетишим», Стамбул, 2002, стр.277.

³ Альп Текин, “The Turkish and Pan-Turkish Ideals”, См. Toynbee, Turkey P.F., стр.35-36.

Цель политики Турции в отношении Кавказа можно разделить на две части: 1) Согласно мирному договору подписанному между Россией и Турцией 3-го Марта 1878-го года, а также согласно договорённости принятому на конгрессе в Берлине, Турция пыталась восстановить границы на Кавказе в довоенных позициях. 2) Так как, Россия и Турция, в период Первой Мировой войны, являлись противниками, то одной из целей Турции было расчленение России и создание новых независимых государств, причём не только мусульманских и тюркских, но и других народов. Если бы Россия проиграла и распалась, то Турция могла бы присоединить к себе провозглашённые республики Южного Кавказа, или же усилить влияние над ними. А это, создало бы новую политическую обстановку на многомиллионном Кавказе.

Оттоманское государство уделяло особый интерес к азербайджанским туркам. Но по сравнению с другими народами Кавказа, азербайджанцы находились в тяжёлом положении. Потому что, несмотря на лояльное отношение к России, азербайджанский народ отказывался участвовать в каких-либо массовых акциях против своих братьев-турок. Но не только азербайджанцы испытывали симпатию к Турции. Другие народы, которые находились под гнётом царского колониализма, в том числе и христиане Кавказа, так же положительно относились к туркам. Они верили в справедливость Оттоманской власти. К примеру, грузины желали создать автономное грузинское государство под турецким протекторатом. Известно, что грузинские представители втайне встречались с турецкими властями.

В период войны видные политические деятели Порты стали ещё больше уделять внимания Азербайджану. У турецких политиков было несколько причин о возникновении идеи независимого Азербайджана: во-первых, Азербайджан являлся тюркским краем. Во-вторых, большее население Азербайджана верило в Ислам. В третьих, гео-стратегическое расположение Азербайджана было благоприятным. Это играло очень важную военно-политическую роль. В четвёртых, Азербайджан обладал богатыми природными ресурсами. И эти ресурсы использовались Российской империей не во благо азербайджанского народа, а с целью уничтожения врага, в том числе против Оттоманской империи. Например, Бакинский нефтяной район полностью снабжал нефтью русскую армию на Кавказском фронте. В период войны Азербайджан играл роль экономической базы. В пятых, если Азербайджан установит хорошие связи с Портой или попадёт под её влияние, то это ещё больше укрепит Оттоманское государство.

Идея создания независимого азербайджанского государства принадлежала не только Турции. Но и видные общественные и политические деятели Азербайджана тоже выдвигали эту идею. Эта мысль возникла в последствии внутренних процессов, а так же в последствии желания народа освободиться от колониального гнёта и борьбы с этим. Азербайджанский народ возлагал большие надежды на первую мировую войну. Уже в первые дни войны, члены бывшей партии «Дифайи», обговорили между собой вопрос о создании первого независимого Кавказского государства. В феврале 1915-го года брат Фатали-хана Хойского* Аслан-хан Хойский в тайне пересёк границу и встретился с Энвер пашой в его штабе в Эрзуруме. Цель Эрзурумского визита была заключена в том, чтобы получить согласие турецких лидеров о создании Азербайджанской республики, в состав которой вошли бы Баку, Елизаветполь, Ереванская губерния и Дагестан. В этом проекте, представленным Энверу, был задуман принцип создания Азербайджана скорее как независимого государства, чем объединения его с Оттоманской империей. В обмен на это Аслан-хан Хойский пообещал, что Азербайджан примет активное участие в восстании мусульманских народов

* Фаталихан Хойский, в 1918-ом году был первым премьер-министром Азербайджанской Демократической Республики.

Дагестана. Он, так же, сообщил что тысячи людей готовы воевать на стороне Турции. Но последствия военных действий не дали возможности реализовать этот план.

20-го декабря 1914-го года Энвер паша приказал перейти в наступление против русской армии в районе Сарыкамыш. Но многотысячная турецкая армия потерпела поражение. 3-я турецкая армия была полностью разгромлена. По некоторым данным около ста тысяч турецких солдат погибли в этой битве. Энвер планировал атаковать именно в этом направлении, разгромить русскую армию и завоевать Южный Кавказ. Но этот план потерпел крах, в результате чего Энвер паша принял план Аслан-хан Хойского.

После октябрьской революции в России, обстановка на фронте изменилась не в пользу России. Турецкая армия одержала несколько побед на Кавказском фронте. После этого Оттоманское правительство больше стало уделять внимания Кавказу. С этой целью была создана Кавказская Исламская Армия, главной задачей которой было освободить Южный Кавказ от большевиков.

Литერატურა:

1. Альп Текин, The Turkish and Pan-Turkish Ideals, Turkey P.F., Стамбул, 2005.
2. Алпай Кабаджалы, Воспоминания Таят пашы, издательство «Туркие иш банкасы йайынылары», Стамбул, 2006.
3. Готлиб В.В., Тайная дипломатия во время Первой Мировой войны, Перевод с английского В.А.Альтшулера и В.П.Готовицкой, Лондон, 1957.
4. Лиман фон Сандерс, Пять лет в Турции. Воспоминания немецкого генерала, издательство «Едитепе», Стамбул, 2006.
5. Мамед Фаталиев, Турция, Греция и великие державы накануне и в годы Первой Мировой войны, Баку, 2005.
6. Муса Касымов, Политика великих держав по отношению Азербайджана в годы Первой Мировой войны (1914-1918 года), I часть, издательство «Ганун», Баку, 2000.
7. Орал Сандер, Политическая история, издательство «Имге», Анкара, 2005.
8. Стефанос Ерасимос, Нации и границы. Балканы, Кавказ и Средний Восток, издательство «Илетишим», Стамбул, 2002.
9. Ильбер Ортайлы, Германское влияние в Оттоманской Империи, издательство «Алкым», Стамбул, 2006.

ვაგიფ სადიხოვი

ოსმალეთის იმპერიის სტრატეგია ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში რეზიუმე

სტატიაში საუბარია ოსმალეთის იმპერიის პოლიტიკაზე კავკასიაში პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისში. თურქეთის მთავრობა გეგმავდა სამხრეთ კავკასიის მიტაცებას, მათ შორის, სამხრეთ აზერბაიჯანის, შემდეგ კი – შუა აზიის მუსულმანი მოსახლეობის ამბოხებას. ენვერ ფაშას სურდა თურქი ხალხების გათავისუფლება ცარიზმის ჩაგვრისაგან, ამ ხალხების დამოუკიდებლობის გამოცხადება და ერთიანი თურქული სახელმწიფოს „თურანის“ შექმნა. მსოფლიო ომმა ოსმა-

ლეთის იმპერიის წინაშე ახალი შესაძლებლობები წარმოშვა, მათ შორის – ძველი დიდების დაბრუნება.

სტატიაში ასევე საუბარია დამოუკიდებელი აზერბაიჯანის სახელმწიფოს შექმნაზე პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში. მიზნის მისაღწევად აზერბაიჯანელი ხალხი დიდ იმედებს ოსმალეთის იმპერიის მხარდაჭერაზე ამყარებდა.

Vagif Sadikhov

***The strategy of Ottoman Empire on the territory of North Azerbaijan
in the period of First World War***

Summary

The article deals with the policy of Ottoman Empire in South Caucasus at the beginning of the First World War. Turkish government was planning to occupy all South Caucasus, including South Azerbaijan, to surround Caspian Sea and then incite Muslim population to rebellion. Enver Pasha wished to liberate Turkic people from oppression, to declare independence of this people and set up united Turkic state “Turan”. The World War opened up great possibilities for Ottoman Empire, including regaining the past glory. The victory of Germany meant the defeat of Russia, and thus appropriation of Caucasus and some other territories.

The article also studies the topic of independent Azerbaijani state establishment during the First World War. Azerbaijan people pinned great hopes to Ottoman Empire for reaching this goal.



რუსუდან ქავთარაძე
(საქართველო)

მედია და ბავშვთა უფლებები

მედიასაშუალებებში ბავშვებთან დაკავშირებული პრობლემები სხვადასხვა თემაზე და სხვადასხვა მიმართულებით აისახება, რაც არცთუ იშვიათად იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას.

ბავშვთა უფლებები ფართო ცნებაა და ყველა მიმართულებას ცალკეული კანონმდებლობა არეგულირებს. მედიასთან მიმართებაში კი ბავშვთა უფლებები მხოლოდ ნაწილობრივ არის რეგლამენტირებული. კერძოდ, საქართველოში მედია სფეროში ბავშვთა უფლებების დაცვის საკანონმდებლო გარანტიები ძირითადად არსებობს მხოლოდ სატელევიზიო და რადიო მედიასაშუალებებთან მიმართებაში. ნაწილობრივ ასეთი რეგულაციები ვრცელდება ბეჭდურ ბედიანზეც.

საქართველოში საერთოდ არ რეგულირდება ე.წ. ახალი (ონლაინ) მედია. ამ სფეროში, პრაქტიკულად, ყველაფერი ნებადართულია. მხოლოდ სისხლის სამართლის კოდექსში არსებობს ონლაინ მედიაში ბავშვთა მავნე ზეგავლენისგან დაცვის ნორმა, ოღონდ ეს ეხება მხოლოდ პორნოგრაფიას და ძალადობას. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის (მუხლი 255, ნაწილი 2) თანახმად, აკრძალულია: „წინასწარი შეცნობით არასრულწლოვნის გამოსახულების შემცველი პორნოგრაფიული ნაწარმოების შექმნა, შენახვა, შეთავაზება, გავრცელება, გადაცემა, რეკლამირება ან ხელმისაწვდომობის სხვაგვარი უზრუნველყოფა“. ამ მუხლის განმარტებისთვის არასრულწლოვნის გამოსახულების შემცველ პორნოგრაფიულ ნაწარმოებად ითვლება ნებისმიერი მეთოდით დამზადებული ვიზუალური ან აუდიომასალა, რომელშიც სხვადასხვა საშუალებებით წარმოდგენილია კონკრეტული არასრულწლოვნის მონაწილეობა ნამდვილ ან სიმულირებულ სექსუალურ სცენებში, გამოყენებულია მისი ხმა ან, მომხმარებლის სექსუალური მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით, ნაჩვენებია არასრულწლოვნის გენიტალური ორგანოები.

მართალია, ამ ნორმაში უშუალოდ მითითებული არ არის ახალი მედია, თუმცა უნდა ვივარაუდოთ, რომ ტერმინი „გავრცელება“ სხვა მედიასაშუალებებთან ერთად, ახალ მედიასაც გულისხმობს.

სისხლის სამართლის კოდექსში არსებობს კიდევ ერთი ნორმა, რომელიც ბავშვებს ძალადობის შემცველი მედიამასალისგან იცავს. კერძოდ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 256-ე მუხლით „აკრძალულია დამზადება, გავრცელება, ჩვენება ან შენახვა გავრცელებისა და ჩვენების მიზნით კინოფილმისა, ვიდეოფილმისა ან სხვაგვარი ნაწარმოებისა, რომელიც პროპაგანდას უწევს ძალადობის ან სისასტიკის კულტს“. ამ შემთხვევაშიც, რადგანაც პირდაპირ არ არის განსაზღვრული „გავრცელების“ მეთოდი, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს ნორმა ახალ მედიასაც უწევს შეზღუდვებს.

სამაგიეროდ, ე.წ. „ტრადიციული ელექტრონული მედია“ შეზღუდულია ბავშვთა საკითხების გაშუქებისა და ბავშვების, როგორც ტელემაყურებლის ინტერესებისა და უფლებების გათვალისწინების მხრივ.

ბავშვის უფლებათა კონვენცია (მუხლი 17) ადგენს ინფორმაციისა და მასალების მიღების, მედიასთან ურთიერთობისა და მედიასაშუალებებში ბავშვთა საკითხების გაშუქების ზოგად, საერთაშორისო სტანდარტებს. კერძოდ, კონვენციის თანახმად, „მონაწილე სახელმწიფოები (მათ შორის საქართველოც) აღიარებენ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა მნიშვნელოვან როლს და უზრუნველყოფენ ბავშვისათვის სხვადასხვა ეროვნული და საერთაშორისო წყაროებით გავრცელებული ინფორმაციისა და მასალების მისაწვდომობას, განსაკუთრებით. ისეთი ინფორმაციისა და მასალებისა, რომლებიც მიმართულია ბავშვის სოციალური, სულიერი და მორალური კეთილდღეობისაკენ, აგრეთვე ჯანსაღი ფიზიკური და ფსიქიკური განვითარების ხელშეწყობისაკენ.

ზემოაღნიშნული საერთაშორისო სტანდარტები, თავის მხრივ სახელმწიფოებს ავალდებულებს, რომ შექმნან შესაბამისი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმები და პირობები. საქართველომ ეს ვალდებულება მხოლოდ ნაწილობრივ შეასრულა ე.წ. „ტრადიციულ მედიასაშუალებებთან“ მიმართებაში. ბავშვის უფლებათა კონვენცია არ აკონკრეტებს მედიასაშუალებების სახეებს. კონვენცია იყენებს ტერმინს „მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები“, რომელიც, ბუნებრივია, მოიცავს ახალ მედიასაც. შესაბამისად, სახელმწიფოებმა, მათ შორის საქართველომაც საჭირო რეგულაციები და პირობები ახალი მედიისთვისაც უნდა შექმნას.

საქართველოს კანონი „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოში მოქმედი ტელევიზიების და რადიოებისთვის აწესებს გარკვეულ შეზღუდვებს. კანონის 51-ე მუხლის შესაბამისად, „მაუწყებელი (საქართველოში მოქმედი ტელევიზია და რადიო) ვალდებულია, სადაც ეს შესაძლებელია, უზრუნველყოს სატელევიზიო დროის (ახალი ამბების პროგრამების, სპორტული მოვლენებისა და თამაშების, რეკლამის, ტელეტექსტისა და ტელეშოპინგისათვის გამოყოფილი დროის გამოკლებით) ნაწილის ევროპული წარმოების პროდუქციისათვის გამოყოფა. ევროპული წარმოების პროდუქციისათვის დათმობილი დროის ეს ნაწილი გამოიყენება პროგრესულად, შესაბამისი კრიტერიუმების საფუძველზე, მაყურებლისა და მსმენელის წინაშე მაუწყებლის საინფორმაციო, საგანმანათლებლო, გასართობი და კულტურული ვალდებულებების გათვალისწინებით“.

როგორც ზემოაღნიშნული ნორმიდან ჩანს, ქართულმა ტელე და რადიო მედიასაშუალებებმა ეთერი უნდა დაგეგმონ საგანმანათლებლო, გასართობი და კულტურული ვალდებულებების გათვალისწინებით. ეს ზოგადი ნორმა დაზუსტებულია ამავე კანონით (მაუწყებლობის შესახებ) და მაუწყებელთა ქცევის კოდექსით.

კანონით „მაუწყებლობის შესახებ“ (მუხლი 56, ნაწილი 5) „იკრძალება ბავშვთა და მოზარდთა ფიზიკურ, გონებრივ და ზნეობრივ განვითარებაზე მავნე ზეგავლენის მომხდენი პროგრამების იმ დროს განთავსება, როცა მათ მიერ ამ პროგრამების ნახვის ან მოსმენის დიდი ალბათობა არსებობს“. ძალიან საინტერესო ნორმაა, თუმცა ბუნდოვანია ის ნაწილი, როდესაც საუბარია დროზე, როდესაც ბავშვების მიერ მაუწყებლის პროგრამის ნახვის ალბათობაზეა საუბარი. მართალია, ამ ნორმას შემდგომში მეტ-ნაკლებად აზუსტებს „მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი“, თუმცა ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევებით დგინდება, რომ ბავშვები უფრო გვიან უყურებენ ტელევიზორს, ვიდრე რეგულაციები ითვალისწინებს. არსებული წესები ვერ უზრუნველყოფს ბავშვთა დაცვას მედიასაშუალების მავნე ზეგავლენისგან.

„მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი“ იძლევა „საბავშვო დროის“ საინტერესო განმარტებას, რაც მოიცავს იმ დროს, როდესაც შესაძლოა ბავშვები იყვნენ ტელემაყურებლები ან რადიოს მსმენელები (მუხლი 5, ნაწილი „უ“): „საბავშვო დრო არის დროის ისეთი მონაკვეთი, როდესაც არსებობს დიდი ალბათობა, რომ არასრულწლოვანები, ოჯახის წევრ ზრდასრული წევრებისაგან დამოუკიდებლად, უსმენენ ან უყურებენ ტელე-რადიო სამაუწყებლო პროგრამებს“. ეს დებულება შემდეგში უფრო დაზუსტებულია კონკრეტული რეგულაციებით, რომელთა დიდ ნაწილსაც, სამწუხაროდ, ნაკლებად იცავენ ქართული მედიასაშუალებები.

„სამაუწყებლო ბადის შედგენისას მაუწყებელმა უნდა გაითვალისწინოს, რომ 20.00 საათიდან 24.00 საათამდე, სამაუწყებლო ბადეში პროგრამათა დაგეგმვა უნდა განხორციელდეს ისე, რომ არ მოხდეს ამ კოდექსით განსაზღვრულ არასრულწლოვანთა ასაკობრივ ჯგუფებზე მავნე ზეგავლენის მოხდენა.

მაუწყებელთა ქცევის კოდექსი ახდენს არასრულწლოვანთა შემდეგი ასაკობრივი ჯგუფების იდენტიფიკაციას: ა) 7 წლამდე; ბ) 12 წლამდე; გ) 15 წლამდე; დ) 18 წლამდე.

მაუწყებელთა ქცევის კოდექსით განსაზღვრული არასრულწლოვანთა ასაკობრივი ჯგუფების მავნე ზეგავლენისაგან დაცვის მიზნით, მაუწყებელი ვალდებულია მოახდინოს მის სამაუწყებლო ბადეში განსათავსებელი პროგრამების კლასიფიკაცია არასრულწლოვანთა ამ კოდექსით განსაზღვრული ასაკობრივი ჯგუფებისათვის შეუფერებელი, შესაბამისი კატეგორიების პროგრამების განსაზღვრისა და მათი სათანადო დროითი შეზღუდვებით დაგეგმვის გზით.

საქართველოს კანონმდებლობაში არსებობს ნორმა, რომელიც არაპირდაპირი ფორმით ბავშვის მშობლებისთვისაც ადგენს „სწავლებისა და აღზრდის ვალდებულებებს“. კერძოდ, საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი (მუხლი 172) აწესებს პასუხისმგებლობას მშობლების ან მათი შემცველი პირების მიერ არასრულწლოვანი ბავშვების აღზრდისა და სწავლების მოვალეობათა ბოროტად შეუსრულებლობისათვის, ხოლო ამ ნორმის დამრღვევი მშობლისთვის ადგენს სანქციას.

ეს ნორმა თავისი შინაარსით, ერთი მხრივ, საინტერესო, ხოლო, მეორე მხრივ, ბუნდოვანია, რადგანაც არ არსებობს განმარტება იმისა, თუ რა იგულისხმება ბავშვების აღზრდისა და სწავლების მოვალეობათა ბოროტად შეუსრულებლობაში. მაგალითად, როდესაც მშობელი არ უკრძალავს 12 წლის ბავშვს ეროტიკული ჟანრის ფილმის ყურებას - ეს არის თუ არა სამართალდარღვევა და თუ არის, ვინ დააჯარიმებს მას?

ალბათ, კანონმდებელი ამ შემთხვევაში ვარაუდობს, რომ იაქტიურებს მეორე მშობელი ან ოჯახის სხვა წევრი, რომელიც „გულგრილ“ მშობელს, რომელმაც ბოროტად არ შეუშალა ხელს ბავშვს პორნოგრაფიის ჟანრის ფილმის ნახვაში - შესაბამის ორგანოებში უჩივლებს. სხვათა შორის, კანონმდებლობა იმ პირებისთვისაც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას, რომლებიც ბავშვების აღზრდისა და სწავლების მოვალეობათა ბოროტად შეუსრულებლობის ფაქტს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოებს არ შეატყობინებენ. ამგვარი სამართალდარღვევისთვის ჯარიმა შეადგენს 150 ლარს.

ამრიგად, მედიაში ბავშვებთან დაკავშირებული პრობლემების ასახვა რეგულირდება საკანონმდებლო ნორმებით, რომლის დაცვა და გათვალისწინებაც აუცილებელია ყველა დონეზე.

ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 1995.
2. ბავშვის უფლებები და ჟურნალისტური პრაქტიკა - უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა, 2011 (ქართული თარგმანი. გამოცემა - გაეროს ბავშვთა ფონდის საქართველოს წარმომადგენლობა).
3. ბავშვის უფლებათა კონვენცია. მიღების თარიღი: 1989 წელი.
4. მედია და ბავშვთა უფლებები (პრაქტიკული ცნობარი ჟურნალისტებისათვის), 2005.
5. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი (2012 წლის ოქტომბრის მდგომარეობით).

Rusudan Kavtaradze
Media and the rights of children
Summary

Presented article deals with the number of legislative norms and rules, regulating the problems of covering through mass media, issues, concerning children, restricting and prohibiting environments. The article also describes the legislative norms, approved by the Georgian legislation and international standards, which regulate the relationship among children and media.

Русудан Кавтарадзе
Медиа и права детей
Резюме

В статье рассмотрены правовые нормы, регулирующие проблему и правила освещения средствами массовой информации тем, касающихся детей, ограничительные и запрещающие меры, предъявленные всем видам массмедиа. Вместе с тем, в статье описаны правовые нормы телевидения, согласно законодательству Грузии, а также международные правовые нормы, регулирующие взаимоотношения между медиа и детьми.



Леван Джакели, Манучар Лория
(Грузия)

НЕКОТОРЫЕ ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ КАВКАЗА И ГРУЗИНСКИЙ ФАКТОР

Сегодня Кавказ, как никогда, расчленён. Кавказские государства и народы озабочены и заняты собственной судьбой, и их общие интересы отодвинуты на второй план. Исходя из этого, не приходится уповать на скорейшее налаживание вопросов стабильного развития и безопасности. Нет сомнения, что успех всего кавказского региона зависит от объединённых усилий как стран, так и народов. В Советском Союзе кавказский вопрос рассматривался в общем разрезе, следовательно, достижение согласия и взаимопонимания не осложнялось субъективными факторами. В условиях многосубъектного состава региона всё более разным и отдалённым становятся позиции кавказских государств и народов. Кавказ всегда был и остаётся центром геополитических интересов не только для стран региона, но и для ведущих стран мира. Таким образом, закономерно, что мир и стабильность от вооружённых конфликтов и междоусобиц на Кавказе отделяла прозрачная грань. Не удивительно, что прекратились и уже не идут переговоры по вопросу объединения Кавказа. Опираясь на реалии современных событий и объективную потребность, нецелесообразным и бесперспективным кажется возвращение к идеям создания «единого Кавказского дома». Осуществление данной идеи было бы своевременным во время распада СССР, когда единство и сплочённость кавказских народов могли сыграть решающую, судьбоносную роль как для самих народов, так и для современной России.

С распадом Советского Союза начался повсеместный длительный период системного кризиса, который всё ещё далёк от завершения и тяжело отражается как на общественной жизни, так и на внешней политике бывших союзных государств.

Особым фактором, влияющим на процессы безопасности в Кавказском регионе, является Грузия, которая за последние 5 лет добилась значительных успехов на международной арене. Она активно включилась в международные процессы, наладила важные и полезные контакты, заручилась политической поддержкой ведущих западных государств, однако вопросы безопасности остаются открытыми и такими же актуальными, как и прежде.

На основе полученного опыта кажется закономерным вынесение вопроса безопасности Грузии с регионального уровня на более высокий международный, может быть, даже и на глобальный уровень. Недостаток системы безопасности Кавказа заключается в том, что между странами региона не существует ни двухсторонних, ни коллективных соглашений о сотрудничестве в военной сфере и безопасности.

Очевидно, что старание и усердие народов Кавказа, которые в течение многих столетий были направлены на создание общекавказского дома, не привели к желательным результатам, в частности, к стабильности, безопасности и динамичному развитию. Регион ни морально, ни идеологически, ни институционально не оказался готовым совместно преодолевать сопротивления. Следовательно, оправданным и обоснованным видится поиск выхода из ситуации в уже в апробированных в подобных случаях системах. В этом отношении внимание заслуживает региональная система безопасности Европы, которая полностью соответствует глобальной системе безопасности, определённой уставом ООН.

Созданию Европейской системы безопасности предшествовала многовековая и кропотливая усердие государств региона. Однако окончательно его реализация стала возможным в 1975 г. в рамках Хельсинской конференции по вопросам безопасности и

сотрудничеству в Европе. Парижская Хартия 1990 г. и приложения к ней заложили основу институционализации системы европейской безопасности, благодаря чему и были созданы конкретные структуры. Лисабонская декларация 1996 г. о «Модели всеобщей и всеобъемлющей безопасности Европы 21-го века» развила концептуальные основы европейской безопасности. В частности, чётко была обозначена необходимость создания общего пространства безопасности, для которого определяющим является всеобъемлющий и целостный характер безопасности, уважение различных ценностей, норм и обязательств.

В системе Европейской безопасности значительное место занимает «Кодекс военно-политического поведения стран-участников», принятый на форуме ОБСЕ в Будапеште в 1994 г. Именно в нём было сформулировано концептуальное положение, что безопасность - понятие целостное, нераздельное. Безопасность каждого, отдельно взятого государства, неразрывно связана с безопасностью остальных государств-участников. В данном документе были предусмотрены важнейшие общие и внутригосударственные меры по таким важным направлениям, как разоружение, борьба с терроризмом, право на осуществление индивидуальных и коллективных мер самообороны, укрепление доверия, создание благоприятных экономических и экологических условий. Более того, в «Кодексе» чётко сформулировано, что под безопасностью подразумевается конструктивные глобальные, региональные и субрегиональные связи.

Особое место в системе безопасности Европы занимает «Хартия европейской безопасности», которая была принята на саммите глав-государств ОБСЕ 19 ноября 1999 г. в Стамбуле. Согласно Хартии ОБСЕ является основной организацией, разрешающей споры в регионе, и инструментом обеспечения предотвращения конфликтов, преодоления кризисов, постконфликтного восстановления. Положительной стороной Хартии является то, что она запрещает такое расширение военного сотрудничества, когда создаётся угроза участникам ОБСЕ.

При обеспечении безопасности Европы особая роль возлагается на международные соглашения, которые определяют объём и правила использования некоторых видов оружия. Также частью системы европейской безопасности можно считать систему безопасности Содружества независимых государств, которая изложена в третьей главе устава СНГ. До недавних пор Грузия была участником данной организации, однако в деле содействия государственному развитию, согласования общих интересов она ничего полезного не внесла, более того, она во многом сковывала и ограничивала Грузию в выборе своих международных приоритетов, что и послужила мотивом для выхода Грузии из состава СНГ.

Частью системы Европейской безопасности является организация Северо-Атлантического договора (НАТО), учреждённая в 1949 г. Данная организация обеспечивает политическое и военное сотрудничество между европейскими государствами, США и Канадой. Согласно уставу НАТО, организация обеспечивает безопасность только государств-членов. Несмотря на то, что НАТО не является чисто региональной организацией Европы, она играет ведущую роль в деле обеспечения европейской безопасности. НАТО доказало свою жизнеспособность и не вызывает сомнений её потенциальная возможность обеспечивать неприкосновенность своих членов.

Стабильность и успешность европейской системы безопасности, хоть она и не совершенна и требует доработки, тем не менее играет определяющую роль в деле выбора Грузии международных приоритетов. События последних лет объясняют стремление Грузии в апробированные международные системы безопасности и в, частности, в НАТО. Геополитические интересы и субъективные факторы государств кавказского региона на данном этапе не позволяют создавать благоприятные условия для добрососедского сосуществования. Существующее сотрудничество ограничивается узким кругом взаимовыгодных экономических отношений, вместе с тем вопросы военно-политического

характера отодвинуты на задний план. Следовательно, нет альтернативного механизма для обеспечения безопасности Грузии, кроме как европейского. При этом стоит учесть и тот недостаток, который характеризует эту систему, в частности то, что она носит превентивный характер и абсолютно непригодна уже в отношении состоявшегося факта.

Выходя из вышесказанного, можно сделать следующие выводы.

- 1) В современных условиях, обеспечение безопасности Кавказа в целом осложняется отсутствием единой концепции и подходов к данному вопросу. Нет ярко выраженных стремлений к единым целям. Страны региона, каждая в отдельности, имеет собственное представление по вопросу обеспечения безопасности. В частности, Грузия ориентирована на интеграцию в европейскую систему, Армения на сотрудничество с Россией, Азербайджан ещё не определился, к какой системе безопасности примкнуть, а Россия и вовсе опирается на собственные силы. Следовательно, при всем этом разнообразии, невозможным кажется создание и тем более осуществление системы безопасности;
- 2) Безопасность Кавказа зависит от умеренной внешней политики, двухсторонней и многосторонней дипломатии, от стимулирования и углубления сотрудничества, для начала, хотя бы в сфере экономического, социально-культурного и научного развития;
- 3) Стремление в европейские и мировые интеграционные объединения оправданы в плане обеспечения безопасности в будущем и менее всего ориентированы на решение проблем в настоящем. Таким образом, у действующих систем безопасности не хватает жизнеспособности противостоять уже свершившимся фактам. Следовательно, разработка новой, приспособленной к региональной специфике системы безопасности Кавказа, является объективной необходимостью;
- 4) Система, призванная обеспечить безопасность Кавказа, должна быть создана с учётом и в соответствии с апробированными системами Европы и НАТО, при главном условии - взаимосвязи безопасности одного государства с безопасностью остальных участников договора в целом.

მანუჩარ ლორია, ლევან ჯაყელი
კავკასიის ისტორიულ-სამართლებრივი უსაფრთხოების
საკითხები და ქართული ფაქტორი
რეზიუმე

კავკასია ყოველთვის იყო კონფლიქტების და ვნებათაღელვის ადგილი. მისი ადგილმდებარეობა ყოველთვის იწვევდა წამყვანი, განვითარებული და მეზობელი ქვეყნების ინტერესს. მიუხედავად დიდი სამხედრო და პოლიტიკური გამოცდილებისა, კავკასიამ ვერ შეძლო შეექმნა თავდაცვის ეფექტური სისტემა. კავკასიის ქვეყნები და ერები აგრძელებენ უსაფრთხოების შენარჩუნებას ინდივიდუალურად, განცალკევებით, რაც ამცირებს სტაბილურობის და მშვიდობის გარანტიას რეგიონში.

აღნიშნული სტატია ხაზს უსვამს კავკასიის სუსტ მხარეებს რეგიონის თავდაცვის სისტემის და მექანიზმების ფორმირებაში. აქცენტი კეთდება იმ ზომებზე, რომელთა მიღება უზრუნველყოფს უსაფრთხოების შენარჩუნებას საქართველოში, ასევე, ევროპაში არსებულ უსაფრთხოების სისტემებზე, მათ უპირა-

ტესობებსა და ნაკლოვანებებზე. სტატია სრულდება რეკომენდაციებით უსაფრთხოების ზომებზე საქართველოსთვის. კავკასიის უსაფრთხოება შეიძლება შენარჩუნდეს მხოლოდ თანამშრომლობით და კავკასიის საერთო ინტერესების გათვალისწინებით.

Manuchar Loria, Levan Jakeli
Some issues of Caucasus historical and legal safety and Georgian factor
Summary

Caucasus has always been the place of unrest and conflicts. Its location always attracted the interest of the leading, developed and neighbouring countries. Despite big military and political experience, Caucasus did not manage to establish the effective defense system. The Caucasian countries and nations continue maintaining the safety in Caucasus individually, in separation, which minimizes the guarantee of stability and peace in the region.

The article highlights the weakness of the Caucasus in forming the region defense system and mechanism. The focus is made on the measures to be taken for ensuring the safety of Georgia, existing European systems of defense, their advantages and shortcomings. The article concludes with the recommendations on the safety measures appropriate for Georgia. The safety of the Caucasian countries can be secured only in cooperation with joint forces and consideration of common interests of the Caucasus in parallel with other regional and global mechanisms.



რუსულან ქავთარაძე (საქართველო)

მედია სივრცე ოჯახში

სხვადასხვა მიზეზთა გამო, ბოლო დროს მშობლები სულ უფრო ნაკლებ დროს უთმობენ ბავშვთან ურთიერთობას, მისი შინაგანი სამყაროს გამდიდრებას, მის ნამდვილ პიროვნებად ჩამოყალიბებას. ზნეობრივი აღზრდის საკითხები, სამწუხაროდ, მეორეხარისხოვნად იქცა, ხოლო პრიორიტეტული გახდა პრაქტიკული, საყოფაცხოვრებო (ბავშვის კვება, ჯანმრთელობა, შემოსვა და ა.შ.) პრობლემების მოგვარება. სწორედ ამ და სხვა მრავალი გარემოებების გამო "მოუცლელი" მშობელი, ბავშვის გართობის მიზნით, ხშირად მიმართავს მასობრივი მედია საშუალებების დახმარებას, რომლებიც ასეთ შემთხვევაში "ძიძის" როლს ასრულებენ, ხოლო რა შედეგი მოყვება ამგვარ „აღზრდას“ ეჭვს არ ბადებს. ხშირ შემთხვევაში მასობრივი მედიასაშუალებების სტიქიურ, გაუცნობიერებელ გამოყენების შედეგს წარმოადგენს ზნეობრივად დეგრადირებული/დაცემული, სულიერად არა ჯანსაღი და მცდარი მსოფლმხედველობის მქონე ადამიანი.

განვიხილოთ "მედია სივრცე ოჯახში" რამდენიმე ქვეყნის მაგალითზე. 50-იანი წლების საშუალო ბრიტანული ოჯახი ფლობდა თავის საკუთრებაში ერთ ტელევიზორს, რომელიც ჩვეულებრივ იდგმებოდა მისაღებ ოთახში, სადაც მთელი ოჯახი ერთად უყურებდა საყვარელ გადაცემას. ახალი არხების გავრცელებამ, გამოიწვია წინასწარ შეთანხმება ოჯახის ყველა წევრთან ერთად თუ რას და როდის უყურონ, ხოლო მსგავსი მოლაპარაკებების ხორციელებოდა გენდერული და ასაკობრივი განხვავებების გათვალისწინებით. 90-იანი წლების ოჯახებში კი, განსაკუთრებით იქ, სადაც ჰყავთ შვილები, გამოვლინდა რამდენიმე ტელევიზორის, ვიდეომანტიოფონის, კომპიუტერის, მუსიკალური ცენტრის, სათამაშო ფლეიერისა და ტელეფონის არსებობა. ამავე კვლევების თანახმად, რომელიც ჩატარდა სონია ლივინგსტონის (1999 წ. ლონდონის ეკონომიკისა და პოლიტიკური მეცნიერებების, სოციალური ფსიქოლოგიის კათედრის უფროსი მასწავლებელი) ხელმძღვანელობით, 10-დან 4 მოზარდი ცხოვრობს სახლში, სადაც აქვთ ოთხი და მეტი ტელევიზორი.

ბავშვების ცხოვრებაში "გამოსახულებითი" სახეობის მედიის (screen-based media) გამოჩენასთან ერთად განვითარდა და გავრცელდა "გამოსახულებითი ხასიათის მქონე გართობის სახეობა" (screen entertainment). ამას ადასტურებს გამოსახულებითი მედიასაშუალებებისადმი მზარდი მოთხოვნილება და უპირატესობის მინიჭება გამოსახულებითი მედიარესურსებისადმი, ბეჭდურ მედია საშუალებებთან შედარებით. ასე, მაგალითად, იმ ბავშვებში, რომლებიც დიდ დროს ატარებენ ტელევიზორების წინ, უფრო ხშირად შეიმჩნევა მიდრეკილება კომპიუტერული თამაშებითა და ვიდეომანტიოფონების საშუალებით გართობისა, ვიდრე იმ ბავშვებში, რომლებიც უპირატესობას ბეჭდურ მედიასაშუალებებებს ანიჭებენ.

ამგვარად, კვლევების შედეგად დადგინდა, რომ ბრიტანელი ბავშვების უმრავლესობას აქვს საკუთარი ვიდეოგასაერთობი მედია რესურსები, რომლებთან ურთიერთობაზეც გაცილებით უფრო მეტ დროს ხარჯავენ, ვიდრე მათი თანატოლები სხვა ევროპულ ქვეყნებში.

დიდ ბრიტანეთში 7-16 წლის ასაკის ბავშვების 50%-ს საძინებელ ოთახში უდევთ ტელევიზორი, მაშინ როდესაც იგივე ასაკის ბავშვების რაოდენობა, რომლებიც სარგებლობენ ტელევიზორით საკუთარ ოთახებში დანიაში შეადგენს -

32%, შვედეთში -25%, ესპანეთში - 21%, გერმანიაში - 17%, საფრანგეთში - 16%. მსგავსი ვითარებაა ვიდეომანგიტოფონებისა და სათამაშო ფლეიერებთან მიმართებაშიც.

განსხვავებულია მდგომარეობა ბექდური მედია რესურსების შემთხვევაში. აქ, ბრიტანელი ბავშვების 68% თავის ოთახში განთავსებული აქვთ წიგნების თაროები, მაშინ როდესაც დანიაში მათი რიცხვი აღწევს 83%-ს, გერმანიაში - 85%-ს, ესპანეთში - 89%-ს, საფრანგეთში - 93%-ს, შვედეთში - 94%-ს.

სონია ლივინგსტონის მიერ ჩატარებული კვლევებით დადგინდა აგრეთვე, რომ საშუალოდ ინგლისელი (ასაკი განისაზღვრა 6-17 წლამდე) ეკრანის წინ ერთ დღეში ატარებს ორ საათ ნახევარს, რაც ნახევარი საათით აღემატება შვედეთისა და ესპანეთის მაჩვენებლებს, ხოლო ერთი საათით - გერმანიისა და საფრანგეთის მაჩვენებლებს.

ამგვარად, მოცემულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ საშუალო ასაკის ბრიტანელი ბავშვები არ იმყოფებიან პერსონალური კომპიუტერების მომხმარებელთა შორის მოწინავე რიგებში, მაშინ როდესაც ლიდერობენ საშუალო ასაკის ტელემაყურებელთა სახით. სხვა ევროპელი ბავშვებისაგან განსხვავებით, ბრიტანელი ბავშვებისა და მოზარდების მიერ კომპიუტერული საშუალებების (პერსონალური და მულტიმედიური კომპიუტერები, ინტერნეტი) მოხმარება საკმაოდ მწირია.

განსხვავებული ვითარებაა ამ კუთხით საქართველოში, სადაც კვლევის შედეგებით გამოვლინდა, რომ ბოლო წლების განმავლობაში მკვეთრად გაიზარდა მოთხოვნილება კომპიუტერის, ინტერნეტის, ზოგადად სოციალური ქსელების მიმართ.

იშვიათი გამონაკლისის გარდა, საქართველოში მცხოვრებთა უმრავლესობის ყოველი დღე იწყება ტელევიზორის ჩართვით, საყვარელ არხზე გადართვით ან (იშვიათ შემთხვევაში) გაზეთის კითხვით. შემდეგ სამსახურში გრძელდება ინფორმაციის მიღება. შესვენებებზე, როგორც „წესი“, ხდება მიღებული ინფორმაციის გაცვლა და გაზიარებას თანამშრომლებისათვის: ნანახი ფილმის, მოსმენილი ინფორმაციის, ახალ ამბებში გასული სიუჟეტის გაზიარება და ა.შ. შესახებ. სახლში დაბრუნების შემდეგ დარჩენილი საღამო ისევ ტელევიზორს ან კომპიუტერს ეთმობა. ეს ეხება მათ, ვინც მუშაობს. ხოლო ვინც უმუშევარია, მათი უმრავლესობა ტელევიზორის და კომპიუტერის უფრო აქტიური მომხმარებელია (რა თქმა უნდა, ვისაც ხელი მიუწვდება).

ჩვენ არა ერთხელ აღვნიშნეთ, რომ XXI საუკუნეში ტექნოლოგიების სწრაფ განვითარებასთან ერთად ხდება ინფორმაციის სწრაფი გავრცელება და აუდიტორიისათვის მიწოდება. მაგრამ, სამწუხაროდ ზემოთ აღნიშნული ფაქტი სრულიად არ გულისხმობს საზოგადოებაში მედიაწიგნიერების განვითარების მაღალ დონეს. ამ მხრივ გასათვალისწინებელია, რომ დასავლურ ქვეყნებში მედიაგანათლება იქცა სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების ერთ-ერთ პრიორიტეტულ დისციპლინად.

საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II თავის ქადაგებებში (2003, 2011) არაერთჯერ აღნიშნავს მედიაგანათლებისადმი ყურადღების მიპყრობის აუცილებლობას, რათა მედია გამოყენებული იქნას ზნეობრივი აღზრდისათვის და დაცული იყოს ბავშვი უარყოფითი ზეგავლენისაგან.

”მედიაწიგნიერების უნარების განვითარება ისეთივე აუცილებელი რამაა 6-10 წლის ასაკის ბავშვებში, როგორც წერის, კითხვის და დათვლის უნარების განვითარება. ამ დროს სწორედ რომ მშობელი იქცევა მედიის სამყაროში პირველ მეგზურად, მას შეუძლია დაეხმაროს პატარას გააკეთოს სწორი არჩევანი, სრულყოფილად აღიქვას მედიაინფორმაცია, გამოიყენოს მასობრივი კომუნიკა-

ციების საშუალებების განმავითარებელი და საგანმანათლებლო პოტენციალი” (Челышева, 2008: 4).

სხვადასხვა ქვეყანაში ჩატარებული მრავალი კვლევისა და განხილვის მიუხედავად, ჯერ კიდევ ბოლომდე არ არის განსაზღვრული მედიასაშუალებების საზოგადოების ქცევაზე ზემოქმედების ზუსტი კოეფიციენტი, მაგრამ უდავოა, რომ მედია ახდენს ზეგავლენას ბავშვებზე, ახალგაზრდებზე, თუმცა მისი ზემოქმედების ძალა ჯერაც არ არის ბოლომდე შესწავლილი. როგორ უნდა ვიმოქმედოთ მსგავსს პირობებში, რათა დავიცვათ ახალგაზრდები მედიის მავნე ზეგავლენისგან? პასუხი ცალსახაა: აუცილებელია მედიაგანათლებისა და მედიაწიგნიერების განვითარების ხელშეწყობა.

მედიასფეროში მოღვაწე ცნობილმა მკვლევარებმა (ტ. ორნაუი და ლ. ფლინი), ცნობილი წიგნის „მედიადიეტა ბავშვებისათვის” გამოთქვეს სწორი აზრი: „თუკი თქვენ მედიასფეროში გათვითცნობიერებული მშობელი ბრძანდებით, მაშინ თქვენ შეგიძლიათ დაეხმაროთ თქვენს შვილს გათვითცნობიერებაში. ამის ყველაზე საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს შემდეგი: დაუჯექით ბავშვს გვერდით ტელევიზორის ყურების დროს და დაეხმარეთ მას გაიგოს ყველაფერი, რაც უნდა იცოდეს. ასე მაგალითად, თქვენ შეგიძლიათ აუხსნათ თქვენს პატარებს, რომ რეკლამის საშუალებით ადამიანებს აიძულებენ შეიძინონ ნივთები, რომლებიც სინამდვილეში მათ საერთოდ არ ჭირდებათ, ან ის, რომ საშინელი მკვლევლობები, რომლებსაც ახალ ამბებში უჩვენებენ არ ხდება ყოველდღიურად, ან უბრალოდ აუხსენით ის, რომ მოჩვენებები არ არსებობენ.

ამრიგად, მედიასივრცე ოჯახში მრავაფეროვანია, დიდია მისი გავლენა ბავშვის ცხოვრებაზე. იგი ან უსმენს ან უყურებს იმას, რაც მშობლებს სურთ, ან უმეტესად სრულიად თავისუფალია არჩევანში და მშობლების მხრიდან ყოველგვარი კონტროლის, რჩევის გარეშე უსმენს და უყურებს იმას, რაც სურს ან შემთხვევით შეხვდება.

ლიტერატურა:

1. Оранж Т., Флинн Л. Медиадиета для детей. М. СПб., 2007.
2. Челышева И. В., Медиаобразование для родителей: освоение семейной медиаграмотности. М. 2008.
3. internet-resursi: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/livingstone01.htm>
4. internet-resursi: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/livingstone01.htm>

Rusudan Kavtaradze
Media space in families
Summary

The article deals with the problem of media space in families, depicted on the example of Georgia and a number of other European countries. It also presents the analysis of different types of media resources used by families, according to which, nowadays, children should be characterized as the users of not only traditional electronic media resources (e.g. TV), but new media technologies as well.

Русудан Кавтарадзе
Медиа-пространство в семье
Резюме

В статье рассмотрена тема "медиа пространства в семье", которая охватывает анализ медиа средств, используемых в семейных условиях на примере Грузии и ряда других, зарубежных стран. На основе анализа становится очевидным, что современную детскую аудиторию необходимо рассматривать в контексте потребителей как традиционных электронных медиасредств (например телевизор), так и новых медиатехнологий.



Рена Гуламова
(Азербайджан)

**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ УПРАВЛЕНИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ**

Как известно, предпринимательство – это особое условие, соединяющее в процессе производство все факторы производства в единую систему. Предпринимательская деятельность – это способность принятия решения и способность рисковать. С учетом всех факторов производства собственник – предприниматель намерен получить доход и прибыль. В предпринимательской деятельности получение доходов и прибылей достигается и через организационные структуры управления основной деятельности собственника и его соподчиненных. Поэтому совершенствование организационной структуры управления предпринимательской деятельности приобретает особую актуальность. При этом особое значение приобретает разработка теоретико-методологических основ предпринимательской деятельности. Только на этой основе могут быть разработаны основные требования, обеспечивающие повышение эффективности организационной структуры управления предпринимательской деятельности. На основе этих требований могут быть сформулированы нижеследующие теоретико-методологические принципы:

- **Маркетинговый анализ потребности в предпринимательской деятельности и в их продуктах.** Предпринимательский маркетинг при прочих равных условиях является методом согласования разно-уровневых интересов. С целью выявления особенности предпринимательского маркетинга необходимо рассмотреть объекты собственников, как локальную динамическую, территориальную и социальную систему функционирования жизнедеятельности организационную структуры управления предпринимательской деятельности.
- **Научный подход.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности самоуправления необходимо учесть основные требования объективных экономических законов. Так как, эти законы отражают причинно-следственные связи между социально-экономическими процессами и событиями в жизнедеятельности предпринимательской деятельности. Исследование различных форм проявления объективных экономических законов и механизм их действия в условиях функционирования хозяйств собственников.
- **Системный подход.** При формировании организационную структуру управления предпринимательской деятельности необходимо рассмотреть объекты собственников, как единую кибернетическую систему. При этом необходимо учесть, что все основные свойства кибернетической системы распространялись к объектам собственников и организационной структуры управления предпринимательской деятельности. Все элементы этой кибернетической системы взаимосвязаны и взаимообусловлены. Влияние на какой-либо элемент вызывает изменение во всех других элементах системы в разной степени. Параметры отдельных элементов не совпадают с

параметрами целостной системы. Эффективность целостной системы зависит от эффективности ее отдельных элементов. Следовательно, эффективность организационной структуры управления предпринимательской деятельности зависит от эффективности работы их отдельных подразделений.

- **Комплексный подход.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо учесть множество комплексных технико-технологических, организационных, идейно-воспитательных, психологических, физиологических, социальных, экологических и экономических факторов.
- **Экономичность.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо учесть наиболее эффективное использование, имеющихся в их распоряжении, природных, материально-технических, энергетических, трудовых и финансовых (включая годовых сумм краткосрочных и долгосрочных кредитов) ресурсов при соблюдении режима экономии.
- **Сочетание отраслевых и территориальных принципов управления объектами собственников по наиболее эффективному использованию ресурсов.** Необходимо также обеспечить сочетание отраслевых и территориальных факторов освоения и использования ресурсов, находящихся в распоряжении предприятий собственников.
- **Оптимальность.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо учесть многовариантность принимаемых решений в освоении и использовании ресурсов, находящихся в их распоряжении. При этом возникает необходимость в выборе (по заранее выбранному критерию) из многочисленных вариантов организационных решений самого лучшего, т.е. оптимального варианта. Выбор оптимального варианта основан на моделировании освоения и использования ресурсов предприятию или хозяйствам собственников с последующей реализацией моделей с использованием информационно-коммуникационных технологий.
- **Сочетание личных, коллективных и общегосударственных интересов.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо обеспечить сочетание личных, коллективных и общегосударственных интересов при критерии общенародного (государственного) интереса.
- **Эффективность.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо обеспечить эффективность выбранного варианта освоения и использования ресурсов находящихся в распоряжении предприятия собственников. Поэтому при каждом конкретном случае необходимо предварительное экономическое обоснование выбранного варианта (по общеизвестной методике) освоения ресурсов.
- **Материальное и моральное стимулирование труда.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо обеспечить материальное и моральное стимулирование труда работников. Материальная заинтересованность достигается наиболее обоснованным выбором формы и системы заработной платы, совершенствованием элементов тарифной системы заработной платы, а также широким внедрением системы премирования. Моральная заинтересованность достигается присвоением заслуженных имен и объявлением благодарностей, а также включения их имен передовиков в почетную книгу и доску почета передовиков.
- **Экологичность и охраны окружающей среды.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо разработать

комплексные мероприятия и их внедрение, обеспечивающих экологической эффективности и охраны окружающей среды.

- **Экономическая безопасность предпринимательской деятельности.** Экономическая безопасность формирования организационной структуры управления предпринимательской деятельности достигается, прежде всего, сочетанием личных, коллективных и общенародных интересов с последующей реализацией потенциальных возможностей повышения эффективности всесторонней деятельности хозяйств или предприятий собственников при соблюдении принципа прибыльности.
- **Прогрессивность стандартов, норм и нормативов используемых в предпринимательской деятельности.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо периодически осуществлять диагностику стандартов и нормативной базой соответствии с Международными стандартами.
- **Социальная справедливость.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо обеспечение социальной справедливости в реализации прав, обязанностей и ответственности каждого работника с удовлетворением их материальных и моральных потребностей.
- **Широкое использование информационно-коммуникационных технологий в освоении и использовании ресурсов при предпринимательской деятельности.**
- **Контроль и проверка исполнения.** При формировании организационной структуры управления предпринимательской деятельности необходимо осуществить контроль по эффективному освоению и использованию ресурсов, а также внедрению режима экономии, с четкой проверкой исполнения намеченных. Контроль и проверка выполнения заданий, намеченных согласно текущему бизнес-плану, завершается сопоставлением с нормативными и соответствующими показателями предыдущих периодов. Эти функции осуществляет специальная комиссия, созданная при предприятии собственников.

Литература:

1. Основы предпринимательской деятельности. Под ред. проф. В.М. Власовой. Москва, «Финансы и статистика», 1996, 496 с.
2. Джумшудов С.Г. Принципы разработки решений в системе государственного управления. Ученые Записки АзТУ, № 3, Баку, 2007, с. 62-64.
3. Гуламова Р.К. Совершенствование механизмов формирования организационной структуры управления предпринимательской деятельности (на азерб. языке). Материалы научной конференции аспирантов и диссертантов Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики. Баку, 2011, с. 83-89.
4. Джумшудов С.Г. Принятие управленческих решений (на азерб. языке). Баку, «Тахсил», 2010, 160 с.

რენა გულამოვა
ბიზნესის ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირების
მეთოდოლოგიური საფუძვლები
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ის ძირითადი მოთხოვნები და თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები, რომლებიც საჭიროა სამეწარმეო საქმიანობის ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოსაყალიბებლად. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ამ ძირითადი საფუძვლების არსის გაგებას.

Rena Gulamova
Methodological principles of forming the organizational structure of business
Summary

The article deals with the basic requirements and the theoretical and methodological principles of forming the organizational structure of entrepreneurial activity. Particular attention is paid to the disclosure of the essence of the basic principles used in the formation of the organizational structure of entrepreneurial activity.



პედაგოგობა და ფსიქოლოგია – PEDAGOGICS AND PSYCHOLOGY – ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

Maria Dimasi, Simos Papadopoulos
(Greece)

THE CONTRIBUTION OF INQUIRY DRAMA INTO THE MANAGING OF ALTERITY ALONG WITH THE PROPER USE OF NARRATIVE TEXTS CONTAINED IN THE BOOK OF LITERATURE (ANTHOLOGY) FOR THE 5TH AND 6TH GRADE OF PRIMARY SCHOOL

Introduction

Education today faces a complex linguistic and cultural student population that requires the management of alterity, which in a multicultural society is achieved within the frame of intercultural education. One of the school subjects that can help meet these intercultural goals is literature, provided that many of its features are used in the teaching process. Some of them could be: the use of polysemus language and its cognitive, emotional and motivational influence on the reader¹. The textbooks for the teaching of literature, therefore, should contain appropriate texts that will support the management of alterity.

This paper explores the contribution of the inquiry drama method regarding the management of alterity in teaching literary texts which are included in the *Anthology* used in the 5th and 6th grade of Primary school in Greece. Subsequently, it formulates a teaching application by using this method, while it cites the titles and the number of the thematic categories that the *Anthology* contains.

1. Children's literature and alterity

The literary text, even if it is a seemingly simple children's book, is not ideologically neutral (Kanatsouli, 2000: 15), insofar that it relates to a social and cultural context, and promotes or produces some values. Ideology is defined as a system of ideas that expresses a particular concept of the world and history through the eyes of a group, a class or a political party (Kallergis, 1995: 138). As far as the literary texts are concerned we not only discuss the prominent ideology but a "passive" ideology too, as well as the ideological guidances "beyond the conscious intentions of the author (...) since many times the verbal choices or the way the plot evolves reveal ideological considerations other than those the author thinks that s/ he promotes" (Kanatsouli, *ibid*, 23).

¹ See Malafantis, K. (2008). The multidimensional nature of motivated reading through the speech of 6th grade pupils. Can be found in Katsikis-Gkivalou, A., Kalogirou, J., Chalkiadaki, A. (Ed.) *Love of reading and School*. Athens: Patakis.

The formation of multicultural societies highlighted the issue of alterity¹ as the dominant ideological theme in literary texts. The literature discusses multicultural issues and emerges as a place of cultural exchange and acceptance of diversity (Kanatsouli, 2002: 28-32), while the literary book can be considered as a vehicle of social and cultural representations. The language of literature is, after all, by definition the language of otherness (Apostolidou, 2003: 16). Through the literary book attitudes are cultivated and values are transmitted that are associated with the emotional realm of personality and influence the opinions, beliefs and choices of the individual (Lalagianni, 2003: 10-11).

So, to confine ourselves to the reading of children's literature, the linguistically "complete" literary work does not only provide aesthetic pleasure but also enhances the children's presentations of the world and simultaneously sharpens their thought through a process of "forced" decoding of the linguistic symbols. Literature for children focuses largely on issues relating to personal or collective identity (Lambropoulos, 2002: 57-58), coexistence, communication and ultimately the acceptance of the "other." "Art along with imagination will distract the Ego from its physical self and the selfishness of its identity and will lead it to the position of the Other" (Tsilimeni, 2003: 25).

Teaching literature can fulfill the goal of composing, realizing and constructing the concept of identity, in relation to the construction of stereotypes about "the other" (Paparousi, 2007: 286), since it is "a process that has the potential not only to recall, in the consciousness of the student, knowledge or lived mental-emotional states but also to offer knowledge or help to increase ownership of collective representations and stereotypes or, conversely, to change them" (ibid., 287).

2. The anthology for the 5th and 6th grade of Primary School and the management of diversity

The anthology of literary texts for the 5th and 6th grade of Primary School in Greece is taught since 1999². It includes a total of 93 texts, which are classified into the following sections: We and nature (12 texts), Social life (10 texts) Our family (9 texts), School and child (5 texts), Childhood (5 texts), Human characters (8 texts) Religious life (8 texts), events from the Greek history (16 texts), lore and culture (6 texts), Peace and Friendship (7 texts), Fantasy and Adventure (7 texts).

The anthology was studied in order to identify, record and interpretively analyze the references, both direct and indirect to diversity (Xenopoulou, 2012). These findings, inductively,

¹ The alterity is the essential, constitutive but also most problematic component of the identity (Konstantopoulou, Maratou-Alipranti, Oikonomou, Germanos, 2000:11), which exists in comparison to something other, either consciously or unconsciously (Gkotovos, 2002: 16). It is, in some cases, the dialectical other of the identity (Kyriakakis, 2004) and is able to feed or annihilate it (Gyioka, 2006: 265). In order to define it, we use as a criterion the significance which is attached to diversity (Intzesisoglou, 2000: 180). Diversity stems from society which invents categories, attaches specific meanings to specific attributes by labeling some of them normal and others unnatural and demeaning (Karasavvidou, 2011: 29). Thus, alterity can be divided into internal (for minorities within the same culture or the same country) and external (for human groups coming from distant places and different cultures) (Rimpoli 2006: 144). So it can be construed either as an individual characteristic and at this point coincides or coexists with alterity or as a social feature mainly expressing collective identities (Gofman, 2001: Institute for rights equality & diversity). In conclusion, we should mention that as a concept it also supports the right of the individual to maintain as a person its diversity within the groups to which it belongs as well as the right of cultural-ethnic groups to maintain as social entities their identity into the growing multiculturalism of postmodern society (Matsagouras, 2001).

³ Edited by: Katsikis-Gkivalou, A., Kalogirou, J., Papadatos, G., Protonotariou, St., Pylarinos Th.

resulted in the following thematic categories: Sex, Race-color, Nation-national/ethnic identity/group, Country-Region, Religion, Culture, Disability, Intelligence, Physique, Socioeconomic background, Characteristics, Beliefs. As recording units were used the above: sketching, photography, text, phrase and word.

Briefly the findings were:

THEMATIC CATEGORY	REFERENCES
Sex	15
Race-Color	26
Nation-national/ethnic identity/group	4
Country-Region	5
Religion	24
Culture	58
Disability	11
Intelligence	7
Physique	26
Socioeconomic background	49
Characteristics, beliefs, attitudes	30
TOTAL	255

There are many references. Most of them are found in the narrative texts included in the textbook (ibid). It should be noted at this point that the questions and activities accompanying each text do not focus on managing alterity. The cross-curricular activities in the book are numerous, but the ones relating to the theater are only 6. The proposal set out below aims in widening the teaching practices of teachers.

3. Teaching proposal

3.1. Theatre/Drama and Education

The method of approach used in the case of the specific (and other) narrative texts aims primarily at the highlighting of references to alterity and their use in teaching the value of accepting the different as equal and therefore in the cultivation of intercultural awareness. It is a form of dramatic art in an effort to represent life (Kontogianni, 2008: 217), as recorded and evolved in narration with an emphasis on the ongoing action as well as on the exploration and appraisal of human behavior, the understanding of the self and its relationship with the world and not the preparation of acts for viewing (Courtney, 1990). Inquiry drama is included in the dramatic art in education and is able to support and meet cognitive objectives in the socialization of the children involved (Somers, 1994, Papadopoulos 2007). It is appropriate for the exploration of issues of social status, such as the managing of alterity, in an effort to understand the self in the first place and the "other" secondly (see related research: Wee, 2009; Prendergast, 2011; Jindal-Snape, Vettraino, Lowson & McDuff, 2011).

3.2. The methodology of inquiry drama

Inquiry drama lays emphasis on exploration as a process where the personal experience of the participants constitutes the basis for theatrical exploration of the initial source-text through a theatrical form, aiming to create a new understanding (Neelands, 1990: 64).

In this case we do not suggest using all the activities included in the relevant bibliography but some indicative ones (Papadopoulos, 2010).

The method in question is developed in four stages that concern: a) creating a suitable atmosphere among the group, b) introducing the children to the initial environment of the story, c) exploring and creating the new dramatic environment, d) assessing and comprehending the new experience; there is also a fifth, optional stage, concerning the presentation of the total theatrical undertaking, as illustrated in table 1 (Papadopoulos, 2004).

3.3. Applying the above method: the case of Eugenia Fakinou's short story "Astradeni at her new school" (Gkivalou et al, 1999: 115).

3.3.1. The story

The text is part of the text section: School and child.

Astradeni's family moved from the island of Simi to Athens due to the harsh circumstances they had. The little girl, Astradeni, encounters a hostile environment at her new school. The teacher shows discomfort with her presence due to her ancient Greek name, Asteropi and expresses this dissatisfaction to the principal and Astradeni herself at every available opportunity. Her classmates avoid and ridicule her. However, Astradeni will assert with courage an equal position in her new environment. In the text she appears determined to fight so as to have them call her by her name. So when her classmates make fun of her, by distorting her name, she beats them up and then demands from the teacher, who insisted on calling her Ourania, to use her real name. The solution will be given by the principal, whom Astradeni will convince using her wit and courage.

In this text there are references to alterity which can be classified in the above thematic categories: gender, culture, character, beliefs. It is clear that the stereotypical perceptions of the teacher as to what is correct and acceptable to the Christian faith have led to conflicts.

Subsequently we are going to present the application of inquiry drama in order to highlight alterity in the language used in the text as well as to exploit it in a positive way through participation and empathy.

3.3.2. Second phase of the method: familiarizing children with the original context of the myth¹ and getting in contact with the play – narrating and listening to the story

The animator places the educational and dramatic goals and introduces children in action energetically. Then, by following a sensor-central way (body, voice, speech) he reads the narrative to them, aiming to engage them both sentimentally and intellectually. Alternatively, it may not tell the whole story, but disrupt it on a critical point for its development and in the next stage of inquiry drama he can ask participants to assume roles in order to investigate the continuity through their own perspectives (Booth, 1994).

3.3.3. Third phase of the process: creating the dramatic – new environment

a. First remarks concerning the development of the story

The animator and the participants determine the structural elements of the theatrical form used and, particularly, the roles, the focal point as well as the space and time in order to explore the dramatic environment, utilizing their expressive means, the dramatic intensity and the symbols (O'Toole, 1992): discussion about Astradeni's life, about her relationship with her teacher, about the principal and her classmates, about her behavior towards them, the difficulties and the prospect of their relationship.

b. Urging action and reflection – Familiarisation with the roles

The participants by taking roles get involved in the exploration of the text through the use of appropriate drama conventions/techniques, which are introduced to them by the teacher. He -in

¹ Due to the limits on the length of this paper the first stage (*Creating atmosphere for the group and Introducing the initial environment*) is not presented.

role or out of role- directs and gets involved in the activities with the necessary enthusiasm and faith, but maintaining the required distance in order to encourage the participants to be creative and take initiatives. The following activities are proposed:

- **Bodily - kinaesthetic action - guided fantasy**

Animator and children depict scenes from the class undertaking the role of the children, of the school or of the teacher or anyone else and assume that role may be involved in the unveiling of the plot, whether this occurs in the text (eg the mother of Astradeni) or not. How do they feel about the presence of their new classmate? What are they doing in the classroom? Such questions can motivate the physical expression of students, familiarizing them with everyday skills and alternative perspectives of their roles.

They move around in the room improvising on various frames of the story, and when they see someone they express their emotional state of mind for whatever situation the animator suggests they perform at that particular moment. Indicatively, when grouped in pairs of two, one can be the teacher and the other one can be Astradeni or one the principal and the other one Astradeni's mother etc. – or vice-versa.

Through body movement and expression, they enact, among others:

- the despair of Astradeni as no one of her classmates wants to sit next to her
- Astradeni's anger, as her classmates laugh at her calling her "Asteria"
- her determination in front of the director to defend her right to be called Astradeni (immediately after that, the action freezes for thought and social situation tracking).

- **Thought and social situation tracking**

The animator asks children playing a role to think well when answering his questions, which relate to existing or even previous situations. In this way he urges them to explore their deep personal feelings. He explores their thoughts and social situation and he poses questions about their identity, their emotional situation, the place where they are and whatever else he reckons he should know. Then he carries on asking questions within their roles, dramatizing, thus, the narrative in an attempt to detect patterns and values in their lives (Heathcote and Bolton, 1995: 19-20).

He interrupts therefore the group's action in the role of children in the city, and by touching each one or some of them on the shoulder, asks them questions pertaining to their life as children in the city (who are you? what are you doing? how do you feel? have you got any friends? what games do you play together? what makes you happy? etc). If the animator thinks it is necessary, he can respond to their answer with a new question: that requires readiness and the skill to pose suitable questions.

- **Forum Theatre**

This is a technique of improvisation which gives the opportunity to more than two participants to express their views (Boal, 2001) as anyone willing of the spectators can -by raising his/her hand, replace any of the previous ones and present his/her own view on the attitude a particular role has in the debate.

Before the discussion, the animator gives some information about the precise place and time of the meeting and, maybe, about the psychological and social situation of the characters, while his presence is core as he is able to stop at certain critical points, if he thinks it would help, and pose appropriate questions to Astradeni, to the principal or the teacher, enabling listeners to understand what is going on: Astradeni and teacher or Astradeni and director, during the first days before solving the name problem, or in the next days, after the problem was solved, they discuss in the classroom or in the office.

- **Role-playing**

Instead of the technique presented in theatre forum, another one can be chosen: Role-playing, where the incident of Astradeni beating the girls causes the meeting of the teachers at school.

At the meeting, the animator can assume the role of the director or Astradeni's teacher and, with his attitude, guide the solving of the problem. He can argue or express questions about the pedagogical, social and ethical aspects of the problem. Thus, he can, with the help of dialogue, deepen the thinking of the participants (O'Neill, 1989:147-159).

● **Improvisation**

Alternatively, there may be a monologue by the teacher, Astradeni or the principal. Illustrative are the following three monologues:

- Astradeni's monologue can be confessional, about her relationship with her classmates and teacher.

-The teacher's monologue may also be confessional, probably because of her guilt for her harsh treatment of Astradeni.

-The principal's monologue as an external observer may be characterized variously (e.g. sympathy towards the new student for what has happened and determination to express his future intentions).

The roles can be successively taken on by more than one students and thus present multiple perspectives into their approach of roles and situations.

● **Hot seating**

In reality, it is the activity which can externalize thoughts, opinions, feelings within the context of empathy. That is the reason why the roles reveal the motives for and the causes of the conflicts in the narrative, both external and internal. The animator or an attendee, might take the role of Astradeni, the teacher, the classmate who mocked her, or the role of another classmate or the principal and answer questions asked by participants outside the theatrical role or inside a role (eg. the other teachers of the school or journalists) This questioning and answering can take place during the first difficult days or a few weeks or months later, in narrative time. The power of the those asking the questions is that they can ask whatever they want and the power of the respondents are that they may not answer any questions they chose. But they have to respond to everything relating both to the issue at hand, as well as to provide further information on their attitude and life, illuminating aspects of their personality that help explain and understand complex behaviors and aspects of the role. Thus, for example, the teacher can inform the audience about her childhood and, in doing so, her callous attitude towards Astradeni can be explained.

● **Freeze frame / Still image**

This action aims at the same target. Children prepare themselves and represent in a still image issues that interest them. Particular emphasis is given to facial and body expression, but also to the posture in space and, thus, the personality and social relationships are mapped. Indicative topics among others are:

-Astradeni when she confronts for the first time her teacher and classmates

-Astradeni in front of the desk and the two children sitting at opposite sides, thus, preventing her from sitting with them

-Astradeni in front of the teacher, asking about her name.

● **Thought and social situation tracking**

The still picture may be followed by thought and social situation tracking with crucial questions of the animator towards children who stand still in the picture. The questions must target really essential questions, which often the animator himself fails to answer:

- (question to Astradeni) Who are you, where are you, how do you feel about your new school, what behavior do the others have towards you? etc.

- (question to the teacher) Why do you insist on calling her Ourania, why don't you accept the name they call her at home? Speak frankly.

- (question to the director) How do you feel now? What do you think about the teacher? How would you react if you were in her position?

• **Conscience alley - Conflicting advice**

The participants stand in two groups, one opposite to the other, forming a tunnel with their arms. The child who takes on a role passes by and looks at them first on the right hand side and then on the left. They act like the voice of conscience or as consultants: they advise and encourage him/her to act. The person whose role faces a strongly dilemmatic situation (eg Astradeni, teacher) hears

-the voice of his conscience -the -often- conflicting advice of the other participants who also have a role (Astradeni's classmates) or not.

• **A Day in the Life**

The children initially create still moments of Astradeni's life, on the island (past), of the first difficult days at school in Athens (present) and of her adult life (future). In these still images - on a second level- there can be a close observation of the current social situation and thinking. They can also live up with the help of a short improvised action. So, they explore time, observe and assess situations as well as concepts and practices.

• **Writing in role**

The children, individually or collectively, in various phases of the exploration, can create their written texts: letters, messages, diaries or any other, of all kind of subjects (for example Astradeni's letter to her former teacher and classmates, messages from her new classmates, Astradeni's diary or her mother's diary, her new teacher's diary).

c. The configuration of the story

In the writing workshop the children can form and compose a narrative or a theatrical text (Grammatas, 2003).

3.4. Fourth phase of the process: comprehension and assessment of the new experience

The children, out of role, assess their work. It is a process of formative assessment. Within the group they write or express orally their opinions and feelings. They proceed into reviewing what they have experienced through artistic-emotive reflection and comprehension (Papadopoulos, 2004). They observe each other, close their eyes and everyone says a phrase that captures the essence of what s/he has lived.

4. Conclusions-Observations

There are several references, both direct and indirect, concerning the "other" in the texts included in the Anthology which are used in the last two grades of Primary school in Greece. Theatre and particularly inquiry drama may contribute significantly to the management of alterity so that students-readers of literary texts can learn and internalize values and, thus, adopt corresponding life attitudes: that is accepting the "other" as equal.

Literature:

1. Apostolidou, B. (2003). *Reading and alterity* Kleidia kai antiklidia. Athens: Ministry of Education, University of Athens. [in Greek].
2. -Boal, A. (2001). *Games for Actors and Non-Actors*, A.Jackson (trans.). London: Routledge.
3. Booth, D. (1994). *Story Drama: Reading, Writing and Role-playing across the Curriculum*. Pembroke Publishers, Markham.
4. Gotovos, A. (2002). *Education and diversity: issues on intercultural pedagogy*. Athens: Metaichmio. [in Greek].
5. Courtney, R. (1990). *Drama and intelligence. A cognitive theory*. Montreal: McGill- Queen's University Press.
6. Grammatas, T. (2003). *Theatre and Education*. Athens. Self-edited. [in Greek].
7. Giyoka, L. (2006). Instances of diversity. In G. Kyriakakis, M. Michailidou (Eds.), *The approach of the other*. Athens: Metaichmio. [in Greek].

8. Heathcote, D., Bolton, G. (1995). *Drama for Learning, Dorothy Heathcote's Mantle of the Expert Approach to Education*. Portsmouth: Heinemann.
9. Institute for rights equality & diversity. Accessed: 16 November 2011, <http://tinyurl.com/cwyt4g2>
10. Intzesiloglou, N. (2000). Constructing collective identities. In C. Constantopoulos, L. Maratou-Alipranti, D. Germanos, T. Oikonomou (Eds.), *"We" and "others" Joined reference to current tendencies and symbols*. Athens: Typothito-George Dardanos. [in Greek].
11. Goffman, E. (2001). *Stigma. Notes on the manipulation of worn identity*. Athens: Alexandria.
12. Heathcote, D., Bolton G. (1995). *Drama for Learning, Dorothy Heathcote's Mantle of the Expert Approach to Education*. Portsmouth: Heinemann.
13. Kallergis, Her. (1995). The problem of ideology in children's work of literature. In Her. *Approaches to Children's Literature*. Athens: Kastaniotis. [in Greek].
14. Jindal - Snape, D., Vettrano, E., Lawson, A. & McDuff, W. (2011). Using creative drama to facilitate Primary- Secondary transition. *Education 3-13*, 39(4), 383-394.
15. Kanatsouli, M. (2000). *Ideological Dimensions of Children's Literature*. Athens: Typothito - George Dardanos. [in Greek].
16. Kanatsouli, M. (2002). *Ambiguities in children's literature*. Athens: Synchronoi Orizontes. [in Greek].
17. Karasavvidou, G. (2011). *Passive and conscious ideology in Children's multicultural literature*. Joint Greek-French postgraduate curriculum. Diploma Thesis, AUTH). [in Greek].
18. Katsiki-Gkivalou, A., Kalogirou, J, Papadatos, G., Protonotariou, St., Pilarinos, Th. (1999). *Me logismo kai m' oneiro (With thought and dream.) Anthology of literary texts for the 5th and 6th grade of Primary school*. Athens: Issuing Agency Of Teaching Books. [in Greek].
19. Kontogianni, A. (2008). *Black cow- white cow. Drama in education and interculturalism*. Athens: Topos. [in Greek].
20. Kyriakakis, M. (2004). The ethnographic experience and the critique of culture. An attempt to outline the "anthropological visualization" as interpretive of the human condition. In Ch Dermentzopoulos, M. Spiridakis (Eds.), *Anthropology, Culture and Politics*. Athens: Metaichmio. [in Greek].
21. Konstantopoulou, Ch., Maratou-Alipranti, L., Oikonomou, Th., German, D. (2000). *"We" and the "others": reference to trends and symbols*. Athens: typothito-George Dardanos. [in Greek].
22. Lalagianni, V. (2003). Representations of the African in Children's Literature. *Diadromes*, 9-10, 10-11. [in Greek].
23. Lambropoulos, V. (2002). Borderline literature and review. In A. Spyropoulou, Th. Tsibouki (Eds.), *Modern Greek prose. International guidelines and intersections*. Athens: Alexandria. [in Greek].
24. Malafantis, K. (2008). The multidimensional nature of reading motivation through the speech of 6th grade pupils. In A. Katsikis-Gkivalou, J. Kalogirou, A. Chalkiadaki (Eds.) *Filanagnosia kai Scholeio (Love of reading and School)*. Athens: Patakis. [in Greek].
25. Matsagouras, H. (2001). Towards a Post-Progressive Pedagogy: The emergence of a new educational paradigm. In: D. Hatzidimou, (Ed.), *Pedagogy and Education* Thessaloniki: Kyriakidis. [in Greek].
26. Neelands, J. (1990). *Structuring Drama Work*, Cambridge: Cambridge University Press.
27. O' Neill, C. (1989). Dialogue and Drama: The Transformation of Events, Ideas, and Teachers. *Language Arts*, 66 (2), 147-159.
28. O'Toole, J. (1992). *The Process of Drama: Negotiating Art and Meaning*. London: Routledge.
29. Papadopoulos, S. (2004). *The Use of Drama and its Implications in Teaching in the Course of Language in Primary School*. PhD Thesis, University of Athens School of Philosophy.

30. Papadopoulos, S. (2007). *Drama Language: Using Inquiry Drama in Language Teaching*. Athens: Kedros.
31. Papadopoulos, S. (2010). *Theatre Pedagogy*. Athens: Self-edited.
32. Prendergast, M. (2011). Utopian per formatives and social imaginary: towards a new philosophy of drama/ theatre education. *Journal of Aesthetic Education*, 45 (1), 58-73.
33. Rimpoli, N. (2006). Approaching the other. Anthropologist's myths and illusions in an effort to address the heterogeneity in the West and the East. At Kyriakakis, G. Michailidou M. (ed.), *The approach of the other*. Athens: Metaichmio.
34. Somers, J. (1994). *Drama in the Curriculum*. London: Cassell.
35. Tsilimeni, T. (2003). The concept of diversity in short stories. *Diadromes*, 9-10, 25.
36. Xenopoulou, N. (2012). The approach of alterity into the Anthology of the 5th and 6th grade of primary school. In M. Dimasi (Ed.) *Proceedings Teaching issues of literature*. Forthcoming: *Mare Ponticum*.
37. Wee, J. (2009). A case study of Drama Education Curriculum for young children in Early childhood programs. *Journal of Research in Childhood Education*, 23(4), 489-501.

მარია დიმასი, სიმოს პაპადოპულოსი
გაუცხოების წინააღმდეგ ბრძოლის მეთოდი მეხუთე და მეექვსე კლასების
ლიტერატურის სახელმძღვანელოებში (ანთოლოგია) არსებული შესაბამისი
მხატვრული ტექსტების გამოყენებით
რეზიუმე

აღნიშნულ სტატიაში განხილულია გაუცხოების წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი საშუალება - კითხვა როლებს მიხედვით - რომელსაც გამოიყენებენ საბერძნეთის დაწესებითი სკოლის მეხუთე და მეექვსე კლასების ანთოლოგიაში შესული ლიტერატურული ტექსტების სწავლებისას. სტატიაში მოცემულია ამ სასწავლო მეთოდის გამოყენების ფორმულირება და ასევე მოყვანილია ყველა იმ თემატური კატეგორიის სახელწოდება და რიცხვი, რომელიც გამოყენებულია ანთოლოგიაში.

Мария Димаси, Симос Пападопулос
Метод борьбы с отчуждением посредством использования повествовательных
текстов в учебниках по литературе (антология) для пятых и шестых классов
Резюме

Данная статья изучает метод чтения по ролям, как средство борьбы против отчуждения во время преподавания литературных текстов, которые включены в антологию для учеников пятых и шестых классов начальной школы в Греции. В статье дается формулировка образовательного подхода с использованием данного метода, а также в ней приведены все названия и число тематических категорий, используемых в антологии.

Sabina Huseynova
(Azerbaijan)

TEACHING ENGLISH THROUGH DIALOGUES

The lack of extended talk and opportunity to articulate ideas has a limiting effect on pupils' thinking skills which has been recognized as a problem that needs to be tackled. The research carried out by Robin Alexander has had considerable impact on video materials for the classroom. This material has a new focus: the relationship between speaking and listening and pupils' learning. Rather than a teacher's questions, eliciting brief responses from pupils, we see that dialogic talk is a type of interaction where teachers and pupils make substantial and significant contributions.

"While sequences of Alexander's dialogic talk are not necessarily easy to achieve in the classroom, nevertheless, all pupils need involvement in thoughtful and reasoned dialogue" (Mercer 2003: 76) which should become a part of their oral repertoire. Larson and Peterson (2003:309) indicate that early pupils educators should give pupils ample opportunities to participate in extended discourse forms including narratives, explanations, pretend talk, and other forms of complex conversations, in order to achieve successful school-based outcomes".

As you develop your teaching, you will probably feel the need for some basic approaches to encourage dialogue, such as opening questions of the type "Can you tell me what you have been doing?" Then you need to listen to the pupil. This might sound obvious, but during the course of a busy day in the classroom it is easy to forget, especially as talk is the easiest, most used and most accessible form of communication.

The help which we give to pupils in order to further their learning is often called scaffolding, a term coined by Bruner. But E. Gregory (1996:21) warns us that, as learning is different across cultures, so the scaffolding we provide also take account of this difference.

The new approach requires the teacher to consider making changes in the way you interact with pupils: there are features of language that are distinctively oral and do not occur in a written form and which need to be explicitly addressed in the classroom. We have to take on board the collaborative nature of meaning-making and the oral exploration of ideas. There is the importance of variation and range of spoken language and the need to teach pupils how to use this repertoire effectively. You may find that pupils successfully explore the nuances of spoken language in drama and role-play.

If we think of dialogue as a vehicle for a process of joint inquiry through which learners construct meaning, then questions and answers are vital. In dialogic talk the questions asked by pupils are as important as the questions asked by the teacher, as the answers given. You are not using questions solely for the purpose of testing pupils' knowledge but also to enable them to reflect, develop and extend their thinking. And when you have asked questions you need to pay attention the pupils' answers: "there is little point in framing a well conceived questions and giving pupils ample "wait time" to answer it, if we fail to engage with the answer they give and hence with the understanding or misunderstanding which that answer reveals" (Alexander 2004:19). You can use questioning to lead pupils through a line of reasoning by responding to their answers. This may mean spending rather longer on individual pupils' responses while you help understanding. In a whole class setting this may mean fewer pupils making an oral contribution but it gives you a chance to model the types of language that pupils should be using to solve problem, test evidence, analyze ideas and explore values.

Carol Smith expands these ideas and gives further ideas about ways in which you can think about your questioning. She suggests that when teachers speak to pupils about their work, asking questions is the most commonly used strategy to assess their learning and progress, but that should

not be the sole objective. If these questions are “kept open”, they can lead into other areas of discussion and further questions positively encouraging further thinking.

In order to develop dialogic talk in the classroom, to make learning through speaking and listening, we should give pupils more time to think before expecting a response.

We often expect an immediate answer from pupils, asking “reliable” pupils with their hands up. The quality of response will always be better if time is given for individual thought to a whole range of questions. By allowing pupils plenty of time at first, to think their answers through, you might find they need much less time, as their experience deepens, to discuss and arrive at their answer.

Through the English language activities, the aim is to help pupils to understand their environment to cope with some problems. Aspects of their experience are discussed in class through the dialogic talk. They are also made the theme of dialogues and role-playing activities. For example, after a discussion about why pupils fail at school, the teacher and/or learners might compose a dialogue like the following (the dialogue might be presented first, and serve as a springboard for subsequent discussion and role-playing):

Edith: Where is Jane these days? I haven’t seen her for ages.

Molly: Jane? She’s left school.

Edith: Not intelligent enough, eh?

Molly: Rubbish! She’s as intelligent as you and me.

Edith: It serves her right. She never did her homework, did she? I always do mine.

Molly: You needn’t boast. Your mother keeps you at it. And your father helps you with maths.

Edith: What’s that got to do with it?

The teacher can vary the sequence as he thinks fit. Sometimes, discussion may lead to role-playing and then to dialogues composed by learners; at other times, set dialogues may stimulate discussion which leads to role-plays and the composing of related dialogues: and so on.

An important use of questions is to check that pupils understand a new word or phrase.

Give a demonstration. Ask teachers to imagine that you have just presented “made of wood metal/glass/stone”. Ask a series of questions with short answers:

T: Look (pointing to table) - is this made of wood?

Ps: Yes.

T: (pointing to wall) What about this? Is it made of wood?

Ps: No, it isn’t.

T: What is it made of?

Ps: Stone.

Discuss why the pupils only need to give short answers. There are two reasons: because it is more natural, and also because at this stage the teacher only wants to check that they understand. Later they can be asked to produce the new language themselves.

Divide the teachers into pairs, and ask them to look at the words and phrases. Imagine that you have just presented each of these words or phrases.

Wide/narrow belong to inside/outside far from depend on

Write down one or two questions you could ask in class, to check that pupils understand each item.

Ask them to write down the questions to ask in class. They can write ‘Yes/No,’ or ‘WH-’ questions.

Exploratory talk is difficult enough for pupils to achieve and it cannot be assumed that it will come naturally to pupils. Simple grouping pupils to work together will not necessarily help them to develop talking skills. Unless pupils know what we mean by “discussion”, and have the skills to engage one another in speaking and listening, they may gain little of educational value from the

talk or the activity. However, a group of pupils who are aware of the importance of talk have a real advantage.

Pupils who are expected to work together in a small group need to be taught how to talk to one another. They need direct instruction in the talk skills which will enable them to get the best out of their own thinking and that of all the other members of their group. They have to understand and share the aims of their talk. They come to recognize that if all the group can agree on a set of rules, 'ground rules for talk', then talk can proceed in a way which will make the whole group, and its individuals, more likely to achieve success and develop new ways of thinking. Ground rules for discussion are to do with active listening, thoughtful speaking and respectful collaboration. These are some of the ground rules for exploratory talk:

- Everyone in group is encouraged to contribute;
- Contributions are treated with respect;
- Reasons are asked for;
- Everyone is prepared to accept challenges;
- Alternatives are discussed before a decision is taken;
- All relevant information is shared;
- The group seeks to reach agreement.

A popular topic with the pupils is 'Ourselves'. A good starting point for this is for the teacher to bring in a photograph of herself as a baby and tell stories of her own family. Topics like this are rich in learning potential and often expand to include parents and other areas of curriculum. Their great strength is that they build on the pupils' own background, knowledge and experience. You will find that it will help to focus on the spoken language; although a great deal of talk occurs naturally in an early years classroom, it is useful and fun to have specific lessons on talking about talk. You might ask the pupils to consider the kinds of language they used when they were very young.

- How did you ask for a drink when you were a baby?
- What did you use for 'thank you' and 'please'?
- What do you say now?
- How do you ask for a drink at school?
- How do you greet your friends/teacher/head teacher?
- Can we write it down? What do you notice?

The issue here is that the pupils are talking about the language itself: they are learning about language through talking about language and acquiring a metalanguage. As teachers, we are surrounded by constant talk in a busy reception class, so it is easy to forget its importance; there is a danger of not giving talks its due attention. Speaking and listening are not incidental but require definite planning.

By the end of the sixth form pupils will be expected to achieve a level of competency in speaking and listening. They will have to understand the appropriateness of different kinds of talk in different contexts. By placing a greater emphasis on group discussion and interaction pupils should now be given far greater opportunities to talk, discuss and share ideas. By giving pupils the language of argument and persuasion, we can give them the tools to be more effective and articulate at expressing their views in a democratic way.

Literature:

- Alexander,R.(2004) Towards Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk:Dialogue UK.
Druner J.(1986) Actual Minds, Possible Worlds, Cambridge,MA:Harvard University Press
E.Gregory (1996) Making Sense of a New World: Learning to Read in a Second Language, London: Paul Chapman Publishing.
Larson,J and Peterson S.M. (2003) ‘Talk and Discourse in Formal Learning Settings’,in Hall,N,Larson, Handbook of Early Childhood Literacy,London:Sage.
Mercer,N (2003) The Educational Value of ‘dialogic talk’ in whole class dialogue”, in New Perspectives on Spoken English in the Classroom: Discussion Papers, London:QCA.

საბინა ჰუსეინოვა
ინგლისური ენის სწავლება დიალოგების მეშვეობით
რეზიუმე

დიალოგით ურთიერთობების ეფექტური სწავლების პროცესში მოსწავლეებთან ჩნდება სწავლების განსხვავებული საშუალებების გამოყენების აუცილებლობა. მნიშვნელოვანია გაკვეთილის ორგანიზაციასა და შინაარსზე ყურადღების ფოკუსირება, იმ შეკითხვების ჩათვლით, რომლებიც მიმართულია გაკვეთილის აღქმის სისწორის დადგენაზე. საუბრის და აუდიო მასალების გაკვეთილებზე გამოყენებისას და მოსწავლეებში დიალოგის უნარების ფორმირებისას ყურადღება უნდა დაეთმოს დიალოგის დროს არსებულ სირთულეებს.

Сабина Гусейнова
Обучение английскому посредством диалогов
Резюме

В процессе эффективного обучения диалогическому общению в классе с учениками возникает необходимость внедрения различных путей в планировании обучения. Также необходимо фокусировать внимание на организацию, содержание урока, включая вопросы, направленные на выяснение правильности понимания содержания урока. Включая говорение и аудирование в планирование урока, формируя диалогические навыки и умения у учеников, следует обратить внимание на трудности в процессе диалогического общения. Формирование диалогических умений и навыков происходит в процессе вопросо-ответного диалогического единства средствами базовых правил, дискуссий о важности и сути обсуждаемого диалога.



ლია სვანიძე
(საქართველო)

**დიდი მასწავლებელი და ნათელი პიროვნება, გამორჩენილი
ქართველი ფსიქოლოგი და საზოგადო მოღვაწე
შოთა ნადირაშვილი**

ჩვენი უღამაზესი და მრავალფეროვანი სამყაროს დიდი ნაწილი საგვს ადამიანებით, რომლებიც ასევე უზომოდ მრავალფეროვანი და ერთმანეთისაგან განსხვავებულნი არიან, მოდიან, ვითარდებიან და მიდიან. „...ადამიანში განვითარების ყველაზე მაღალ შრეს პიროვნება წარმოადგენს. იგი სამყაროს გვირგვინია. სინამდვილის შემეცნების პროცესში ყველაზე უფრო რთული მოვლენა, რაც ადამიანმა უნდა შეისწავლოს პიროვნებაა“ (2, 195). ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ ყველა ადამიანი ვერ ახერხებს, ყველას არ „უწერია“ პიროვნებად ჩამოყალიბება. თვით პიროვნებათა შორისაც ნათლად ჩანს დიდი განსხვავებები. ზოგის მიმართ თავისთავად მოდის სიტყვები „დაილოცოს თქვენი გაჩენის დღე“. მე სიამოვნებით გავიმეორებ ფილოსოფოს კანტის შესახებ კუნო ფიშერის მიერ წარმოთქმულ სიტყვებს ჩემს საუკეთესო მასწავლებელზე და ნათელ პიროვნებაზე შოთა ნადირაშვილზე – „ის არასოდეს გახდებოდა ასეთი ფილოსოფოსი, ასეთი პიროვნება რომ არ ყოფილიყო“ (4, 109).

შოთა ნადირაშვილის მოღვაწეობა მომდინარეობდა მისი პიროვნული წყობის წიაღიდან და მისი პიროვნული განწყობებითაა შეპირობებული. 250 ნაშრომის, 12 მონოგრაფიის ავტორი, აკადემიკოსი, მრავალი საერთაშორისო ფსიქოლოგიური ჟურნალის სარედაქციო კოლეგიის წევრი, ფსიქოლოგთა საერთაშორისო კონგრესებზე განწყობის თეორიის სიმპოზიუმების თავმჯდომარე, ყველასათვის სასიამოვნო პიროვნებად იყო მიჩნეული.

მრავალჯერ თეორიული და ექსპერიმენტული კვლევის საფუძველზე მან უამრავი სიახლე შემოიტანა ფსიქოლოგიის სხვადასხვა მიმდინარეობაში. მათ შორის უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობით გამოირჩევა სოციალური განწყობის ფორმირების, მოქმედებისა და შეცვლის კანონების სისტემა; პიროვნების, ერისა და სახელმწიფოს ურთიერთობების ფსიქოლოგიური კანონზომიერებები; განწყობის ანტროპული თეორიის ძირითადი პრინციპები, რომელიც შემდგომ საფუძველად დაედო წიგნის „განწყობის ანტროპული თეორიის“ გამოშვებას. ეს ნაშრომი შოთა ნადირაშვილის ნათელი გონების გამოვლენის საუკეთესო ნიმუშია. მასში განხილულია ადამიანური არსებობის ყველა უმნიშვნელოვანესი საკითხი, ცოცხალი ინდივიდის, სუბიექტის და პიროვნებისათვის დამახასიათებელი ფსიქიკური აქტიობანი, რომელთა საფუძველზეც ხორციელდება ერთიანი ადამიანური ცხოვრება.

– ცოცხალი ინდივიდი სინამდვილის მომხმარებელია, რომელიც თავის სასიცოცხლო ამოცანებს ემსახურება;

– სუბიექტი სინამდვილის შემეცნებელია. იგი ეხმარება ინდივიდს სასიცოცხლო ამოცანების გადაწყვეტაში. სუბიექტი, ამავე დროს, ემსახურება პიროვნებას სინამდვილესთან თავისი შინაგანი სამყაროს ურთიერთობის გარკვევას;

– პიროვნება თავისუფალი და შემოქმედი სულიერი არსებაა. იგი ახალი სინამდვილის შემქმნელია, იგი ამდიდრებს სინამდვილეს მატერიალური და სულიერი ღირებულებებით.

პიროვნება თავისუფლდება სინამდვილის მექანიკური დეტერმინიზაციისაგან, კულტურულ სინამდვილეს ქმნის და მასში ცხოვრობს. ადამიანის ყოველი დონის ფსიქიკური აქტივობა გარკვეული სახის განწყობის საფუძველზე ხორციელდება. განწყობები, რომელთა საფუძველზე აქტივობის დროს ადამიანი წარმატებას აღწევს, ფიქსირდებიან და ერთ მთლიან სისტემას ქმნიან ადამიანის შემდგომი აქტიურობის განსახორციელებლად. მათ საფუძველზე ადამიანი ახორციელებს პიროვნულ აქტივობას და ცალკეულ შემთხვევებში ყოველთვის აღარ საჭიროებს ნებელობის გამოყენებას.

როგორც შოთა ნადირაშვილმა ბრძანა, განწყობის ანტროპული თეორიის მიხედვით პიროვნება გარკვეული ფაქტორების თავმოყრით თვითონ ქმნის მის მიერ არჩეული ქცევის განწყობას.

ასევე, საკუთარი ინიციატივით პიროვნება თვითონ ქმნის თავის ფსიქიკურ ავტოპორტრეტს, რითაც არსებითი წვლილი შეაქვს თავისი პიროვნების ფორმირებაში.

განწყობის ანტროპულ თეორიაში ნახვენებია, ერთი მხრივ, განვითარების როლი ადამიანის ფსიქიკურ აქტივობაში და მეორე მხრივ, ადამიანის თავისებურებათა როლი ადამიანური ქცევის საფუძველად მდებარე განწყობებში.

განწყობის ანტროპული თეორიის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ახსნას მრავალი ასპექტის მქონე ადამიანის ფსიქიკური აქტივობა, რომელშიც წარმოდგენილია როგორც ინდივიდის დეტერმინირებული, ისე თავისუფალი პიროვნების ფსიქიკური აქტივობა.

აღნიშნული თეორია იმასაც უწევს ანგარიშს და გვიჩვენებს, რომ სუბიექტის შემეცნებით აქტივობას ერთ-ერთი შუალედური ადგილი უკავია ინდივიდის დეტერმინირებულ და პიროვნების თავისუფალ აქტივობას შორის. სუბიექტი თავისი შემეცნებითი აქტივობით სინამდვილის სურათს ქმნის, რომლის შინაარსიც სინამდვილის აგებულებით არის განპირობებული. შემეცნება, რომელსაც სუბიექტი ქმნის, სინამდვილის ასახვას ემსახურება. მისი შინაარსი სინამდვილის კანონზონიერებებით არის დეტერმინირებული.

პიროვნება კი შემოქმედების პროცესში ახალ სინამდვილეს აგებს, მის მიერ შექმნილი სინამდვილე პიროვნების ნებით არის განპირობებული, თავად პიროვნება არის მისი შემქმნელი.

შემოქმედების საფუძველზე შექმნილ სინამდვილეში ცხოვრებით საზოგადოება ერთობლივად ყალიბდება, რაც არ ექვემდებარება მექანიციკური სინამდვილის მოთხოვნებს. ამ გზით შემოქმედი პიროვნებები ქმნიან ადამიანურ გარემოს, ადამიანურ სინამდვილეს, რითაც ხდება ადამიანთა სულიერების ზრდა, კულტურის განვითარება და ღირებულებების დაგროვება (2, 199-200).

კითხულობ შოთა ნადირაშვილის ბრწყინვალე ნაშრომებს და თითქოს შენი თვალით ხედავ ვინ ხარ შენ, ადამიანი-ინდივიდი, სუბიექტი თუ პიროვნება, განვითარების რომელ დონეზე დგახარ, სად შეჩერდი და რატომ.

როდესაც კითხულობ შოთა ნადირაშვილის ბრწყინვალე ნაშრომებს, უსმენ მის სატელევიზიო გამოსვლებს, ეცნობი მის სტატიებს, წერილებს, ყველგან ნათლად ჩანს დიდი მასწავლებლის, ნათელი პიროვნების, ერის სასიქადულო შვილის, დიდი მეცნიერისა და მკვლევარის, მაღალი ღირსებების მქონე ადამიანის პიროვნება. დაუვიწყარია სიმშვიდის მომგვრელი მისი ხმის ტემბრი, საუბრის მანერა – მუდამ გაწონასწორებული და დამაჯერებელი.

რომელ საგანშიც არ უნდა ვკითხულობდე ლექციებს, ბატონი შოთას ნაშრომებიდან მიწოდებული ინფორმაცია ყოველთვის დიდად მნიშვნელოვანია. საგანგებოდ მინდა აღვნიშნო საზოგადოებასთან ურთიერთობის და მართვის

ფსიქოლოგიის საჭიროება და კავშირი პროპაგანდის ფსიქოლოგიასთან. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან პროპაგანდის ფსიქოლოგიის საგანს წარმოადგენს ადამიანთა ურთიერთხემოქმედების კანონზომიერებათა კვლევა, პროპაგანდის წყაროებისა და აუდიტორიის მიერ შექმნილ სისტემაში, ასევე ამ პროცესების მიმდინარეობასა და შედეგებზე ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების გავლენის შესწავლა. პროპაგანდის ფსიქოლოგია განიხილავს ინფორმაციის გავრცელების პროცესს სოციალურად ღირებულ (სოციალურად მნიშვნელოვან) ობიექტებზე განწყობის ფორმირების, განმტკიცების ან შეცვლის დონეზე; საზოგადოებრივი აზრის წარმოქმნისა და ფუნქციონირების პროცესების ფსიქოლოგიურ ასპექტებს, იმ ხერხებს (წესებს), რომლებიც წარმართავენ ადამიანებს იმოქმედონ განწყობის ობიექტებზე. პროპაგანდის ფსიქოლოგიის მიზანია გასავრცელებელი ინფორმაციის ფორმისა და შინაარსის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მახაიათებლების გამოვლენა. საუბარია იმ ინფორმაციაზე, რომელიც ეხება აუდიტორიის ცნობიერების მდგომარეობას და მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებების არხებს, გარკვეული სოციალურ-პოლიტიკური ამოცანების ოპტიმალურად გადაწყვეტის მიზნით.

პროპაგანდის ფსიქოლოგიის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანას წარმოადგენს რეალური და პოტენციური აუდიტორიების შესწავლა, მათი ღირებულებითი ორიენტაციების თვალსაზრისით, იმის დადგენა, თუ რამდენად გააჩნიათ ამ აუდიტორიებს ინფორმაციის მიღების საშუალება და სურვილი. პროპაგანდის ფსიქოლოგია ასევე ანალიზებს ინფორმაციის აღქმასთან, გააზრებასთან და მის შემდგომ გადამუშავებასთან დაკავშირებულ პროცესებს, დაბოლოს ინდივიდის მიერ იმ ინფორმაციის მიღება-მიუღებლობის საკითხებს.

პროპაგანდის ფსიქოლოგიის მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს პროპაგანდის ეფექტიანობის კრიტერიუმების გამოვლენა.

აკადემიკოს შოთა ნადირაშვილის ნაშრომმა „პროპაგანდის ფსიქოლოგია“, სადაც ფუნდამენტურად არის წარმოჩენილი პროპაგანდისტული საქმიანობის ფსიქოლოგიური ასპექტები, ნათელი მოჰყვინა ისეთ პრობლემებს, რომლებიც საზოგადოების განვითარების ნებისმიერ საფეხურზე ინარჩუნებენ აქტუალობას და რომლებიც ღრმა ანალიზს საჭიროებენ (3).

ამჟამად კი „პროპაგანდის ფსიქოლოგიის“ გამოყენება გადაუდებლად ესაჭიროება საზოგადოებასთან ურთიერთობის მოგვარებას და სრულყოფის საქმეს, რაც შოთა ნადირაშვილის საზრუნავსაც წარმოადგენდა.

კაცთმოყვარე, ბრწყინვალე მასწავლებელი იყო შოთა ნადირაშვილი, ძლიერი ინტუიციით, ღრმად განსწავლული, აზროვნების უაღრესად ორიგინალური სტილით – ლაკონიური, სრულიად გასაგები, დაბალი ტემბრი ჰქონდა, უაღრესად მეტყველი ლამაზი თვალები, მის სულიერ სიძლიერეს ასხივებდა.

მასთან ურთიერთობა უდიდესი მოწიწების გარეშე შეუძლებელი იყო, თუმცა თვითონ გულიანად და უბრალოდ გხვდებოდათ, მუდამ მზად იყო დაგხმარებოდათ ნებისმიერი საშუალებით, გისმენდათ ცხოველი ინტერესით და საშუალებას გაძლევდათ თავისუფლად გეთქვათ სათქმელი.

ჩემი ცხოვრების ურთულეს პერიოდში მომიხდა ბატონი შოთას შეწუხება. უნივერსიტეტის დამთავრებისთანავე შევუდექი პედაგოგიურ საქმიანობას – ვკითხულობდი ლექციებს და ვმუშაობდი ერთ-ერთ სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში. ვგრძნობდი, რომ ჩემი ცოდნა არ იყო საკმარისი ასეთი საპასუხის-გებლო საქმიანობისათვის. ბევრი ფიქრის შემდეგ, აღელვებული მივედი ბატონ შოთასთან და ვუთხარი, რომ დისერტაციაზე მინდოდა მუშაობა და ვთხოვე ყოფილიყო ჩემი ხელმძღვანელი. იგი გულდასმით გაეცნო ჩემ მიერ მიტანილ

მასალებს, შემდეგ დაფიქრებულმა შემომხედა და, დამეთანხმა. დღესვე დავიწყოთ მუშაობაო (მე შემდეგ მივხვდი, რომ მას საქმის გადაღება არ უყვარდა და არც პაუზები უყვარდა შრომის პროცესში...), მე თქვენ მოგცემთ დავალებას... ეს დავალება უნდა შეასრულოთ 10 დღეში და მოიტანოთ.

არასოდეს არ დამავიწყდება ის დღე. ამ დღიდან შეიცვალა ჩემი ცხოვრება. უფალმა დამაკავშირა ადამიანს, რომელმაც იმ წუთიდანვე სანთლის ლამპარი აანთო ჩემ წინ, სიბნელების და სირთულეების კედელი გაიხსნა და სიხარულით და დიდი იმედით აივსო მთელი ჩემი არსება.

როდესაც მე ვამბობ, რომ ბატონი შოთა იყო დიდი მასწავლებელი და ნათელი პიროვნება, თავაწინ მიდგას ბუმბერაზი სწავლულის დიმიტრი უხნაძის სიტყვები, რომელიც მან ბრძანა მასწავლებლის პიროვნებაზე (1, 8-10;17-20) და რომელიც უცვლელად მინდა გადმოვიტანო ჩემს უბადლო მასწავლებელზე, შოთა ნადირაშვილზე. ეს ჩემი სულის გამოძახილია. დ. უხნაძე პედაგოგიურ პროცესს ხელოვნებას ადარებს და ორივეს ერთგვარი არსის მოვლენად თვლის. მასწავლებელს, ისე როგორც ხელოვანს, უნდა ესმოდეს ადამიანის სულიერი მდგომარეობა. მასწავლებელმა უნდა მოახერხოს შთაგრძნობა ადამიანის განცდებში და სხვისი სულიერი მღელვარების თავის თავში გადმოტანა, როგორც ხელოვნის ნიჭი, ისე მასწავლებლის ნიჭიც ემპირიული მრავლიანობის ზედაპირს არღვევს და პირდაპირ ადამიანის ნამდვილ არსს წვდება. ზოგი ადამიანი უხვადაა ამ ნიჭით დაჯილდოვებული... მათი სიძლიერის წყაროს – ადამიანის სულიერი სამყაროს განცდა, სხვა პიროვნების შინაგანი ბუნების ხილვა შეადგენს. და ეს არის მასწავლებლისათვის ძირითადი: სხვის სულიერ განცდებში შთაგრძნობა და ამ ნიადაგზე სხვაზე შესაძლებელი ზეგავლენის მოპოვება. სხვისი სულიერი სამყაროს უშუალოდ განცდა მეორე ადამიანის გაგებას ნიშნავს, ამ ადამიანის გრძნობათა მოძრაობის უშუალო ხედვას, მის გადმოტანას თავის თავში და თავის პირად გრძნობად ქცევას. თითქოს, ჩემი საკუთარი თვალით და გულთმ შევიგრძნო ასეთად ჩემი დიდი მასწავლებელი – შოთა ნადირაშვილი.

უდიდესი ტაქტის გრძნობა გააჩნდა ბატონ შოთას, რაც მასთან ურთიერთობის ყოველ მომენტში იგრძნობოდა და ეს მის პირად აღლოდ აღიქმებოდა – გაფაქიზებული ტაქტი და ნიჭი – ითქვას და გაკეთდეს სწორედ ის, რაც ამ მოცემულ მომენტში არის აუცილებელი.

დიდ დროს არ ანდომებდა ჩემთან მუშაობას ბატონი შოთა (მიკვირს, ამ ოქროს დროსაც როგორ პოულობდა თავისი ასპირანტებისათვის...), მოკლედ მომცემდა საკმაოდ რთულ დავალებას და დამიბარებდა გარკვეული დროის შემდეგ (სიზუსტე უყვარდა), რომ ანგარიში ჩამებარებინა – რა და როგორ გავაკეთე. მაშინვე მაძლევდა ახალ დავალებას. მე ესლაც არ ვიცი, ვიმსახურებდი თუ არა მის შექებას, თუ ეს მისი მეთოდი იყო – რწმენა ჩაენერგა სხვისთვის და მომავლის იმედით გაეშვა. ყოველ შემთხვევაში, ჩემთან ურთიერთობაში ამ მეთოდმა ძალიან გაამართლა... მე მოვდიოდი ჩემს მასწავლებელთან, თითქოს მოვფრინავდი. ძნელია იმის გადმოცემა, თუ რა გრძნობა მეუფლებოდა, მაგრამ, დიდი ძალდატანების გარეშე, ვპოულობდი ჩემში ენერჯიას, რომ საკმაოდ რთულ დავალებებს დროულად და კარგად ვაგმკლავებოდი.

ღმერთო ჩემო, რა ძალა შთამინერგა ამ ღვთაებრივმა ადამიანმა, რომ ზუსტად დათქმულ დროს დავამთავრე დისერტაცია. ბატონმა შოთამ ისევ თავიანთ გულდასმით წაიკითხა და მითხრა მაგიური სიტყვები – „შენ კარგი ადამიანი ხარ და კარგი ნაშრომიც გამოგივიდა, კიდევ სავალდებულო პროცედურები და დაინიშნოს დაცვა“.

ჩემი და ბატონი შოთას ურთიერთობების მოწესრიგებაში უდიდესი წვლილი მიუძღვის ქალბატონ მანანას (ბატონი შოთას მეუღლეს), რომელმაც უსაზღვრო სიბოლო და თანაგრძნობა გამოიჩინა ჩემ მიმართ.

დიდი უფალის წყალობით და ბრწყინვალე მასწავლებლის, ნათელი პიროვნების – შოთა ნადირაშვილის უანგარო, სიკეთით სავსე დახმარებით დავიცავი დისერტაცია. იმ დღიდან დაწყებული სრულიად შეიცვალა ჩემი ცხოვრება... მას შემდეგ ბევრმა დრომ განვლო, მაგრამ ჩემს ცხოვრებაში არცერთი წამი არ ყოფილა ისეთი, რომ ჩემს გვერდით არ მეგულებოდეს ბატონი შოთა, მანანა და მათი ლამაზი ოჯახი.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ერთი მეტად მნიშვნელოვანი სიტუაცია – ბატონი შოთას საზრუნავი მე და ათობით სხვა ადამიანი კი არ იყო, არამედ მრავალზე მრავალი ისეთი, ვისაც ამ გენიალური მასწავლებლის დახმარება და სიბოლო სჭირდებოდა თავისი ცხოვრების გზის გასაკვალავად. მივდიოდი მე და მისი კაბინეტიდან გამოდიოდა ის, გამოვდიოდი მე და მასთან შედიოდა ის. და ასე იყო ყოველთვის, გამონაკლისის გარეშე. ბატონი შოთა არავის აკლებდა ყურადღებას, მზესავით იყო, რომელიც თავის სხივებს ყველას თანაბრად უნაწილებს. ყველა ჩქარობდა ბატონ შოთასთან ურთიერთობით რაც შეიძლება მეტი სიბოლო და ფუფუნება მიეღო. რა იყო ეს, ეგოიზმი? არა. ჩვენ ვერ ვაცნობიერებდით, რომ მასაც ჭირდებოდა დასვენება, ის კი არასოდეს გვაგრძნობინებდა ამას.

ძალიან სწრაფად განვლო ბატონი შოთას კუთვნილმა დღეებმა. ამ ცოტა ხანში ძალიან ბევრი და დიდად ღირებული განძი შესძინა ფსიქოლოგიის მეცნიერებას, ბევრი სიკეთე გააკეთა.

ბატონმა შოთამ წარუშლელი კვალი და დიდი ტკივილი დაუტოვა ყველას, ვინც მას იცნობდა.

ჩემო დიდო მასწავლებელო, თქვენი ფასდაუდებელი ნამოღვაწარით თქვენი სახელი თქვენვე უკვდავყავით და იგი დავიწყებას არასოდეს მიეცემა, თაობიდან თაობაში გადაეცემა.

თქვენ, კლდეში ჩადეთ ღრმა საძირკველი,
დაუნგრეველი სიყვარულის ასაშენებლად.

ლიტერატურა:

1. დ. უზნაძე, ექპერიმენტალური პედაგოგიკის შესავალი, თბ., 1912.
2. შ. ნადირაშვილი, განწყობის ანტროპული თეორია, თბ., 2001.
3. შ. ნადირაშვილი, პროპაგანდის ფსიქოლოგია (რუსულ ენაზე), თბ., 1979.
4. კუნო ფიშერი, ახალი ფილოსოფიის ისტორია ტ. IV, თბ., 1910.

Lia Svanidze
*A great teacher and an inspiring personality, an outstanding Georgian psychologist and
a public figure - Shota Nadirashvili*
Summary

The article is devoted to a famous Georgian psychologist and a public figure - Academician Shota Nadirashvili. It tells about a great, brilliant teacher and an inspiring personality. He is the author of 250 scientific papers and 12 monographs. Based on a great number of theoretical and experimental researches, he has made an enormous contribution to psychological science.

The author speaks about two books by Shota Nadirashvili “Anthropic theory of Attitude” and “Psychology of propaganda”.

In this paper all the emphasis is made on a great scientist Shota Nadirashvili, as a unique teacher and the worthiest person. When you read his brilliant work, listen to his television interviews, get acquainted with his articles, letters, you can clearly see the personality of a great teacher, the famous son of the Georgian people, the great scientist and explorer. It is impossible to forget his calm speech, timbre of his voice, manner of speaking – always steady and credible.

The author notes that Shota Nadirashvili immortalized his name due to his invaluable papers, and laid the foundation for an inexhaustible love.

Лия Сванидзе
*Великий учитель и светлая личность, выдающийся грузинский психолог и
общественный деятель Шота Надирашвили*
Резюме

Статья посвящается выдающемуся грузинскому психологу и общественному деятелю академику Шоте Надирашвили. В нём говорится о Шоте Надирашвили, как о большом, блестящем учителе и светлой личности. Его перу принадлежит 250 научных трудов и 12 монографий.

На основании множества теоретических и экспериментальных исследований он внёс огромный вклад в психологическую науку. Автор касается двух книг Шота Надирашвили «Антропическая Теория Установки» и «Психология Пропаганды».

В статье весь акцент перенесён на великого учёного Шоту Надирашвили, как на не имеющего равного, учителя и достойнейшего человека. Когда читаешь его блестящие работы, слушаешь его телевизионные беседы, знакомишься с его статьями, письмами, везде ясно видим личность большого учителя, прославленного сына грузинского народа, великого учёного и исследователя, достойнейшего человека. Невозможно забыть его спокойную речь, тембр голоса, манеру разговаривать – всегда уравновешенную и внушающую доверие.

Автор отмечает, что Шота Надирашвили своими бесценными трудами обессмертил своё имя и заложил фундамент для неиссякаемой любви.



კობა კორსანტია
(საქართველო)

**ხულონჰესის მიდამოების ბუნებრივ-ტერიტორიული
კომპლექსების ვერტიკალური სტრუქტურა და მისი
ანტიროკოგენური ცვლილებები**

ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების ვერტიკალური სტრუქტურის შესწავლისას სრულდება გეომასების ანალიზი და ხდება მათთან დაკავშირებული ფუნქციონირების პროცესების შესწავლა. ამა თუ იმ გეოჰორიზონტის არსებობა-არარსებობა მიუთითებს ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების ფუნქციონებაზე. თითოეულ გეოჰორიზონტს ფუნქციონირების პროცესებში თავისი სპეციფიკური დანიშნულება აქვს. ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით შეიძლება გეოჰორიზონტების დაჯგუფება. ხულონჰესის მიდამოების ლანდშაფტებში გეოჰორიზონტების 8 ძირითადი ჯგუფი გამოვყავით:

APt, f – აეროფიტოჰორიზონტი აერომასებითა და ერთწლიანი ხეების სატრანსპორტო-ჩონჩხისებრი ორგანოებით, ტოტებითა და ფოთლებით. უკავია ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის ყველაზე ზედა ნაწილი და გაავრცელებულია ყველა ტიპში. მისი საშუალო სიმძლავრეა 10-22მ. აქ აერომასების სიჭარბეა ფიტომასებთან შედარებით.

APt, f, h – აეროფიტოჰორიზონტი აერომასებითა და ერთწლიანი ხეების სატრანსპორტო-დერძული ორგანოებით, ფოთლებით, ტოტებით და ხეების წიწვეით. მისი სიმძლავრეა 12-26მ და აერომასების სიჭარბეა.

Pt, f A – ფოტოაეროჰორიზონტი. აქ ფიტომასები სჭარბობს აერომასებს. უკავია ბტკ ვერტიკალური პროფილის ზედა ნაწილი. გეოჰორიზონტის სიმძლავრეა 5-20მ. ფოთლების პროექციული დაფარულობა 60-70%.

Pt, hA – ფოტოაეროჰორიზონტი. აქაც ფოტომასები სჭარბობს აერომასებს. ფოთლების პროექციული დაფარულობა 40-50%. გეოჰორიზონტის სიმძლავრე ცვალებადობს 6-20მ-ის ფარგლებში.

ზემოგანხილულ ჰორიზონტებში მეტად აქტიურია ისეთი ფიზიოლოგიური პროცესები, როგორებიცაა ფოტოსინთეზი და ტრანსპირაცია. სწორედ ეს გეოჰორიზონტები ფოთლების დიდი პროექციული დაფარულობის შედეგად აკავებს მზის რადიაციის ძირითად ნაწილს.

P t A – ფოტოაეროჰორიზონტი სატრანსპორტო-დერძული ორგანოებითა და აერომასებით. ეს გეოჰორიზონტი გვხვდება იმ ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსებში, სადაც კარგადაა გამოხატული ხეების ტანი. გეოჰორიზონტის სიმძლავრეა 4-6 მ, ზოგან კი – 15 მ.

Pt, V,e AA – გეოჰორიზონტი მარადმწვანე ბუჩქების ტოტებისა და ფოთლების მონაწილეობით. დამახასიათებელია საკვლევი რაიონის მრავალი ბტკ-სათვის.

Pt M e A – გეოპორიზონტი მკვდარი საფარით. მისი სიმძლავრე იცვლება რელიეფის დახრილობის შესაბამისად. ჩვეულებრივ, 30-40⁰ დახრილობის ფერდობებზე გეოპორიზონტის სიმძლავრეა 0,01-0,02მ, 15-25⁰ დახრილობის ფერდობებზე – 0,2მ. ამ გეოპორიზონტის ცალკე გამოყოფა დაკავშირებულია იმ ფაქტორებთან, რომ მორტმასები გარკვეულ და საკმაოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ბიოგეოციკლის პროცესებში. ზოგჯერ გამოყოფენ ფუნქციონირების პროცესების ხასიათით განსხვავებულ 2 ან მეტ გეოპორიზონტს, როგორცაა **Pt Md A, pt, fm Md A** და სხვა.

P t im A – გეოპორიზონტი ბალახოვანი მცენარეების მონაწილეობით. მისი სიმძლავრეა 0,0-0,5მ, ზოგჯერ კი – 0,5-1,0მ აღწევს. ზოგიერთ ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსში ორი გეოპორიზონტი გამოიყოფა ბალახოვანი საფარით: ზედა გეოპორიზონტი-ბალახების 30-40% და ქვედა 50%-ზე მეტი პროექციული დაფარულობით.

ბტკ-ის მიწისქვეშა ნაწილში უმთავრესად ორი გეოპორიზონტი გამოიყოფა. ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანი მათ შორის ლითომასების რაოდენობაა (ზედა გეოპორიზონტი ლითომასების 25-30% პროექციული დაფარულობით, ქვედა – 70% და მეტიც).

თითოეულ გეოპორიზონტს საკვლევ ლანდშაპტებში არსებობის სხვადასხვა ხანგრძლივობა აქვს. ამ პრინციპით შეიძლება გამოიყოს ხანგრძლივი და ხანმოკლე გეოპორიზონტები. ხანგრძლივია გეოპორიზონტი, რომელიც არსებობს ბტკ არსებობის მთელ მანძილზე. ხანმოკლე გეოპორიზონტი კი იცვლება წლის მანძილზე. ასეთია, გეოპორიზონტი ბალახოვანი საფარით.

გეოპორიზონტები დიდ როლს ასრულებენ ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების ვერტიკალური სტრუქტურის ტიპის ჩამოყალიბებაში. სწორედ ამ პრინციპით გეოპორიზონტების 5 ჯგუფი გამოვყავით:

1. გეოპორიზონტები, რომლებიც ადგენს ბტკ ვერტიკალურ სტრუქტურას, ე.ი გეოპორიზონტები მოზარდი ხეებით.
2. გეოპორიზონტები, რომლებიც ცვლის ბტკ ვერტიკალურ სტრუქტურას, ესენია: გეოპორიზონტები მოზარდი ხეებით, რომლებიც ცვლის, მაგრამ არ ადადგენს ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსებს.
3. გეოპორიზონტი, რომლის ფონზეც იცვლება ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურა. მაგალითად, ბალახოვანი წიფლნარი შეიცვალა ბალახოვანი რცხილნარით.
4. გეოპორიზონტები, რომლებიც განსაზღვრავს ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის ტიპს. მას მიეკუთვნება პორიზონტები ბალახოვანი და მკვდარი საფარით ან მარადმწვანე ქვეტყით.
5. გეოპორიზონტები, რომლებიც შემორჩა ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის ნაწილობრივ ნგრევის შემდეგ. კერძოდ, ზვავების, ღვარცოფების, სამეურნეო ზემოქმედების შემდეგ.

ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის სიმძლავრის დამოკიდებულება რელიეფის ექსპოზიციასთან ან დახრილობასთან არ დაიკვირვება, თუმცა, ზოგიერთ გეომასასთან კავშირი არსებობს. დაიკვირვება დამოკიდებულია ვერტიკალური სტრუქტურის სიმძლავრისა და გეომასების ან გეოპორიზონტების რაოდენობას შორის, კერძოდ, სიმძლავრის ზრდის შესაბამისად იზრდება აერომასებისა და ფიტომასების რაოდენობა. დამოკიდებულება ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის სიმძლავრესა და სირთულეს შორის პირდაპირპროპორციულია, თუმცა, ესეც მუდამ ასე არ არის. ჩვეულებრივ, სიმძლავრის ზრდას სირთულის ზრდა შეესაბამება, კერძოდ, 10-12მ სიმძლავრის ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსებში

უმთავრესად 6-7 გეოპორიზონტი გამოიყოფა, ხოლო 20მ სიმძლავრის ბუნებრივ-ტერიტორიულ კომპლექსებში 9-10 გეოპორიზონტი.

საკვლევი რაიონის ლანდშაფტებისათვის ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის ტიპების საკმაოდ მრავალფეროვნებაა დამახასიათებელი. ქვემოთ შევხებით ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის ძირითად ტიპებს.

მაკროსტრუქტურის ჰუმიდური მეზოფიტური და წიწვიან-მეზოფიტური ბტკ მარადმწვანე ქვეტყით (**F₅, FT₅**). გვხვდება საკვლევი ლანდშაფტების გავრცელების 600-1500 მ სიმაღლეებზე. უკავია ყველა ექსპოზიციის ციცაბო და საშუალო დახრილობის ფერდობები. ძირითადია წიფლნარისა და ნაძვნარ-სოჭნარის ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსები. აქ იშვიათია ბალახოვანსაფარიანი გეოპორიზონტი და მძლავრია მკვდარსაფარიანი გეოპორიზონტი. ფიტომასების საშუალო რაოდენობა ძალიან დიდია. ნიადაგები უმთავრესად ტყის ყომრალია. პედომასები საშუალო და მძიმე თიხნარებია. კარგადაა განვითარებული ჰუმუსიანი ჰორიზონტი. ლითომასების რაოდენობა დიდია და შეადგენს 1500 ტკა (მეტრიან შრეში).

მაკრომეზო და მაკროსტრუქტურის ჰუმულურ-მეზოფიტური მკვდარსაფარიანი ბტკ (**F_{5n}; FT_{5n}; F_{4n}**). გვხვდება ლანდშაფტების ზედა და ქვედა ნაწილში. ჩვეულებრივ, გავრცელებულია საშუალო დახრილობის დასავლეთის, ჩრდილოეთის, ჩრდილო-დასავლეთის ექსპოზიციის ფერდობებზე. შედარებით იშვიათია დამრეც და ძლიერ ციცაბო ფერდობებზე. ბტკ სიმძლავრეა 20-30მ. სახეობრივი შედგენილობა შედარებით ერთგვაროვანია, სჭარბობს წიფელი, თუმცა, 1000-1200მ სიმაღლეებზე ხშირად მუქწიწვიანებიც. ფიტომასების რაოდენობა 450 ტკა, მკვდარი საფარი არის 5-8სმ, პროექციული დაფარულობა 60-70%-ზე მეტია.

მაკრომეზო და მაკროსტრუქტურის ჰუმიდური მეზოფიტური ბტკ ფოთოლმცვენი ბუჩქნარებით (**F_{4v}; F_{5v}**). გვხვდება თითქმის ყველა ექსპოზიციის ფერდობზე, მაგრამ უფრო მეტად დამახასიათებელია კარგად განათებული ფერდობებისათვის. მაღალია რცხილისა და მუხის შემცველობა. კარგადაა ფორმირებული ბუჩქნარების გეოპორიზონტი. ძნელად ვითარდება ბალახოვანი საფარი. ბუჩქნარების პროექციული დაფარულობა 40-50%, ხოლო სიმძლავრე - 1,5-2მ. ნიადაგები შედარებით მცირე სიმძლავრისაა და ძლიერ ქვიანია. ლითომასების რაოდენობა დიდია ნიადაგის, როგორც ჰუმუსთან, ისე მეტრიან შრეში.

მაკრომეზო და მაკროსტრუქტურის წიწვიან-მეზოფიტური ჰუმიდური ბტკ ბალახოვანი საფარი (**FT_{4i}; FT_{5i}**;) საკმაოდ ფართო გავრცელებისაა. გვხვდება სხვადასხვა დახრილობის ყველა ექსპოზიციის ფერდობზე. მცენარეთა სახეობრივი შედგენილობა საკმაოდ მრავალფეროვანია. წიფლის გარდა აქ გვხვდება რცხილა, ნეკერჩხალი, სოჭი, ნაძვი და სხვა. ბტკ ვერტიკალური სტრუქტურის სიმძლავრეა 20-25მ. დამახასიათებელია ბალახოვანსაფარიანი გეოპორიზონტის არსებობა, სადაც ბალახოვანი საფარის პროექციული დაფარულობა შეადგენს 50-60%. მძლავრი მკვდარი საფარი ხელს იშლის ბალახების განვითარებას. მისი სიმაღლე 1-1,5სმ არ აღემატება. ჯამური ფიტომასების (მშრალი) რაოდენობა შეადგენს 100-300ტკა-ს.

გარდა ამისა, საკვლევი რაიონის მიდამოებში ფართო გავრცელებით ხასიათდება მეზომაკრო და მაკროსტრუქტურის ჰუმიდურ-სემიარიდული მეზოფიტური ბტკ ბალახოვანი საფარი (**QFT_{5i}; FQ_{4i}**), ხოლო იგივე ტიპის ბტკ ფოთოლმცვენი ბუჩქნარებით (**QF_{4v}**) ნაკლებადაა გავრცელებული.

ხანგრძლივმა ინტენსიურმა ანთროპოგენურმა ზემოქმედებამ უარყოფითი გავლენა მოახდინა ხუდონჰესის მიდამოების ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების ვერტიკალურ სტრუქტურაზე, რაც მკვეთრად ცვლის მის ეკოლოგიურ მდგომარეობას.

რეობას. ამიტომ ხუდონჰესის მიდამოებში ბუნებრივი გარემოს თანამედროვე მდგომარეობის რამდენიმე გრადაცია გამოვყავით:

1. პრაქტიკულად უცვლელი ბტკ-ები, სადაც შეიძლება ხდებოდეს ცალკეული გეომასების რაოდენობრივი ცვლილება, მაგრამ ეს ცვლილება არავითარ ზეგავლენას არ ახდენს ვერტიკალურ სტრუქტურაზე. ასეთ ბტკ-ებს საკვლევ რაიონში მცირე ფართობი უკავიათ (ძირითადად კლდეებია).
2. უმნიშვნელოდ ან მცირედ შეცვლილი ბტკ-ები. ამ კომპლექსებში ანთროპოგენური ტრანსფორმაცია გამოსახულია არა მარტო გეომასების რაოდენობის ცვლილებაში, არამედ ვერტიკალური სტრუქტურის მხოლოდ უმნიშვნელო ცვლილებაშიც. კერძოდ, შეიძლება მოხდეს ვერტიკალური სტრუქტურის გამარტივება. ასეთი ბტკ-ები უმთავრესად მოქცეულია საშუალო მთის, ტყის ლანდშაფტების ფარგლებში, იმ ლანდშაფტებში, რომლებიც რთული ოროგრაფიული პირობებით ხასიათდებიან. ეს კი, თავის მხრივ, ართულებს ამ ლანდშაფტების ათვისებას. აქვეა გაერთიანებული მდელის ბტკ-ები, რომლებიც ციცაბო ან საშუალო დახრილობის ფერდობზეა გავრცელებული, ან დასახლებული პუნქტებიდან მოშორებულია. ჩვეულებრივ ასეთ პირობებში მდელოები უმნიშვნელოდ არის შეცვლილი.
3. საშუალოდ შეცვლილი ბტკ-ები. შეცვლილია გეოჰორიზონტების 50%-ზე ნაკლები, მათ უკავიათ უმთავრესად საშუალო მთის (მეორეული) მდელისა და ქვედა მთის ტყის ლანდშაფტები. პირველი შეცვლილია უმთავრესად განეხვით, ხოლო მეორე გაძოვებით. ორივე ზემოთ აღნიშნული ანთროპოგენური ფაქტორი საკმაოდ გავლენას ახდენს ბტკ სტრუქტურაზე, ამიტომ ხშირად იცვლება გეოჰორიზონტებისა და გეომასების რაოდენობა. შეიმჩნევა ცვლილებები მიწისქვედა ნაწილში, რაც მხოლოდ გეომასების (უმთავრესად ჰიდრომასების) რაოდენობრივ ცვლილებებში გამოიხატება. უნდა იღინიშნოს, რომ გარკვეული ღონისძიებების გატარების შემდეგ ჯერ კიდევ არის შესაძლებელი მათი თავდაპირველი ბუნებრივი სახის შენარჩუნება.
4. ძლიერ შეცვლილი ბტკ-ები, სადაც შეცვლილია გეოჰორიზონტების 50%-ზე მეტი. ეს კომპლექსები განლაგებულია დასახლებული პუნქტების სიახლოვეს და წარმოდგენილია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების სახით. ამ კომპლექსებში თითქმის მთლიანად არის შეცვლილი ბიოკომპონენტები, რაც არამარტო გეოჰორიზონტების რაოდენობის, არამედ მთლიანად ბტკ სტრუქტურის ტიპის ცვლილებაში გამოიხატება.
5. გეოციდირებული ბტკ-ები, სადაც შეცვლილია ბტკ არამარტო „ცოცხალი“ ნაწილი, არამედ მთლიანად მისი მიწისზედა და მიწისქვეშა ნაწილები. მათ მიეკუთვნებათ დასახლებული პუნქტები, გზები, ხელოვნურად გაშიშვლებული ფერდობები, მეწყერები და ა.შ.

ასეთი მდგომარეობა კი ძალზე მწვავედ აყენებს ბუნებათსარგებლობის მეცნიერული საფუძვლების შემუშავების საკითხებს ხუდონჰესის მიდამოებისათვის და ამ ეკოლოგიური მდგომარეობის განმუხტვისათვის სასწრაფო ღონისძიებების შემუშავებას.

ლიტერატურა:

1. ბერუჩაშვილი ნ., ელიზბარაშვილი ნ., ნიკოლაიშვილი დ., ლანდშაფტ-მცოდნეობა (ლექციების კურსი), თბ., 1991.
2. მარუაშვილი ლ., საქართველოს ფიზიკური გეოგრაფია, თბ., 1961.

3. ნიკოლაიშვილი დ., კავკასიის საშუალო მთის ტყის ლანდშაფტები (ლანდშაფტურ-გეოფიზიკური ანალიზი), დისერტაცია, თბ., 1994.
4. ჩიგირი ა., ხუდონის წყალსაცავის მიდამოების თანამედროვე ლანდშაფტურ-ეკოლოგიურ მდგომარეობა, საქართველოს რეგიონალური გეოგრაფია, თბ., 1991.
5. Беручашвили Н., Методика ландшафтно-геофизических исследований, состояния природно-территориальных комплексов, Т.Г.У. 1985.

Koba Korsantia

Vertical structure of natural-territorial complex in the environment of KhudonHPP and its anthropogenous changes

Summary

With the aim of enabling the author to study the vertical structure of natural-territorial complex in the environment of KhudonHPP and its anthropogenous changes we analyzed geological masses and studied processes related to its functioning. According to functional designation of landscapes in the environment of KhudonHPP, we have distinguished 8 main groups of geological horizon, and in underground part of the natural-territorial complex we have distinguished mainly two geological horizons. Geological horizons have an important role in formation of vertical structure of the natural-territorial complexes. Under the above-mentioned principle we have distinguished 5 groups of geological horizons.

Types of vertical structures of the natural-territorial complexes in the area under research are quite diverse. However, mostly widespread are mesophytic natural-territorial complexes of macro-mezo and macro structure with different types of vegetation.

Vertical structure of natural-territorial complex in the environment of KhudonHPP is determined on the basis of the above-mentioned characteristics. Impact of contemporary anthropogenous changes of natural environment on the territory of KhudonHPP on geological horizons is evaluated.

Коба Корсантия

Вертикальная структура природно-территориального комплекса Худонгэса и его антропологические изменения

Резюме

С целью изучения вертикальной структуры природно-территориального комплекса Худонгэса был проведен анализ геомасс и изучение, связанных с ним функциональных процессов. В ландшафтах вблизи Худонгэса выделили 8 основных групп геогоризонтов, а в подлинной части, в основном, 2 геогоризонта. Геогоризонты играют большую роль в создании природно-территориального комплекса вертикальных структур. Именно по этому принципу были выделены 5 групп геогоризонтов. В работе также оценены антропологические изменения окрестностей Худонгэса и их влияние на геогоризонтальные изменения.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორს, ფილოსოფიის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსს, მრავალი წიგნის, სახელმძღვანელოს, სტატიის, პოეტური კრებულის ავტორს, ჩვენი ჟურნალის მუდმივ ავტორსა და რედკოლეგიის წევრს დაარსებიდან, ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორს ლეონიდ გრიგოლის ძე ჯახაიას დაბადებიდან 80 წელი შეუსრულდა. ჟურნალის რედკოლეგია გულითადად ულოცავს იუბილარს და გთავაზობთ მის ფუტუროლოგიურ ნარკვევს „ასი წლის შემდეგ“.

Профессору Сухумского университета, академику Академии философских наук Грузии, автору многочисленных книг, учебников, статей, поэтических сборников, постоянному автору и члену редколлегии нашего журнала со дня основания, доктору философских наук Леониду Григорьевичу Джахая исполнилось 80 лет. Редколлегия журнала сердечно поздравляет заслуженного юбиляра и печатает его футурологический очерк «Сто лет спустя».

ЛЕОНИД ДЖАХАЯ

СТО ЛЕТ СПУСЯ (Футурологическое эссе)

Дмитрий Киртадзе проснулся оттого, что «ЭДЗВ» («Это Должны Знать Все»), как всегда неожиданно, властно, хотя и завораживающе мелодично, вторгся своими позывными в его пражский гостиничный номер, сообщая, что ровно через месяц, в июне 21... года, с мыса Канаверал, во Флориде, стартует международная космическая экспедиция на Марс, которая продлится полтора года, включая время путешествия туда и обратно. «ЭДЗВ» трижды повторил это сообщение, потому что старт космического корабля «Сигма», о котором человечество наслышано уже много лет, относится именно к таким всемирным, равно интересным для всех событиям в жизни землян.

Встав с постели, Дмитрий Киртадзе первым делом вспомнил, что вчера ему принесли, наконец, «Прибор для озвучивания внутренней речи»: новенький, многократно переделанный, говорят, почти без недостатков. Когда три года назад во время злосчастной хирургической операции скончалась жена Дмитрия Киртадзе – Эсма, он, чтобы забыться, решил быть подальше от дома и согласился участвовать в создании нового прибора в Праге, поселился здесь, в этом отеле, и с воодушевлением взялся за работу в составе двенадцати инженеров-конструкторов, радиоэлектронщиков, психофизиологов, лингвистов и

дизайнеров, пока спустя три года «Прибор» был признан отвечающим поставленным целям и среднему стандарту. Теперь, для испытания его первых образцов, их роздали создателям, чтобы они сами изучили и оценили достоинства и упущения технической новинки.

«Прибор» – очень грамотный, образованный: может записывать всё, что я думаю «про себя», «в уме», как это я делаю сейчас. Для этого «Прибор» закрепляется на шее в виде крохотной, незаметной мини-приставки, она запишет микродвижения гортани и других органов речи в процессе беззвучного говорения, а затем расшифрует фонограмму так, как она рождалась в голове. Можно таким способом записывать в течение дня собственные монологи и рассуждения, встречи, беседы и всё, что вербализуемо, и даже музыкальные произведения, рождающиеся в голове. Вдобавок «Прибор» отбрасывает посторонние шумы, нелитературные выражения, зато доводит до конца – по их логическому смыслу – незаконченные фразы, которые нам самим понятны, но не всегда понятны другим.

Дмитрий Киртадзе, попрощавшись со своими чешскими коллегами, вылетел утренним рейсом в Тбилиси, и, оставив вещи в тбилисской квартире по улице Гогебашвили, отправился к своему другу Павле Джикидзе, референту, просить новую работу.

Павле Джикидзе, мужчина лет сорока, высокого роста, спортивного сложения, всегда аккуратный, подтянутый, с наголо обритой головой, выделяется негрузинской формой своего лица – узкого, продолговатого, обтянутого пергаментной кожей. У него серые пронизательные глаза, слегка утеплённые большими очками в коричневой оправе, и крутой, упрямый подбородок. Из-за негрузинского облика его принимают то за немца, то за англичанина, и он привык к этому, тем более, что превосходно знает и немецкий, и английский языки и подолгу бывал в разных странах.

Павле, увидев Дмитрия Киртадзе, вскинул голову и уставился сквозь стёкла очков на пришельца, который явился без предупреждения... Но вот от уголков его глаз побежали мелкие морщинки, плотно сомкнутые губы потеряли жёсткую неподатливость. Павле шагнул вперёд, протягивая обе руки Дмитрию Киртадзе.

За обедом, который приготовили Павле Джикидзе и его дочь Лали, Дмитрий Киртадзе рассказал о своей работе в Праге и о том, что хочет подыскать себе новую работу в Тбилиси. Павле Джикидзе предложил ему место помощника академика Басилая в проекте «АБ» («Академик Басилая») в Экономцентре.

– Идея академика Басилая в том, чтобы соединить вместе все двадцать «УЭМ» («Универсальный Электронный Мозг») в мире в единую систему, что даст, по его мнению, новое качество компьютерного мышления. Тут все с ним согласны, вопрос лишь в том, как это конкретно осуществить. Предлагаются два варианта: «земной» и «небесный». Академик Басилая предлагает соединить все «УЭМ» на земном шаре подземной и подводной кабельной связью через континенты и океаны, используя для этого уже имеющиеся волноводы и световоды из стекловолокна, и такая система действительно будет устойчиво и надёжно гарантирована от любых помех. Это и есть «земной» вариант. Но у этого варианта есть противники, которые утверждают, что совместное функционирование всех «УЭМ» можно обеспечить с высокой точностью и надёжностью лишь в том случае, если с помощью лазерных установок замкнуть их на спутниках связи. Для этого надо построить при каждом «УЭМ» приёмно-передающие антенны, вывести на околоземную орбиту четыре геостационарных спутника связи, и всё в порядке, технически это вполне выполнимо. В итоге получается «небесный» вариант, тоже неплохой...

Дмитрий Киртадзе согласился поехать в Экономцентр, на Тбилисскую станцию «УЭМ» для работы в «АБ» в качестве помощника академика Басилая.

Вернувшись к себе на квартиру, Дмитрий Киртадзе стал готовить коктейль, как вдруг зазвонил мобильный телефон. Послышался знакомый голос Наны. Её приход был очень кстати, она сейчас нужна Дмитрию Киртадзе, нужна её пьянящая любовь. Высокая, статная,

яркая, она вся – сгусток истинной женственности и мужской предприимчивости, и всё это она неуёмно расточает в работе и в любви. К тому же Нана, как журналист, знает буквально всё на свете. Сильное взаимное влечение сблизило их, однако совместная жизнь у них не получается: по-настоящему умная, талантливая Нана не имеет склонности к семейной жизни, тяготеет домашними заботами, детьми и вполне обходится без них. Дмитрий Киртадзе не смог ни переубедить её, ни доказать, как это важно для них обоих, ведь одна только любовь мужчины и женщины ещё не есть семья, семья – это родители и дети. Но когда Дмитрий Киртадзе и Нана глотнули коктейль, он показался им не на шутку любовным напитком...

На следующий день, а это было воскресенье, Нана повела Дмитрия Киртадзе на стадион, чтобы присутствовать на спортивном празднике, а потом они расстались. Дома Дмитрий Киртадзе стал обдумывать ещё один вариант использования «Прибора». Год назад, заинтересовавшись сновидениями, он расспросил своих знакомых, что и как они видят во сне. Обнаружилась любопытная закономерность: люди художественного склада, у которых особенно сильны зрительные представления, видят во сне яркие образы, сопровождаемые словесным комментарием, наподобие того, как спортивный комментатор ведёт репортаж с футбольного стадиона. У людей мыслительного склада, склонных к размышлениям, во сне происходит произвольное возбуждение речевого центра, и возникающий при этом внутренний монолог или диалог иллюстрируется затем более или менее яркими картинками, наподобие того, как художник иллюстрирует книгу по смыслу текста. Поскольку между художественным и мыслительным типами людей существует ещё и средний, промежуточный, то и во сне получается своеобразное сочетание комментирования и иллюстрирования. Некоторые люди во сне даже говорят вслух...

Но если во сне зрительные и слуховые образы «звучат» в нас, как обычная внутренняя речь наяву, то можно испробовать «Прибор» для записи фонограммы сновидений, или «звуковой дорожки» нашего «сновиденческого кинематографа»! Если нельзя «заснять» сами сновидения, то можно, по крайней мере, записать во сне, с помощью «Прибора», ночные монологи и диалоги, а затем воспроизвести по этой звуковой канве сновидения и изучать их, сколько душе угодно.

Солнце уже зашло за Мтацмнда, но несмотря на вечернее время, всё ещё светло и тепло. Любуясь царственно-священной горой в лучах заходящего Солнца, Дмитрий Киртадзе предаётся свободной фантазии, и вот уже ему начинает казаться, что если удастся записать фонограмму сновидений, то нетрудно будет, наверное, совершить обратную процедуру: по сигналам «звуковой дорожки ночного кинематографа» попробовать вызвать во сне те же самые образы и картины, если, конечно, нечто подобное возможно...

Время сна, однако, ещё не пришло, чтобы проверить эту догадку, и Дмитрий Киртадзе решил пойти на концерт группы, недавно возвратившейся из гастрольной поездки в Ригу. Сидя в концертном зале, Дмитрий Киртадзе смутно, словно в забытьи, воспринимал сменяющие друг друга номера. Но когда ведущий объявил, что Нелли Пилпани исполнит «Патетическую сонату» Бетховена и «Концертино» Нугзара Ахвледиани, музыка придала его мыслям светлую, прозрачную тональность, разбудила новые жизненные порывы... Как всегда, слушая прекрасную музыку, Дмитрий Киртадзе поддался психологическому обману – перенёс чувства, навеянные музыкой, на её исполнителя. И хотя чаще всего это не так, но именно сейчас сильнее всего хотелось поверить в правдивость этого, – так прекрасна и вдохновенна была юная пианистка... Дружная овация была наградой ей за чудные минуты, и, захваченный высоким пафосом искусства, Дмитрий Киртадзе, кажется, хлопал громче всех... Нелли Пилпани откланялась и ушла за кулисы. Ведущий объявляет следующий номер, но Дмитрий Киртадзе тихо встаёт и уходит, чтобы не вспугнуть милый образ девушки, увиденной на эстраде.

Проснувшись около семи часов утра, Дмитрий Киртадзе стал вспоминать, что же ему снилось ночью. И вспомнил. Нет, он не увидел Нелли Пилпани, как ему того хотелось, и всё же сон был приятный-приятный. Во сне Дмитрий Киртадзе увидел себя маленьким мальчиком на лесной полянке, и рядом с ним был его дедушка, приветливый, улыбающийся. В детстве Дмитрий Киртадзе очень любил покойного деда, и когда потом он являлся ему во сне, это всегда доставляло радость, как если бы дедушка в самом деле был жив. Сейчас было то же самое. В подсознании Дмитрий Киртадзе понимал, что дедушка умер, но зримо видел его перед собой, говорил с ним и в конце концов убедился, что тот вовсе не умер. Счастливый оттого, что тут произошла какая-то ошибка, он кинулся обнимать деда, стал рассказывать, как их обманули насчёт его мнимой смерти. Дед усмехнулся, успокоил его, дескать, так иногда бывает, и незачем огорчаться. Потом сновидение прервалось, и Дмитрий Киртадзе забыл его. Но сейчас, припоминая, испытал чувство, как будто случилось что-то в высшей степени радостное, и несколько раз прокрутил в мозгу «встречу с дедушкой». Теперь весь день он будет ходить в хорошем настроении, – так было всегда, когда он видел во сне дедушку, и сегодня повторится то же самое.

Озвучив фонограмму сновиденческой звукозаписи, Дмитрий Киртадзе, хотя и смутно, расплывчато, но всё же явственно услышал свой и дедушкин голоса!.. Жутковато, но эксперимент удался даже лучше, чем можно было предположить. Дмитрий Киртадзе снова чувствует то состояние повышенной готовности, которое приходит в решающие минуты жизни. А сегодняшний визит к академику Басилая – именно такой момент. Наскоро позавтракав, Дмитрий Киртадзе отправился в Экономцентр, расположенный в 60 километрах от Тбилиси, – там его много лет назад спроектировал и построил академик Басилая.

Во время встречи с академиком Басилая этот очень старый человек небольшого роста, седой, но с удивительно живыми глазами, в бархатной академической шапочке, предложил Дмитрию Киртадзе вначале ознакомиться с «УЭМ», а потом решить вопрос о работе. Он связался с кем-то по мобильному телефону. Через несколько минут в кабинет входит мужчина высоченного роста, с тщательно выбритым круглым лицом. Академик Басилая представляет их:

– Евгений Лежава, ведущий сотрудник «АБ», – Дмитрий Киртадзе, инженер, его рекомендуют мне в помощники... Введите его в курс дела, чтобы он мог сегодня же дать мне ответ.

Оба вышли из кабинета академика Басилая и направились вдоль коридора, в конце которого – стеклянный переход в соседнее здание «УЭМ». Здесь Евгений препоручает Дмитрия Киртадзе директору Тбилисской станции мышления Отару Давиташвили. Дмитрий Киртадзе смотрит на него, прислушивается к его речи: невысокого роста, нос картошкой, педантичен и тщателен до мелочности, в разговоре старается выговаривать все звуки и, кажется, что, достигнув совершенства, станет произносить даже знаки препинания. Словом, это человек без музыки в душе.

После осмотра «УЭМ» и знакомства с его работой, беседы с Отаром Давиташвили и академиком Басилая, Дмитрий Киртадзе, решает, что это занятие не для него: «Фанатики! Технократы, лишённые человеческого чувства!» – подумал он. Хотя он сам инженер, влюблён в технику и в свою профессию, но такое идолопоклонство ему не по душе, ему ближе человеческое в человеке, и лучше будет, если он подыщет себе другую работу.

Возможно, он так и ушёл бы оттуда, если бы не произошло нечто совершенно неожиданное: в ту самую минуту, когда ему стало ясно, что он здесь не останется, – отворилась дверь кабинета академика Басилая, и на пороге показалась... Нелли Пилпани, юная пианистка, которую он восхищался вчера. Так вот, оказывается, где им суждено было встретиться.

– Здравствуй, дедушка! – произнесла Нелли Пилпани.

Академик Басилая встал и, подойдя к Нелли, взял её за обе руки. Дмитрий Киртадзе тоже встал, но на него не обратили внимания. Зато он впервые смог так близко рассмотреть Нелли, полюбоваться ее молодостью и красотой. Стройная, даже хрупкая благодаря своей подевичьи тонкой талии, Нелли не может не понравиться человеку, достаточно на свете пожившему и повидавшему, – двадцатилетнему юноше, возможно, больше понравилась бы её какая-нибудь более яркая подруга. Спокойный взгляд, спокойные губы, спокойные нежные руки, как олицетворение полноты жизни, умиротворённости и душевной гармонии. Линии лица чуть сглажены, без чёткого рисунка, зато выделяется чистый, белый лоб, большие, точно сливы, карие глаза с плотными занавесями ресниц, создавая милый, одухотворённый образ. Всё это, в обрамлении каштановых волос, очаровывает непосредственностью, тихой, ненавязчивой простотой и покоем, о котором мечтает страждущий путник после долгой, утомительной дороги... Нелли Пилпани показалась Дмитрию Киртадзе истинно небесным созданием, посланным на Землю, чтобы осчастливить его.

Академик Басилая растаял и сделался добродушно-сентиментальным:

– Наконец-то ты вернулась... Я уже подумал, что тебе понравилось в Риге, и ты решила там остаться.

– Ну, что ты, дедушка!.. – Нелли пытается нахмуриться, но у неё никак не получается. – Уже вчера я была в Тбилиси, а вечером выступила на очень ответственном концерте перед нашей постоянной публикой, мне много аплодировали, а потом я поленилась ехать в Экономцентр и заночевала у Нателы, – ты ведь помнишь её, мою консерваторскую подругу-однокурсницу...

– Прибавьте сюда и мои аплодисменты, – сказал Дмитрий Киртадзе неожиданно для себя, весь во власти вчерашних впечатлений. В результате после ухода Нелли Дмитрий Киртадзе решил, что он останется в «АБ» и приступит к работе в следующий понедельник.

Воспользовавшись свободным временем и хорошей погодой, Дмитрий Киртадзе объявился своему другу и врачу-опекуну Бадри Отидзе. Бадри – славный малый: небольшого роста, с мальчишеским чубом, он вечно в движении, его всегда внимательные глаза смотрят вопросительно, как бы спрашивая: «Могу ли я вам чем-нибудь помочь?», чтобы в ту же минуту броситься туда, где он нужен. Он ещё только готовится к профессорской деятельности, но и сейчас у него вполне учёное выражение лица.

Уже более пяти лет после смерти профессора Рчеулишвили Бадри осуществляет медицинскую опеку над Дмитрием Киртадзе. Но в отличие от старого профессора, пользовавшегося непререкаемым авторитетом, Бадри – его школьный друг, одноклассник, и он никак не может привыкнуть выполнять его предписания. Когда Дмитрий Киртадзе за своими делами и поездками несколько раз подряд не являлся к нему на осмотр, Бадри воспринял это как личную обиду: «Я вижу, что после профессора Рчеулишвили моя опека тебе не по душе», – заявил он при встрече. Дмитрий Киртадзе старался доказать обратное, ссылаясь на занятость и неотложные дела, но потом бросился спасать положение и налаживать нормальные отношения со своим опекуном.

Они встретились в клинике у Бадри, медицинский осмотр занял полдня, вторую половину дня посвятили «культурной программе», – побывали на репетиции «Лисы и винограда», где занята Ламара – жена Бадри Отидзе. После совместного обеда Дмитрий Киртадзе на электромобиле поехал в Сухуми повидать родителей, а по пути навестить в Зугдиди могилу жены – Эсмы. Дмитрий Киртадзе и Эсма Габуния встретились в Техническом университете в Тбилиси, совместная учёба сблизила и сдружила их, а потом пришла любовь. Для Дмитрия Киртадзе это была та первая и единственная любовь, с мыслью о которой он просыпался утром и засыпал ночью и долго ещё потом видел любимую во сне. Любовь высекала в его душе стихи, которые он посвящал Эсме. Они были

неразлучны – в учёбе, на отдыхе, в поездках, а после окончания учёбы, став мужем и женой, вместе работали на станкостроительном заводе в окрестностях Поты. Это были счастливые годы молодости и любви.

Но судьба распорядилась так, что у них не было детей: врачи сказали, что Эсма не может родить. Дмитрий Киртадзе, любя Эсму, не слишком печалился, но Эсма была травмирована: она не представляла семейную жизнь без детей. И тогда она согласилась на хирургическую операцию, но по каким-то сложным генетическим законам операция неожиданно для всех оказалась роковой... Тысячи женщин прибегают к подобным операциям, а тут трагическая смерть в самом расцвете жизни, молодости, красоты. Бедная Эсма!.. В окрестностях Зугдиди, у могилы Эсмы, Дмитрий Киртадзе грустит в одиночестве, слёзы облегчают его душу, он набирается свежих сил и дальше едет в Сухуми в благодушном расположении духа.

А жизнь тем временем течёт своим чередом, как горный поток, который всегда стремится к морю. Дмитрий Киртадзе, сам того не ожидая, быстро освоился в немногочисленном коллективе «АБ». Его коллегами оказались люди дружные, сердечные. Разумеется, ближе всех Дмитрий Киртадзе постарался познакомиться с Нелли Пилпани, чтобы видеться с ней как можно чаще. Дмитрий Киртадзе узнал, что старый академик – Неллин прадедушка по материнской линии, он принимал деятельное участие в воспитании Нелли, когда десять лет назад в авиационной катастрофе погибли её мать и отец, бабушка и дедушка, и Нелли осталась на попечении прадедушки. В школе, что на лесной окраине Экономцентра, у Нелли обнаружили музыкальные способности, и она поступила в Тбилисскую консерваторию, а после её окончания вернулась в Экономцентр, к дедушке, который теперь, в своём преклонном возрасте, одинокий, сам нуждался в заботе и внимании, и их взяла на себя Нелли. Она поселилась у дедушки и стала работать преподавателем музыки в родной школе. Все эти значительные события и мелкие детали жизни Нелли Пилпани Дмитрий Киртадзе узнал от Евгения Лежава и других сотрудников «АБ», от академика Басилая и от самой Нелли, – они радуют его, оживляя и расцветивая предмет его любви.

Вскоре произошли сразу два исторических события, транслировавшихся по Всемирному телевидению: старт межпланетного космического корабля «Сигма» в сторону Марса и прибытие в Тбилиси всечеловеческой знаменитости Горацио Крамера, женатого на грузинке Лиане Тугуши и пожелавшего посетить родину своей жены – Грузию. Все, в том числе и Дмитрий Киртадзе, приготовились следить по телевидению за этими двумя событиями, по стечению обстоятельств оказавшихся на противоположных концах земного шара, с временным интервалом в несколько минут, как будто опытная рука властелинов Всемирного телевидения срежиссировала всё с профессиональной точностью.

По просьбе директора Неллиной школы доктора Гудушаури, Дмитрий Киртадзе взялся прочитать старшекласникам лекцию о проекте «АБ», и вместе с Нелли они вдвоём направились в Неллину школу.

Во время лекции Дмитрию Киртадзе показалось, что он приблизился к решению поставленной перед ним задачи по экспертной оценке двух вариантов «АБ». Если для начала связать между собой не все «УЭМ» в мире, а только некоторые из них, допустим, три: Тбилисскую, Делийскую и Австралийскую – с помощью лазеров и телевизионных спутников для «небесного» варианта «АБ» и имеющихся уже линий телекоммуникационной связи для «земного» варианта, то без лишних хлопот, в течение нескольких часов можно проверить, как поведут себя соединённые вместе три «Универсальных Электронных Мозга». Опробовав таким способом «небесный» и «земной» варианты «АБ» в треугольнике Тбилиси – Дели – Мельбурн, можно получить уменьшённую модель всего проекта «АБ», и выводы придут сами собой. Для этого достаточен один спутник связи, обеспечивающий приём

программ Всемирного телевидения, три телевизионные антенны в Тбилиси, Дели и Мельбурне, а кабельная связь между этими городами существует уже с давних времён, затем одновременно или попеременно запустить обе системы, и проверочный эксперимент для сравнения обоих вариантов готов. Дмитрий Киртадзе нажимает кнопки пульта управления на кафедре, и на табло вспыхивает свет. Связавшись с Тбилиским «УЭМ», он даёт задание, и все расчёты появляются перед глазами юных слушателей в Актовом зале средней школы доктора Гудушаури. Вернувшись в «АБ», Дмитрий Киртадзе рассказал академику Басилая о своей идее проверочного эксперимента. Академик обещал подумать.

После триумфального исполнения шестой «Синей симфонии» Горацио вдвоём с Лианой, воспользовавшись благоприятной погодой, совершили восхождение на одну из Кавказских вершин – Ушбу. Однако на высоте около четырёх тысяч метров их настигла, вопреки прогнозу, непогода: внезапно пошёл снег, подул сильный ветер, поднялась метель, всё заволочло, и удержаться на месте стало не под силу. Горацио и Лиана, обвязанные тросом, вынуждены были искать надёжное укрытие от непогоды. В крошечной мгле Горацио сорвался в пропасть и, спасая Лиану, перерезал трос, соединявший их, и свалился на дно каньона, в расщелину ледяных скал. Но горноспасатели вовремя пришли на помощь и доставили в тбилисский госпиталь Горацио и Лиану с незначительными повреждениями. В итоге оба задержались в Грузии ещё на месяц для лечения и выздоровления, а Дмитрий Киртадзе и Нелли, переживая перипетии этих драматических событий, ещё больше сблизилась между собой.

Между тем академик Басилая решил на предложенный проверочный эксперимент в рамках «АБ»: он связался с Отаром Давиташвили, с Чандра Анандом, директором Делийского «УЭМ», и Валерией Оксборн, директором Мельбурнского «УЭМ», и договорился о смысле, цели и методике эксперимента. На огромном экране конференц-зала «АБ» состоялась виртуальная встреча трёх директоров «УЭМ» – Тбилисской, Делийской и Австралийской станций мышления. Чандра Ананд, немолодой человек лет пятидесяти, очень симпатичный, подтянутый, с густыми, волнистыми, но седеющими волосами, с мягкими, плавными, неторопливыми движениями и таким же мягким, «бархатным» голосом, сначала поинтересовался состоянием здоровья Горацио, а затем сказал, что у него складывается впечатление, что в Экономцентре склонны рассматривать проект «АБ», как грузинское региональное начинание, и что здесь, в Делийском «УЭМ», тоже теоретически просчитали сходный вариант проверочного «четырёхугольника». Валерия Оксборн, женщина волевая и решительная, также расспросив про Горацио, охотно присоединилась к предложенному эксперименту, но попросила помочь в наладке оборудования для «небесного» варианта «АБ». И вот теперь тоном, не допускающим возражений, академик Басилая заявил Дмитрию Киртадзе, что тот должен завтра же лететь в Австралию вместе с Евгением Лежава. К вечеру все вопросы были отрегулированы, и Дмитрий Киртадзе с Евгением Лежава вылетели в Австралию, в Мельбурн.

Здесь, в Кристалле, пригороде Мельбурна, где расположена Австралийская станция мышления «УЭМ», с Дмитрием Киртадзе приключилась романтическая история. В ночь прилёта произошла авария на электростанции, городок остался без света и погрузился в темноту. По этому случаю был объявлен карнавал, и когда Дмитрий Киртадзе вышел на улицу, к нему подошла маска в пажеском маскарадном костюме. Дмитрий Киртадзе по голосу узнал Нану, которая специально прилетала из Тбилиси и ждала его, чтобы уговорить оставить Экономцентр и «АБ». Однако Дмитрий Киртадзе, как ни жаль ему было Нану, твёрдо ответил, что из «АБ» и Экономцентра он не уйдёт. Нана поняла, что причина не в «АБ», а в Нелли Пилпани, и навсегда оставила своего возлюбленного. Совесть Дмитрия Киртадзе была чиста, может быть, не так, как стерильно чистые руки хирурга перед операцией, но достаточно чиста, как безусловно чистые руки работников в гастрономе.

Наутро Дмитрий Киртадзе и Евгений Лежава отправились на Австралийскую станцию мышления «УЭМ» выполнять поручение академика Басилая. Все дни пребывания в Кристалле Дмитрий Киртадзе звонил в Экономцентр – Нелли... Когда в мобильном телефоне показалось слегка встревоженное, но всегда прелестное лицо Нелли, у Дмитрия Киртадзе вид был не совсем обычный, потому что он услышал Неллины слова:

– Дима, что случилось?.. Ты нездоров? Ведь сейчас в Австралии зима...

Так повторилось и на следующий день, а на третий день терпение иссякло, и Дмитрий Киртадзе, препоручив Евгению Лежава все дела в Кристалле, тремя великанскими авиапрыжками по маршруту Мельбурн – Бомбей – Каир – Тбилиси очутился в Тбилиском аэропорту, где у распахнутых ворот его ждала Нелли в развевающемся на ветру платье, с большими расширенными глазами. Они молча обнялись, потом сели в электромобиль и поехали на квартиру Дмитрия Киртадзе по улице Гогебашвили.

А через три дня они объявили академику Басилая о своей женитьбе. Дедушка искренне обрадовался, что дождался счастья правнучки и по этому поводу распорядился устроить праздничный обед в вестибюле «АБ» для всех сотрудников. Впереди предстояла поездка в Сухуми, и, расставаясь после вечеринки, академик Басилая вконец расчувствовался:

– Я отпускаю вас, поезжайте, развлекитесь. Сроком ограничивать не буду, просто, когда вы мне понадобится, я сам вас отыщу и позову. Нам ещё многое предстоит сделать. Говорят, начало – это половина дела, но верно и то, что половина дела – это только начало. А мы должны довести начатое до конца...

Приехав в Сухуми, в родительский дом, Дмитрий Киртадзе и Нелли утром отправились на пляж. Здесь они раздобыли напрокат новейшие акванавтические костюмы светлого фосфоресцирующего цвета снаружи и с красивыми узорами по бокам, изнутри выложенные мягкой тканью, приятно облегающей тело. Секрет костюма в том, что он полностью обеспечивает акванавта чистым кислородом для подводного плавания. Ворсистое синтетическое наружное покрытие костюма поглощает кислород из воды, наподобие жабер, но особым биотехнологическим способом: благодаря специальному химическому составу ворсинок в сочетании с их затейливой физической структурой происходит накопление молекул кислорода, который по тончайшим капиллярам попадает в главные отводящие каналы-трахеи и поступает в достаточном количестве в респиратор. Выдыхаемый воздух с помощью системы клапанов удаляется по трубке. Энергию, необходимую для этих процессов – от адсорбции кислорода до его транспортировки, – поставляет тепло человеческого организма плюс дыхательные усилия акванавта. С этими костюмами путешествие по Сухумской бухте увлекательно и запоминающееся.

После традиционной свадьбы в уютном ресторане на вершине Сухумской горы, под открытым небом, без чего не обошлось в Сухуми, Дмитрий Киртадзе и Нелли отправились на электромобиле в путешествие по Абхазии, побывали в Гагра, на Рице и Авадхара. Но в это время позвонил из Экономцентра академик Басилая, который просил их вернуться в «АБ». Пришлось срочно возвращаться первым же попутным дирижаблем, курсировавшем в горах Кавказа. Первое, что им сказали в коридорах «АБ», – это то, что заболел академик Басилая после неожиданного взрыва в кабинете Отара Давиташвили и гибели директора Тбилисского «УЭМ». Встревоженные, как если бы на их глазах качнулся проект «АБ», Дмитрий Киртадзе и Нелли поспешили в госпиталь. Здесь, в вестибюле, собрались многие сотрудники «АБ»... Врачи заверили, что ничего опасного для жизни академика нет и что причиной его недомогания являются усталость и нервное потрясение последних дней, связанное с катастрофой в «АБ» и трагической участью Отара Давиташвили. По просьбе академика молодую чету немедленно пропустили к нему.

Вместе с Нелли Дмитрий Киртадзе поднялся в палату, где лежит академик Басилая, осунувшийся, с потемневшей кожей лица и рук, глаза его устало смотрят из-под опущенных

век. Но голос, которым он заговорил, по-прежнему твёрд и ясен. Академик краток. Он сказал, что назначена специальная комиссия Академии наук для расследования обстоятельств гибели Отара Давиташвили, будет опрошен большой круг знавших его людей. Академик попросил также, чтобы Дмитрий Киртадзе заменил его в случае, если с ним что-нибудь случится, и он не сможет руководить «АБ». Нелли умоляюще посмотрела Дмитрия Киртадзе, и он молча кивнул головой.

Первые сведения о случившемся сообщила лаборантка Отара – Тина. Она рассказала, что в день взрыва, утром, Отар попросил её отвезти в Тбилиси небольшой пакет, адресованный приятелю, редактору журнала «Дила» Антону Лоладзе. Испытывая смутное беспокойство при виде нездорового цвета лица Отара, но приписывая это нервному напряжению последних дней, она отправилась в Тбилиси. На обратном пути она услышала взрыв, а над тем местом, где находится кабинет Отара Давиташвили, взвилось пламя. Лаборантка бросилась бежать туда, – огонь, руины, пепел встретили её там.

Вид пожарища, ощущение случившейся рядом смерти, большой урон в работе – всё это подавляет не только сотрудников «АБ», но всех в Экономцентре и в Тбилиси. Что же всё-таки произошло: авария, несчастный случай или самоубийство? Как всегда, нашлись такие, которым показалось, что в происшедшем замешана женщина, что тайная, неразделённая «роковая любовь» явилась причиной самоубийства Отара Давиташвили. Но Отар так мало был похож на влюблённого, что в эту версию никто не поверил, хотя Дмитрий Киртадзе прекрасно знал, что Отар Давиташвили в погоне за выдающимися генами Нелли Пилпани дважды безуспешно делал ей предложение. Развязка, однако, пришла сама собой, когда редактор журнала «Дила» Антон Лоладзе неожиданно явился в комиссию Академии наук с пакетом, присланным ему Отаром Давиташвили. В пакете была книга, а в ней записка следующего содержания: «Не осуждайте меня слишком строго, – я лишь воспользовался своим человеческим правом уйти из жизни не тогда, когда этого захочет природа, а тогда, когда это счёл нужным я сам». Бадри Отидзе в своих показаниях комиссии Академии наук мотивы этого самоубийства объяснил тем, что все свои идеи, в том числе и идею «небесного варианта» «АБ», Отар Давиташвили заимствовал от «УЭМ», без которого он уже не мог обходиться, а поняв это, таким способом решил прервать зависимость от «УЭМ».

Прошло немного времени, страсти вокруг «АБ» постепенно улеглись, поправился и академик Басилая. Трагический эпизод с Отаром Давиташвили, омрачивший работу в «АБ» и вконец состаривший дедушку, заметно поубавил у всех энтузиазма, но все проникнуты верой в идею академика Басилая. Вскоре он сам приступил к работе, и первое, что он сделал по совету Дмитрия Киртадзе, – воспользовавшись выздоровлением Горацио, который всё ещё находился в Грузии, пригласил его в качестве эксперта на испытание «АБ», чтобы убедиться, что то, ради чего создаётся «АБ», на самом деле получается. Горацио согласился.

Наконец, в тёплый сентябрьский день «ЭДЗВ» с утра оповестил всех, что в час дня, в Экономцентре, на Тбилисской станции мышления «УЭМ» состоится первое пробное испытание проекта «АБ» с участием Горацио Крамера. Втроём – Дмитрий Киртадзе, Нелли и академик Басилая, стараясь опередить других, пораньше пришли туда, где, соседствуя, приготовились к испытанию приземистый корпус «УЭМ», отсвечивающий перламутром, и устремлённая ввысь антенна «АБ». В назначенный час в «АБ» прибыли Горацио и Лиана, все в радостном возбуждении окружают своих любимцев.

Горацио потому сумел так многого достичь в компьютерный век, что, помимо своей фантастической одарённости, ещё и творчески разносторонен, не замыкается на одной какой-нибудь работе, увлечённо занимается всем на свете, не боясь прослыть дилетантом. Именно эта разносторонность гения спасла его от компьютерной кабалы. А вот Отар Давиташвили проиграл единоборство с машиной, – директор «УЭМ» превратился в клерка

по обслуживанию сложной радиоэлектроники, а когда человеческое начало взбунтовалось в нём против такой зависимости, возникла трагическая коллизия, которая не могла закончиться иначе, чем она закончилась...

Начинается сеанс моделирования с «АБ» в треугольнике Тбилиси – Дели – Мельбурн. Горацио надевает шлем «УЭМ», Дмитрий Киртадзе ассистирует ему, они ведут беседу вслух. Горацио развивает свою мысль о том, что все физические уравнения выражают универсальный закон сохранения и превращения материи и энергии, поэтому любое физическое равенство, преобразуя, можно привести к виду $E_1=E_2$. Благодаря этому можно математически проверять правильность любого физического уравнения, а также, варьируя заданными физическими величинами, находить новые их соотношения, получать новые уравнения, в том числе и с помощью «УЭМ», что и подтвердилось. Под конец Горацио отдал предпочтение «земному» варианту «АБ».

Сеанс закончился, – судя по всему, получился неплохой проверочный результат, и лучший эксперт, Горацио, подтверждает это. Хозяева и гости поздравили друг друга с успехом, из Дели и Мельбурна откликнулись Чандра Ананд и Валерия Оксборн. К двум часам академик Базилая, заметно уставший, но успокоенный, дал команду выключить «АБ» по всему треугольнику Тбилиси – Дели – Мельбурн. Сотрудники «АБ», собравшиеся в холле, дружно аплодировали непоседливому академику, воочию увидевшему свою мечту осуществлённой, Горацио и его жене Лиане. Раскупорили шампанское и ещё раз поздравили друг друга с первой победой.

А назавтра Дмитрий Киртадзе и Нелли провожали Горацио и Лиану в Тбилисском аэропорту, как добрые приятели, в толпе народа.

... Дедушка скончался спустя три недели после первого испытания «АБ». Похороны были спокойные и торжественные, старейшему академику и основателю Экономцентра были возданы подобающие почести, его похоронили в тенистом саду «АБ», под могучими полувековыми платанами – ровесниками Экономцентра, они ласково приютили своего создателя, своего творца. Вскоре Академия наук Грузии назначила Евгения Лежава директором Тбилисской станции мышления «УЭМ», а Дмитрия Киртадзе – руководителем проекта «АБ», до его завершения.

Конечно, всё, что было, могло быть несколько иначе, но, по существу, не могло не быть. За четыре месяца «Прибор для озвучивания внутренней речи» продемонстрировал свои великолепные качества, вдобавок у него «проклюнулись» новые, не предусмотренные способности: записывать словесное сопровождение сновидений, воспроизводить в нотных знаках и исполнять музыкальные мелодии, рождающиеся в голове, о чём Дмитрий Киртадзе сделал сообщение в Академии наук Грузии. Но главное – «Прибор» аккуратно запечатлел историю любви Дмитрия Киртадзе и Нелли Пилпани, за что они оба благодарны ему.

ლენიდე ჯახაია
ასი წლის შემდეგ
(ფუტუროლოგიური ნარკვევი)
რეზიუმე

ნარკვევში აღწერილია საქართველო XXII საუკუნეში. მეცნიერულ-ტექნიკურ სიახლეებთან ერთად ნახვენებია ადამიანთა ურთიერთობებიც. მთავარი გმირი ინჟინერი დიმიტრი კირთაძე მუშაობს თბილისის მახლობლად აგებულ ეკონომცენტრში, სადაც აკადემიკოსი ბასილაია ახორციელებს გრანდიოზულ პროექტს – ერთ სისტემაში აერთიანებს მსოფლიოს 20 სუპერკომპიუტერს, რაც, აკადემიკოსის აზრით, აიყვანს ადამიანის აზროვნებას უფრო მაღალ საფეხურზე. ეს გაერთიანება შეიძლება მოხდეს ან დედამიწაზე არსებული ძველი ტელეკომუნიკაციების არხებით („მიწიერი“ ვარიანტი), ან ხელოვნური თანამგზავრების გამოყენებით („ციური“ ვარიანტი). ამ საკითხის გადასაწყვეტად დიმიტრი კირთაძე სთავაზობს შუალედურ ექსპერიმენტს, სადაც გაერთიანდება მხოლოდ სამი სუპერკომპიუტერი: თბილისის (საქართველო), დელის (ინდოეთი) და მეღბურნის (ავსტრალია). ექსპერტად მოწვეულია საქვეყნოდ ცნობილი ამერიკელი მეცნიერი გორაციო კრამერი, რომელიც საქართველოში იმყოფება, მისი მეუღლის - ლიანა ტულუშის სამშობლოში. სეანსის დროს, როდესაც გორაციო ავითარებს თავის ახალ იდეას პლანეტა ვენერას ათვისების შესახებ, დიმიტრი კირთაძე დროგამოშვებით რთავს ხან „მიწიერ“, ხან „ციურ“ არხს, რათა გორაციომ დაადგინოს ამა თუ იმ ვარიანტის უპირატესობა. სეანსის ბოლოს გორაციო ადასტურებს ორივე ვარიანტის ეფექტურობას, მაგრამ უპირატესობას ანიჭებს „მიწიერ“ ვარიანტს.

Leonid Djakhaia
100 years later
(Futurologic essay)
Summary

The futurologic essay of professor Leonid Djakhaia “Georgian rhapsody, or 100 years later” is a description of the Georgian life in XXII century. Dimitri Kirtadze agreed to go to the Economcentre to the Tbilisi station of thinking “UEB” (“Universal Electronic Brain”) to work in the project “AB” (“Academician Basilaia”) as an assistant of the Academician Basilaia. The purpose of Academician Basilaia is to join together all the twelve “UEB”s in the world into one common system and this will give, in his opinion, a new quality of computer thinking. The question is how to realize it concretely. Two variants have been suggested: “terrestrial” and “celestial”. Academician Basilaia suggests joining all the “UEB”s in the world by a subterranean and a submarine cable across the continents and the oceans using already available wave-conductors from glass-fibre and the system will be steady and safely guaranteed against any hindrance (“terrestrial” variant). But this variant has its opponents who maintain that the joint functioning of all the “UEB”s can be secured with highest precision only when they are closed on the satellites of communication with the help of the laser installation (“celestial variant”).

Dimitri Kirtadze proposed the solution of the task set before him on the expert evaluation of the two variants of the “AB”. If they joined not all the “UEB”s in the world, but only three of

them: Tbilisi, Delhi and Melbourne – with the help of lasers, telesatellites and the existing lines of cable communication, this way they tested “celestial” and “terrestrial” variants in the triangle Tbilisi – Delhi – Melbourne and could get a reduced model of the whole “AB” project. Dimitri Kirtadze told Academician Basilaia about his idea of the verifying experiment and invited a world-known expert Horatio Crammer, an American, married to a Georgian Liana Tugushi, who wished to visit his wife’s home-country Georgia. A séance of modelling with the “AB” in the triangle Tbilisi – Delhi – Melbourne begins. In the end Horatio confirms the preference of the “terrestrial” variant of the “AB”.



მარინე ტურავა	18
<i>ნაცნობი სამყარო</i>	
<i>(როვშან მუსტაფაევის „შემოსა ზღვრული სამოთხის“</i>	
<i>ქართული თარგმანი)</i>	
Marine Turava	
<i>Familiar world</i>	
<i>(Georgian translation of Rovshan Mustafaeв’s “Restricted paradise”)</i>	
Марина Турава	
<i>Знакомый мир</i>	
<i>(Грузинский перевод рассказов Ровшана Мустафаева «Очертованный рай»)</i>	
ლალა ახმედოვა	23
<i>ადამიანის ხეობისა და ნებისყოფის აღმნიშვნელი ლექსიკა</i>	
Lala Akhmedova	
<i>Lexicology denoting moral and strong-willed qualities of human character</i>	
Лала Ахмедова	
<i>Лексика, обозначающая нравственно-волевые качества характера человека</i>	
ირინა ყრუაშვილი	30
<i>მაერთებელი ელემენტი ზედსართაულ კომპოზიტებში</i>	
Irina Kruashvili	
<i>Conjunctive Element in German Composites</i>	
Ирина Круашвили	
<i>Соединительный элемент в немецких композитах</i>	
ალა საინენკო	35
<i>არტისტიკული ტექსტი: ფონეტიკური სტრუქტურა და მნიშვნელობა</i>	
Ala Sainenco	
<i>The Artistic Text: Phonetic Structure and Meaning</i>	
Алла Сайненко	
<i>Художественный текст: Фонетическая структура</i>	
თამილა ზვიადაძე	40
<i>ოტია იოსელიანის ლექსთა ენა</i>	
Tamila Zviadadze	
<i>Otia Ioseliani’s poetry language</i>	
Тамила Звиаддзе	
<i>Язык стихов Отии Иоселиани</i>	
მაკა კაჭარავა	49
<i>კონცეპტი „სული“ მსოფლიოს ლინგვოკულტურულ სურათზე</i>	
Maка Kacharava	
<i>The Concept “Soul” in Lingvocultural Worldview</i>	
Мака Качаравა	
<i>Концепт «душа» в лингвокультурной картине мира</i>	

თემურ სადიგოვი	57
<i>არაბული ენისა და ივრიითის განვითარების ისტორია</i>	
Teimur Sadigov	
<i>The development of Arabian language and Hebrew</i>	
Теймур Садыгов	
<i>История развития арабского языка и иврита</i>	
იულია გორჯაძე	63
<i>იმპლიციტური რემარკები ელისაბედ დიდის ეპოქის დრამებში</i>	
Julia Gorjeladze	
<i>The implicit remarks in Elizabeth the Great epoch dramas</i>	
Юлия Горджеладзе	
<i>Имплицитивные ремарки в драмах эпохи Елизаветы Великой</i>	
ზოია ადამია	69
<i>ტარას შევჩენკოს ლექსის «Заповіт» ორი თარგმანის შესახებ</i>	
Zoya Adamia	
<i>On Two Translations of Taras Shevchenko's Poem „Заповіт”</i>	
Зоя Адамия	
<i>О двух переводах стихотворения Тараса Шевченко «Заповіт»</i>	
თაზაგიულ ეფენდიევა	73
<i>ნიზამის როლი აღმოსავლეთის ლიტერატურაში</i>	
Tazagul Efendieva	
<i>The role of Nizami in eastern literature</i>	
Тазагюль Эфендиева	
<i>Роль Низами в восточной литературе</i>	
ალიაკბერ ახმედ მუხადამი	78
<i>ქასიდები და გაზელები ასირადინი ახსიკათის დივანში</i>	
Aliakber Akhmedi Mukhaddam	
<i>Qasidas and ghazals in the diwan by Asiraddin Akhsikati</i>	
Алиакбер Ахмеди Мухаддам	
<i>Касыды и газели, использованные в диване Асираддина Ахсикати</i>	
მანანა შელია, მაია მარგანია, მაია აგაია	85
<i>სიყვარულისა და ბუნების ფილოსოფია ბრიტანელი რომანტიკოსი პოეტების პოეზიაში</i>	
Manana Shelia, Maia Marghania, Maia Aghaia	
<i>Love And Nature's Philosophy in British Romantist Poets' Verses</i>	
Манана Шелиа, Майя Маргания, Майя Агайя	
<i>Философия любви и природы в поэзии британских поэтов-романтиков</i>	

ციალა მესხია	90
<i>მომავლის წიგნი, ანუ ახალი ღვთაებრივი ერის გაგება გიორგი მთაწმინდელის წინასწარმეტყველებაში</i>	
Tsiala Meskhia	
<i>Concept of “A New Divine Nation” in Prediction of Giorgi Mtatsmindeli</i>	
Циала Месхия	
<i>Понятие «новой божественной нации» в предсказании Гиорги Мтацминдели</i>	
თამარ ჩოკორაია	99
<i>პლატონის გამოქვაბულის ალეგორია და ჯემალ ქარხხაძის „იგი“ (ინტერტექსტუალური მიმართება)</i>	
Tamar Chokoraia	
<i>Plato’s Allegory of the Cave and Jemal Karchkhadze’s “He” (Interxectual relationship)</i>	
Тамар Чокорая	
<i>Платон - аллегория пещеры и рассказ Джемала Карчхадзе “Он” (Интертекстуальная связь)</i>	
თამარ გეგეშიძე	107
<i>ფსიქოანალიტიკური თემატიკა ოთარ ჭილაძის რომანებში</i>	
Tamar Gegeshidze	
<i>Psychoanalytical thematic in the novels of Otar Chiladze</i>	
Тамар Гегешидзе	
<i>Психоаналитическая тематика в романах Отара Чиладзе</i>	
ირმა ზაკარაია	116
<i>მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი და მხატვრული ლიტერატურა</i>	
Irma Zakaraia	
<i>Scientific-Technical Progress and Fiction</i>	
Ирма Закарая	
<i>Научно-технический прогресс и художественная литература</i>	
ლელა მირცხულავა	122
<i>ტექსტისა და სათაურის ურთიერთმიმართების ზოგიერთი ასპექტი უმბერტო ეკოს რომანში „ვარდის სახელი“</i>	
Lela Mirtskhulava	
<i>On some aspects of interrelation of the text and heading in Umberto Eco's novel "Rose Name”</i>	
Лела Мирцхулава	
<i>О некоторых аспектах взаимосвязи текста и заголовка в романе Умберто Эко «Имя Розы»</i>	
ლამარა გერგედავა	129
<i>ღონისობური სიკეთე და ოცნება – გურამ დოხანაშვილის პერსონაჟების იდეალი („მხიარული ბორცვი“)</i>	
Lamara Gergedava	
<i>Kindness and dream of Don Quixote – ideals od Guram Dochanashvili’s characters (“Ferry Hill”)</i>	
Ламара Гергедава	
<i>Добро и мечты по Дон Кихому – идеал персонажей Гурама Дочанашвили («Забавный холм»)</i>	

რენა რზაევა	132
<i>„მუნის ნამეს“ შესწავლის ისტორიისათვის</i>	
Rena Rzaeva	
<i>On the history of studying of "Munis-nameh"</i>	
Рена Рзаева	
<i>К истории изучения «Мунис – наме»</i>	

კულტუროლოგია – CULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

ვენტა კოცერე	136
<i>მრავალეროვნული რიგის ისტორიული წარმოდგენა ი. ბროტცეს ნახატების და აღწერების კოლექციაში (1742-1823)</i>	
Venta Kocere	
<i>Historical representation of multinational Riga in J. Brotze's collection of paintings and descriptions (1742-1823)</i>	
Вента Коцере	
<i>Историческое отображение многонациональной Риги в коллекции рисунков и описаний И.К. Бротце (1742-1823)</i>	

სოციოლოგია – SOCIOLOGY – СОЦИОЛОГИЯ

ხათუნა ამაღლობელი	143
<i>კომუნიკაციური გარემო და კომუნიკაციური დისკურსის სახეები</i>	
Khatuna Amaglobeli	
<i>Communicational Environment and Types of Communicational Discourse</i>	
Хатуна Амаглобели	
<i>Коммуникативный фон и виды коммуникативного дискурса</i>	
ლია სვანიძე, ნინო ბერუაშვილი, მანანა პაჩკორია	148
<i>საზოგადოების, ეკლესიის და სახელმწიფოს როლი ნარკომანიის წინააღმდეგ ბრძოლაში</i>	
Lia Svanidze, Nino Beruashvili, Manana Pachkoria	
<i>The role of society, church and government in addressing drug problem</i>	
Лия Сванидзе, Нино Беруашвили, Манана Пачкория	
<i>Роль общества, церкви и государства в решении проблемы наркомании</i>	

- ზაურ ბაგიროვი**..... 154
გაუცხოება უახლესი დროის ფილოსოფიურ სისტემებში
Zaur Bagirov
Alienation in the Pilosophical Systems of the Contempirary History
Заур Багиров
Отчуждение в философских системах новейшего времени

**ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY –
ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

- ტ. ნევსკაია, ა. კონდრაშევა**..... 158
სახელმწიფო პოლიტიკის ევოლუცია სამხრეთ კავკასიაში XVIII-XX სს.
T.A. Nevskaya, A.S. Kondrasheva
The Evolution of the National Policy in the Southern Caucasus in the late 18th and the 20th centuries
Т. Невская, А. Кондрашева
Эволюция государственной политики на Северном Кавказе в конце XVIII- XX вв.

- ნუშაბა გულიევა**..... 168
აზერბაიჯანის საგანმანათლებლო კამპანია მეოცე საუკუნის დასაწყისში
Nushaba Guliyeva
The Enlightenment Movement In Azerbaijan At The Beginnig Of XX Century
Нушаба Гулиева
Азербайджанская просветительская кампания в начале XX века

- ლეილა აბასოვა**..... 172
აზერნეშრის როლი სახელმძღვანელოების შექმნასა და განვითარებაში (1920-1940)
Leila Abasova
The Role of “Azerneshr” in Emerging and Development of Textbooks (1920-1940)
Лейла Абасова
Роль Азернешра в возникновении и развитии учебников. (1920-1940 гг.)

- ჯამილ კულიევი**..... 181
ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის სოფლის მეურნეობა კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის საბუთებში
Jamil Kuliev
On the issue of agriculture of Northern Azerbaijan in the documents of Caucasus Archeographical Commission
Джамиль Кулиев
К вопросу о сельском хозяйстве Северного Азербайджана в документах Кавказской Археографической комиссии

შაბნამ ნურიევა.....186

შიდა პოლიტიკური კონფლიქტები, როგორც თანამედროვე პოლიტიკური პროცესის მრავალფეროვანი მოვლენა

Shabnam Nurieva

Internal political conflicts as a multidimensional phenomenon of modern political process

Шабнам Нуриева

Внутриполитические конфликты как многомерное явление современного политического явления

რამიდ ჰუსეინოვი.....191

მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების საქმიანობა დემოკრატიული მმართველობის ეფექტურობის ზრდისა და პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობისთვის

Ramid Huseynov

The Activity Of Mass Media On Increase Of Effectivity Of Democratic Management And Political Participation

Рамид Гусейнов

Деятельность средств массовой информации по повышению эффективности демократического управления и участия в политической жизни

**სამერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS –
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

მერი გაბედავა 196

ენობრივი პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში

Meri Gabedava

Some Aspects of Linguistic Policy in Georgia

Мери Габедава

О некоторых аспектах языковой политики в Грузии

კალხორ ჰოსეინი.....203

ირანისა და საბჭოთა კავშირის ურთიერთობები ისლამური რევოლუციის დროიდან ირან-ერაყის ომამდე

Kolkhor Hossein

IRAN-USSR Relations From The Islamic Revolution Till The End Of The Iran-Iraq War

Калхор Хоссейн

Отношения Ирана и СССР в период Исламской революции до окончания Ирано-Иракской войны

ვაგიფ სადიხოვი.....211

ოსმალეთის იმპერიის სტრატეგია ჩრდილოეთ აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში

Vagif Sadikhov

The strategy of Ottoman Empire on the territory of North Azerbaijan in the period of First World War

Вагиф Садыхов

Стратегия Османской империи на территории Северного Азербайджана в период Первой мировой войны

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

რუსუდან კავთარაძე.....216

მედია და ბავშვთა უფლებები

Rusudan Kavtaradze

Media and the rights of children

Русудан Кавтарадзе

Media и права детей

მანუჩარ ლორია, ლევან ჯაკელი.....220

კავკასიის ისტორიულ-სამართლებრივი უსაფრთხოების საკითხები და ქართული ფაქტორი

Manuchar Loria, Levan Jakeli

Some issues of Caucasus historical and legal safety and Georgian factor

Леван Джакели, Манучар Лория

Некоторые историко-правовые вопросы безопасности Кавказа и грузинский фактор

რუსუდან კავთარაძე.....224

მედია სივრცე ოჯახში

Rusudan Kavtaradze

Media space in families

Русудан Кавтарадзе

Медиа-пространство в семье

ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА

რენა გულამოვა.....228

ბიზნესის ორგანიზაციული სტრუქტურის ფორმირების მეთოდოლოგიური საფუძვლები

Rena Gulamova

Methodological principles of forming the organizational structure of business

Рена Гуламова

Методологические принципы формирования организационной структуры управления предпринимательской деятельностью

მარია დიმასი, სიმოს პაპადოპულოსი 232

გაუცხოების წინააღმდეგ ბრძოლის მეთოდი მეხუთე და მეექვსე კლასების ლიტერატურის სახელმძღვანელოებში (ანთოლოგია) არსებული შესაბამისი მხატვრული ტექსტების გამოყენებით

Maria Dimasi, Simos Papadopoulos

The Contribution Of Inquiry Drama Into The Managing Of Alterity Along With The Proper Use Of Narrative Texts Contained In The Book Of Literature (Anthology) For The 5TH And 6TH Grade Of Primary School

Мария Димаси, Симос Пападопулос

Метод борьбы с отчуждением посредством использования повествовательных текстов в учебниках по литературе (антология) для пятых и шестых классов

საბინა ჰუსეინოვა 241

ინგლისური ენის სწავლება დიალოგების მეშვეობით

Sabina Huseynova

Teaching English Through Dialogues

Сабина Гусейнова

Обучение английскому посредством диалогов

ლია სვანიძე 245

დიდი მასწავლებელი და ნათელი პიროვნება, გამოჩენილი ქართველი ფსიქოლოგი და საზოგადო მოღვაწე შოთა ნადირაშვილი

Lia Svanidze

A great teacher and an inspiring personality, an outstanding Georgian psychologist and a public figure Shota Nadirashvili

Лия Сванидзе

Великий учитель и светлая личность, выдающийся грузинский психолог и общественный деятель Шота Надирашвили

ბუნებისმეტყველება – NATURAL HISTORY – ПРИРОДОВЕДЕНИЕ

კორსანტია კობა 251

ხუდონგზის მიდამოების ბუნებრივ-ტერიტორიული კომპლექსების ვერტიკალური სტრუქტურა და მისი ანთროპოგენური ცვლილებები

Koba Korsantia

Vertical structure of natural-territorial complex in the environment of KhudonHPP and its anthropogenous changes

Коба Корсантия

Вертикальная структура природно-территориального комплекса Худонгэса и его антропологические изменения

ლენინდე ჯახაია..... 256

ასი წლის შემდეგ

(ფუტუროლოგიური ნარკვევი)

Leonid Djakhaia

100 years later

(Futurologic essay)

Леонид Джахия

Сто лет спустя

(Футурологическое эссе)

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.

Authors are solely responsible for the content
of published materials.



გამომცემლობა "უნივერსალი"

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge